

MAKSİM GORKİ İNSANLAR ARASINDA

Çeviri: ERGİN ALTAY

♥ can

V lyudyah, Maksim Gorki
© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2014
2. basım: Nisan 2015, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Ekim 2015, İstanbul
Nisan 2015 tarihli 2. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

ISBN 978-975-07-2802-0

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

MAKSİM GORKİ

İNSANLAR
ARASINDA

ROMAN

Rusça aslından çeviren

Ergin Altay

Maksim Gorki'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yaşanmış Hikâyeler, 1987

Çocukluğum, 2013

Mujik, 2014

Benim Üniversitelerim, 2014

Bozguncu, 2015

MAKSİM GORKİ, 1868'de Rusya'da doğdu. Babasını 5 yaşında kaybetti, annesinin yeniden evlenmesi üzerine büyükbabasının yanına gönderildi. Ancak birkaç ay okula gidebildi; sekiz yaşından itibaren çeşitli işlerde çok ağır koşullarda çalışmaya başladı. Böylece Rus işçi sınıfının yaşamını çok yakından tanıdı. Gerçek adı olan Aleksey Maksimoviç Peşkov yerine Rusçada "acı" anlamına gelen Gorki soyadını aldı. İlk öyküsü *Makar Çudra* (1892) Tiflis'te çalıştığı dönemde yayımlandı. Dergilerde yayımlanan ilk öykülerinin ardından, en iyi öykülerinden sayılan *Yirmi Altı Adam ve Bir Kız*'la (1899) birlikte ünü hızla yayıldı. İlk romanı *Foma'yı* (1899), *Üçler* (1900) izledi. *Ana* (1906) adlı romanını Rus devrimci hareketine adadı. 1902'de *Ayaktakımı Arasında* adlı ünlü oyununu yazdı. "Fırtına Kuşunun Türküsü" adlı şiiri, hem yayımlandığı derginin (*Jizn*) kapatılmasına hem de yazarın tutuklanmasına neden oldu; ancak dış ülkelerden gelen protestoların da etkisiyle Gorki salıverildi. 1905 Devrimi'nde önemli bir rol oynayan Gorki, 1906'da önce ABD'ye gitti, ardından İtalya'da yedi yıl siyasi sürgün olarak yaşadı. 1913'te ülkesine döndü, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesine ve 1917'de Bolşeviklerin iktidara gelmesine karşı çıktı. Ancak 1919'dan sonra Lenin hükümetiyle işbirliği içine girdi. 1913-1923 yılları arasında başyapıtı sayılan *Çocukluğum, İnsanlar Arasında ve Benim Üniversitelerim*'den oluşan otobiyografik üçlemesini yayımladı. Devrim sonrası yaşadığı düş kırıklıklarından ötürü 1921-1928 yılları arasında İtalya'da kaldıktan sonra Stalin döneminde Sovyetler Birliği'ne döndü. 1934'te kurulan Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı oldu. Toplumcu gerçekçilik olarak adlandırılan edebiyat yaklaşımının ortaya atılmasına katkıda bulundu. Son dönem yapıtlarının hemen hepsinde devrim öncesi yılları ele aldı. 1936'da kuşkulu bir ölümle Moskova'da hayata veda etti.

ERGİN ALTAY, 1937 Edirne'de doğdu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. İlk çevirisi, *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir Mihail Zoşçenko öyküsüdür. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasliğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar*, Tolstoy'dan *Diriliş*, Dostoyevski'den *Suç ve Ceza* ile *Karamazov Kardeşler* gibi unutulmaz başyapıtlar sayılabilir.

İnsanlar arasındayım, kentin anacaddesinde, “Moda Ayakkabı” dükkânında “çırak” olarak çalışıyorum.

Patronum ufak tefek, şişman biri; esmer, bereli bir yüzü, yeşil dişleri, kirli ıslak gözleri var. Gözleri görmüyor gibi geliyor bana, bunu anlamak için karşısında yüzümü buruşturuyorum.

“Suratını buruşturup durma karşımda,” diyor sakın, ama sert bir tavırla.

Bu bulanık bakan gözlerin beni görmeleri ve gördüğüne inanmaları hiç hoş değil; patronum belki de sadece tahmin ediyor yüzümü buruşturduğumu.

“Sana yüzünü buruşturma, dedim,” diyor sesini daha da alçaltıp kalın dudaklarını neredeyse kıpırdatmadan.

“Kollarını kaşıma...” diyen kuru fısıltısı geliyor kulağıma. “Kentin anacaddesinde birinci sınıf bir dükkânda çalışıyorsun, bunu unutmamalısın! Çırak dediğin, dükkânın kapısında heykel gibi durur...”

Heykelin ne olduğunu bilmiyorum, kollarımı kaşımadan da edemiyorum. Kollarım dirseklerime kadar kırmızı lekelerle, yaralarla kaplı; uyuz böceği dayanılmaz bir şekilde yiyor yaralarımı.

Patron kollarıma bakarak, “Memleketinde ne iş yapıyordun sen?” diye soruyor.

Anlatıyorum, patron kül rengi saçlı yusuvarlak başını sallıyor, küçümser bir tavırla, “Eskicilik dilencilikten de, hırsızlıktan da kötüdür,” diyor.

Mağrur bir tavırla karşılık veriyorum:

“Ben hırsızlık da yaptım zaten!”

O zaman, kedinin patilerini koyduğu gibi, ellerini tezgâha koyuyor, boş gözlerini korkuyla yüzüme dikiyor, tıslıyor:

“Ne dedin sen? Nasıl?”

Nasıl ve neler çaldığımı anlatıyorum ona.

“Boş ver şimdi bunları. Eğer burada ayakkabı veya para çalarsan, hapse attırırım seni, büyüünceye kadar orada kalırsın...”

Son derece sakın söylemişti bunu. Korktum, bu yüzden daha çok nefret ettim ondan.

Dükkânda benden başka kuzenim Saşa Yakov ve yaşlı bir tezgâhtar daha vardı.

Tezgâhtar yapışkan, kırmızı yüzlü, işinin ustası biriydi. Saşa, sarı redingot giyiyordu. Bir gömleği vardı, kravat takıyordu, pantolonu uzundu, kibirliydi, bana dönüp bakmıyordu bile.

Dedem beni patrona götürüp de Saşa’dan işi öğrenmem için bana yardımcı olmasını rica edince Saşa ağırbaşlı bir tavırla yüzünü buruşturmuş, önceden uyarılmıştı:

“Sözümü dinlerse olur!”

Dedem elini başıma koyup boynumu eğmişti.

“Onun sözünü dinle, yaşça senden büyük, görevinde de senden kıdemli...”

Saşa gözlerini yüzüme dikip uyarılmıştı beni:

“Dedenin ne dediğini unutma!”

Daha ilk günden de, bana karşı üstünlüğünden yararlanmaya başlamıştı.

“Kaşirin, gözlerini belirtme öyle,” diye uyarıyordu patron onu.

Saşa başını öne eğip, “Bir şey yaptığım yok benim,” diyordu, ama patron ısrar ediyordu:

“Surat asıp durma, yoksa müşteriler keçi sanacak seni...”

Tezgâhtar saygılı bir tavırla gülüyor, patron dudaklarını çirkin bir biçimde büküyor, yüzü mosmor olan Saşa tezgâhın arkasına siniyordu.

Bu tür konuşmalar hoşuma gitmiyordu, kullanılan sözcüklerin büyük çoğunluğunu anlayamıyordum, bazen bu insanlar yabancı bir dilde konuşuyorlar gibi geliyordu bana.

Bir kadın müşteri geldiğinde patron elini cebinden çıkarıyor, bıyığına şöyle bir dokunuyor, yüzüne en tatlı gülümsemesini takınıyordu. Gülümsemesi yanaklarını kırıştırırken, kör gözlerini hiç değiştirmiyordu. Tezgâhtar, dirseklerini iki yanına bastırarak doğruluyor, parmaklarını saygıyla açıyor; Saşa, fal taşı gibi açtığı gözlerini saklamaya çalışarak, ürkek ürkek kırpıştırıyordu; ben, belli etmeden kollarımı kaşıyarak kapıda dikiliyor, satış seremonisini izliyordum.

Tezgâhtar, kadın müşterinin önünde yere diz çöküyor, parmaklarını tuhaf bir biçimde açarak ayakkabıyı denetiyordu. Elleri titriyordu, kadının bacağına, onu kırmaktan korkuyor gibi büyük bir dikkatle dokunuyordu, ama bacak baş aşağı duran iri bir şişe gibiydi.

Bir keresinde kadının biri bacağına sallayarak, ezilip büzülerek şöyle demişti:

“Ah, gıdıklıyorsunuz beni...”

“Ayağınıza çok yumuşak dokunduğum içindir efendim,” diye açıklamıştı tezgâhtar hızla ve heyecanla.

Onun kadın müşteriye yaltaklanmasını seyretmek çok gülünç oluyordu ve gülmemek için yüzümü kapının camına dönüyordum. Gelgelelim, satışları izleme isteğime engel olamıyordum. Tezgâhtarın davranışları çok eğlendiriyordu beni. Bir yandan da, parmaklarımı böylesine kibar bir biçimde hiçbir zaman açamayacağımı, başka birinin ayağına böylesine ustaca ayakkabı giydiremeyeceğimi düşünüyordum.

Patron sık sık tezgâhın arkasındaki küçük odasına gider, Saşa’yı oraya çağırırdı; tezgâhtar da kadın müşteriyle baş başa kalırdı. Gene böyle bir anda tezgâhtar kızıl saçlı bir kadın müşterinin ayağına dokunduktan sonra parmaklarını birleştirip öptü.

“Ah,” diye iç çekti kadın “çok yaramazsınız!” Tezgâhtar ise yanaklarını şişirip mırıldandı:

“Mımm-ıh!”

O anda öyle bir kahkaha attım ki, yere düşeceğimden korktuğum için kapının koluna tutundum, kapı açıldı, başım kapının camına çarptı, cam kırıldı. Tezgâhtar ayaklarını yere vurarak bana bağıyor, patron iri, altın yüzüğüyle başıma vuruyor, Saşa kulaklarımın asılıyordu; akşam eve giderken de sertçe azarlıyordu beni:

“Bu davranışların yüzünden kovacaklar seni! Gülecek ne vardı ortada?”

Ve sonra açıklama yaptı: Kadınlar tezgâhtardan hoşlanırsa, satışları artırır bu.

“O kadının ayakkabıya ihtiyacı yoktu, ama gereksiz olsa da, sırf yakışıklı tezgâhtar görmek için, yeni bir ayakkabı almaya gelmişti. Sen bunu anlayamıyorsun işte! Kendi işine baksana...”

Bu gururuma dokundu. Hiç kimsenin, daha çok da Saşa’nın ilgilendiği yoktu benimle.

Hastalıklı, sinirli bir kadın olan aşçı sabahları ondan bir saat önce uyandırıyor beni; patronun, tezgâhtarın, Saşa'nın ayakkabılarını, elbiselerini temizliyordum, semaveri koyuyordum, bütün sobalar için odun getiriyordum, sefertaslarını yıkıyordum. Dükkâna gelince yerleri süpürüyor, toz alıyor, çayı hazırlıyor, müşterilerin istedikleri ayakkabıları getiriyor, yemeği almaya eve gidiyordum. O arada benim kapıdaki görevimi Saşa üstleniyor, bu gururuna dokunduğu için de, bana çıkışıyordu:

“Nerede kaldın, tembel şey! Geç işinin başına...”

Ağır geliyordu bana bu hayat, canım sıkılıyordu. Özgür yaşamaya, sabahtan akşama kadar Kunavino'nun kumlu sokaklarında, bulanık Oka'nın kıyısında, tarlalarda, ormanlarda dolaşmaya alışmıştım. Büyükannem, arkadaşlarım yanımda değillerdi, konuşabileceğim kimse yoktu. Oysa burada hayat çirkin, yalancı, ters yüzünü göstererek sinirlerimi bozuyordu.

Bayan müşteriler çoğu zaman bir şey almadan çıkıp gidiyorlardı; o zaman onlar, üçü birden aşağılanmış gibi hissediyorlardı kendilerini. Patron, yüzünden o tatlı gülümsemesini hemen siliyor, buyuruyordu:

“Kaşirin, ayakkabıları kaldır ortadan.”

Bu arada ağzını da bozuyordu:

“Domuz suratlı şıllık! Evde oturmaktan geri zekâlının canı sıkılmış, dükkân dükkân dolaşmaya çıkmış. Sen benim karım olacaktın da, gösterecektim sana...”

Sıska, kara gözlü, iri burunlu karısı tepine tepine, uşağına bağırır gibi bağırırdı ona.

Tanıdık bir müşteriye yerlere kadar eğilerek, iltifatlarla yolcu ettikten sonra, kadın için arkasından öylesine çirkin, utanmazca şeyler söylüyorlardı ki, koşup kadına yetişmek, dükkândan çıktıktan sonra kendisi için söylenenleri ona anlatmak istiyordum.

Aslında, insanların birbirinin arkasından her zaman kötü konuştuklarını biliyordum. Ama bunlar birilerince kendilerinin en iyi insanlar olduğu kabul edilmiş, dünyayı yargılamak için görevlendirilmiş gibi, özellikle herkes için kötü şeyler söylüyorlardı. Çoğu insanı kıskanıyor, hiç kimseyi hiçbir zaman övmüyor, her insan için çirkin birtakım şeyler biliyorlardı.

Bir gün yanakları al al, gözleri ışıltılı genç bir kadın girdi dükkâna. Kadının üzerinde yakası siyah kürklü kadife bir manto vardı. Yüzü kürkün içinde çok hoş bir çiçek gibi duruyordu. Mantosunu çıkarıp Saşa'nın uzattığı kollarının üzerine attığında daha da güzel olmuştu: Zarif bedenini açık mavi, ipek bir giysi sıkıca sarmıştı, kulaklarında pırlanta küpeler göz alıyordu. Güzeller Güzeli Vasilisa'yı¹ hatırlatmıştı bana ve onun valinin karısından başkası olamayacağından emindim. Aşırı saygılı, ateş önünde eğilir gibi yerlere kadar eğilerek çok hoş sözcüklerle karşıladılar onu. Patron da, tezgâhtar da, Saşa da dükkânın içinde dört dönüyorlardı. Dolapların camlarında üçünün de yansımalarını görüyordum. Sanki dükkânın içinde her şey yanmaya, erimeye başlamıştı, çabucak bambaşka bir görünüm, biçim alacaktı.

Kadın hiç oyalanmadan değerli bir çift çizme aldıktan sonra çıkıp gitti, patron dudaklarını şapırdatıp ıslık çalarak şöyle dedi:

“K-ancık fino...”

“Altı üstü bir aktris işte...” diye mırıldandı tezgâhtar küçümser bir tavırla.

Karşılıklı, kadının sevgililerinden, içkili âlemlerinden söz etmeye başladılar.

Yemekten sonra patron dükkânın arkasındaki odasına çekilip yattı. Ben de altın saatini açıp içine sirke damlattım. Onun uyandıktan sonra elinde saatıyla dükkâna döndüğünde şaşkın, şöyle mırıldandığını görmek pek hoşuma gitmişti:

“Şu işe bak! Saatim birden terledi sanki! Hiç böyle terlediği olmamıştı! Kötüye bir işaret olmasın bu?”

Dükkânda da, evde de durmadan çalışıyor olmama karşın, canım sıkılıyordu. Gitgide şöyle düşünmeye başlamıştım: Beni bu dükkândan kovmaları için ne yapabilirim?

Üstleri başları kar içinde insanlar sessizce geçiyorlardı dükkânın önünden. Sanki toprağa vermek için birini mezarlığa götürüyorlar da, geride kaldılar, tabuta yetişmek için acele ediyorlardı. Atlar, rüzgârın bir araya topladığı kar yığınlarını güçlükle aşarken titriyorlardı. Büyük Perhiz zamanı olduğu için, dükkânın arkasındaki kilisenin çanı her gün pek hüzünlü çalıyordu; çanın her vuruşu yastık gibi çarpıyordu sanki başıma, canımı acıtmıyordu ama aptal gibi oluyordum.

Bir gün, dükkânın giriş kapısının önünde, yeni gelmiş ayakkabıların olduğu sandığı boşaltırken kilisenin yamrı yumru, bez parçalarından yapılmış gibi yumuşak, köpekler parçalamış gibi yara bere içindeki ihtiyar bekçisi geldi yanıma.

“Ey iyi insan, bir çift galoş çalsan benim için, hı?” dedi.

Cevap vermedim. Boş sandığın üzerine oturup esnedi, dudaklarını büküp tekrar aynı şeyi söyledi:

“Çalsan, hı?”

“Çalmak doğru değildir!” dedim.

“Ama herkes çalışıyor. Acı bu ihtiyara!”

Aralarında yaşadığım insanlara hiç benzemiyordu. Hırsızlık yapmaya hazır olduğumdan kuşkusu olmadığını hissediyordum. Onun için pencerenin kenarına bir çift galoş koyacağımı söyledim.

“Tamam,” dedi pek sevinmeden, sakince. “Kandırmıyorsun ya beni, değil mi? Tamam, tamam, anlıyorum, kandırmıyorsun...”

Çizmesinin tabanıyla çamurlu, ıslak karı ezerek bir süre sessizce oturdu, sonra kilden yapılmış piposunu yaktı ve birden korkuttu beni:

“Peki, ya aldatırsam seni? O galoşları alıp doğrudan patronuna götürür, onları bana elli kapiğe sattığını söylersem? Evet, ne diyorsun? Bir çiftinin fiyatı iki rubleden fazladır ve sen elli kapiğe sattın onları bana! Hediye niyetine, hı?”

Söylediği şeyi yapmış gibi, bir şey diyemeden bakıyordum yüzüne. O hâlâ, çizmelerine bakarak ağızından burnundan mavi dumanlar çıkararak sakın, pis pis şöyle diyordu:

“Mesela, ya patronun böyle bir şey yapmamı istemişse benden: ‘Git şu çocuğu bir dene bakalım, ne kadar hırsızmış?’ demişse. O zaman ne olacak?”

“Galoş falan vermeyeceğim sana,” dedim öfkeyle.

“Söz verdiğine göre, vermek zorundasın!”

Kolumdan tutup beni kendine çekti, soğuk parmağıyla alnıma vurarak tembel tembel ekledi:

“Durup dururken neden yapacaksın böyle bir şeyi!?”

“Sen rica ettin diye.”

“Daha birçok şey rica edebilirim senden. Kiliseyi soymanı istersem, soyacak mısın? İnanılacak bir şey mi bu? Ah, aptal çocuk...”

Beni itip ayağa kalktı.

“Çalıntı galoşlara ihtiyacım yok benim. Galoş giyecek kadar kibar değilim... Küçük bir şaka yaptım sana, o kadar... Bu saflığın için, Paskalya’da izin vereceğim sana, çanı sen çalacaksın, kuleden kente bakarsın...”

“Kentın nasıl olduğunu biliyorum ben.”

“Ama kuleden çok daha güzeldir...”

Çizmelerinin burnunu kara sürterek ağır adımlarla kilisenin köşesine yürüdü. Ben onun arkasından bakarken hüzünlü, korkarak şöyle geçiriyordum içimden: “İhtiyar gerçekten şaka mı ediyordu, yoksa patron beni denemesi için mi göndermişti onu?” Dükkâna girmeye cesaret edemiyordum.

Saşa koşarak çıktı avluya, bağırmağa başladı:

“Ne işler çeviriyorsun burada?”

Birden deliye dönüp kerpeteni fırlattım ona.

Tezgâhtarla birlikte patronu soyduklarını biliyordum. Bir çift potini veya terliği sobanın borusuna saklıyor, sonra dükkândan çıkarken onları paltolarının yenlerine sokup gidiyorlardı. Hiç hoşlanmıyordum bundan ve korkuyordum, patronun nasıl köpüreceğini düşünüyordum.

“Hırsızlık mı ediyorsun sen?” diye sordum Saşa’ya.

“Benim bir şey çaldığım yok,” dedi sert bir tavırla, “baş tezgâhtar çalışıyor. Ben yalnızca yardım ediyorum ona. ‘Yardımcı ol bana!’ diyor. Yardımcı olmazsam bir kötülük eder bana. Patron da dükkân tezgâhtar zaten! Her şeyi biliyor, tahmin ediyordur! Sakın sesini çıkarma!”

Saşa böyle derken aynaya bakıyor, parmaklarını baş tezgâhtarın yaptığı gibi aşırı açarak saçlarını düzeltiyordu. Dükkânda benden daha kıdemli, daha üstün olduğunu her an göstermeye çalışıyordu bana; sesini kalınlaştırarak kolunu öne uzatıp beni iterek bağırıyordu, emirler veriyordu. Ondan daha uzun boylu, daha kuvvetliydim, ama sıska ve beceriksizdim. Oysa o tıknazdı, bedeni yumuşaktı ve yağ bağlamıştı. Redingotunun, pantolonunun içinde pek önemli, ağırbaşlı biri gibi geliyordu bana; ama hoş olmayan, komik bir şey vardı onda. Tuhaf bir kadın olan, iyi biri mi yoksa kötü biri mi olduğu pek anlaşılamayan aşçı kadından nefret ediyordu.

Kadın simsiyah, çakmak çakmak gözlerini açarak şöyle diyordu:

“Benim dünyada en çok sevdiğim şey kavgadır. Kavga olsun da, nasıl olursa olsun. İster horozlar kavga etsin, ister köpekler, ister köylüler... Hepsi aynıdır benim için!”

Avluda horozlar veya güvercinler kavga edecek olsa, işi gücü bırakıp bitene kadar kavgayı sağır dilsiz biri gibi pencereden seyrediyordu. Akşamları Saşa ile bana şöyle diyordu:

“Ne diye boş boş oturuyorsunuz çocuklar, kalkıp biraz kavga etsenize!”

Saşa kızıyordu ona.

“Aptal karı, ben çocuğun değilim senin. Bu dükkânın ikinci tezgâhtarım!”

“Ama ben karşımda öyle birini görmüyorum. Evlenene kadar benim gözümde çocuksun sen!”

“Salak karı, akılsız...”

“Şeytan akıllıdır, ama Tanrı sevmez onu.”

Aşçı kadının bu tür söylemleri Saşa’yı çok sinirlendiriyordu, kızdırmaya çalışıyordu kadını, ama kadın ona küçümser bir tavırla yan yan bakarak şöyle diyordu:

“Ah sen, hamamböceği, Tanrı’nın yanlış yarattığı şey!”

Saşa birçok kez, uyurken aşçı kadının yüzüne ayakkabı boyası veya kurum sürmem, yastığına topluiğne koymam ya da bu çeşit başka “şakalar” yapmam için kandırmaya çalışıyordu beni; ama korkuyordum ben aşçı kadından, uykusu çok hafifti çünkü, geceleri sık sık uyanıyordu. Uyanıp lambayı yakıyor, karyolasında oturuyor, gözlerini dikip köşede bir yere bakıyordu. Bazen yanıma geliyor, beni uyandırıp hırıltılı bir sesle rica ediyordu:

“Uyuyamıyorum, Alekseyciğim, bir korku var içimde, biraz konuşur musun benimle?”

Uyku arasında bir şeyler anlatıyordum ona. Yanımda sessiz oturuyor, ileri geri sallanıyordu. Onun ateş gibi yanan bedeninden balmumu, günlük kokuları geliyordu burnuma, yakında öleceğini hissediyordum. Belki de o anda yüzükoyun yere kapaklanacak, ölüverecek diye geçiriyordum içimden. Korkumdan sesimi yükselterek anlatmaya başlıyordum, ama susturuyordu beni.

“Şişş! Pislikler uyanacaklar... benim sevgilin olduğumu düşünecekler sonra...”

Yanımda her zaman aynı pozda oturuyordu: Öne eğilmiş, dizlerinin arasına soktuğu ellerini sivri kemikli bacaklarıyla sıkarak. Göğsü tahta gibiydi; hatta, kalın keten bezi gömleğinin arasından kaburgaları kuruyup dağılmış bir fıçının çemberleri gibi görünüyordu. Uzun süre sessiz oturduktan sonra birden şöyle fısıldıyordu:

“Bunca sıkıntıyı çekmektense ölsem daha iyi...”

Kimi zaman şöyle sorardı birisine:

“Ben yeterince yaşamadım mı dersin?”

“Hadi uyu!” derdi sözümü yarıda kesip; öne eğilip kalkar, mutfağın karanlığında uzaklaşır, sessizce kaybolurdu.

“Cadı!” derdi Saşa arkasından.

“Yüzüne karşı söylesene bunu!” derdim.

“Korkacağımı mı sanıyorsun?”

Ama hemen yüzünü buruşturarak şöyle derdi:

“Evet, söyleyemem! Belki gerçekten cadıdır...”

Aşçı kadın herkese karşı kaba, sertti; bana karşı da hiçbir konuda yumuşak değildi. Sabahın altısında bacağımdan çekerek bağıriyordu:

“Yattığın yetti! Git odun getir hadi! Semaveri koy! Patates soy!..”

Saşa uyanıyor, söyleniyordu:

“Ne diye bağırip duruyorsun, be kadın? Patrona söyleyeceğim seni, bırakmıyorsun, uyuyalım...”

Aşçı kadın kupkuru kemiklerini hızla hareket ettirerek mutfakta yürüyor, uykusuz, çakmak çakmak gözlerini Saşa’ya dikiyordu:

“Vay!.. Tanrı’nın yanlış yarattığı şey! Sen benim piçim olacaktın ki, gösterecektim sana...”

“Pis kadın...” diye küfrediyordu Saşa ve dükkâna giderken yolda akıl veriyordu bana: “Öyle bir şey yapmalıyız ki, işten çıkarsınlar bu kadını. Çaktırmadan, yemeklere fazladan

tuz koymalıyız. Yaptığı yemekler fazla tuzlu olursa, kovacaklardır onu. Ya da gazyağı dökeriz! Neden aptal aptal bakıyorsun yüzüme?”

“Ne diyorsun?”

Öfkeyle homurdanıyordu:

“Korkak!”

Aşçı kadın gözümüzün önünde öldü: Semaveri kaldırmak için eğilmişti; göğsünden biri itmiş gibi birden yere çömeldi, sonra sessizce, kollarını öne uzatarak döşemeye uzandı. Ağzından kan geliyordu...

İkimiz de onun öldüğünü hemen anlamıştık, korkudan donup kalmıştık, bir şey söyleyecek durumda değildik. Sonra Saşa koşarak çıktı mutfaktan; bense, ne yapacağımı bilemeden pencerenin yanında duvara dayanmış, duruyordum. Patron geldi, yere diz çöküp aşçı kadının yüzünü eliyle yokladı:

“Gerçekten de, ölmüş... Çok tuhaf!”

Köşeye gidip Mucizeci Aziz Nikola'nın küçük tasviri önünde haç çıkardı, bir süre dua ettikten sonra hole seslendi:

“Kaşirin, koş, polise haber ver!”

Polis geldi, olduğu yerde bedeninin ağırlığını bir bacağından ötekine vererek çay içip gitti. Sonra gene geldi. Bu kez yanında bir de yük arabası vardı. Aşçı kadını bacaklarından ve başından tutup sokağa çıkardılar. Patronun karısı holden bakıp seslendi bana:

“Yerleri yıka!”

Patron da şöyle dedi:

“İyi ki gece ölmedi...”

Bunun neden daha iyi olduğunu anlayamadım. Akşam yattığımızda Saşa olağanüstü yumuşak bir sesle seslendi:

“Lambayı söndürme!”

“Korkuyor musun?”

Yorganı başına çekti, bir şey söylemeden, öyle uzun süre kaldı. Çok sessiz bir geceydi, sanki bir şeyin sesinin duyulması, olması bekleniyordu. Bir saniye sonra kilisenin çanı çalacak, kentte herkes koşturmaya, bağrıışmaya başlayacak, korku dolu büyük bir kargaşa olacak gibi geliyordu bana.

Saşa yorganın altından burnunu çıkarıp mırıldanarak bir öneride bulundu bana:

“Gel, seninle birlikte sobanın üzerinde yatalım², olur mu?”

“Ama sıcaktır sobanın üstü...”

Bir an sustuktan sonra ekledi Saşa:

“Peki ölen kadın birden... Hı? Cadı böyle olur işte... Uyuyamıyorum...”

“Ben de.”

Saşa ölülerden, mezarlarından çıkıp gece yarısında kentte nasıl dolaştıklarından, yaşadıkları yerleri, akrabalarını aradıklarından bahsetmeye başladı.

Alçak sesle şöyle diyordu:

“Ölüler yalnızca yaşadıkları kenti bilirlermiş, ama sokağı, evi hatırlamazlarmış...”

Karanlık sanki daha koyulaşıyor, sessizlik giderek yoğunlaşıyordu. Saşa başını yastıktan kaldırıp sordu:

“İster misin, benim sandıkta neler var, bakalım?”

Sandığında neler olduğunu uzun süredir merak ediyordum. Her zaman asma kilitle kilitliyordu sandığını ve açarken son derece tedbirli oluyordu. İçine bakacak olduğumda, kabaca soruyordu:

“Neden baktın? Bir şey mi istemiştin?”

Önerisini kabul ettiğimde kalkıp yatağının içinde oturdu, ayaklarını aşağıya sarkıttı, emreder bir tavırla sandığı yatağın üzerine çıkarmamı, yanına bırakmamı söyledi. Anahtar küçük haçıyla birlikte boynunda asılıydı. Saşa mutfağın karanlık köşelerine şöyle bir baktıktan sonra pek kibirli, yüzünü buruşturdu, asma kilidi açtı, sandığın kapağını, sanki sıcakmış gibi üfledikten sonra nihayet kaldırdı, içinden birkaç parça iç çamaşırını çıkardı.

Sandık yarısına kadar ilaç kutularıyla, değişik renkte çay paketleriyle, boya ve sardalye kavanozlarıyla doluydu.

“Bu ne böyle?”

“Şimdi görürsün...”

Sandığı bacaklarının arasına aldı, üzerine eğildi, alçak sesle, şarkı söyledi:

“Gökyüzünün Çarı’na...”

Sandıkta oyuncaklar görmeyi bekliyordum. Hiç oyuncaklarım olmamıştı ve onları her zaman küçümsüyormuşum gibi yapardım, ama bir yandan da sahiplerini kıskanırdım. Bu kadar ciddi biri olan Saşa’nın böyle şeyleri olması çok hoşuma gitmişti. Oysa göstermekten utanıyordu onları, ama anlıyordum onun bu utangaçlığını.

İlk kutuyu açıp içinden bir gözlük çerçevesi çıkardı, burnunun üzerine taktı, yüzüme sert sert bakarak şöyle dedi:

“Camlarının olmaması hiç önemli değil, bu da bir çeşit gözlük işte!”

“Ver de bir bakayım!”

Açıkladı bana:

“Sana olmaz. Koyu renk gözler içindir bu, oysa senin gözlerin sanki açık renk.”

Patron gibi gırtlığını temizledi. Ama o anda korkuyla bakındı mutfağın her yanına.

Ayakkabı boyası kutusunda çeşit çeşit düğmeler vardı. Ciddi, mağrur bir tavırla açıklama yapmaya başladı:

“Bütün bunları sokaktan topladım! Kendim topladım. Toplam otuz yedi düğme var burada...”

Üçüncü kutuda gene sokaklardan toplanmış bakır, büyük çengelliğneler, kırık veya aşınmış çizme kabaraları, tek ayakkabı veya terlikler, bakır kapı kolları, kırılmış, kemikten baston topuzları, genç kız tarakları, bir “Rüya Tabirleri ve Kehanet” kitabı, ayrıca böyle değerli daha birçok şey vardı.

Atılmış bez parçaları, kemikler toplarken böyle ufak tefek şeylerden bir ayda kolaylıkla, belki on kat fazlasını toplayabilirdim. Saşa’nın sandığındakiler umutsuzluğa düşürmüştü beni, utanmıştım, onun adına üzülmüştüm. Oysa o her birini dikkatle inceliyor, parmaklarıyla okşuyordu. İri dudakları gururla öne çıkıyor, fırlak gözleri sevecen, kaygılı bakıyor, ama gözündeki gözlük çocuk yüzünü komik yapıyordu.

“Ne yapacaksın bunları?”

Gözündeki camsız gözlüğün çerçevesinin içinden şöyle bir baktı bana, çocuksu gevrek sesiyle sordu:

“Bunlardan birkaçını sana hediye etmemi ister misin?”

“Hayır, istemem...”

Besbelli, olumsuz cevabımdan, hazinesine yeterince ilgi göstermediğimden incinmiş olacak, sesini alçalttı.

“Havluyu getir, hepsinin tozunu alalım, çok tozlanmışlar...”

Her şeyin tozunu aldıktan, hepsini yerli yerine yerleştirdikten sonra yatağa uzanıp yüzünü duvara döndü. Yağmur yağıyor, çatıdan sular akıyor, rüzgâr pencereleri dövüyordu.

Saşa bana dönmeden, “Acele etme,” dedi, “hava düzeldiğinde sana öyle bir şey göstereceğim ki, inanamayacaksınız!..”

Yatmaya hazırlanıyordum, bir şey söylemedim.

Aradan daha birkaç saniye geçmişti ki, birden fırladı yattığı yerden, duvarı tırmalayarak inanılmaz bir kararlılıkla, “Korkuyorum ben...” dedi. “Tanrım, korkuyorum! Yardım et bana, Tanrım! Nasıl bir şeydir bu?”

Ben de çok korkmuş, donup kalmıştım: Aşçı kadın, avluya bakan pencerenin önünde, sırtı bana dönük, başını eğmiş, alnını cama dayamış bir halde, hayattayken, horozların dövüşünü seyrettiği gibi duruyor gibi gelmişti bana.

Saşa, duvarı tırmalayarak bacaklarını sallayarak hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Hiçbir yere bakmadan, kızgın korlar üzerinde yürüyor gibi zorlukla mutfağın karşı köşesine yürüdüm, Saşa'nın yanına girip yattım.

Bitkin düşene kadar ağladıktan sonra uyuduk.

O olaydan birkaç gün sonra bir bayramdı, gün ortasına kadar satış yaptık, evde yemeğimizi yedik, yemekten sonra patronlar yattıklarında Saşa gizlice, “Gidelim!” dedi bana.

Biraz sonra inanamayacağım şeyi göreceğimi anlamıştım.

Bahçeye çıktık. İki evin arasında dar bir toprak şeridinde yaşlı on beş ıhlamur ağacı vardı. Kalın bedenlerini yeşil likenler kaplamıştı; siyah, çıplak dalları ölü gibi yükseliyordu. Ve tek bir karga yuvası yoktu bu dallarda. Ağaçlar mezarlıklardaki heykelleri andırıyordu. Bahçede bu ıhlamurlardan başka hiçbir şey yoktu. Ne bir çalı ne bir ot... Patikadaki toprak iyice çignenmiş, dökme demir gibi siyahtı. Geçen yılın kurumuş yapraklarının altından görünen çıplak toprak da, beklemiş su gibi küflenmiş, siyahtı.

Saşa, çitin köşesine kadar yürüdü, bir ıhlamurun altında durdu, gözlerini iri iri açıp komşu evin loş ışıklı pencerelerine baktı. Yere çömeldi, elleriyle yaprakları eşeledi, kenara itti; kalın bir kök görüldü; kökün yanında, toprağa iyice gömülmüş iki tuğla vardı. Saşa tuğlaları çıkardı. Onların altından bir parça çatı sacı çıktı, nihayet sacın altında dört köşe bir tahta ve tahtanın altından, kökün dibine doğru inen büyük bir delik görüldü.

Saşa bir kibrit çaktı, bir mum parçasını yakıp deliğin içine soktu.

“Bak!” dedi. “Ama korkmayacaksınız...”

Besbelli, kendisi de korkuyordu: Mum elinde titriyordu çünkü, yüzü bembeyazdı, dudaklarını tuhaf bir biçimde sarkıtmıştı, gözlerinde yaş vardı, boştaki elini usulca arkasına attı. Onun korkusu bana da geçti. Kökün altındaki boşluğa büyük bir dikkatle, çekinerek baktım. Boşluğun üzerindeki kök, bir kemer gibi duruyordu. Saşa boşluğun dibinde üç mum birden yaktı, içerisi mavi bir ışıkla aydınlandı. Orası oldukça büyük, kova gibi derin, ama daha geniş bir yerdi. Duvarları çeşitli renklerde cam parçalarıyla, porselen

çay takımı kırıklarıyla kaplıydı. Ortada basma bezle örtülü yüksekçe bir yerde, kurşuni renk kâğıtla kaplı, yarısına kadar sırmalı kumaş gibi bir bezle örtülü küçük bir tabut vardı. Tabutun örtüsünün altından gri kuş ayakları ile sivri gagalı bir serçe başı görünüyordu. Tabutun yanında bir kitap rahlesi, rahlenin üzerinde küçük bir haç vardı. Rahlenin çevresinde, gümüş ve altın rengi şekerleme kâğıtlarına sarılı şamdanda üç mum yanıyordu.

Mumların alevleri oyuğun çıkışına eğilmişti. İçeride değişik renklerde ısıtılar, gölgeler vardı. Mumun, ılık toprağın kokusu yüzüme vuruyordu; gözlerimi etkiliyor, parçalanmış bir gökkuşağı gibi oynuyordu. Bütün bunlar beni can sıkıcı bir şaşkınlığa sokmuştu, korkumu ise bastırıyordu.

“Güzel mi?” diye sordu Saşa.

“Neden yaptın sen bunu?”

“Bir şapel,” diye açıkladı. “Nasıl, benzemiş mi?”

“Bilmiyorum.”

“Serçe öldü! Belki o da bir aziz olacaktır. Çünkü suçsuz yere acılara katlandı, çile çekti...”

“Sen bulduğunda ölmüş müydü?”

“Hayır, ambara girmişti, şapkamı üzerine kapadım, boğdum.”

“Neden?”

“İşte...”

Gözlerimin içine bakarak tekrar sordu:

“Güzel mi?”

“Hayır!”

O zaman oyuğa doğru eğildi; tahtayı, sac parçasını çabucak üstüne koyup kapadı, tuğlaları toprağa bastırdı, ayağa kalktı, dizlerine bulaşan çamuru temizledi, sertçe sordu:

“Neden hoşlanmadın?”

“Serçeye acıdım.”

Körmüş gibi, sabit bakışını yüzüme dikti, göğsümden iterek bağırdı:

“Aptal! Kışkırdığın için, ‘Hoşlanmadım,’ diyorsun! Senin Kanatnaya Sokağı’nda bahçede yaptığın yerin daha güzel olduğunu mu sanıyorsun?”

Bahçedeki yerimi hatırladım, kararlı bir ses tonuyla karşılık verdim:

“Elbette daha güzeldi!”

Saşa redingotunu omzundan çekip yere attı, kollarını kıvırdı, avuçlarına tükürüp, “Öyleyse, gel dövüşelim!” dedi.

Onunla kavga etmek istemiyordum, içimi burkan bir can sıkıntısıyla sarsılmıştım. Büyük bir öfkeye kapılmış olan kuzenime bakamıyordum.

Üzerime saldırdı, göğsüme bir kafa attı, devirdi beni, ata biner gibi oturdu üzerime, bağırmaya başladı:

“Yaşamak mı istiyorsun yoksa ölmek mi?”

Ama ben ondan kuvvetliydim ve çok kızmıştım; bir dakika sonra yüzükoyun yerdeydi, elleri ensesinde, hırlıyordu. Birden korktum, ayağa kaldırmaya çalıştım onu ama ellerini, ayaklarını sallayarak karşı koyuyordu, bu daha da korkutuyordu beni. Ne yapacağımı bilemeden kenara çekildim. Saşa başını kaldırıp, “Yendin mi beni yani?” dedi. “Şimdi, patronlar gelip beni görene kadar burada böyle yatıp yuvarlanacağım, şikâyet edeceğim

seni, işten atılacaksın!”

Küfürler savuruyor, beni tehdit ediyordu. Söyledikleri kızdırdı beni, oyuğa koşup üzerinden taşları kaldırdım, serçenin tabutunu çitin üzerinden sokağa fırlattım, oyuğun içinde her şeyi dağıttım, ayaklarımın altında çiğnedim.

“Al sana işte, gördün mü şimdi?”

Saşa, benim bu taşkınlığıma tuhaf bir tepki verdi: Yerde oturuyordu, ağzı biraz aralık, kaşları çatık, bir şey söylemeden beni izliyordu. Ben yapacağımı yapıp bitirdikten sonra hiç acele etmeden ağır ağır ayağa kalktı, üzerini silkeledi, redingotunu omuzlarına alıp gayet sakin, tehditkâr bir sesle konuştu:

“Neler olacak, şimdi göreceksin sen,” dedi. “Acele etme, biraz bekle! Bütün bunları sana mahsus yaptım... Bir çeşit büyücülüktür bu! Anladın mı?..”

Onun bu dediğiyle çarpılmış gibi yere oturdum, içim buz gibi soğumuştü. Ama Saşa dönüp arkasına bakmadan, bu sakinliğiyle beni daha da sarsarak yürüyüp gitti.

Yarıdan tezi yok, kentten, patrondan, Saşa’dan ve onun büyüsünden de, bütün bu sıkıntılı, aptal yaşamdan da kaçmaya karar vermiştim.

Ertesi gün yeni aşçı kadın beni uyandırınca birden bağırmaya başladı:

“Anam babam! Nedir senin suratın böyle?..”

“Büyü etkisini göstermeye başladı!” diye geçirdim içimden üzüntüyle.

Ama aşçı kadın öylesine bir kahkaha attı ki, elimde olmadan ben de gülümseyip onun aynasına baktım: Yüzüm simsiyah kurumdu.

“Saşa mı yaptı bunu?”

“Hayır, ben yaptım!” dedi aşçı neşeyle.

Kalktım, ayakkabıları temizliyordum, elimi bir potinin içine sokunca parmağıma topluiğne battı.

“İşte bu büyü!”

Bütün çizmelerin içinde topluiğneler, dikiş iğneleri vardı ve hepsi de öylesine ustalıkla yerleştirilmişlerdi ki, her seferinde avucuma batıyorlardı. O zaman bir kova soğuk su aldım, henüz uyanmamış ya da uyuyor numarası yapan büyücünün başından aşağı büyük bir zevkle boca ettim.

Ama gene de kötü hissediyordum kendimi: Serçenin tabutu, onun gri, kıvrık ayakları, içimi sızlatan bir biçimde dik duran gagası ve çevresindeki, ortaya çıkmaya çalışan, ama bir türlü görünemeyen bir gökkuşağı gibi yanıp sönen renk renk kıvılcımlar aklımdan çıkmıyordu. Tabut genişliyordu, kuşun ayakları büyüyordu, yukarıya uzanıyor, titriyor, canlanıyordu.

O gün akşam kaçacaktım. Ama yemekten önce, gazocağında lahana çorbasının olduğu tencereyi ısıtırken bir ara daldım, çorba kaynayıp taştı, gazocağını söndüreyim derken tencereyi devirdim, elim yandı ve beni hastaneye götürdüler.

Hastanedeki korkunç kâbusu hatırlıyorum: Sarı titrek bir boşlukta kül rengi, beyaz kefenli insanlar körler gibi koşuşturuyor, çevresindekilere acı çektiriyor, inliyorlardı; kalın kaşları bıyığa benzeyen, uzun boylu bir adam koltuk değnekleriyle yürüyor, siyah sakalını titreterek ıslıklar çalıyor, böğürüyordu:

“Hepinizi Tanrı’ya şikâyet edeceğim!”

Ranzalar tabut gibiydi; burunları yukarıda yatan hastalar ölü serçelere benziyorlardı.

Sarı duvarlar sallanıyor, tavan yelken gibi dalgalanıyor, döşemeler ranzaları bir oraya bir buraya çekerek titriyordu. Her şey güvenilmez, korkunç, dehşet vericiydi. Pencerelelerin dışındaki ağaç dalları ise kırbaçlar gibiydi, biri sallıyordu onları sanki.

Kızıl saçlı, sıska bir ölü, kapının önünde, kefeninin eteklerini kısa kollarına dolamış, dans ediyor, çılgınlık atıyordu:

“Tımarhaneye göndermeyin beni!”

Koltuk değnekli adam başının üzerinden bağıyordu ona:

“Tanrı’ya ka-vuşa-cak-sın sen, efendi...”

Dedem, büyükannem, herkes her zaman hastanelerde insanları öldürdüklerini söylerlerdi... Kendimi öldü sayıyordum artık. Gözlüklü bir kadın geldi yanıma. Onun üzerinde de kefen vardı, başucumdaki siyah tahtaya bir şeyler yazdı. Tebeşir kırıldı, parçaları başıma düştü.

“Adın ne senin?” diye sordu kadın.

“Adım yok benim.”

“Bir soyadın var mı?”

“Yok.”

“Aptallığı bırak, yoksa kırbaçlar seni!”

Kırbaçlayacaklarından kuşku yoktu zaten, işte bunun için kadına cevap vermiyordum. Kadın kedi gibi hırladı, gene kedi gibi sessizce gitti.

İki lamba yaktılar. Lambaların sarı alevleri, birilerinin kaybolmuş gözleri gibi tavanda asılı duruyor, birbirine yönelerek kasvetli bir biçimde zayıflayarak göz kırpıyorlardı.

Öte köşeden biri seslendi:

“Gel, kâğıt oynayalım, ne dersin?”

“Elim yok benim, nasıl oynayayım?”

“Ya!.. Elini mi kestiler?”

Hemen şöyle düşündüm: “Bak işte, kâğıt oynadığı için adamın elini kesmişler... Peki, öldürmeden önce bana ne yapacaklar?”

Ellerim, biri içlerinden kemiklerini çekip çıkarıyor gibi çok acıyor, zonkluyordu. Korkumdan, acımdan sessiz, ağlıyordum. Gözyaşlarımı gören olmasın diye kapamıştım gözlerimi, ama yaşlar gözkapaklarımı kaldırıyor, şakaklarımdan kulaklarımdan üzerine akıyordu.

Gece oldu, herkes ranzasına uzandı, gri battaniyesinin altına gizlendi, sessizlik her dakika derinleşiyordu, yalnızca biri mırıldanıyordu köşede:

“Hiçbir şey çıkmayacak bundan; adam da salak, kadın da...”

Öldürülmeden, gelip beni hastaneden kaçırması için büyükanneme mektup yazmam gerekiyordu; ama yazamıyordum: Ellerim çok kötüydü, kâğıt da yoktu. Kaçmayı deneseydim nasıl olurdu acaba?

Gece, sürekli öyle kalacakmış gibi, giderek daha yoğunlaşıyor, ölüm sessizliğine gömülüyordu. Usulca döşemeye sarkıttım ayaklarımı, kapıya yürüdüm. Bir kanadı açıktı. Koridorda, lambanın tam altında arkalıklı bir tahta iskemlede ağarmış kirpi gibi bir baş dimdik duruyor, karanlık göz çukurlarından bana bakıyordu. Saklanmaya fırsatım olmamıştı.

“Kimdir o ayakta dolaşan? Buraya gel!”

Ses o kadar korkunç değildi, sakindi. Yanına gittim, kısa bir sakalın çevrelediği yusuvarlak yüzüne baktım. Başında gümüş rengi saçları biraz daha uzundu, her yana dimdik uzanıyordu. Adamın kuşağında bir deste anahtar asılıydı. Sakalı ve saçları daha uzun olsaydı Aziz Petrus'a benzeyecekti.

“Elleri haşlanan çocukmuş! Gece vakti ne sürtüyorsun ortalarda? İzin veren oldu mu sana?”

Derin bir nefes çekti içine ve yüzüme bol duman üfledi, sıcak kolunu boynuma doladı, kendine çekti.

“Korkuyor musun?”

“Evet!”

“Burada başlangıçta herkes korkar. Oysa korkacak bir şey yoktur. Özellikle de benden korkmana gerek yok, kimsenin kötülüğünü istemem ben... Sigara ister misin? Ama içme. Daha küçüksün, iki yıl daha bekle...”

Peki, annen baban neredeler senin? Annen baban yok demek! Tamam, gerekmez zaten... Onlar olmadan da yaşayabiliyoruz, yeter ki korkma! Anladın mı beni?”

Uzun süredir sade, dostça, anlaşılabilir sözcüklerle konuşan bir insanla karşılaşmamıştım. Onu dinlemek çok hoşuma gitmişti.

Beni yatağıma götürdüğünde rica ettim ona:

“Yanımda otur!”

“Olur,” dedi.

“Kimsin sen?”

“Ben mi? Bir askerim, Kafkasyalı gerçek bir er. Savaşa da katıldım. Başka nasıl olur zaten? Asker dediğin, savaşır. Macarlarla, Çerkezlerle, Lehlerle, daha birçok milletle savaştım! Savaş çok berbat bir şeydir, dostum!”

Bir dakika için kapadım gözlerimi, açtığımda erin yerinde büyükannem, üzerinde siyah bir entariyle oturuyordu, er onun yanında ayakta duruyor, şöyle diyordu:

“Kimsesi yok, hepsi öldü demek, öyle mi?”

Güneş vuruyordu koğuşun içine, her şeyi altın rengine boyuyordu, kayboluyor, sonra, yaramaz bir çocuk gibi, tekrar her şeyi parlatıyordu.

Büyükannem üzerime eğilip sordu:

“Nasılsın, güvercinim benim? Yaraladılar mı seni? Aptal çocuk, söylemiştim sana...”

Er, giderken, “Şimdi her şeyi yasa nasıl diyorsa öyle yapacağım,” dedi; büyükannem ise gözyaşlarını silerken şöyle diyordu:

“Yabancıımız değildir bu er, bizim oralı, Balahnalıdır...”

Hâlâ rüya görüyorum sanıyordum, susuyordum... Doktor geldi, ellerimin sargılarını değiştirdi ve işte, şimdi büyükannemle arabadaydık, kentin sokaklarında, eve gidiyorduk. Anlatıyordu büyükannem:

“Deden iyice yitirdi aklını. Öyle cimri oldu ki, insanın midesi bulanıyor! Yeni arkadaş olduğu kürkçü bir Hlıst tarikatından bir kürkçü de geçenlerde Zeburu'nun içinden yüz rublesini çaldı. Nasıl oldu, bilemezsin!..”

Güneş çok parlaktı, gökyüzünde bulutlar beyaz kuşlar gibi dolaşıyorlardı, Volga üzerindeki köprülerden geçiyoruz, buz parçaları uğulduyor, kabarıyor, sular köprüünün ayaklarına çarpıyor, panayırın et kırmızısı kilisesinin altın haçları parlıyordu. Kucağında

bir tutam taze söğüt dalı taşıyan geniş omuzlu bir kadınla karşılaşıyoruz... İlkbahar geliyor, Paskalya yakındır!

Bir ara yüreğim kıpır kıpır oldu.

“Seni çok seviyorum, büyükanneciğim!” dedim.

Bu hiç şaşırtmadı büyükannemi, pek sakin, şöyle dedi:

“Öz torunumsun çünkü, övünmeden şunu söyleyebilirim sana, Meryem Anamız’a şükürler olsun, beni herkes sever!”

Gülümseyerek ekledi büyükannem:

“Yakında o da sevinecektir, oğlu dirilecek çünkü! Ama benim kızım, Varvaracığım...”

Ve sustu büyükannem...

1. Vasilisa Prekrasna, kahramanının adıyla anılan, ünlü bir Rus halk masalıdır. (Y.N.)
2. Evlerde kullanılan bazı Rus sobaları, üzerinde yatılabilecek şekilde, sedir gibi yapılmıştır. (Y.N.)

Dedem avludaydı, yere diz çökmüş, baltayla ağaçtan bir kamanın ucunu sivriltiyordu. Bana fırlatmaya hazırlanıyormuş gibi havaya kaldırdı baltayı, şapkasını çıkardı, alaylı bir tavırla şöyle dedi:

“Hoş geldiniz, beyefendi hazretleri! İyi çalıştınız mı? Evet, şimdi nasıl istiyorsanız öyle yaşayın bakalım! Ah, sizi...”

Büyükanmem onun yanından geçerken aceleyle, “Biliyoruz, biliyoruz,” diyerek doğruca odaya yürüdü. Semaveri koyarken anlatıyordu:

“Dedenin artık hiçbir şeyi kalmadı. Bütün parasını vaftiz oğlu Nikolay’a verdi, anlaşılabilir bir belge falan da almadan... Aralarında neler geçti, bilmiyorum, ama bildiğim bir şey varsa, o da, artık hiçbir şeyinin kalmadığı, paraların yok olduğu... Bunun tek nedeni var, yoksullara hiç yardım etmemiş olmamız, kötü durumda olan insanlara acımamamızdır. Tanrı şöyle düşünmüştür: ‘Kaşirinleri neden zengin etmişim ben?’ Ve her şeyimizi almıştır elimizden...”

Çevresine bakınıp devam etti:

“Ben de, ihtiyarı fazla ezmesin diye Tanrı’nın hoşlanacağı bir şeyler yapmaya çalışıyorum; yaptığım işlerden kazandığımın azını da olsa, geceleri sadaka vermeye başladım. İstersen, bugün birlikte gidelim, dağıtacağım para var...”

Dedem geldi, gözlerini kısıp sordu:

“Bir şeyler tıkıştırmaya mı hazırlanıyorsunuz?”

“Senin bir şeyini yemeyeceğiz,” dedi büyükanmem. “İstiyorsan sen de otur bizimle, sana da yeter...”

Dedem masaya oturdu, alçak sesle mırıldandı:

“Çay koy...”

Odada her şey yerli yerindeydi. Yalnızca annemin köşesi hüznü, boştu; dedemin yatağının üstünde duvarda ise iri matbaa harfleriyle yazılı bir kâğıt asılıydı:

“İsa, kurtar bizi! Her saat, her gün senin kutsal adını anıyoruz!”

“Kim yazdı bunu?”

Dedem cevap vermedi, büyükanmem bir süre bekledikten sonra gülümseyerek şöyle dedi:

“O kâğıt yüz ruble eder!”

“Seni ilgilendirmez bu!” diye bağırdı dedem. “Her şeyimi yabancılara dağıtacağım!”

“Şimdi, dağıtacağın bir şeyin yokken mi geldi aklına...” dedi sakin sakin büyükanmem. “Varken hepsini dağıtmıştın zaten.”

“Kes sesini!” diye haykırdı dedem.

Burada her şey aynıydı, her şey eskisi gibiydi.

Köşedeki sandığın üzerinde çamaşır sepetinde uyuyan Kolya uyanmış, oradan bize bakıyordu. Gözkapaklarının altından mavi gözleri zor görünüyordu. Rengi daha da grilemişti. Şimdi daha da uyuşuk, bezgindi. Beni tanımadı, sessizce öte yana çevirdi başını, gözlerini kapadı.

Dışarıda üzücü haberler bekliyordu beni: Vyahir ölmüştü. Paskalya’dan önceki hafta

“yel değirmi” çarpmıştı ona. Habi kente gitmişti, orada kalıyordu, Yazı'nin bacaları tutmuyordu, yürüyemiyordu. Siyah gözlü Kostroma bütün bunları anlattıktan sonra üzgün ciddi bir tavırla şöyle dedi:

“Çok yakında bütün çocuklar ölecek!”

“Ama yalnız Vyahir ölmedi mi?”

“Fark etmez: Sokaktan ayrılan herkes de ölmüş gibidir. Biriyle arkadaş, dost oluyorsun, alışırıyorsun ona, arkadaşını ya alıp bir işe yerleştiriyorlar ya da ölüyor... Sizin avluda Çesnakov'un evine yeni birileri geldi. Yevseyenler... Nyuşka adında bir çocukları var, fena biri değil, kafası çalışıyor. İki kız kardeşi var; biri daha çok küçük, büyüğü ise topal, koltuk değnekleriyle yürüyor, güzel bir kız.”

Bir an düşündükten sonra ekledi:

“Sana bir şey söyleyeyim mi, kardeşim, Çurka ile ben âşık olduk ona. Hep tartışıyoruz!”

“Kızla mı?”

“Neden kızla tartışalım? Kendi aramızda. Kızla ise çok seyrek!”

Büyük çocukların, hatta köylülerin âşık olduklarını elbette biliyordum; bunun çirkin anlamından da haberim vardı. Kostroma için kötü düşünüyor, ona acıyor, kemikli bedenine, siyah gözlerine bakmak istemiyordum.

Topal kızını aynı günün akşamı gördüm. Taşlıktan avluya inerken koltuk değneğini düşürmüş, bembeyaz elleriyle parmaklığa tutunmuş, basamaklarda zayıf, güçsüz, çaresiz duruyordu. Koltuk değneğini yerden almak istedim, ama sargılı ellerimle bir türlü yakalayamıyordum onu, canım sıkılıyordu; kız ise tepemde ayakta duruyor, sakin sakin gülümsüyordu.

“Ellerine ne oldu senin?”

“Haşlandı.”

“Bak işte, ben de topalım. Bu avluda mı oturuyorsunuz? Hastanede çok kaldın mı? Ben çok kaldım hastanede!”

İç geçirdikten sonra ekledi:

“Çok fazla!”

Mavi şeritli, eski ama tertemiz, beyaz bir entari vardı üzerinde; dümdüz taralı saçlarının kısa, kalın örgüsü göğsünün üzerine düşmüştü. Gözleri iri, ciddiydi; sakin derinlerinde yanan mavi bir ışık kalkık burunlu yüzünü hafiften aydınlatıyordu. Gülümsemesi pek hoştu ama hoşuma gitmemişti. Hastalıklı haliyle sanki şöyle diyordu:

“Lütfen, dokunmayın bana!”

Arkadaşlarım nasıl âşık olmuşlardı ona?

İsteyerek, sanki övünüyormuş gibi, “Çok uzun zamandır böyleyim ben,” diye anlatıyordu, “komşumuz bir kadın büyü yaptı bana. Annemle kavga etti, anneme öfkesinden, bana büyü yaptı... Hastane çok kötüydü, değil mi?”

“Evet...”

Onun yanında rahat hissetmemiştim kendimi, odaya gittim.

Gece yarısına doğru okşayarak uyandırdı beni büyükannem.

“Ne dersin, gidelim mi? İnsanlar için bir şeyler yaparsan ellerin daha çabuk iyileşir...”

Elimden tutmuş, gözlerim görmüyormuş gibi götürüyordu beni. Zifiri karanlık,

rutubetli bir geceydi, rüzgâr hızlı akan bir nehir gibi aralıksız esiyordu; soğuk kumlar ayaklarımıza yapışıyordu. Büyükannem yoksulların evlerinin karanlık pencerelerine sessizce yaklaşıyor, üç kez haç çıkardıktan sonra pervazın kenarına bir beş kapıklık, üç kurabiye bırakıyor, tekrar haç çıkarıp yıldızsız gökyüzüne bakıyor, fısıldıyordu:

“Göklerin Kutsal Çariçesi, yardım et insanlara! Hepsi günahkârdır sana karşı, anacığım!”

Evden ne kadar uzaklaşırsak ortalık o kadar ıssız, ölü oluyordu. Gecenin karanlığında daha da derinleşmiş gökyüzü, ayı da yıldızları da sanki bir daha görünmeyeceklermiş gibi saklamıştı. Bir yerlerden bir köpek çıktı ortaya, önümüzde durdu, canhıraş havlamaya başladı. Karanlıkta gözleri parlıyordu. Korkup büyükanneme sokuldum.

“Korkmana gerek yok,” dedi büyükannem, “sadece bir köpek bu, cinin zamanı değil, onlar için vakit geç, öyle ya, horozlar çoktan öttü!”

Köpeği yanına çağırdı, okşadı onu, bana döndü:

“Dikkat et, sevgili torunum, ürkütme hayvanı!”

Köpek gelip ayaklarıma sürtündü, uçümüz birlikte yürüdük.

Büyükannem on iki pencereye uğradı, her birinin pervazına “küçük sadakasını” bıraktı. Ortalık aydınlanmaya başlamıştı; karanlığın içinden kül rengi evler ortaya çıkıyor, Napolnaya Kilisesi’nin şeker gibi bembeyaz çan kulesi yükseliyor, mezarlığın çiti ince bir hasır gibi belirliyordu.

Büyükannem, “Bu kocakarı yoruldu,” dedi. “Eve dönelim artık! Kadınlar yarın sabah uyanınca bakacaklar, Meryem Ana çocuklarına bir şeyler bırakmış... Herkese yetişemiyor olsan da, azı bile iyidir! Ah, Alekseyciğim, halk çok yoksul, düşünen yok zavallıları!”

Zengin, Tanrı’yı getirmez aklına,
Korkunç mahkeme gününü düşünmez,
Yoksullar onun dostu da, kardeşi de değildir,
İsteddiği, yalnızca altın biriktirmektir,
Oysa o altınlar Cehennem’de kömür olacak ona!

İşte öyle! İnsanlar birbirleri için yaşamalıydılar. Tanrı da hepsi için vardır! Tekrar benim yanımda olduğun için çok mutluyum...”

Hiç unutamayacağım bir şeyin parçası olduğumu hissettiğim için ben de çok sakin, mutluydum. Tilki suratlı, gözleri içten, suçlu bakan boz renk köpek çevremde dolanıp duruyordu.

“Bu köpek artık hep bizimle mi kalacak?”

“Ne olmuş? Öyle istiyorsa, kalsın varsın. Şimdi bir kurabiye vereceğim ona. İki tane kalmıştı. Gel, şu sıraya oturalım biraz, yoruldum...”

Bir avlu kapısının önünde tahta sıraya oturduk, köpek kuru kurabiyeyi kemirirken ayaklarımızın dibine uzandı. Büyükannem anlatıyordu:

“Bu evde Yahudi bir kadın oturuyor. Küçücük evde dokuz kişi yaşıyor.”

Soruyorum büyükanneme: “Senin kaldığın yer nasıl?”

“Kendi Tanrım’la yaşayıp gidiyorum, başka kimse lâzım değil bana...” diyor büyükannem.

Başımı büyükannemin sıvacık omzuna dayayıp uyudum.

Yaşam tekrar hızlı, yoğun akmaya başlamıştı. Taşkın seller gibi akıp gelen izlenimler ruhumu her gün yeni yeni şeylerle dolduruyor, beni heyecanlandırıyor, endişelendiriyor, gururumu incitiyor, beni düşünmeye zorluyordu.

Çok geçmeden ben de, topal kızı elimden geldiğince daha sık görmeyi, onunla konuşmayı ya da avlu kapısının önündeki tahta sırada onun yanında hiç konuşmadan oturmayı çok istemeye başlamıştım... Onunla hiç konuşmadan yan yana oturmak çok güzeldi... Küçücük bir çalı bülbülü kadar tertemiz bir kızdı ve Don Nehri boylarında Kazakların nasıl yaşadıklarını çok hoş anlatıyordu. Orada, yağhanede makinist amcasının yanında uzun süre kalmıştı; sonra tesviyeci babası Nijni'ye taşınmıştı.

“İkinci bir amcam daha var, Çar'ın hizmetinde çalışıyor.”

Cumartesi, pazar günleri sokağın bütün halkı “avlu kapısının dışına” çıkıyordu; kızlı erkekli gençler mezarlığa gidiyor, halka olup şarkılar söylüyorlar; köylüler meyhanelere dağılıyor, sokakta yalnızca kadınlarla çocuklar kalıyordu. Kadınlar kapı önlerinde dağılıp doğrudan kuma veya tahta sıralara oturuyor, bağıra çağıra konuşuyor veya birbirleriyle tartışıyor, didişiyorlardı; çocuklar yakan top, çelik çomak veya “taş vurma” oynuyorlardı. Anneleri çocukları izliyor, başarılı olanları teşvik ediyor, kötü oynayanlara şaka yollu takılıyorlardı. Kulakları sağır eden bir gürültü, unutulmaz bir neşe oluyordu sokakta. “Büyüklerin” orada olup ilgi göstermesi coşturuyordu bizi, en küçük bir şeyden heyecana kapılıyorduk, birbirimizle kıyasıya mücadele ediyorduk. Ne var ki, üçümüz –Kostroma, Çurka ve ben– kendimizi topal kıza göstermek için çok daha arzulu katılıyorduk oyuna.

“Gördün mü, Lyudmila, beş taşın hepsini nasıl çıkardım çizginin dışına?”

Lyudmila başını birkaç kez eğerek pek sevimli, gülümsüyordu.

Önceleri bizler her oyunda aynı takımda olmaya çalışıyorduk ama şimdi görüyordum ki, Çurka ile Kostroma hep ayrı takımda oluyordu; kimi zaman gözyaşı dökerek kavga ederek ustalıklarını, güçlerini göstermek için birbirleriyle karşılaşıyorlardı. Bir gün öylesine bir kavgaya tutuşmuşlardı ki, büyükler araya girmek zorunda kalmış, iki düşmanı birbirinden, kavga eden köpekleri ayırdıkları gibi, su dökerek ayırmak zorunda kalmışlardı.

Tahta sıraya oturan Lyudmila, sağlam ayağını yere vuruyor, kavga edenler ona yaklaştıklarında koltuk değneğiyle itiyordu onları, korkarak bağıyordu:

“Kesin artık!”

O anda yüzü mavi denecek kadar soluk oluyordu, bakışında ışık olmuyordu, sinir hastası kadınlarda olduğu gibi, gözleri kayıyordu.

Başka bir gün Kostroma taş vurma oyununda Çurka'ya çok kötü yenildikten sonra bakkalın yulaf ambarının arkasına gitmiş, orada çömelip ağlamaya başlamıştı. Korkunç bir şeydi bu: Dişlerini sımsıkı sıkıyordu, elmacıkkemikleri fırlamıştı, kemikli yüzü sanki taş kesilmişti. Siyah, kasvetli gözlerinden iri gözyaşı damlaları dökülüyordu. Onu sakinleştirmeye çalıştığım zaman, gözyaşları içinde fısıldadı:

“Dur hele... Tuğlayı kafasına indirdiğimde görecekle..”

Çurka pek çalımlı, yeni nişanlı delikanlılar gibi sokağın orta yerinde elleri cebinde dolaşıyordu. Yaman delikanlılar gibi dişlerinin arasından fişkirtarak tükürmeyi öğrenmişti,

şöyle diyordu:

“Yakında sigara içmeyi de öğreneceğim. İki kez denedim, öksürttü beni.”

Bütün bunlar hiç hoşuma gitmiyordu. Arkadaşlarımı kaybetmekte olduğumu hissediyordum ve bu Lyudmila'nın yüzündendi.

Bir akşam, o gün topladığım kemikleri, pılı pırtıyı, eski püskü şeyleri avluda ayırıyordum. Lyudmila topallayarak sağ kolunu sallayarak geldi yanıma.

Başını üç kez öne eğdikten sonra, “Merhaba,” dedi. “Kostroma seninle birlikte miydi?”

“Evet.”

“Ya Çurka?”

“Çurka bizimle arkadaşlık etmiyor artık. Bunun suçlusu da sensin. İkisi de âşık sana, bu yüzden hep kavga ediyorlar...”

Yüzü kıpkırmızı oldu Lyudmila'nın ama alaylı cevap verdi:

“Vay canına! Benim suçum neymiş bunda?”

“Neden âşık ediyorsun çocukları kendine?”

“Bana âşık olmalarını istemedim ben onlardan!” dedi Lyudmila öfkeyle. Uzaklaşırken söyleniyordu: “Ne saçma! Bir kere, onlardan büyüğüm ben, on dört yaşındayım. Erkekler kendilerinden büyük kızlara âşık olmazlar...”

Onu utandırmak için seslendim arkasından:

“Çok biliyorsun sen! Görüyorsun, tarikatçının bakkal kızkardeşi delikanlılarla nasıl oynuyor!..”

Lyudmila bana döndü, koltuk değneğini avlunun kumuna derince sokarak, ağlamaklı bir sesle –şirin gözleri pek güzel parlıyordu– şöyle dedi:

“Senin bir şey bildiğin yok! Bakkal kadın bir sokak kadını... Peki ben de öyle miyim yani? Henüz çok küçüğüm ben, kimse elleyemez, çimdikleyemez beni. Kalaşnikov'un³ Kamçatkalı Kadın romanının ikinci bölümünü okumuş olsaydın sen de aynı şeyi söylerdin!”

Hıçkırarak gitti. Acıdım ona, sözcüklerinde benim için bilinmedik bir gerçek vardı. Arkadaşlarım neden çimdikliyorlardı onu? Bir de, ona âşık olduklarını söylüyorlardı...

Ertesi gün, Lyudmila'ya kendimi bağışlatmak için, onun sevdiğini bildiğim yedi kapıklık “arpa özlü” akideşekeri aldım.

“İstiyor musun?”

Öfkesini dizginleyemedi:

“Çekil başımdan, seninle arkadaşlık etmeyeceğim!”

Ama şekerleri hemen alıp şöyle dedi:

“Bir kâğıda sarsaydın onları bari, ellerin çok kirli.”

“Yıkadım ama kirleri çıkmadı.”

Elimi kupkuru, sıcacık eline aldı, baktı.

“Ne kötü yapmışsın ellerini...”

“Senin ellerin de delik deşik...”

“Dikiş dikerken oluyor, çok dikiş dikiyorum...”

Birkaç dakika sonra, gelen giden var mı, diye bakınıp bana bir teklifte bulundu:

“Bak ne diyeceğim sana, gel, bir yere saklanıp, Kamçatkalı Kadın'ı okuyalım, ister misin?”

Uzun süre saklanacak bir yer aradık. Uygun bir yer bulamıyorduk. Sonunda banyonun soyunma odasına çıkmaya karar verdik: Karanlıktı oda, ama pencerenin önünde oturabilirdik. Pencere, ambarla komşu olan hayvan kesim yerinin arasındaki pis yere bakıyordu, gelip giden çok olmazdı oraya.

Lyudmila sakat bacağını sıranın üzerine uzatıp sağlam olanı yere sarkıttı, pencereye yan oturdu; eski püskü kitabı yüzüne kapadı; heyecanla, hiç anlayamadığım, can sıkıcı birtakım sözcükler söylemeye başladı. Ama ben de heyecanlıydım. Döşemeye oturmuştum, Lyudmila'nın pek ciddi gözlerinin kitabın sayfalarında mavi iki ateş gibi dolaşmasını izliyordum. Bilmediğim sözcükleri anlayamadığım bağlantılarla çabuk çabuk okurken kimi zaman gözleri dolu dolu oluyordu, sesi titriyordu. Ama bu sözcükleri, onlara bir şiirde yer vermeye çalışarak yakalıyor, değiştiriyordum. Bu çabam kitabın anlatmak istediğini anlamamı büsbütün güçleştiriyordu.

Köpek kucağında uyuyordu, "Rüzgâr" adını vermiştim ona. Çünkü çok tüylü, uzundu, hızlı koşuyordu, ilkbahar rüzgârlarının borularda uğuldadığı gibi homurdanıyordu.

"Dinliyor musun?" diye soruyordu Lyudmila.

Sessizce eğiyordum başımı. Karmakarışık sözcükler giderek daha çok heyecanlandırıyordu beni. Endişeyle tek isteğim bu sözcüklerin her birini, gökyüzünde yıldızların parladığı gibi, bir şarkıda değişik bir biçimde bir araya getirebilmektir.

Ortalık kararınca Lyudmila beyazlaşmış elini kitapla birlikte indirip sordu:

"Güzel, değil mi? Gördün işte..."

O akşamdan sonra sık sık gitmeye başladık banyonun soyunma odasına. Lyudmila, beni mutlu eden bir şey yapıp Kamçatkalı Kadın'ı okumayı bıraktı. Bu bitmek bilmeyen kitapta ne anlatıldığını sorduğunda bir cevap veremedim ona. Bitmek bilmeyen bir kitaptı bu, çünkü, okumaya başladığımız ikinci ciltten sonra bir üçüncüsü vardı. Lyudmila dördüncüsünün de olduğunu söylüyordu.

Özellikle kötü havalarda, kötü hava banyonun yakıldığı cumartesiye rastlamıyorsa, orada güzel vakit geçiriyorduk.

Dışarıda yağmur yağıyordu, kimse avluya çıkmıyordu; bize, karanlık odamıza kimse bakmıyordu. Bizi "yakalamalarından" çok korkuyordu Lyudmila.

Alçak sesle soruyordu bana:

"O zaman bizim için ne düşüneceklerini biliyor musun?"

Biliyordum, "yakalanmaktan" ben de çok korkuyordum. Saatlerce oturuyorduk orada, sohbet ediyorduk, bazen büyükannemin masallarından anlatıyordum Lyudmila'ya, o da bana Medveditsa Nehri boylarında Kazakların nasıl yaşadığını.

"Ah, ne güzeldir oralar!" diyordu iç çekerek. Burada ne var ki? Yoksulluktan başka hiçbir şey..."

Kararımı vermiştim: Büyüyünce kesinlikle gidip görecektim Medveditsa Nehri boylarını.

Bir süre sonra banyonun soyunma odasına ihtiyacımız kalmadı: Lyudmila'nın annesi bir kürkçünün yanında iş buldu, sabah çıkıyordu evden, küçük kız kardeşi okula gidiyordu, erkek kardeşi çini fabrikasında çalışıyordu. Yağmurlu havalarda Lyudmila'nın yanına gidiyor, yemek yapmasına, odayı ve mutfağı toplamasına yardım ediyordum. Gülererek

şöyle diyordu bana:

“Seninle karıkoca gibi yaşıyoruz, yalnızca ayrı yatıyoruz. Ama daha güzel bile yaşıyoruz; kocalar karılarını dövüyorlar çünkü...”

Param olduğunda tatlı bir şeyler alıyordum, çay içiyorduk; sonra, Lyudmila'nın yaygaracı annesi çay içtiğimizi anlamasın diye semaveri soğuk suyla yıkıyorduk. Bazen yanımıza büyükannem gelip oturuyor, dantel örerken veya dikiş dikerken bize çok güzel masallar anlatıyordu; dedem kente gittiğinde bu kez Lyudmila geliyordu bize, rahat rahat eğleniyorduk.

“Aman, ne güzel bir hayatımız var!” diyordu büyükannem. “Ne istersek yapabiliyoruz!”

Lyudmila ile arkadaşlığımızdan hoşnuttu.

“Kız çocuklarının erkek çocuklarla arkadaş olması çok güzeldir! Yeter ki, yaramazlık yapmasınlar...”

Ve son derece sade sözcüklerle “yaramazlık yapmanın” ne demek olduğunu anlatıyordu bize. Çok güzel, anlaşılır konuşuyordu ve ben çok iyi anlıyordum ki çiçekler tam açmamışlarken onlara dokunulmamalı, yoksa kokuları da olmaz, meyve de vermezler.

“Yaramazlık yapmak” istediğimiz yoktu, ama bu benim de, Lyudmila'nın da, susulması gereken şeylerden söz etmemize engel değildi. Zorunlu olarak elbette konuşuyorduk, çünkü karşı cinsler arasında kaba ilişkilere çok sık tanık oluyorduk ve bu incitiyordu bizi.

Lyudmila'nın babası kırk yaşlarında, kıvırcık saçlı, bıyıklı, yakışıklı bir erkekti; gür kaşlarını tuhaf, mağrur bir biçimde oynatırdı. İnanılmaz derecede sessizdi, ağzından çıkmış tek sözcük hatırlamıyorum. Çocukları severken dilsizmiş gibi tuhaf sesler çıkarırdı, karısını bile bir şey söylemeyerek sessiz döverdi.

Akşamları ve tatillerde mavi bir gömlek, pilili bir pantolon giyiyor, ayağına gıcır gıcır çizmelerini geçiriyor, sırtına kemerle bağlı büyük armonikasıyla avlu kapısının önüne çıkıyor, “nöbette” bir er gibi dikiliyordu. Avlu kapımızın önünde hemen bir “şenlik” başlıyordu: Omuzlarında atkılılarıyla genç kızlar, kadınlar Yevseyenko'ya bazıları kirpiklerinin altından belli etmeden, bazıları tutkuyla açıktan açığa bakarak peş peşe geçmeye başlıyorlardı. Yevseyenko ise altdudağını sarkıtıp öylece dikiliyor, o da siyah gözlerinin canlı bakışıyla onlara bakıyordu. Gözlerin bu sessiz sohbetinde, kadınların bir erkeğin önünden geçerken yavaş, kendini bırakmış hareketlerinde köpeksi çirkin bir şey vardı. Görünüşte, erkek onların herhangi birine emredencesine göz kırparsa, sokağın çöplükten farksız toprağının üzerine seve seve, ölmüş gibi bırakacak gibiydi kendini.

Lyudmila'nın annesi, “Gene sokağa attı kendini keçi herif!” diye homurdanıyordu. “Utanmaz, domuz suratlı!” Sıska, uzun boylu, uzun yüzü kirli bir kadındı. Tifodan sonra saçları kısa kesikti, eski bir süpürgeye benziyordu.

Lyudmila, annesinin yanında oturuyor, onun dikkatini sokaktan çekmeye boşuna çalışırken inatla ona bir şeyler sormaya çalışıyordu.

Annesi gözlerini telaşla kırpıştıtarak, “Kes artık, huysuz kız, topal şey!” diye söyleniyordu. Moğollarinkine benzeyen ufak gözlerinde tuhaf bir parlaklık vardı, sabit bakıyorlardı. Baktıkları bir şeyin üzerinde uzun süre öylece kalıyorlardı.

Lyudmila, “Kızma, anacığım,” diyordu, “fark etmez. Şu kadına baksana, nasıl süslenip

püslenmiş!”

Annesi şişman, süslü dul kadından gözlerini ayırmadan, acımasız bir tavırla, uyku arasında konuşuyormuş gibi karşılık veriyordu:

“Sizler, üçünüz olmasaydınız ben ondan daha iyi giyinirdim. Yediniz bitirdiniz beni, öldürdünüz.”

Süslü kadın küçük bir evden farksızdı; göğüsleri kapı önündeki taşlık gibi öne çıkıktı; yeşil bir atkıyla çevrili kırmızı yüzü güneş vurduğunda parlayan çatı katı penceresini andırıyordu.

Yevseyenko armonikasını göğsüne alıp çalmaya başlıyordu. Çok tuş vardı armonikada, sesleri alıp bir yerlere götürüyordu dinleyenleri, sokakta çocuklar oynuyor, Yevseyenko'nun ayaklarının dibinde yere yuvarlanıyor, yerde kıpırdamadan, kendilerinden geçmiş gibi öylece yatıyorlardı.

Karısı Yevseyonko'ya, “Dikkat et, yoldan çıkaracaklar seni bunlar,” diyordu.

Adam sessizce yan yan bakıyordu karısına.

Süslü kadın biraz ötede, bakkalın önündeki sırada kıpırdamadan oturuyordu. Başını omzunun üzerine eğmiş, kendini müziğin nağmelerine bırakmıştı.

Mezarlığın ötesinde tarlalarda günbatımının kızılılığı vardı; sokakta, nehir gibi, güzel giyimli insanlar akarak geçiyor, çocuklar rüzgâr gibi koşturuyordu. Sıcak hava yumuşak, sarhoştı. Güneşin bütün gün ısıttığı kum soluyordu sanki. Kesimhaneden yoğun, tatlı bir kan kokusu geliyordu; kürkçülerin olduğu avludan ise tabakalamanın keskin ve tuzlu kokusu. Kadınların gevezeliği, sarhoş köylülerin naraları, çocukların çığlıkları, armonikanın bas sesi... Hepsi birbirine karışıyor, büyük bir gürültü oluşturuyordu; verimli toprak yorulmadan hepsini içine çekiyordu. Her şey kaba, apaçık ve bu kara, utanmaz, hayvansal yaşama büyük, sağlam bir güven duygusu taşıyordu. Güçleriyle övünerek kasvetli, gergin bir havada, bu güçlerini taşıyabileceği yerler arıyordu.

Ve gürültünün arasından arada bir, insanın belleğinde yer eden, yüreğine işleyen birtakım dehşetli sözler duyuluyordu:

“Bir seferde hepsini öldüremezsin, sırayla yapacaksın bunu...”

“Biz kendimize acımıyorsak, kim acır bize...”

“Tanrı, kadın kısmını alay olsun diye yaratmışsa?..”

Gece yakındı, hava şimdi daha serindi, gürültü azalmıştı. Ahşap evler karanlığa bürünürken şişiyor, büyüyorlardı. Kadınlar uyutmak için çocukları evlere götürüyorlardı, bazı çocuklar da hemen orada, çitlerin dibinde, annelerinin kucağında uyumuşlardı. Biraz daha büyük olanlar geceyi daha sakin, yumuşak karşılıyorlardı. Yevseyenko fark edilmeden, erimiş gibi kaybolmuştu ortadan, süslü kadın da yoktu ortalıkta; bas sesli armonikanın sesi uzaklarda bir yerden, mezarlığın ötesinden geliyordu. Lyudmila'nın annesi sırada kedi gibi büzülmüş, sırtını kamburlaştırmış, oturuyordu. Büyükannem kargaburunlu, erkek gibi dümdüz göğsünde altın bir “hayat kurtarma” madalyası olan şişman, uzaktan akrabası, ebe olan komşusuna çaya gitmişti. Sokakta herkes korkardı o kadından, onun bir büyücü olduğunu düşünürdü. Bir yangında alevlerin arasından bir albayın üç çocuğuyla hasta karısını kurtardığını söylüyorlardı.

Büyükannemle iyi iki dosttular; sokakta karşılaştıklarında birbirlerini görünce uzaktan ikisi de pek hoş gülümsemeye başlıyorlardı.

Kostroma, Lyudmila ve ben avlu kapısının önündeki sırada oturuyorduk. Çurka, Lyudmila'nın kardeşini kavgaya çağırmıştı... Kumların içinde boğuşuyorlardı.

"Kesin artık!" diye sesleniyordu korkan Lyudmila.

Kostroma, kıza siyah gözleriyle yandan bakarak köyde kötü bir ünü olan kurnaz bakışlı, saçları ağarmış, ihtiyar avcı Kalinin'i anlatıyordu: Geçenlerde ölmüştü ihtiyar; ama mezarlıkta toprağa gömmemişlerdi onu, tabutunu öteki mezarlardan uzağa götürüp ortada bırakmışlardı. Tabutun kalın kolları varmış, siyahmış, kapağına beyaz boyayla bir haç çizmiş, bir mızrak, bir baston ve iki kemik resmi yapmışlar...

İhtiyar, hava karardıktan sonra her gece tabutundan kalkıyor, mezarlıkta dolaşüyor, ta ilk horozlar ötmeye başlayana kadar mezarların arasında bir şey arıyormuş.

"Böyle korkunç şeyler anlatma bana," diye yalvarıyordu Lyudmila, Kostroma'ya.

Lyudmila'nın kardeşinin kollarının arasından kurtulmaya çalışan Çurka, "Bırak beni!" diye bağıyor ve Kostroma'ya alayla sesleniyordu: "Neden yalan söylüyorsun? Onun tabutunu gömdüklerini gözlerimle gördüm ben, üstü de mezar taşı için boş... Geceleri dolaştığı da yalan, sarhoş nalbantların uydurması..."

Kostroma, Çurka'ya bakmadan, ters ters, "Öyleyse, bir gece mezarlıkta yat da görelim!" dedi.

Tartışmaya başladılar. Lyudmila, canı sıkılmış gibi başını sallayarak sordu annesine:

"Anneciğim, ölüler gece mezarlarından kalkarlar mı?"

Annesi uzaklardan yankılanır gibi bir sesle, "Kalkarlar," diye cevap verdi.

Bakkal kadının oğlu şişko, al yanaklı Valyok geldi yanımıza. Yirmi yaşındaydı Valyok.

Tartışmamızı duymuştu.

"Üçünüzden kim gün ağarana kadar tabutun üzerinde yatabilirse ona yirmi kapık ve on sigara vereceğim, korkup yatamazsa da kulağını istediğim kadar çekeceğim, tamam mı?"

Hepimiz sustuk, yüzümüzü buruşturduk, Lyudmila'nın annesi araya girdi:

"Ne saçma bir laf bu! Çocuklardan böyle şeyler istenir mi?.."

Çurka, kaşlarını çatıp, "Bir ruble ver, gidip yatayım!" dedi.

Kostroma alayla, "Yirmi kapiğe olursa korkar mısınız?" dedi ve Valyok'a döndü: "Ver bir rubleyi, fark etmez, nasıl olsa gidemeyecektir, numara yapıyor..."

"Tamam, bir ruble veriyorum!"

Çurka yerden kalktı, bir şey söylemeden, hiç acele etmeden, çitin dibinden yürümeye başladı. Kostroma parmaklarını ağzına sokup Çurka'nın arkasından ıslık çaldı, Lyudmila ise endişeliydi:

"Aman Tanrım, deli mi bu çocuk!.."

Valyok alayla, "Amma da korkakmışsınız!" dedi. "Bir de sokağın en yaman dövüşçüleri diye geçiniyorsunuz, kedi yavruları..."

Bu alaylı sözler çok gurur kırıcıydı. Bu besili delikanlıdan hiç hoşlanmıyorduk. Çocukları her zaman olmadık, kötü şeylere kıskırtırdı; onlara kızlarla, kadınlarla ilgili iğrenç dedikodulardan söz eder, yaramazlık yapmayı, birilerini kızdırmayı öğretirdi. Çocuklar dinlerlerdi onu ve bunu pahalıya öderlerdi. Nedense, benim köpeğimi hiç sevmiyordu, taş atıyordu ona. Bir keresinde de ekmeğin içine iğne koyup vermişti hayvancağıza.

Ama en kötüsü de, ezilip büzülerek uzaklaşmakta olan Çurka'nın arkasından alaylı bakışını görmektir.

Şöyle dedim Valyok'a:

“Çık bir rubleyi, ben gideceğim...”

Gülerek, bana gözdağı verircesine çıkarıp bir rubleyi Lyudmila'nın annesine uzattı. Ama kadın sert bir tavırla karşılık verdi ona:

“Olmaz, almam!”

Ve öfkeyle kalkıp gitti. Lyudmila da almadı parayı. Bunun üzerine, Valyok denen çocuk daha çok alay etmeye başladı. Parayı almadan gitmek istiyordum ki, büyükannem geldi yanımıza, durumu öğrenince aldı bir rubleyi ve bana dönüp gayet sakince, “Paltonu giy,” dedi. “Yanına bir de battaniye al, sabaha karşı hava soğuk olur...”

Büyükannemin söyledikleri başıma kötü bir şey gelmeyeceği konusunda umut verdi bana.

Valyok'un bir koşulu vardı: Tabutun üzerinde gün ağarana kadar yatacak veya oturacaktım; ne olursa olsun, ihtiyar Kalinin çıkmaya çalıştığında tabut sallanacak olsa bile, inmeyecektim. İnersem bahsi kaybedecektim.

“Dikkat et,” diyordu Valyok, “sabaha kadar gözüm üzerinde olacak!”

Mezarlığa doğru yola çıkmadan önce büyükannem haç çıkararak kutsadı beni, şöyle dedi:

“Bir şeyler göreceksin olursan hiçbir şey yapma, kıpırdama, yalnızca Ave Maria⁴ duasını oku...”

Hızlı adımlarla yürüyordum, bu işe bir an önce başlayıp bitirmek istiyordum. Valyok, Kostroma, birkaç delikanlı daha arkamdan geliyorlardı. Tuğla duvarı geçerken battaniye ayağıma dolandı, düştüm, kum beni atmış gibi, hemen ayağa kalktım. Duvarın öte yanında kahkahalarla gülüyorlardı. Göğsümde bir şey hop etti sanki, sırtımdan hoş olmayan bir soğukluk geçti.

Ağır ağır yaklaştım siyah tabuta. Tabutun bir yanı kumla örtülmüştü, öte ucunda kalın, kısa kolları, biri tabutu tutup kaldırmak, silkelemek istemiş gibi dışarıdaydı. Tabutun kenarına, kollarının yanına oturdum, çevreme bakındım: Tümseklerle kaplı mezarlığın her yanında gri haçlar ve gölgeler dağınık bir biçimde mezarların üzerinde duruyor, bu tümsekleri çalılar kucaklıyordu. Haçların arasında yer yer ince, cılız akağaçlar dağınık mezarları bir araya topluyor, birbirine bağlıyor gibi yükseliyordu. Akağaçların gölgelerinin dantelleri arasından uzun otlar gösteriyordu kendini; en ürkünç olanı da onların fırça gibi görünümüydü! Kilisenin kar beyazı kulesi yükseliyordu gökyüzüne doğru, kıpırtısız bulutların arasından küçülmüş, erimiş ay gözüküyordu.

Yazi'nin babası, “Pejmürde Köylü,” bekçi çanını çalıyordu tembel tembel; her çektiğinde, çanın ipi teneke çatıya sürtüyor, acıklı acıklı gıcırıyor, arkasından küçük çanın kuru çarpması duyuluyor; kısa, sıkıntılı bir çınlama oluyordu.

Bekçinin sözünü hatırlıyordum: “Tanrı kimseye uykusuzluk vermesin”.

Korkunçtu. Nedense boğucu da. Gece serindi, ama ben terliyordum. İhtiyar Kalinin tabuttan çıkmaya kalkışacak olursa bekçinin yanına kadar koşabilir miydim?

Mezarlığın yabancısı değildim. Yazi ve öteki arkadaşlarla mezarların arasında onlarca kez oynamıştık. Hem şurada, kilisenin yanında da annem yatıyordu...

Henüz herkes yatmamıştı, köyden kahkahalar, parça parça şarkılar mezarlığa kadar geliyordu. Demiryolu kum ocağının tepeciklerinde veya Katızovka köyünde bir yerlerde bir armonika kesik kesik çalıyor, duvarın öte yanında sarhoş nalbant Myaçov şarkı söylüyordu... Şarkısından tanıyordum onu:

Anamızın, bizim,
Günahları çoktur.
Başka kimseyi sevmez,
Babamızdan gayrı...

Yaşamın son seslerini işitmek çok hoştu. Ne var ki, çanın her vuruşundan sonra sessizlik daha bir artıyordu. Taşkınlarda nehrin tarlalara yayıldığı, her şeyi kapladığı, örttüğü gibi yayılıyordu sessizlik. Ruhum uçsuz bucaksız, dipsiz bir boşlukta yüzüyor; karanlıkta bir kibritin ateşi gibi, yalnızca ulaşılmaz yıldızların parlamaya var olduğu bu boşluk okyanusunda iz bırakmadan dağılıyor, yeryüzünde her şey kayboluyor, ölüyor...

Tabutun üzerinde bağdaş kurmuş, battaniyeye sarınmış, yüzüm kiliseye dönük, oturuyordum. Her kıpırdadığımda tabut çıtırdıyor, altında kum gıcırdayıyordu.

Arkamda yere iki kez bir şeyin düştüğünü duydum, sonra hemen yanıma bir tuğla düştü... Korkunç bir şeydi bu, ama neler olduğunu hemen anladım: Beni korkutmak için bunları Valyok ve arkadaşları duvarın arkasından atıyorlardı. Ama yakınımda birilerinin olması rahatlatıyordu beni.

Annem geliyordu aklıma... Bir keresinde, sigara içmeye çalışırken yakalayınca dövmeyle başlamıştı beni. Bir yandan da söyleniyordu:

“Sigara içeyim demeyeceksin! Zaten fena oluyorum, midem bulanıyor...”

Daha sonra, ben ceza olarak sobanın arkasında otururken büyükanneme yakınıyordu:

“Ruhusuz bir çocuk bu, kimseyi sevmiyor...”

Buna çok üzülmiştim. Annem beni cezalandırırken, acıyordum ona, onun için üzülüyordum. Hak ettiğim zamanlar bile seyrek döverdi beni.

Oysa şimdi duvarın arkasındaki şu çocuklar ise... Evet, dünyada utanılacak çok şey vardı; peki ama mezarlıkta yapayalnız, korktuğumu bile bile neden daha da korkutmak istiyorlardı beni? Neden?

Onlara bağırarak istiyordum:

“Defolun! Pis şeytanlar”

Ama tehlikeli olurdu bu: Kim bilir, nasıl karşılardı bunu Şeytan? Kesin, yakınlarda bir yerlerdeydi çünkü.

Kum zeminde bir sürü mika parçası vardı, ay ışığında donuk parlıyorlardı ve bu bana, bir gün Oka'da salda uzanmış, suya bakarken küçük bir balığın birden sudan çıkıp neredeyse yüzüme çarpmasını, o anda yan dönüp, insan yanağına benzemesini, kuş gözü gibi yuvarlak tek gözüyle bana bakmasını, suya dalmasını, daldan düşen bir akağaç yaprağı gibi salına salına derine inmesini hatırlatıyordu.

Belleğim, korkulu şeyler üretmeye çalışan hayal gücüme karşı hayatımın değişik olaylarını savunuyormuş gibi, onları giderek daha canlı hatırlatıyordu bana.

İşte, bir kirpi, sert ayaklarını kuma seslice vurarak geçiyor: Bir ev cinini, onun gibi

küçük, saç başı karmakarışık bir ev cinini hatırlatıyor bana.

Büyükannemin, sobanın önünde yere çömelmiş, şöyle dediğini hatırlıyorum:

“Hadi, evimizin sevimli sahibi, kov şu hamamböceklerini...”

Uzaklarda, göremediğim kentin üzeri daha bir aydınlıktı, sabahın soğuğu yanaklarımı sıkıyordu, gözlerim kapanıyordu. Toparlanıp battaniyeyi başıma çektim... ne olursa olsun!

Büyükannem uyandırdı beni. Yanımda ayakta duruyor, battaniyeyi çekerken şöyle diyordu:

“Hadi kalk! Çok üşüdün mü? Nasıl, çok korktun mu?”

“Evet, korktum, ama kimseye, çocuklara da söyleme bunu!”

Şaşırdı büyükannem.

“Neden söylemeyecekmişim? Korkmuş olsan da, sabaha kadar oturduğuna göre, bununla övünmek hakkındır...”

Eve gidiyorduk, yolda şöyle diyordu büyükannem:

“Hayatta her şeyi denemek, öğrenmek gerekir, güvercinim benim... Sen kendin öğrenmeye çalışmazsan kimse bir şey öğretmez sana...”

Akşama doğru sokağın kahramanıydım. Herkes soruyordu bana:

“Gerçekten korkunç değil miydi?”

“Korkunçtu!” dediğimde başını sallayarak haykırıyorlardı:

“Vay canına! Görüyor musun?”

Bakkal kadın kendinden emin, yüksek sesle açıklama yapıyordu:

“Demek, Kalinin’in yattığı yerden kalktığı yalanmış. Kalkıyor olsaydı çocukcağız yalnızca korkmakla mı kalırdı? Kalinin tuttuğu gibi mezarlığın dışına, bilinmedik bir yerlere fırlatırdı onu...”

Lyudmila tatlı bir şaşkınlıkla bakıyordu bana, dedem bile pek hoşnuttu benden, hep gülümsüyordu. Yalnızca Çurka'nın yüzü asık, şöyle diyordu:

“Onun için kolay tabii... büyükannesi cadı çünkü...”

3. Rus yazar İvan Kalaşnikov. (Y.N.)

4. Yeni Ahit, “Luka”, 1:28-42. (Y.N.)

III

Şafak vakti küçük bir yıldız gibi sönüp gitti kardeşim Kolya. Büyükannem, o, ben avluda küçük ambarda, üzerimizde çeşitli eski püskü şeylerle yatıyorduk. Bitişikte, tarım aletlerinden oluşan aralıklı bölmenin arkasında ev sahibinin kümesi vardı. Hava karardıktan sonra gece geç vakitlere kadar karınları tok tavukların uykuya dalarken kanat çırpmalarını, gıdıklamalarını dinliyorduk; sabahları da altın rengi yaygaracı horoz uyandıırıyordu bizi.

Uyanınca homurdanıyordu büyükannem:

“Kahrolasın, e mi, hayvan!”

Ben daha önce uyanmış, odunların arasından yatağıma düşen güneş ışığını izliyor oluyordum. Işıқта gümüş rengi tozlar uçuşuyordu. Bu toz taneleri tıpkı bir masalın sözcükleri gibiydi. Odunların arasında fareler hışırdıyor, kanatlarında siyah noktalar olan böcekler uçuşuyordu.

Bazen tavuk pisliğinin boğucu buharından kaçıp odunluğun çatısına çıkıyordum; oradan, uykuda yüzü gözü şişmiş, irileşmiş insanların yataktan nasıl kalktıklarını izliyordum.

İşte, kayıkçı, ayyaş Fermanov’un kabarık saçlı başı uzandı pencereden; ufak, uykulu gözlerini kısarak güneşe bakıyor, bir domuz gibi hırlıyor. Dedem sarı saçlarını iki eliyle düzelterek çıkıyor avluya, soğuk su dökünmek için çabuk adımlarla banyoya gidiyor. Ev sahibinin sivri burunlu, yüzü çil içinde geveze aşçı kadını guguk kuşuna benzemektedir; ev sahibi ise yaşlı, besili bir güvercine... Aslında evde herkes bir kuşu, ev hayvanını veya yabani hayvanı andırmaktadır.

Sabah güzel olmasına çok güzeldir ama benim içimde bir hüznün vardır, tarlalara, kimsenin olmadığı bir yere gitmek ister canım. İnsanların aydınlık, güzel bir günü her zaman berbat ettiklerini biliyorum çünkü.

Bir sabah gene çatıdaydım, orada yatıyordum, büyükannem aşağı çağırdı beni, başıyla yatağını gösterdi:

“Kolya öldü...”

Çocukcağız, kırmızı basma bez yastıktan düşmüş; çıplak, mosmor bedeni keçenin üzerinde yatıyordu. Şiş karnını da, yara içinde çarpık bacaklarını da açıkta bırakan gece gömleği boynunda toplanmıştı; kolları, kendini kaldırmak istiyor gibi tuhaf bir biçimde belinin altındaydı. Başı yana kaymıştı.

Büyükannem, kendi saçlarını tararken, “Tanrı’ya şükür, kurtuldu,” dedi. “Sakat sakat, nasıl bir hayatı olurdu?”

Dans ediyor gibi sekerek geldi dedem, çocuğun kapalı gözlerine parmağıyla usulca dokundu. Büyükannem sertçe uyardı onu:

“Pis ellerini niye sürüyorsun çocuğun gözlerine?”

Dedem, “İşte, doğdu... yaşadı, yedi içti... artık yok...” diye mırıldandı.

Büyükannem uyardı onu:

“Kendine gel!”

Dedem anlamsızca baktı büyükannemin yüzüne. Avluya çıkarken söyleniyordu:

“Onu gömdürecek para yok bende, ne yaparsan yap...”

“Tüh, aşağılık adam!”

Çıkıp gittim, akşama kadar da dönmedim eve.

Ertesi gün gömdüler Kolya’yı. Kiliseye gitmedim, dua süresince de köpeğimle, Yazı’nın babasıyla birlikte annemin açılmış mezarının başında oturdum. Yazı’nın babası mezarı ucuza açmıştı ve bunun için durmadan övüyordu kendini.

“Seninle tanıştığım için bu fiyata yaptım,” diyordu, “yoksa en azından bir rublenizi alırdım...”

Ağır bir kokunun yükseldiği sarı çukura bakarken kenarında ıslak tahtalar gördüm. Küçük bir hareket yaptığımda çukurun çevresindeki kumlar kenarlarda buruşuk izler bırakarak ip gibi aşağı dökülüyordu. Kumların bu tahtaları örtmesi için bilerek hareket ediyordum.

Yazı’nın babası, sigarasını içerken, “Rahat dur,” dedi.

Büyükannem kucağında küçük, beyaz bir tabutla geldi. Pejmürde Köylü çukura atladı, tabutu aldı, siyahlaşmış tahtaların yanına koydu, atlayarak çıktı mezardan, oraya ayaklarıyla, kürekle kum atmaya başladı. Pipo su buhurdanlık gibi tütüyordu. Dedemle büyükannem de konuşmadan yardım ediyorlardı ona. Ne bir papaz vardı, ne bir dilenci... Haç kalabalığının arasında dördümüz, yalnızdık.

Büyükannem bekçiye parayı verirken sitemle, “Gene de Varvara’yı rahatsız ettin...” dedi.

“Başka ne yapabilirdim? Zaten başka birinin yeri di burası. Neyse, önemli değil!”

Büyükannem mezarın üzerine yere kadar eğildi, hıçkıra hıçkıra ağladıktan sonra yürüdü. Arkasından dedem, kasketini gözlerinin üzerine indirip eski redingotunu çekiştirerek arkasından gitti.

Giderken, ekili tarlada karga kovalar gibi şöyle diyordu:

“Ot bitmeyen yere tohum ektik...”

Sordum büyükanneme:

“Ne diyor dedem?”

“Ne dediğini kimse bilemez onun!” dedi büyükannem. “Kendi kendine bir şeyler düşünür...”

Hava sıcaktı, büyükannem çok yavaş yürüyordu, ayakları sıcak kuma batıyordu. Sık sık duruyor, atkısıyla yüzünün terini siliyordu.

Kendimi zorlayarak sordum ona:

“Mezardaki siyah tahtalar annemin tabutunun tahtaları mıydı?”

Büyükannem, canı sıkılmış gibi, “Evet,” dedi. “Aptal köpek... Daha bir yıl olmadı, Varvaracığımın tahtaları çürümüş... Hep topraktan bu, suyu aşağıya çekiyor çünkü. Toprak killi olsaydı, çok daha iyi olurdu...”

“Toprakta her şey çürür mü?”

“Evet, her şey. Yalnızca kutsal insanlar kurtulabilirler çürümekten...”

“O zaman, sen çürümeyeceksin!”

Durdu büyükannem, kasketimi düzeltti, ciddi bir tavırla öğüt verdi:

“Böyle şeyler düşünme. Duydun mu beni?”

Ama ben düşünüyordum: “Ölmek ne kötü, gurur kırıcı bir şey! Çok iğrenç!”

Hiç iyi hissetmiyordum kendimi.

Eve geldiğimizde dedem semaveri koymuş, masayı hazırlamıştı bile.

“Çay içelim,” dedi, “hava çok sıcak. Ben kendi çayımdan, hepimiz için demledim.”

Sonra büyükannemin yanına geldi, omzuna pat pat vurdu.

“Evet, nasılsın, anacığım, hı?”

Büyükannem kolunu salladı.

“Ne olmuş!”

“Olan şu ki, Tanrı kızdı bize, ekmeğimizi küçülttükçe küçültüyor... Beş parmağın beşi gibi birbirine bağlı bir aile olsaydık...”

Uzun zamandır büyükannemle böyle yumuşak, sevecen konuşmamıştı dedem.

Dinliyordum onu ve ihtiyarın üzüntüme son vereceğini; sarı çukuru, kenarındaki ıslak, siyah tahtaları unutmama yardımcı olacağını umuyordum.

Ama büyükannem soğuk bir tavırla susturdu onu:

“Kes artık, babacığım! Ömür boyu hep aynı şeyi söyledin, ama kimin içini rahatlatmış ki bu sözlerin? Pasın demiri yediği gibi yedin bitirdin herkesi...”

Dedem gırtlığını temizledi, büyükanneme baktı, bir şey söylemedi.

Akşam, avlu kapısının önünde Lyudmila'ya sabahleyin mezarlıkta gördüklerimi anlatıyordum. Ama bu pek etkilememişe benziyordu onu.

“Yetim, kimsesiz olmak daha güzel. Annemle babam ölseler, kız kardeşimi erkek kardeşime bırakır, manastıra giderdim, hep orada kalırdım. Başka nereye gidebilirim? Kimse evlenmez benimle, topalım çünkü, bir işte de çalışmam... Doğuracağım çocuklar da topal olacaklardır...”

Bizim sokaktaki her kadın gibi, mantıklı konuşuyordu. Sanırım, o günden sonra pek ilgi duymamaya başlamıştım ona. Hayatımda da öyle oldu... Giderek daha seyrek bayan arkadaşım oldu.

Kardeşimin ölümünden birkaç gün sonra dedem bana şöyle dedi:

“Bu gece erken yat, sabahleyin erken uyandıracağım seni, ormana odun kesmeye gideceğiz...”

“Ben de ilaçlık ot toplarım,” dedi büyükannem.

Çam ve kayın ormanı köyün üç verst dışında, bataklıktaydı. Kurumuş ağaç, kırılmış dal çoktu orada. Ormanın bir ucu Oka nehrine, bir ucu Moskova şosesine kadar uzanıyor, hatta yolun karşısına geçiyordu. Ağaçların dalgalı doruğunun üst tarafında “Saviyolov Yelesi” adını taşıyan sık bir çam ormanının siyah kubbesi yükseliyordu.

Bu büyük zenginlik Kont Şuvalov'undu ve çok bakımsızdı. Kunavino köylüleri ormanı kendi malı gibi görürdü. Kırılmış dalları toplarlar, kurumuş ağaçları, bu arada fırsat bulurlarsa, acımadan, kurumamışları da keserlerdi. Kışlık odununu yapmak için sonbaharda onlarca kişi, bellerinde baltalarla, iplerle ormana giderdi.

İşte şimdi biz üçümüz de, şafak vakti, gümüş yeşili tarlada ormana doğru yürüyorduk. Solumuzda Oka'nın ötesinde, beyaz Nijni Novgorod'un üzerinde yükselen kızıl Dyatlou dağlarının yemyeşil doruklarının, kiliselerin altın kubbelerinin arkasında tembel Rus güneşi hiç acele etmeden doğmaktaydı. Durgun, bulanık Oka'dan doğru sakın, uykulu bir esinti geliyordu. Altın rengi düğünçiçekleri sallanıyor, çiyin ağırlaştırdığı leylak rengi çançiçekleri sessizce yere uzanıyor, renk renk herdem çiçekleri cılız çimenlerin üzerinde

yükseliyor, “gece güzeli” karanfiller kırmızı yıldızlar açıyordu...

Orman karanlık bir ordu gibi üzerimize geliyordu. Geniş kanatlı köknarlar iri kuşlar gibi; akağaçlar genç kızlar gibiydiler. Bataklığın ekşi kokusu tarlalara doğru yayılıyordu. Köpeğim, kımızı dili dışarıda, yanım sıra yürüyor, arada bir duruyor, havayı kokluyor, çıplak başını, bir şeyi anlayamamış gibi sallıyordu. Dedem, üzerinde büyükannemin önu açık bluzu, başında siperliksiz eski kasketi, bir şeye gülümseyerek gözlerini kısıyor, bir yere sessizce girmeye çalışıyormuş gibi, ince bacaklarıyla dikkatli, kısa adımlar atarak yürüyordu.

Büyükannem mavi bluzunu, siyah etekliğini giymiş, başına beyaz atkısını almıştı. Çabuk adımlarla yürüyordu, ona ayak uydurmakta zorlanıyorduk.

Ormana ne kadar yaklaşırsak, dedem o kadar canlanıyordu. Burnuyla derin soluk alarak gırtlığını temizleyerek önceleri kesik kesik, pek anlaşılmas bir şeyler mırıldanıyordu; sonra sarhoşmuş, neşeliymiş gibi, çok güzel konuşmaya başlamıştı:

“Ormanlar Tanrı’nın bahçeleridir. Kimse ekmedi onları; yalnızca, Tanrı’nın rüzgârı, onun kutsal soluğu... Bir zamanlar, gençliğimde, Jiguli’de yedekçilik yaparken... Ah, Aleksey, benim neler yaşadığımı asla yaşayamayacaksın sen! Oka boyu Kasimov’dan Murom’a kadar hep ormanlıktır. Volga boyunda da orman Urallar’a kadar uzar, evet! İnanılacak gibi bir şey değildir bu...”

Büyükannem yandan yandan bakıyordu ona, bana göz kırpıyordu. Dedem, ayağı yerdeki tümseklere takılarak yürürken ağzından neşeli, kuru sözcükler dökülüyordu; hatıralarını anlatıyordu bana.

“Yükümüz yağdı, Saratov’dan Makariya Panayırı’na gidiyorduk, kâhyamız Purehli Kirillo, kaptanımız Kasimovlu bir Tatar’dı. Asaf gibi bir şeydi adı... Jiguli’ye kadar geldik ki, bir fırtına koptu, gücümüz tükendi... Durduk, sallanmaya başladık. Çorba pişirmek için kıyıya çıktık. Aylardan mayıstı. Volga denizden farksızdı. Sanki binlerce kuğu vardı üzerinde, Hazar’a doğru gidiyorlardı. Jiguli’nin dağları ilkbahar yeşiline bürünmüştü; gökyüzünde beyaz bulutlar dolaşıyordu, güneş her yerde altın sarısı parlıyordu. Dinleniyor, etrafı seyrediyor, sohbet ediyorduk. Nehrin üzerinde hava müthiş soğuktu, ama kıyı ılıktı, nefis kokuyordu! Bir akşam bizim kâhya Kirillo –çok sert bir adamdı Kirillo, yaşlıydı da– ayağa kalktı, şapkasını çıkarıp şöyle dedi: ‘Evet, çocuklar, artık sizin amiriniz de, uşağınız da değilim, bildiğiniz gibi yolunuza devam edin, ben ormana gidiyorum!’ Hepimiz birden ayaklandık... Nasıl olurdu? Öyle ya, patrona karşı kim sorumlu olacaktı. Başlarında biri olmadan insanlar bir yere nasıl giderlerdi! Tamam, Volga’yı bilmesine biliyorduk ama yolumuzdan çıkabilirdik. İnsan dediğin akılsız bir hayvandır, hiçbir şeye acımaz... Korkmuştuk. Kirillo ise hep aynı şeyi söylüyordu: ‘Böyle yaşamak, size çobanlık etmek istemiyorum artık. Ben ormana gidiyorum!’ Hepimiz toplanıp dövmek, bağlamak istedik onu, ama sonra bazılarımız fikir değiştirdi, bağırmaya başladılar: ‘Durun!’ Bu arada kaptan da haykırdı: ‘Ben de gidiyorum!’ Bir felaketti bu! Patron ona iki seferin parasını ödememişti, şimdi de üçüncü seferi yarılmişti. Alacağı o zaman için büyük paraydı! Gece olana kadar bağırarak, çağırarak, ama gece yedi kişi daha ayrıldı, ancak on altı kişi kalmıştık, ya da on dört...Ormanlar böyledir işte!”

“Haydutluk etmeye mi gittiler ormana?”

“Belki haydutluk etmek için, belki de inzivaya çekilmek için. O devirde böyle şeyleri

düşünen pek olmazdı...”

Büyükanne haç çıkardı.

“Kutsal Meryem Anamız! İnsanlar için nasıl böyle şeyler düşünebiliyorsun, acımıyor musun onlara?”

“Herkes bir akıl verilmiş... Şeytan'a kapılma, denmiş...”

Cılız köknar ağaçları arasında ıslak, çamurlu bir patikadan ormana girdik. Purehli Kirillo gibi ormana gidip sürekli orada yaşamanın çok güzel bir şey olduğunu düşünüyordum. Geveze insanlar yoktu ormanda; kavga gürültü, sarhoşluk da yoktu; dedemin iğrenç cimriliğini de, annemin kumluk mezarını da, yüreğimi ağır bir kasvetle ezen her şeyi de unutabilirdim ormanda.

Kuru bir yere geldiğimizde büyükanne, “Bir şeyler yemeliyiz,” dedi, “burada oturalım!”

Sepetinde çavdar ekmeği, yeşil soğan, salatalık, tuz ve beze sarılı süzme yoğurt vardı. Dedem bütün bunlara bakıp, bozulmuş, mahcup olmuş gibi göz kırptı:

“Oysa ben yiyecek bir şey almadım yanıma, ah, akıllı anacığım benim...”

“Getirdiklerim hepimize yeter...”

Bir çam ağacının bedenine yaslanıp oturduk. Hava reçine kokuyordu, hafif bir esinti vardı, otlar dalgalanıyordu; büyükanne esmer eliyle otları koparıırken bana sarı kantaronun, semizotunun, sinirotunun yararlarını, eğreltiotunun, rokanın, gizemli gücünü anlatıyordu.

Dedem kurumuş dalları kesiyordu. Benimse onun kestiklerini bir yere toplamam gerekiyordu. Ama ben hiç belli etmeden, büyükanne arkasından ağaçların sık olduğu yere gittim. Büyükanne kalın ağaçların arasından yumuşakça dolaşıyor, suya dalar gibi, iğne yapraklarla kaplı yere eğiliyordu. Yürürken kendi kendine konuşuyordu:

“Gene erken geldik, çok mantar toplayamayacağız! Fakirlere hiç eli açık değilsin, Tanrım... Oysa mantara bile razıdırlar zavallılar!”

Beni fark etmemesi için peşi sıra sessiz, dikkatli yürüyordum. Tanrı'yla, otlarla, kurbağalarla sohbetine engel olmak istemiyordum...

Ama sonunda gördü beni.

“Neden dedene yardım etmiyorsun?”

Örtüsü otlarla dantel gibi göz alıcı süslü kara toprağa doğru eğilerek, Tanrı'nın bir zamanlar insanlara kızıp bütün dünyayı suyla kapladığını, bütün yaratıkları öldürdüğünü anlatmaya başladı.

“Ama merhametli Tanrı Anası daha önceden her şeyin tohumunu sepetine koyup saklamıştı, sonra güneşe rica etti: Bir boydan bir boya kurut dünyayı, bunun için insanlar senin adını yüceltecekler! Güneş kuruttu dünyayı, o da sakladığı tohumları her yere serpti. Tanrı baktı ki, dünya otlarla, hayvanlarla, insanlarla yeniden canlanıyor!.. Benim irademe karşı gelip kim yaptı bunu, diye sordu. O zaman annesi bunu kendisinin yaptığını itiraf etti. Dünyayı boş görmek Tanrı'yı da üzmişti zaten, şöyle dedi annesine: İyi yapmışsın!”

Öyküyü sevmiştim, ama şaşırılmışım da, aşırı ciddi tavırla sordum:

“Gerçekten öyle mi oldu? Oysa Tanrı Anası tufandan çok sonra doğdu.”

Şaşırma sırası bu kez büyükanneydi:

“Kim söyledi bunu sana?”

“Okulda, kitaplarda öyle yazıyor...”

Bu rahatlattı büyükannemi:

“Bırak sen o kitapları, unut hepsini; yalan, kitaplarda yazan her şey yalan...”

Sakin, neşeli gülümsedi.

“Uydurmuşlar, aptallar! Tanrı doğmuş, ama o zaman anası yokmuş... olacak şey mi bu? Öyleyse kim doğurdu onu?”

“Bilmiyorum.”

“Bu güzel işte! ‘Bilmiyorum’ a kadar bir şeyler öğrenmişsin!

“Papaz, Tanrı’nın annesinin Yoahim ile Anna’nın çocuğu olduğunu söylüyor.”

“Demek Meryem Ana’nın?”

Büyükannem kızmaya başlamıştı. Karşıma geçip durdu, gözlerimin içine bakarak, “Böyle şeyler düşünecek olursan pataklarım seni,” dedi.

Ama bir dakika sonra da açıkladı:

“Tanrı Anası her zaman vardı, her şeyden önce vardı! Tanrı’yı o doğurdu, sonra da...”

“Peki, ya İsa?”

Büyükannem bir şey söylemedi, yüzünü buruşturup gözlerini kapadı, mırıldandı:

“İsa ise... evet, evet, evet?”

Onu yendiğimi, Tanrı konusunda kafasını karıştırdığımı görüyordum ve hiç hoşlanmamıştım bundan.

Ormanın, güneş ışınlarının yer yer kestiği mavi karanlık derinlerine doğru yürüyorduk. Ormanın sıcaklığında, huzurunda insanı hayale, duygusallığa iten değişik bir uğultu vardı. İspinozlar ötüşüyor, baştankaralar çınlıyor, bir guguk kuşu kahkahalar atıyor, arıkuşu olsa gerek, tuhaf bir kuş şarkı söylüyordu. Zümrüt rengi kurbağalar ayaklarımızın dibinden zıplıyor, çam ağaçlarının köklerinin arasından altın rengi başını uzatıp bize bakıyorlardı. Bir sincabın sesi duyuluyor, çam ağacının dalında tüylü kuyruğu görünüyordu. İnanılmaz şeyler görüyordum, hep daha çoğunu görmek, daha derinlere gitmek istiyordum.

Çam ağaçlarının gövdelerinin arasından şeffaf, kocaman insan hayalleri görünüp kayboluyor, arkasından ortaya mavi, gümüş gökyüzü çıkıyordu. Ayaklarımızın altında kırmızı yabanimersinleriyle, ip ip kurumuş frenküzümü dallarıyla süslü yosun yumuşak bir halı gibiydi; böğürtlenler kan damlaları gibi parlıyor, mantarlar yoğun kokularıyla tahrik ediyorlardı...

Büyükannem içini çekerek dua ediyordu:

“Çok kutsal Meryem Anamız, yeryüzünün ışığı...”

Ormanda evinde gibiydi büyükannem, çevresindeki her şeyi biliyor, tanıyordu. Dişi bir ayı gibi dolaşıyor, her şeyi görüyordu, her şey için şükrediyordu. Ondandır sıcaklık yayılıyordu sanki ormana ve bir yosun ayağının altında kalıp ezildiğinde çömelip düzeltiyordu onu, sonra ayağa kalkıyordu... Özellikle bunu görmekten çok hoşlanıyordum.

Yürürken düşünüyordum: “Haydutluk çok güzel bir şey... doyumsuz, zengin insanları soyarsın, onlardan aldıklarını yoksullara dağıtırsın, o zaman herkes tok olur, neşeli olur; insanlar arasında çekememezlik olmaz, azgın köpekler gibi havlamazlar birbirlerine. Büyükannemin Tanrısı’na, onun annesine gidip Meryem Ana’ya bütün gerçekleri, insanların durumunun ne denli kötü olduğunu, birbirlerini pis kuma ne denli ayıp bir

biçimde gömdüklerini anlatmak da çok güzel olurdu. Ayrıca, dünyada çirkin, bütünüyle gereksiz ne çok şeyin olduğunu da anlatabilirdim. Meryem Ana bana güvenir de, her şeyi başka türlü, daha güzel düzenleyebileceğim bir akıl verirse çok iyi olurdu. İnsanlar güvenerek dinlerlerdi beni, ben de daha güzel yaşamının yollarını arardım! Henüz küçük olmamın sakıncası yok. Bilge kişiler onun söylediklerini dinlediklerinde, İsa topu topu bir yaş büyükmüş benden...”

Bir ara, düşüncelere dalmış, öyle yürürken derin bir çukura düştüm, bir dal çarptı bana, enseme çizdi. Çukurun dibinde vıcık vıcık, zift gibi, soğuk çamurun içinde oturmuş, oradan kendi başıma çıkamayacağımı düşünerek kendime kızıyordum; bağırıp büyükannemi korkutmak da istemiyordum. Ama sonunda seslendim ona.

Büyükannem beni çukurdan çekip çıkardıktan sonra haç çıkararak şöyle dedi: “Tanrıma şükürler olsun! Ya ayı yuvası olsaydı burası ve ayı da içinde yatıyor olsaydı?”

Gözyaşları dökerek gülüyordu. Sonra derenin kıyısına götürdü beni, yaramı yıkadı, üzerine birtakım yapraklar koydu, bluzuyla sardı, yaramın acısı geçti, alıp demiryolu kulübesine götürdü beni. Eve kadar yürüyecek durumda değildim.

Hemen her gün yalvarıyordum büyükanneme: “Ne olur, ormana gidelim.”

Seve seve götürüyordu beni oraya ve sonbahara kadar bütün yaz ormana gidiyor, ilaç için ot, çilek, ceviz topluyorduk. Topladıklarımızı satıyordu büyükannem, o parayla da geçiniyorduk.

“Asalaklar!” diye söyleniyordu dedem ama biz kesinlikle onun ekmeğini yemiyorduk. Ormanda ruhuma bir huzur, rahatlık doluyordu. Bu duygu tüm üzüntümü unutturuyordu; aynı zamanda duygularıma değişik bir uyanıklık da kazandırıyordu: İşitme ve görme duyularım daha bir keskinleşmiş, belleğim güçlenmiş, genişlemiş, derinleşmişti.

Büyükannem giderek daha çok şaşırtıyordu beni; onun dünyada bütün insanlardan daha yüksek, daha iyi yürekli, daha mantıklı olduğu düşüncesine alıştırmıştım kendimi; gelgelelim, kimi zaman yersiz yere sarsıyordu bu inancımı. Bir akşam beyaz mantar topladıktan sonra eve dönüşte ormandan çıktığımızda büyükannem dinlenmek için oturdu, ben de oralarda mantar var mıdır diye bakmak için tekrar ormana döndüm.

Birden büyükannemin sesini duydum; baktım, patikanın kenarında oturuyor, mantarların saplarını kesiyordu, hemen yanında da dili dışarıda gri, sıska bir köpek vardı. “Git buradan, defol!” diyordu büyükannem. “Çekil git...”

Bir süre önce Valyok, köpeğimi zehirlemişti. Bu yeni köpek benim olsun, çok istedim. Koşarak büyükannemin yanına gittim. Köpek boynunu çevirmeden tuhaf bir biçimde kamburunu çıkardı; bana yeşil, aç gözleriyle şöyle bir baktıktan sonra kuyruğunu kıstırıp ormanın içlerine doğru koştu. Köpeğe pek benzemiyordu; ona ıslık çaldığımda vahşi bir biçimde çalıkların arasına dalmıştı.

Büyükannem, gülümseyerek, “Gördün mü?” dedi. “İlk bakışta ben de yanıldım, köpek olduğunu sandım; baktım, dişleri kurt dişine benziyordu, boynu da öyle... Hatta korktum: Eğer bir kurtsan, dedim, defol buradan! Neyse ki, yazın kurtlar sakindirler...”

Büyükannem ormanda yolu hiç şaşırmasdı, evin yolunu yanılmadan bulurdu. Bir

yerde ne çeşit mantar, başka bir yerde ne çeşit mantar olması gerektiğini kokularından anlardı ve sık sık da imtihan ederdi beni.

“Söyle bakalım, sarı mantar hangi ağacı sever? Peki, hangi mantarın yenilebilir, hangisinin zehirli olduğunu nasıl anlarsın? Ya eğreltiotunu hangi mantar sever?”

Büyükannem, kabuğunda belli belirsiz sıyrıklar olan ağaçlarda sincap oyuklarını gösteriyordu bana. Ağaca çıkıp hayvanın kuş için o oyuklara sakladığı cevizleri alıyordum. Bazen bir yuvada onlarca funt⁵ ceviz oluyordu.

Ve bir keresinde, ben bu işi yaparken avcının biri sağ böğrüne yirmi yedi çulluk saçması sapladı. Saçmalardan on bir tanesini büyükannem iğneyle çıkardı, geri kalanlar zaman zaman kendiliğinden dışarı çıkarak derimin altında uzun süre kaldılar.

Acıya dayanmam büyükannemin hoşuna gitmişti.

“Aferin sana,” diye övmüştü beni. “Acıya dayanabiliyorsan, bu, hayatta başarılı olacaksın demektir!”

Mantar ve ceviz satışından bir miktar parası birikince hepsini parça parça, “küçük sadaka” olarak yoksulların pencerelerinin pervazlarına dağıtıyordu.

“Dilencilerden daha berbat durumda dolaşıyorsun, rezil ediyorsun beni,” diye homurdanarak sitem ediyordu ona dedem.

“Kızın da değilim, nişanlın da, ne diye rezil ediyormuşum seni?..”

Giderek daha sık tartışıyorlardı.

“Başkalarından daha günahkâr değilim ben,” diye gururu kırılmış bir halde bağırıyordu dedem, “ama daha ağır cezalandırıldım!”

Büyükannem kızdırmaya çalışıyordu onu:

“Şeytanlar, kimin neyi daha çok hak ettiğini bilirler...”

Daha sonra baş başa olduğumuzda şöyle diyordu:

“Benim ihtiyar şeytanlardan çok korkar! Bu korkusu daha çabuk ihtiyarlatıyor onu... Zavallı adam...”

Yazın oldukça güçlenmiştim; ormanda yabanileşmişim, yaşlılarımın, Lyudmila'nın yaşam biçimi artık ilginç değildi benim için, Lyudmila zekâsı yüzünden sıkıcı geliyordu bana...

Dedem bir gün kentten sırlıslıkla döndü. Sonbahardı, sık sık yağmur yağıyordu. Kapıda serçe gibi silkelendi, pek havalı bir biçimde şöyle dedi:

“Hadi bakalım, bacaksız, yarın işe başlıyorsun!”

Büyükannem sert bir tavırla, “Nereye gidiyor?” diye sordu.

“Kız kardeşin Matrona'nın yanına, onun oğluna...”

“Aman, babacığım, çok kötü senin bu düşüncen!”

“Sen kes sesini, beyinsiz kadın! Belki de çizimci yapacaklar onu orada.”

Büyükannem sessizce eğdi başını.

Akşam, Lyudmila'ya kente gideceğimi, orada kalacağımı söyledim.

“Yakında belki beni de oraya götürecekler,” dedi Lyudmila pek düşünceli bir tavırla.

“Babam bacağımın kesilmesini istiyor, bacağım kesilirse daha sağlıklı olurmuşum...”

Yazın zayıflamıştı Lyudmila, yüzünün cildi mavimsi olmuştu, gözleri irileşmişti.

“Korkuyor musun?” diye sordum.

“Korkuyorum,” dedi, sessiz sessiz ağlamaya başlamıştı.

Onu teselli edecek durumda değildim... Kent hayatından ben de korkuyordum çünkü. Hüzünlü bir sessizlik içinde, birbirimize acıyarak uzun süre öylece oturduk.

Mevsimlerden yaz olsaydı büyükannemi, kızken olduğu gibi, dilencilik yapması için ikna edebilirdim. Lyudmila'yı da yanına alırdı, ben arabayla taşırdım Lyudmila'yı...

Ama sonbahardı, ıslak rüzgârlar esiyordu, gökyüzü koyu bulutlarla kaplıydı, toprak yüzünü buruşturmuştu, çamurluydu, neşesizdi...

5. Rusçada yaklaşık 500 gram değerindeki ağırlık ölçüsü birimi. (Y.N.)

IV

Tekrar kentteydim; iki katlı, beyaz, tabuttan farksız, kalabalık bir evde kalıyordum. Ev yeniydi, ama birden zenginleşince önüne geleni tığınmaya başlamış, yağlanmış sıska bir fakiri andırıyordu. Sokağa yan duruyordu, her katında sekiz pencere vardı, evin ön yüzü olması gereken yerde ise her katta dört pencere... Alt katın pencereleri avlunun dar bir geçidine, üst katın pencereleri ise avlu duvarının üzerinden çamaşırcı bir kadının küçük evi ile çamurlu yamaca bakıyordu.

Benim alıştığım anlamda sokak yoktu burada. Evin önünde uzun, çamurlu bir çukur vardı, çukuru iki yerinde iki dar bent kesiyordu. Çukur soldaki cezaevine kadar uzanıyordu. Avlulardan çöpleri oraya atıyorlardı, dibinde koyu yeşil, yoğun bir çamur gölü vardı. Sağda, çukurun sonunda ekşi kokan, suyu çamurlu Zvezdin Göleti bulunuyordu. Çukurun ortası da tam evin önündeydi. Bir yarısı çöp dolu; ısırgan, dulavratotu ve kuzukulaklarıyla kaplıydı, öteki yarısını Papaz Dorimedont Pokrovski kendine bahçe yapmıştı. Bahçede ince tahtalardan, yeşil boyalı bir kameriyesi de vardı. Bu kameriyeye taş atılınca tahtaları kırılıyordu.

İnanılmaz derecede sıkıcı, pis bir yerdi burası. Sonbaharın havası bu çöplü, vıcık vıcık toprağı bozmuş, ayakkabılara yapışan sarı bir zifte çevirmişti. Bu kadar küçük bir alanda bu kadar çamur daha önce hiç görmemiştim; tertemiz tarlalardan, ormanlardan sonra kent in bu köşesi hüznölendiriyordu beni.

Çukurun karşı yakasında gri, eski evler sıralıydı. Bu evlerin ötesinde de, kışın dükkânda çalıştığım gürültülü, küçük evi görüyordum. Bu evin yakın olması ayrıca üzüyordu beni. Neden tekrar bu sokakta yaşamam gerekmişti?

Kaldığım evin sahibini daha önceden tanıyordum. Kardeşiyle birlikte anneme konuk geliyordu. İnce sesiyle komik bir biçimde şöyle diyordu kardeşi:

“Andrey baba, Andrey baba...”

Hiç değişmemişlerdi, şimdi de gene yaşlı, kargaburunlu, uzun saçlı, sevimli, sanki pek iyi yürekliydiler. Küçüğü, Viktor gene at yüzlüydü, çilliydi. Büyükannemin kız kardeşi olan anneleri çok sinirli bir kadındı, çok bağınyordu. Büyük kardeş evliydi, karısı beyaz buğday ekmeğı gibi yumuşak, beyaz bir kadındı, siyah gözleri iriydi.

İlk günler iki kez şöyle demişti bana:

“Senin annene boncuk süslemeli ipek bir pelerin hediye etmiştim...”

Nedense, onun anneme böyle bir şey hediye ettiğine, annemin de bu hediyeyi kabul ettiğine inanmak içimden gelmiyordu. Bana ikinci kez aynı pelerinden söz ettiğinde şöyle dedim ona:

“Hediye etmişsin, tamam, ama bununla övünme...”

Korkuyla geri çekildi.

“Efendim?” dedi. “Kiminle konuştuğunun farkında mısın sen?”

Yüzü kırmızı lekelerle kaplanmış, gözleri yerinden uğramıştı. Kocasına seslendi.

Kocası elinde pergelle, kulağının arkasında kurşunkalemle geldi mutfağı, karısını dinledikten sonra bana döndü:

“Sen ona da, herkese de ‘siz’ diye hitap etmelisin. Ayrıca, küstahlık da etmemelisin!”

Sonra sabırsız bir tavırla karısına şöyle dedi:

“Böyle önemsiz şeylerle meşgul etme beni!”

“Ne demek, önemsiz şeylerle? Senin akrabın olduğuna göre...”

“Şeytan görsün yüzünü... Akrabamış!” diye bağırdı kocası ve çıkıp gitti mutfaktan.

Bu insanların büyükannemin akrabaları olması benim de hoşuma gitmemişti. Bildiğim kadarıyla, akrabalar birbirlerine, yabancılardan daha kötü davranırlardı: Birbirleri hakkında duydukları, bildikleri kötü, alay edilecek şeylerin dedikodusunu yabancılardan daha çok yaparlar, birbirleriyle daha sık tartışır, kavga ederlerdi.

Ev sahibinden hoşlanıyordum: Saçlarını düzelterek, hoş bir biçimde kulağının arkasına atıyordu, bir şeyleriyle İyi İş'i hatırlatıyordu bana. Sık sık neşeye gülüyor, gri gözleri pek iyi yürekli bakıyor, kargaburnunun çevresinde tuhaf kırışıklıklar oynatıyordu.

Yumuşak bir gülümsemeyle küçük, sağlam dişlerini göstererek annesine de karısına da, “Kavga ettiğiniz yetti artık, yabancı tavuklar!” diyordu.

Gelin kaynana her gün kavga ediyordu. Pek kolay ve çabuk kavgaya tutuşmaları çok şaşırtıyordu beni. Sabah erkenden, evde yangın varmış gibi, odalarda koşuşturmaya başlıyorlar, bütün gün telaşla oraya buraya gidip geliyor, ancak öğlen yemeğinde, çay saatinde ve akşam yemeğinde, masada dinleniyorlardı. Sarhoş olana kadar içiyor, üzerlerine ağırlık basana kadar yiyorlardı. Masada yemeklerden söz ediyor ve büyük kavgaya hazırlanarak hafiften tartışıyorlardı. Kaynana ne pişirmiş olursa olsun, gelin kesinlikle şöyle diyordu:

“Benim anacığım bunu böyle yapmazdı.”

“Böyle değilse, daha kötüydü demektir!”

“Hayır, daha iyiydi!”

“O zaman sen de anacığının yanına git.”

“Ben bu evin hanımımıyım!”

“Peki, ben neyim?”

Ev sahibi araya giriyordu:

“Yeter artık, yabancı tavuklar! Aklınızı mı yitirdiniz siz.”

Evde her şey anlatılamayacak kadar tuhaf, komikti. Mutfaktan yemek odasına geçiş dairedeki tek ve dar olan tuvalettendi. Yemek odasına çayı da, yemekleri de oradan getiriyorlardı. Bu, evde neşeli şakaların yapılmasına neden oluyordu; çoğu zaman da gülünç anlaşmazlıklara kaynaktı. Benim görevlerimden biri tuvaletteki tenekeye su koymaktı. Ama ben mutfakta, tuvaletin kapısının tam karşısında, dış kapının dibinde yatıyordum. Ocağın sıcaklığı başımı çok ısıtıyordu, dış kapıdan ise bacaklarıma fena esiyordu. Yatacağım zaman yerdeki bütün kilimleri toplayıp bacaklarıma örtüyordum.

Pencere aralarında iki aynanın, duvarlarında altın çerçeveli, ödüllü “Mısır Tarlası” tablosunun, bir çift oyun masasının, kalın Macar sandalyelerinin bulunduğu büyük salon bomboş ve sıkıcıydı. Küçük salon alacalı hafif mobilyayla, “çeyiz” eşyası, gümüşler, çay takımları yığılı cam dolaplarla tıka basa doluydu. Birbirinden büyük üç avizeyle süslüydü bu salon. Penceresiz, karanlık yatak odasında geniş bir karyolanın dışında, yaprak tütün ve papatya kokuları yükselen sandıklar, kutular vardı. Bu üç oda sürekli boş duruyordu, evdekiler sıkışık olarak, yemek odasında oturuyorlardı. Sabah çayından hemen sonra, saat sekizde ev sahibi ile kardeşi birlikte masayı açıyor, üzerine beyaz kâğıtları yayıyor;

malzeme kutusunu, kurşunkalemlerini, Çini mürekkepli hokkasını yerleştirdikten sonra, masanın bir ucunda biri, öteki ucunda biri çalışmaya başlıyorlardı. Masa sallanıyordu. Neredeyse bütün odayı kaplıyordu; çocuk odasından dadı veya evin hanımı çıktıklarında, geçerken masanın ucuna çarpıyorlardı.

“Amma da dolaştınız ha!” diye bağıyordu Viktor.

Evin hanımı gücenmiş gibi rica ediyordu kocasından:

“Vasya, söyle şuna, bana öyle bağırmasın!”

“Sen de masaya çarpma!” diyordu ev sahibi yumuşak bir tavırla.

“Ama gebeyim ben, burası da çok dar...”

“Öyleyse biz de salona geçer, orada çalışırız.”

Ev sahibesi hoşnutsuzlukla sesini yükseltiyordu:

“Aman Tanrım! Salonda çalışmak görülmüş şey midir?”

Tuvaletin kapısından yaşlı Matrona İvanovna'nın ocağın ateşinden kıpkırmızı olmuş öfkeli yüzü uzanıyordu, bağıyordu:

“Bak, Vasya, sen bu daracık yerde çalışıyorsun, ama o dört odaya sığmıyor. Ne yaparsan yap, yaranamazsın...”

Viktor kıs kıs gülüyor, ev sahibi ise bağıyordu:

“Kesin artık, yeter!”

Bu arada gelin, kaynanasına ağzına geleni söyledikten sonra inleyerek masanın üzerine bırakıyordu kendini:

“Ay! Ölüyorum!”

Ev sahibi, sinirden yüzü bembeyaz, bağıyordu:

“Tanrı'nın cezaları, bırakın, çalışayım şurada biraz! Tımarhaneye çevirdiniz evi. Sizin için parçalıyorum kendimi, umurunuzda değil! Yabani tavuklar...”

Başlangıçta bu çeşit tartışmalar korkutuyordu beni. En çok da, bir gün gelin ekmek bıçağını kapıp tuvalete girdiğinde, iki kapısını kilitledikten sonra çılgınlık atmaya başladığında korkmuştum. Evin içine birden derin bir sessizlik çökmüştü, ev sahibi kollarıyla tuvaletin kapısına yüklenmiş, öne eğilip bana seslenmişti:

“Sırtıma çıkıp camı kır, çengeli kaldır!”

Onun sırtına çıktım, kapının camını kırdım. Çengeli kaldırmak için uzanmıştım ki, gelin bıçakla başıma vurmaya başladı. Ama gene de kapıyı açmayı başardım. Ev sahibi boğuşarak zorla yemek odasına götürdü karısını, elinden bıçağı aldı. Mutfakta oturdum, acıyan başımı yokladım, boşuna korktuğumu anlamakta gecikmedim: Bıçak kördü, ekmeği bile zor kesiyordu, başımı yaralamış olamazdı... Patronun sırtına çıkmam hiç gerekmiyordu, sandalyenin üzerine çıkıp da kırabilirdim camı, ayrıca, patron da daha kolay kaldırabilirdi kapının çengelini, kolu daha uzundu çünkü. O günden sonra evdeki kavgalar artık korkutmuyordu beni.

İki kardeş kilise korosundaydı. Çalışırken bazen mırıldanarak şarkı söylüyorlardı. Büyük kardeş bariton sesiyle mırıldanıyordu:

Ruhunun anahtarını kızın,
Dü-şür-düm de-ni-ze...

Küçük, tenor sesiyle karşılık veriyordu:

İşte, ben o mutluluk anahtarıyla
Mutluluğumu yitirdim, bu dünyada.

Çocuk odasından gelinin alçak sesle, seslendiği duyuluyordu:

“Çıldırıldınız mı siz? Çocuk uyuyor...”

Ya da:

“Vasya, evli bir insansın sen, kızlara şarkı söylemen yakışık almaz, ne yaptığının farkında mısın? Tanrı belanı verecek...”

“Ama kilisede böyle söylüyoruz...”

Ev sahibesi, kilisede söylenenin her yerde söylenmesinin doğru olmadığını anlatmaya çalışıyordu, özellikle burada diyerek... bir yandan da anlamlı bir biçimde, parmağıyla küçük kapıyı gösteriyordu.

Ev sahibi karşılık veriyordu:

“Bu evi değiştirmemiz gerekiyor, başımıza nelerin geleceği belli değil!”

Bundan daha da sık masayı değiştirmelerinin gerektiğini söylüyordu; en azından üç yıldır aynı şeyi söylemekteydi.

Ev sahiplerinin insanlarla ilgili konuşmalarını dinlerken ayakkabı dükkânını hatırlıyordum. Orada da aynı şeyler konuşuluyordu. Bana öyle geliyordu ki, ev sahipleri de kendilerini kentin en iyi insanları olarak görüyorlardı. Davranış kurallarının en kesinlerini biliyor, benim bilemediğim bu kurallara dayanarak herkesi acımasızca, çok sert eleştiriyorlardı. Bu yargılama ev sahiplerinin yasalarına karşı dayanılmaz bir kasvete ve can sıkıntısına düşürüyordu beni, yıkmak istiyordum onların yasalarını, bu benim için büyük bir zevk olurdu...

İşim çoktu: Oda hizmetçisi görevini yapıyordum, Çarşamba günleri mutfağın yerlerini yıkıyordum, semaveri ve bakır tabakları temizliyordum; cumartesileri bütün dairenin yerlerini, iki merdiveni yıkıyordum. Sobalar için odun kırıp taşıyordum, kapları ben yıkıyordum, sebzeleri ben ayıklıyordum, evin hanımıyla pazara ben gidiyor, aldıklarını arkasında sepetle ben taşıyordum, bakkala çakkala, eczaneye ben koşuyordum.

En yakın amirim büyükannemin kız kardeşi pek gürültücü, devamlı sinirli yaşlı kadındı. Sabahları erkenden, saat altıda kalkıyordu; çabucak elini yüzünü yıkadıktan sonra, üzerinde yalnızca bir gömlekle tasvirin önünde yere diz çöküyor; Tanrı'ya uzun uzun hayatından, çocuklarından, gelininden yakınıyordu.

“Tanrım!” diye parmaklarını birleştirip alnına koyuyor, ağlamaklı bir şekilde, feryat ediyordu. “Senden hiçbir şey istemiyorum, hiçbir şeye ihtiyacım yok, yalnızca dinlendir beni biraz, huzur ver bana, Tanrım, büyük gücünle rahatlat beni!”

Feryatları uykumdan uyandırıyor beni. Yorganın altından bakıyordum ona, ateşli dualarını dinliyordum, korkuyordum.

Donuk sonbahar sabahı mutfak penceresinin yağmurla ıslak camlarından bakıyordu. Soğuk loş mutfakta kül rengi yaşlı kadın elini kolunu sallayıp duruyordu; küçük başına sarılı başörtüsünün altından seyrek, açık renk saçları omuzlarına dökülüyordu. Başörtüsü sürekli kayıyordu başından; sol elinin sert hareketiyle başörtüsünü düzeltirken

homurdanıyordu:

“Kahrolası şey!”

Kolunu sallayarak alnına, karnına, omuzlarına vururken söyleniyordu:

“Gelini cezalandır, Tanrım, bana yaptıkları için cezalandır onu! Oğlumun gözünü de aç, görsün karısının ne mal olduğunu... Viktor’u da görsün! Tanrım, Viktorcuğuma yardım et, merhametini esirgeme ondan...”

Viktor da mutfakta, sobanın üzerinde yatıyordu. Annesinin iniltileriyle uyanıp uykulu bir sesle bağıyordu:

“Anne, sabah sabah bağııp duruyorsun gene! Dayanılacak gibi değil senin bu yaptığın!” Yaşlı kadın suçluğunu kabul eder gibi, “Peki, peki, uyu hadi,” diye mırıldanıyordu. İki dakika sessiz, ileri geri sallanıyor, sonra birden, öç alırcasına yükseltiyordu sesini: “Tanrım, cezalarını ver, parça parça et kemiklerini, gün yüzü görmesinler, Tanrım...”

Dedem bile böylesine korkunç beddualar etmezdi.

Duayı bitirdikten sonra beni uyandırıyor:

“Kalk hadi, tembel şey! Yan gelip yatmak için getirmediiler seni buraya!.. Semaveri koy, odun kesip getir. Akşamdan çıra hazırladın mı? Oh!”

Kocakarının cırlak sesini duymamak için her şeyi çabucak yapmaya çalışıyordum... Ama onu hoşnut etmek olanaksızdı; kış fırtınası gibi dolaşıp duruyordu mutfağın içinde, tıslayarak söyleniyordu:

“Yavaş ol, Tanrı’nın belası! Viktorcuğumu uyandıracaksın, o zaman gösteririm ben sana! Bakkala koş...”

Cumartesi, pazar günleri kahvaltıya iki funt buğday ekmeği, evin genç hanımı için de ucuzundan iki kapıklık francala aldırıyorlardı. Ben ekmekleri getirdiğimde kadınlar kuşkulu kuşkulu bakıyorlardı ekmeklere, ellerinde şöyle bir tartarak soruyorlardı:

“Tartıyı tamamlamak için ek bir parça vermediler mi sana? Hayır mı? Ağzını aç bakayım!” Ve heyecanla bağıyorlardı: “Ek parçayı yemiş, görüyor musun, dişlerinde ekmek kııntıları var!”

Hevesle çalışıyordum orada. Evi çamurdan temizlemek, yerleri yıkamak; kap kacağı, soba borularını, kapı kollarını silmek hoşuma gidiyordu. Kadınların, kavga etmedikleri zamanlar benim için şöyle dediklerini birçok kez duymuştum:

“Çalışkan çocuk.”

“Temiz de.”

“Yalnız, biraz dik kafalı.”

“Ama kim yetiştirmiş onu, anacığım!”

İkisi de kendilerine karşı saygılı olmayı öğretmeye çalışıyorlardı bana ama onların yarım akıllı olduklarını düşünüyordum; sevmiyordum onları, dediklerine kulak asmıyordum ve ters konuşuyordum onlarla. Yanılmıyorsam, evin genç hanımı bazı söylediklerinin bende olumsuz tepki yarattığının farkındaydı. Bu yüzden sık sık şöyle diyordu:

“Seni yoksul bir aileden aldığımızı unutmamalısın! Annene ipek pelerin hediye etmiş biriyim ben. Boncuk süslemeli!”

Bir keresinde şöyle karşılık verdim ona:

“Ne yani, o pelerinin yerine üzerimden bir şeyi mi çıkarıp vermemi istiyorsun sana?”

“Aman Tanrım, evi bile yakabilir bu çocuk!” diye korkuyla haykırdı evin hanımı.

Çok şaşırılmışım. Neden yakayım evi?

İkisi birlikte şikâyet ettiler beni ev sahibine; ev sahibi sert bir tavırla uyardı beni:

“Bana baksana sen, kardeşim!”

Ama bir başka gün karısıyla annesine şöyle dedi:

“Sizin ne yaptığınız da belli değil yani! At gibi çalıştırıyorsunuz çocuğu... Onun yerinde başka biri olsaydı, çoktan kaçırdı ya da bu çalışmayla nalları dikerdi...”

Kadınlar buna çok içerlediler, ağlamaklı oldular; karısı çıldırmış gibi tepinerek bağırdı:

“Onun yanında nasıl böyle konuşabiliyorsun, uzun saçlı salak! Sen böyle dedikten sonra ben nasıl söz dinleteceğim ona? Karnında çocuğu olan bir kadını ben!”

Ev sahibinin annesi ağlamaklıydı:

“Tanrı affetsin seni, Vasya; yalnız, bu sözümü unutma, çocuğu kötüye yönlendiriyorsun!”

Kadınlar öfkeyle söylenerek gittikten sonra patron bana döndü, pek sert konuştu:

“Görüyor musun, küçük şeytan, senin yüzünden ne gürültüler kopuyor evde? Bu durumda tekrar dedenin yanına göndereceğim seni, gene sokaklarda paçavra toplayıcılığı yapacaksın!”

Bu hakarete dayanamadım:

“Paçavra toplayıcılığı sizin yanınızda olmaktan çok daha iyidir! Beni buraya meslek öğretmek için getirttiniz ama bakın neler öğretiyorsunuz? Bulaşık suyu taşımayı öğretiyorsunuz...”

Patron saçlarımdan yakaladı ama acıtmadan, özenle ve gözlerimin içine bakarak şaşırılmış gibi şöyle dedi:

“Meğer sivri dikenli bir hani balığıymışsın sen! Bana yaramazsın, dostum...”

Beni kovacaklarını düşünüyordum ama ertesi gün elinde kalın kâğıt bir rulo, bir kurşunkalem, bir gönye ve cetvelle mutfağa geldi.

“Bıçakları temizledikten sonra şunu çiz bana!”

Kâğıtta iki katlı bir evin çok pencere, kabartma süslemeli ön cephesi vardı.

“Al sana pergel! Her çizgiyi ölç, her birinin sonunu kâğıtta noktalarla belirt, sonra cetveli koy, bir noktadan ötekine kurşunkalemle çiz. Önce boydan boya, yatay olanları çizeceksin, sonra boyuna, yani dikeyleri. Hadi bakalım, başla!”

Temiz bir şeyler yapacağım, işi öğrenmeye başlayacağım için sevinçliydim; ama kâğıda, aletlere bir şey anlamadan, derin, saygılı bir korkuyla bakıyordum

Gene de, hemen güzelce yıkadım ellerimi, çalışmaya başladım. Kâğıda yatay çizgilerin hepsini çizdim. Noktaları doğru yerlere koymuştum! Gerçi üçü gereksizdi.

Dikeyleri çizince şaşkınlıkla gördüm ki, evin ön cephesi tuhaf bir şekilde yamulmuştu: Pencereler yer değiştirip ara duvarlara gelmiş, biri de duvardan çıkıp evin dışında, havada asılı kalmıştı.

Giriş kapısının önündeki taşlık ikinci kata çıkmış, korniş ise çatının ortasındaydı, çatı katı penceresi de bacada...

Düzelmesi olanaksız bu garip duruma bakarak ağlıyor, bunu nasıl düzeltebileceğimi düşünüyordum. Ve durumu hayal gücümle düzeltmeye karar verdim: Evin ön cephesinin

her kornişine, her çıkıntısına kargalar, güvercinler, serçeler çizdim; evin önüne de şemsiyeleri altında çarpık bacaklarını gizleyemeyen insan resimleri yaptım. Sonra hepsini yukarıdan aşağı çizgilerle karalayıp kâğıdı öğretmenime götürdüm.

Öğretmenim kaşlarını kaldırdı, saçlarını karıştırdı ve sıkıntıyla sordu:
“Nedir bu?”

“Yağmur yağıyor,” diye açıkladım. “Yağmur yağarken evler her zaman çarpık görünür. Bunlar da kuşlar, yağmurdan korunmak için kornişlerin altına sığınmışlar. Yağmur yağdığında hep böyle yaparlar. Bu insanlar da eve koşuyorlar, bayan yere düşmüş, bu da limon satıcısı...”

Patron masanın üzerine eğilip saçlarıyla kâğıdı süpürerek kahkahalar attı ve şöyle dedi haykırarak:

“Aman ne mükemmel! Çok teşekkür ederim! Oh, canın çıksın senin, e mi, yabani serçe seni!”

Evin hanımı karnını fıçı gibi sallaya sallaya geldi, yaptıklarına baktı, kocasına dönüp şöyle dedi:

“Kırbaçla onu!”

Ama patron yumuşak bir tavırla karşılık verdi:

“Önemi yok, başlangıçta ben ondan daha iyi değildim...”

Binanın cephesini kırmızı kalemle karaladı, bir başka kâğıt verdi bana.

“Tekrar dene bakalım! Düzgün yapana kadar bu çizim üzerinde çalışacaksın...”

İkinci çalışmam daha iyi olmuştu, yalnız, bir pencere taşlığın üzerine geçmişti, o kadar. Ama bu kez de evin boş olması hoşuma gitmemişti, içine değişik insanlar yerleştirmiştim: Pencerelerin önünde, ellerinde yelpazelerle genç kızlar, sigaralarla kavalileri oturuyordu; içlerinden, sigara içmeyen biri de uzun burnunu gösteriyordu herkese. Kapı önünde taşlıkta bir faytoncu vardı, köpeği yanında yatıyordu.

Patron sert bir tavırla sordu bana:

“Neden gene karıştırdın, karaladın kâğıdı?”

Kimse olmazsa evin sıkıcı olacağını söyledim ama o bağırmaya başladı:

“Hepsinin canı cehenneme! Bir şeyler öğrenmek istiyorsan, adam gibi çalış! Senin bu yaptığın serserilikten başka bir şey değil!..”

Sonunda, ön cephenin kopyasını aslı gibi yapmayı başardığımda patron hoşlandı bundan.

“Bak, başardın işte! Belki de yakında seninle güzel işler yapacağız...”

Ve bir görev verdi bana:

“Bir dairenin planını yap bana: Odaların nasıl yerleşeceğini; kapıların, pencerelerin, neyin nerede olacağını planla. Hiç yardım etmeyeceğim sana... her şeyi kendin yapacaksın!”

Mutfağa gidip, neyi nasıl yapacağımı düşünmeye başladım.

Ama plan yapma öğrenimim o aşamada kesildi.

Evin yaşlı hanımı geldi yanıma, ters ters sordu:

“Plan çizmek mi istiyorsun sen?”

Saçlarımdan yakalayıp yüzümü masaya öyle bir bastırdı ki, burnum, dudaklarım yaralandı. Yaptığım çizimi alıp bir sıçrayışta yırttı, masadaki malzemeyi fırlatıp attı, elleri

belinde, zafer kazanmış bir tavırla bağırmaya başladı:

“Al sana plan! Hayır, olmayacak böyle! Öz kardeşi dururken başkalarına iş yaptırılmaz!”

Koşarak patron geldi, arkasından karısı... Korkunç bir kavga başladı: Üçü birbirinin üzerine yürüyor, birbirine tükürüyor, bağırıyordu. Sonunda kadınlar kenara çekilip ağlaşmaya başlayınca patron bana döndü:

“Boş ver sen her şeye, bu mesleği öğrenmeyi de bırak... Durumu görüyorsun işte!”

Acı mıydım ona: Kadınların çığlıkları öylesine şaşırtmış, ezmiş, çaresiz bırakmıştı onu.

Yaşlı kadının bir şeyler öğrenmemden hiç hoşlanmadığını, buna engel olmaya çalıştığını daha öncesinden de biliyordum. Çizime başlamadan önce her seferinde soruyordum ona:

“Yapılacak bir şey var mı?”

Yüzünü buruşturup yanıt veriyordu:

“Olduğu zaman söylerim sana,” diyordu. “Şimdi otur masaya, keyfine bak...”

Ama birkaç dakika sonra bir yere gönderiyordu beni ya da şöyle diyordu:

“Dış kapının önünü nasıl temizlemişsin öyle, köşeler pislik, toz içinde! Git temizle orayı...”

Gidip bakıyordum, toz falan olmuyordu orada.

“Bana karşı mı geliyorsun sen?” diye bağırmaya başlıyordu.

Bir keresinde, yapmaya çalıştığım çizimin üzerine kvas⁶ döktü, başka bir gün de ikonanın gaz lambasını üzerine devirdi. Tıpkı küçük bir kız çocuğu gibi, çocukça kurnazlıklarla şımarıklıklar yapıyor, çocukça bir beceriksizlikle de bunu gizlemeye çalışıyordu. Onun kadar birden parlayan, herkesten ve her şeyden yakınmayı onun kadar kolay, onun kadar tutkuyla seven bir insanla daha önce de karşılaşmamıştım, daha sonra da karşılaşmadım. İnsanlar genelde yakınmayı severler ama bu yaşlı kadın şarkı söylüyor gibi, özellikle büyük zevk duyarak yapıyordu bunu.

Küçük oğluna olan sevgisi bir çeşit çılgınlık derecesindeydi ve bu sevgisi, “azgınlık”tan başka bir türlü adlandıramayacağım gücüyle beni hem güldürüyor, hem korkutuyordu. Kimi zaman sabah duasından sonra sobanın üzerine çıkıyor, dirseklerini oğlunun yatağının kenarına dayayıp fısıldıyordu:

“Yüce Tanrım benim, meleklerinin mübarek, elmas gibi tertemiz, yumuşak kalemi için!.. Uyuyor oğlum, uyu benim çocuğum, güzel rüyalar gör uykunda, tatlı bir nişanlı kız girsin rüyana, güzeller güzeli, kraliçeler gibi, zengin, varlıklı bir tüccar kızı... Seni sevmeyen düşmanların gün yüzü görmeden ölsünler... Seven dostların yüz yaşına kadar yaşasın, kızlar da, dişi ördeklerin erkek ördek arkasında koştukları gibi sürüyle koşsunlar arkandan...”

Tutamıyordum kendimi, gülüyordum. Kaba, tembel Viktor ağaçkakandan farksızdı. Annesi gibi alacalı bulacalı, uzun burunlu, inatçı, geri zekâlıydı.

Annesinin fısıltısı bazen uyandırıyor onu, uykulu uykulu mırıldanıyordu:

“Çekil başımdan, anneciğim, cehenneme kadar yolun var, ne fıs fıs edip duruyorsun burnumun dibinde!.. Bırakmıyorsun insanı, rahat rahat uyusun!”

Yaşlı kadın kimi zaman gülümseyerek uslu uslu iniyordu sobanın üzerinden:

“Peki, peki... uyu, kaba çocuk...”

Ama bazen şöyle de oluyordu: İnerken bacakları yana gidip sobanın kenarına çarpıyordu, o zaman, yanan diliymiş gibi ağzını açıyor, sesli sesli soluyor, kötü, yakıcı şeyler söylüyordu:

“Demek öyle, ha? Ananı Cehennem’e yolluyorsun, öyle mi? Ah sen, gece yarısı utancım benim, şeytan soktu seni benim içime, doğuramaz olaydım seni, karnımda gebereydin!”

İğrenç, sokakta sarhoşların kullandıkları sözcükler söylüyordu. Onu dinlemek korkunçtu.

Çok az uyuyordu, geceleri birkaç kez huzursuzca sıçrayarak iniyordu sobanın üzerinden, divana benim yanıma atıyordu kendini, beni uyandırıyor.

“Ne oldu?”

“Sus!” diyor, karanlıkta bir şeye bakarak haç çıkarıyor, fısıldıyordu. “Tanrım... İlyas Peygamber... Yüce çilekeş Varvara...Beklenmedik ölümlerden kuru bizi...”

Elleri titreyerek mumu yakıyordu. Kocaman burunlu yuvarlak yüzü gergin bir biçimde şişiyor, gri gözleri endişeyle kırpışarak karanlıkta değişen eşyalara bakıyordu. Mutfak genişti ama dolap ve sandıklarla doluydu. Bu yüzden, karanlıkta küçük görünüyordu. Sönük ay ışığı giriyordu pencereden, tasvirin önünde hiç sönmeyen lambanın alevi titriyordu, duvarlarda bıçaklar buz sarkıtlar gibi parlıyordu, raflarda siyah tavalara, birilerinin gözsüz suratları gibi görünüyordu.

Yaşlı kadın sobanın üzerinden, kıydan nehre iner gibi usulca iniyordu, çıplak ayaklarını yere pat pat vurarak bulaşık teknesinin üzerinde, kesilmiş bir başı andıran kulplu lavabonun asılı olduğu köşeye yürüyordu. Su fıçısı oradaydı.

Kana kana su içtikten sonra camları mavi kırağı kaplı pencereden dışarı bakıyordu.

“Yardım et bana Tanrım, yardım et...” diye fısıldıyordu:

Bazen mumu söndürdükten sonra yere diz çöküyor, çok üzgünmüş gibi mırıldanıyordu:

“Kim seviyor beni, Tanrım, kimin ne işine yarıyorum?”

Sobanın üzerine çıkıyor, borunun kelebeğini çevirip bacanın iyice kapalı olup olmadığını kontrol ediyor; eline kurum bulaştığı için birkaç kez küfür ettikten sonra, görünmeyen bir güç onu zorlamış gibi, hemen uykuya dalıyordu. Ona kızdığı zamanlar şöyle düşünüyordum: “İyi ki dedem bununla evlenmemiş... kemirir dururdu adamcağızı! Sonra da paparayı yerdi.” Çok sık incitiyordu beni; ama bazı günler şiş, pamuk gibi yüzü bir hüznle kaplanıyordu, gözleri dolu dolu oluyordu, kendinden çok emin bir tavırla şöyle diyordu:

“Benim için kolay mı oldu sanıyorsun? Çocuk doğurdum, onları büyüttüm, adam ettim... Ne için? Görüyorsun işte, mutfaklarında aşçılık yapıyorum, hoşuma mı gidiyor bu, sanıyorsun? Oğlum başka bir kadın getirdi eve, öz anasını kenara attı... Hoş bir şey mi bu? Ne dersin?”

“Değil,” diyordum içtenlikle.

“Ya? Öyle işte...”

Gelini için çirkin şeyler söylemeye başlıyordu:

“Birlikte banyoya giriyorduk onunla, görüyordum onu... Neyiyle övünür, bilmem. Öylelerine güzel mi denir?..”

Kadın erkek ilişkisi üzerine her zaman şaşılacak derecede pis şeyler anlatıyordu. Önceleri öğrendiriyordu beni onun sözleri; ama bir zaman sonra anlattıklarını dikkatle, büyük bir ilgiyle dinlemeye başladım. Onun bu anlattıklarının arkasında ağır bir gerçeğin olduğunu hissediyordum.

“Kadın güçlüdür, Tanrı’yı bile aldatmıştır, evet!” diye elini masaya vurarak homurdanıyordu. “Havva’nın yüzünden bütün insanlar Cehennem’e gidiyorlar, işte o kadar!”

Kadının gücü üzerine sonsuza kadar konuşabilirdi; ve bana her zaman öyle geliyordu ki, bu konuşmalarıyla birilerini korkutmayı düşünüyordu. Özellikle, “Havva, Tanrı’yı bile aldatmıştır,” lafı aklımdan çıkmıyordu.

Avlumuzda ev kadar büyük ek bir bina vardı. İki evin sekiz dairesinden dördünde subaylar, beşincide de alay papazı oturuyordu. Avlu emir erleriyle, posta erleriyle doluydu; subaylara çamaşırıcı kadınlar, oda hizmetçileri, aşçı kadınlar geliyordu. Her mutfakta gözyaşlarıyla dolu, kavgalı, küfürlü aşk ilişkileri, dramlar yaşanıyordu. Erler birbirleriyle de, tarla işçileriyle de kavga ediyor, kadınları dövüyorlardı. Ahlaksızlık, rezillik denen şey avluda diz boyuydu. Sağlıklı gençlerin hayvansal açlığının sonu gelmiyordu. Kaba bir duygululukla, anlamsız acılarla, kazananların çirkin böbürlenmeleriyle dolu bu yaşam biçimini ev sahipleri öğlen yemeklerinde de, akşam çaylarında da, akşam yemeklerinde de ayrıntılarıyla, hayasızca konuşuyorlardı. Yaşlı kadın avluda olan biten her şeyden haberdardı ve bildiklerini heyecanla, öç alır gibi haz duyarak anlatıyordu.

Gelin, kalın dudaklarında bir gülümsemeyle sessizce dinliyordu bu hikâyeleri. Viktor kahkahalarla gülüyor, patron yüzünü buruşturarak şöyle diyordu:

“Yeter artık, anne...”

“Artık konuşmak da yasak bana!” diye yakınıyordu annesi.

Viktor destek çıkıyordu annesine:

“Devam et sen anne, ne diye utanacakmışsın! Aramızda yabancı yok...”

Büyük kardeş annesine karşı her zaman ondan tiksiniyor, ona acıyor gibi davranıyor, onunla baş başa kalmaktan kaçınıyordu; bundan kaçamadığı zamanlar ise annesi ona karısıyla ilgili bir sürü şikâyeti peş peşe sıralıyor ve kesinlikle ondan para istiyordu. Patron aceleyle üç ruble ile birkaç gümüş bozukluk sıkıştırıyordu eline.

“Boşuna alıyorsunuz bu paraları, anne, esirgediğim yok, ama gereksiz harcıyorsunuz!”

“Dilencilere veriyorum, kiliseye mum alıyorum...”

“Dilencilere falan verdiğiniz yok... Sonunda yoldan çıkaracaksınız Viktor’u...”

“Kardeşini sevmiyorsun sen, çok büyük bir günah bu!”

Patron elini sallayıp uzaklaşıyordu annesinin yanından.

Viktor annesine karşı kaba, alaycıydı. Çok pisboğazdı, sürekli bir şeyler yiyordu. Pazar günleri annesi gözleme yapıyor ve her zaman bir çanağa birkaç gözleme koyup benim yattığım divanın altına saklıyordu. Viktor ayinden gelince çanağı divanın altından alırken söyleniyordu:

“Birkaç tane daha fazla koyamamışsın, kocakarı!”

“Kimse görmeden çabucak ye...”

“İnadıma, söyleyeceğim benim için gözleme sakladığını, çatalı ensene yiyeceksin...”

Bir gün çanağı aldım divanın altından, içindekilerden iki gözlemeyi yedim. Bunun için dövdü beni Viktor. Benim onu sevmediğim kadar, o da beni sevmiyordu; benimle alay ediyordu, günde üç kez çizmelerini temizletiyordu bana, sobanın üzerindeki yatağına yatarken başıma düşün diye tahtaların yerlerini değiştiriyor, aşağı tükürüyordu.

Sık sık “yabani tavuklar” diyen ağabeyini taklit edecek olsa gerek, Viktor da böyle deyimler kullanmaya çalışıyor, ama söyledikleri son derece aptalca, anlamsız kaçıyordu.

“Anne, her şey yerli yerinde de!.. Benim çoraplarım nerede?”

Saçma sorular sorarak kontrol ediyordu beni:

“Aleksyciğim, söyle bakalım: Neden sınıklı yazılıyor ama finiki okunuyor? Neden kolakola deniyor da okala kola denmiyor? Neden derevu deniyor da, ide pleçu deniyor?”⁷”

Sözcüklerin böyle eşleştirilmesi hiç hoşuma gitmiyordu. Ben dedemin, büyükannemin güzel Rusçasıyla yetiştirilmişim; bir araya gelemeyecek “dehşetli komik”, “ölesiye yemek istiyorum”, “korkunç neşeli” gibi sözcüklerin bu türlü eşleştirilmesini önceleri anlayamıyordum. Komik olanın dehşetli olamayacağını, insanların ölesiye yiyemeyeceklerini, neşeli olanın korkunç olamayacağını düşünüyordum.

Soruyordum evdekilere:

“Böyle bir şey söylenebilir mi?”

Ağızlarını bozarak cevap veriyorlardı:

“Öğretmen mi kesildin başımıza? Koparırım o kulaklarını...”

Ama “kulak koparmak” da yanlış geliyordu bana: Ot koparabilirdiniz, çiçek, ceviz koparabilirdiniz.

Bana kulağın da koparılabilceğini anlatmaya çalışıyorlardı; ama benim için inandırıcı olmuyordu bu. Kendime büyük bir güvenle şöyle diyordum:

“Ama kulaklar kopmuyor ki, yerlerinde kalıyorlar!”

Çevrede, “genelevlerle”, “sokak kadınlarıyla” dolu Kunavino sokaklarından çok daha fazla bir kepezelik, iğrenç bir utanmazlık vardı. Kunavino’daki pislik, kepezelik bir çeşit olağan, zorunlu görülüyordu: Zor, yarı aç bir hayat, ağır çalışma koşulları vardı orada. Oysa burada herkes toktu, rahattı. Çalışmanın yerini akıl almaz, gereksiz bir itiş kakış, koşuşturma almıştı. Herkesin yüzünde sinirli bir can sıkıntısı vardı.

Günlerim hiç iyi geçmiyordu, ama büyükannem konuk geldiği günler kendimi daha da kötü hissediyordum. Arka kapıdan doğruca mutfağa giriyordu. Tasvire bakarak haç çıkarıyor, sonra yerlere kadar eğilerek kendinden küçük kız kardeşini selamlıyordu. Onun, kocaman bedeniyle bu eğilişi eziyordu beni, boğuyordu.

“Sen miydin, Akulina...” diye ev sahibem kayıtsız, soğuk karşılıyordu büyükannemi.

Büyükannemi tanıyamıyordum: Alçakgönüllü bir tavırla dudaklarını büküp yüzünü tanınmayacak biçimde değiştirip kapının dibinde, bulaşık suyunun olduğu leğenin yanında iskemleye usulca ilişiyor; kız kardeşinin sorularına alçak sesle, uysal cevaplar vererek suçluymuş gibi sessizce oturuyordu.

Dokunuyordu bana bu, öfkeyle soruyordum ona:

“Neden oraya oturdun, büyükanne?”

Büyükannem yumuşak, göz kırpmıyordu bana, pek ağırbaşlı, karşılık veriyordu:

“Sen kes bakalım sesini, buranın patronu değilsin!”

Ev sahibesi şikâyetlerine başlıyordu:

“Dövsen de, sövsen de, her zaman, her şeye sokar burnunu.”

Sık sık da alaylı bir tavırla soruyordu ablasına:

“Durumun nasıl, Akulina, sadakayla mı yaşıyorsun?”

“Çok kötü...”

“Dediklerine göre, İsa da sadakayla yaşamış...”

“Bir şeyden haberi olmayan odun kafalılar, dinsizler öyle söyler, sen onların dediklerine bakma, ihtiyar! İsa yoksul değildi, Tanrı'nın oğluydu o... Bu dünyaya canlıları da, ölüleri de yargılamak için gelmiştir, bunu unutma! Külün içine girip yansan bile, kaçamazsın onun gözünden, anacığım... Vasiliy ile sana mağrurluğunuzun cezasını verecektir. Bir zamanlar sizlerden, zenginlerden yardım dilendiğim için cezasını çekeceksiniz...”

Büyükannem umursamaz bir tavırla ekliyordu:

“Bir zamanlar senin için elimden geleni yaptım, ama Tanrı karşılığını verdi bana, biliyorsun...”

“Yetmedi size! Yetmedi...”

Kız kardeşi, bitmek tükenmek bilmeyen sitemleriyle uzun süredir büyükannemin başının etini yiyordu. Onun öfkeli ciyaklamalarını dinliyor, can sıkıntısıyla anlamaya çalışıyordum: Nasıl sabrediyordu bütün bunlara büyükannem? Ve öyle anlarda hiç sevmiyordum onu.

Odadan evin genç hanımını çıkıyordu, başını saygıyla eğerek selam veriyordu büyükanneme.

“Yemek odasına gelin, hadi, lütfen!”

Kız kardeşi çığlık atıyordu büyükannemin arkasından:

“Ayaklarını güzelce sil, köylü; bataklık yerden geliyorsun!”

Patron neşeyle karşılıyordu büyükannemi:

“Ay, sevgili Akulina, nasılsın? İhtiyar Kaşirin hâlâ hayatta mı?”

Büyükannem ona her zamanki içtenliğiyle gülümsüyordu.

“Hep çalışıp çabalıyorsun galiba?”

“Evet, hep çalışıyorum! Bir mahkûm gibi didiniyorum!”

Onunla çok iyi, kendisi gibi yaşlı biriymiş gibi sevecen konuşuyordu büyükannem. Patron bazen annemden söz ediyordu:

“Evet, evet, Varvara Vasilyevna... Ne iyi bir kadındı Varvara Vasilyevna, aslan gibiydi, değil mi?”

Karısı büyükanneme dönüyor ve söze karışıyordu:

“Hatırlıyor musunuz, bir pelerin hediye etmiştim ona, siyah, ipek bir pelerin, boncuklu?”

“Hatırlamaz olur muyum...”

“Gerçekten, çok güzel bir pelerindi...”

Patron mırıldanıyordu:

“Evet, evet, pelerin gibi bir pelerindi, hayat betterin betteri!..”

Karısı kuşkuyla, “Ne diyorsun sen?” diye soruyordu.

“Ben mi? Öyle söyledim işte... Günler neşeli geçiyor, iyi insanlar gidiyor...”

Evin küçük hanımı tedirgin, “Ne söylemek istediğini anlayamadım,” diyordu.

Sonra, yeni doğan bebeği göstermeye götürüyorlardı büyükannemi. Ben masanın üzerindeki çay takımlarını kaldırıyordum, patron sesini yükseltmeden, dalgın, şöyle diyordu bana:

“Büyükannen iyi bir kadın...”

Böyle dediği için içimden teşekkür ediyordum ona, büyükannemle baş başa kaldığımızda, yüreğim sızlayarak ona şöyle diyordum:

“Neden geliyorsun sen buraya, neden? Bunların nasıl insanlar olduğunu görmüyor musun?..”

Büyükannem çok tatlı, yüzünde sevecen bir gülümsemeyle bana bakarak, “Ah, Alekseyciğim, ah,” diyordu, “görmüyor olur muyum...”

İçim sızlıyordu: Demek her şeyin farkındaydı, her şeyi biliyordu, o anda içimde kopan fırtınaların da farkındaydı...

Büyükannem, gelen var mı, diye dikkatle bakınarak kucaklıyordu beni, şefkatle ekliyordu:

“Sen burada olmasan gelir miyim hiç?.. Ne işim olur benim onlarla? Evet, deden hasta, onunla uğraşıyorum, çalışmıyorum, hiç param yok... Mihaylo dayın da Saşa’yı kovdu evden, onu da yedirip içirmem gerekiyor... Senin için yılda altı ruble vereceklerini söylemişlerdi, hiç değilse bir ruble verirler mi umuduyla geliyorum... Öyle ya, neredeyse altı ay oldu, burada çalışıyorsun...”

Ve kulağıma fısıldıyordu:

“Sana sitem etmemi, çıkışmamı istediler benden. Kimsenin sözünü dinlemiyormuşsun, öyle diyorlar. Sık dişini, güvercinim, kendini toparlayana kadar, iki yıl çalış burada! Sabret, tamam mı?”

Sabredeceğime söz verdim. Ama çok zor bir şeydi bu... Yalnızca karın tokluğu için katlanılan bu yoksul, dayanılmaz yaşam eziyordu beni ve rüyada gibi geçiyordu günlerim.

Bazen, “Kaçmalıyım buradan!” diye düşünüyordum. Ama korkunç bir kış vardı dışarıda, geceleri fırtınalar uğulduyordu, çatıda rüzgâr ıslık çalıyordu, dondurucu soğuğun sıkıştırdığı çatı kirişleri gıcırdıyordu... Nereye kaçabilirdim?

Dolaşmaya bile salmıyorlardı beni, hem dolaşacak zamanım da yoktu. Ev işleri arasında kısa kış günleri çabucak bitiyordu.

Ayrıca, cumartesi günleri, bayramlarda, gece ayinine kiliseye gitmek zorundaydım.

Kilisede olmak hoşuma gidiyordu. Daha az kalabalık, daha karanlık olan bir köşede dikilip ikonların dizili olduğu duvara uzaktan bakmayı seviyordum. İkonalar, vaiz kürsüsünün gri tabanında yoğun altın renginde oluk oluk akan mum alevlerinin arasında yüzüyor gibi görünüyorlardı. Koyu renk ikonalar hafifçe kıpırdıyordu. Ana kapının altın danteli neşeyle titriyordu, mumların ışığı açık mavi havada altın arılar gibi asılı uçuşuyordu; kadınların, kızların başları çiçekler gibi duruyordu.

Her şey koronun okuduğu ilahiyle uyum içindeydi, herkes bir masalın tuhaf yaşamıyla yaşıyordu; bütün kilise zift gibi bir karanlığın içinde beşik gibi, ağır ağır sallanıyordu.

Kimi zaman kilise derin bir suya gömülmüş, başka hiçbir şeye benzemeyen, kendine özgü hayatını orada yaşamak için dünyadan saklanmış gibi geliyordu bana. Sanırım,

büyükannemin anlattığı Kitej kentiyile ilgili masal uyandırdı bende bu duyguyu ve sık sık uyuklayarak, koronun ilahisini, duaların mırıltısını, insanların solumasını ninni gibi dinleyen çevremdekilerle birlikte sallanırken şu hüznü masalı kendi kendime söylüyordum:

Lanetli Tatarlar kuşattılar
O pis güçleriyle,
Şanlı Kitej kentini dört bir yandan
Bir sabahın aydınlık saatinde...
Hıristiyanlar yalvarıp yakardılar Tanrı'ya;
“Aman Tanrımız, Yüce Tanrımız,
Çok kutsal Meryem Anamız!
Of, yardım et bu kullarına
Sabah ayinine gitsinler,
Kitabı okurken papaz, dinlesinler!
Of, kutsal kilisemizi
Kirlitmelerine izin verme Tatarların,
Kızlarımızı, karılarımıza dokundurtma,
Çocuklarımızı, oyuncaklarını ellemesinler,
Yaşlılarımızı öldürmesinler!”
Ve bu insanların yakarışlarını,
Hıristiyanların iniltilerini
Duydu Savaş Tanrısı,
Meryem Ana da duydu.
Ve şöyle dedi Savaş Tanrısı
Kutsal Melek Mikâil'e;
“Git Mikâil,
Kitej kentinin altında
Salla toprağı,
Kitej'i göle batır;
Bırak, dua etsinler
Dinlenmeden, yorulmadan,
Sabahtan gece yarısına kadar,
Kilisenin kutsallarına
Yüz yıllar boyu, durmadan!”

O yıllar, bir arı kovanın balla dolu olduğu gibi doluydum büyükannemin şiirleriyle. Sanırım ben de onun şiirleri gibi düşünüyordum.

Kilisede dua etmiyordum. Kimi zaman, büyükannemin Tanrısı önünde beceriksizce, dedemin öfkeli dualarını, Zebur'dan ağlamaklı bölümler okuyordum. Büyükannemin Tanrısı'nın bundan hoşlanmayacağını, çünkü benim de hoşlanmadığımı biliyordum. Öyle ya, kitapta yazıyordu bütün bunlar, demek, her okuryazar insanın bildiği gibi, Tanrı da hepsini ezber biliyordu.

Bu nedenle, kilisede yüreğim tatlı bir hüznle dolu olduğunda veya o günün beni inciten küçük bazı olayları içimi kemirdiğinde, kendi dualarımı kendim düşünmeye çalışıyordum. Bunun için, kötü kaderimi düşünmem yetiyordu bana... Dokunaklı, acıklı sözcükler arka arkaya kendiliğinden geliyorlardı:

Tanrım, Tanrım... içim acıyor!
Bir an önce büyümek istiyorum!
Dayanamıyorum artık,
İstersen al canımı Tanrım, affet beni!

Mesleği öğrenemiyorum,
Şeytan'ın uşağı kocakarı Matrona,
Kurt gibi uluyor bana,
Yaşamaktan bıktım artık!

“Dualarımın” birçoğunu bugün bile hatırlıyorum; çocuklukta aklın ürettikleri ruhun çok derinlerinde yaralar açıyor ve bu yaralar kimi zaman bir ömür boyu geçmiyor.

Kilisede kendimi iyi hissediyordum, ormanda, tarlalarda rahatladığım gibi rahatlıyordum orada. Birçok kırgınlıklar yaşamış, hayatın çirkinlikleriyle kirlenmiş küçük kalbim orada yumuşak hayallerle temizleniyordu.

Ama kiliseye yalnızca çok soğuk havalarda ya da fırtına kentin üzerinde çılgınca estiği, gökyüzünün donmuş gibi görüldüğü, rüzgâr havayı kar bulutlarıyla kapladığı, gene kalın kar altında donmuş, bir daha dirilemeyecek, canlanamayacak gibi görünen toprağın donduğu zamanlar gidiyordum.

Sakin gecelerde daha çok, kentte o sokak senin, bu sokak benim, en ücra yerlere kadar giderek dolaşmaktan hoşlanıyordum. Kimi zaman kanatlıymışım gibi, gökyüzünde yalnız süzülen ay gibi havada süzülüyordum. Gölge önümde benimle geliyor, kara vuran ışıkları söndürüyor, yol boyunda taşların, çitlerin üzerine komik bir biçimde düşüyordu. Gece bekçisi, elinde takırtı çıkardığı aleti, üzerinde ağır gocuğu, sokağın orta yerinden yürüyordu. Köpeği de yanında oluyordu.

Köpek kulübesi gibi hantal bu bekçi bir avlu kapısından çıkmış, bilinmeyen bir yere doğru sokağın ortasında yürümektedir, pek üzgün köpeği de arkasından çıkmıştır.

Işık olan pencereler açılıyordu bazen; sokağın temiz havasına hoş, özel, başka bir yaşama ait, hiç tanımadığım kokular yayılıyordu. Pencerelerin önünde duruyordum, oradan gelen kokuyu çekiyordum içime, dinliyordum; içeride nasıl bir hayatın olduğunu, bu evde nasıl insanların yaşadığını anlamaya çalışıyordum. Akşam ayini saati olmasına karşın, içeride insanlar gürültülü eğleniyor, gülüyor, değişik bir gitar çalıyor, pencereden dışarı yoğun madeni bir ses taşıyordu.

Issız Tihonovskaya ile Martınovskaya sokaklarının köşesindeki tek katlı, basık bir ev özellikle ilgimi çekiyordu. Yortudan önce, havaların ısınmaya başladığı sakin, mehtaplı bir gecede görmüştüm o evi. Pencereden sokağa sıcak bir buharla birlikte, sanki çok güçlü, iyi yürekli biri, ağzını kapamış, şarkı söylüyor gibi, çok değişik bir ses dalga dalga dökülüyordu. Sözcükler anlaşılamiyordu; tellerin sesi sinir bozucu bir biçimde ezgiyi

işitmeme engel olsa da, şarkı çok tanıdık, anlaşılır geliyordu bana. Evde dayanılmaz, aşırı güçlü bir keman çaldığını düşünerek yol kenarında bir taşın üzerine oturuyordum. Keman dayanılmazdı, çünkü sesini duymak neredeyse acıtıyordu içimi. Bazen sesi öylesine yükseliyordu ki, ev tümünden sarsılıyor, pencere camları zangırdıyor gibi geliyordu bana. Eriyen karların suları akıyordu çatıdan, gözyaşlarım akıyordu.

Bir gece hiç fark etmedim, gece bekçisi geldi yanıma, dürtüp düşürdü beni taştan, sordu:

“Ne bekliyorsun burada?”

“Müzik dinliyorum,” dedim.

“Başka işin yok mu senin?! Hadi, yaylan...”

Hemen yürüyüp köşeyi döndüm, tekrar dönüp pencerenin dibine geldim. Ne var ki evde keman çalmıyordu artık. Açık pencereden sokağa neşeli bir gürültü taşıyordu. Ama bu hiç de, rüyamda dinlediğim hüzünlü müziğe benzemiyordu.

Hemen her cumartesi o eve gitmeye başlamıştım. Ama ancak bir sonraki ilkbaharda viyolonsel sesi dinledim orada. Neredeyse gece yarısına kadar çaldı. Eve döndüğümde dayak yedim.

Kış yıldızları altında kentin ıssız sokaklarında dolaşmak hayal dünyamı çok zenginleştiriyordu. Özellikle, merkezden uzak sokaklara gidiyordum: Merkezde sokaklarda çok fener vardı, ev sahiplerinin tanıdıkları görebilirlerdi beni, o zaman ev sahipleri gece ayinine gitmediğimi, dışarılarda dolaştığımı öğrenirlerdi. Sarhoşlardan, bekçilerden, “sokak kızları”ndan rahatsız oluyordum; ama uzak sokaklarda alt katların pencerelerinden, camları çok buzlu değil, perdeleri de kapalı değilse, içeriyi görebiliyordum.

Bu pencereler çok çeşitli şeyler gösterdi bana: İnsanların nasıl dua ettiklerini, öpüşüklerini, didiştiklerini, kâğıt oynadıklarını, endişeli ve bağırmadan nasıl sohbet ettiklerini gördüm... Karşımda bir kapıklık panoramalardaki gibi, dilsiz bir balık hayatı uzanıyordu.

Bir bodrum katta, masada biri genç, biri biraz daha yaşlı iki kadın gördüm; karşılarında uzun saçlı bir lise öğrencisi delikanlı oturuyordu, elini kolunu sallayarak kadınlara kitap okuyordu. Kadınlardan genç olanı kaşları çatık, kendini sandalyenin arkasına atmış, dinliyordu. Daha yaşlı olan zayıf, saçları kabarık kadın birden ellerini yüzüne kapadı, omuzları titriyordu, lise öğrencisi elindeki kitabı bir yana fırlattı, genç kadın yerinden fırlayıp koşarak odadan çıkınca öğrenci saçları kabarık olan kadının önünde yere diz çöktü, ellerini öpmeye başladı.

Yandaki pencereye baktım, orada iriyarı, sakallı bir adam kırmızı bluzlu bir kadını kucağına almış, bebek gibi sallıyordu. Besbelli, ağzı genişçe açık, gözleri iri iri, bir şarkı söylüyordu ona. Kadın sarsılarak kahkahalar atıyor, kendini geriye bırakıyor, bacaklarını sallıyordu. Adam doğrultuyordu onu, tekrar şarkı söylemeye başlıyor, kadın tekrar kahkahalar atıyordu. Uzun süre bakıyordum onlara, sonra onların bütün gece böyle eğleneceklerini anlayıp yürüyordum.

Böyle çok sahneler belleğimde yer ediyordu ve kendimi kaptırdığım için, eve geç dönüyordum. Ev sahiplerinin kuşkusunu çekiyordu bu durum, sorguya çekiyorlardı beni: “Bu gece hangi kilisedeydin? Papaz hangi duaları okudu?”

Kentte her papazı tanıyorlardı, hangisinin ne zaman hangi İncil'i okuduğunu da, her şeyi biliyorlardı; kolaylıkla yakalayabilirlerdi yalanımı.

Ev sahibesi iki kadın da dedemin öfkeli, herkesin kendisinden korkmasını isteyen Tanrısı'na inanıyorlardı. Adı her an ağızlarında idi, kavga ederlerken bile birbirlerine şöyle diyorlardı:

“Defol! Tanrı versin cezanı senin, bildiği gibi yapsın seni...”

Perhiz'in ilk pazar günü yaşlı kadın gözleme pişiriyordu, ama hepsi yanmıştı. Ateşten yüzü kıpkırmızı, öfkeyle bağırıyordu:

“Tanrı belanızı versin...”

Ve tavayı şöyle bir kokladıktan sonra yüzü bulutlandı, tavayı yere fırlatıp ulumaya başladı:

“Vay, anam babam, perhiz tavası sözde... İğrenç şey, Perhiz haftasından önce temizlemeyi unutmuşum⁸ gibi, ah Tanrım!”

Dizlerinin üzerinde doğruldu, gözyaşlarıyla Tanrı'ya yakarmaya başladı:

“Büyük Tanrım, affet bu günahkâr kulunu! Bu aptal kocakarıyı cezalandırma, Tanrım...”

Yanmış gözlemeleri köpeklere verdiler, tavayı tavladılar, gelin kavga arasında söylenmeye başladı kaynanasına:

“Perhiz'de bile perhiz bozan tavada pişiriyorsunuz.”

Tanrılarını evde her işe, yaşamlarındaki en küçük ayrıntıya karıştırıyorlardı. Bu yüzden renksiz bir yaşam önemli, anlamlı bir görünüm kazanıyor, her an Tanrı'ya bir tapınma heyecanı kazanmış gibi oluyordu. Can sıkıcı, anlamsız durumlarda Tanrı'ya bu yönelik eziyordu beni, kendimi yabancı birilerince gözetleniyormuş gibi hissederek elimde olmadan her köşeye bakınıyordum; geceleri soğuk bir korku bulutu sarıyordu beni. Mutfağın, önünde hiç sönmeyen lambaların yandığı koyu tasvirin köşesinden geliyordu bu bulut.

Rafin yanında geniş bir pencere, bir direğin iki yanında iki çerçeve vardı. Pencereden dipsiz, mavi bir boşluk bakıyordu. Ev, mutfak, ben... her şey bu boşluğun kenarındaymış gibi geliyordu bana. Sanki sert bir hareket yaparsam her şey yerinden kopacak, bu mavi, soğuk boşluğa düşecek, orada yıldızların arasından, suya atılan bir taş gibi bir ölüm sessizliğine dalacaktı. Sağımdan soluma dönmeye korkarak uzun süre kıpırdamadan yatıyor, hayatın korkunç sonunu bekliyordum.

Bu korkumdan nasıl kurtulduğumu hatırlamıyorum, ama çok geçmeden iyileşmişim. Kuşkusuz, büyükannemin şefkatli Tanrısı yardım etmişti bana; sanıyorum daha o zamanlar basit bir gerçeğin farkındaydım: Henüz kötü bir şey yapmamışım, bir suçum olmadan cezalandırılmazdım, başkalarının günahlarının hesabını da ben vermek zorunda değildim.

Özellikle ilkbaharda daha çok dolaşıyordum. İlkbaharın dayanılmaz gücü kiliselere gitmeme engel oluyordu. Mum almam için bana birkaç kapık vermişlerse, bu çok daha kötü yapıyordu beni: Bir aşık kemiği satın alıyor, bütün ayın süresince aşık oynuyor, eve de kesinlikle geç dönüyordum. Bir gün de ayın için bana verilen tam on kapık para ile ayın kurabiyesini kaybetmiş, öyle ki, zangocun sunaktan uzattığı başka birinin kurabiyesini tabağından aşırımsam.

Oyun oynamayı çok seviyor, kendimi oyuna çok kötü kaptırıyordum. Oldukça yetenekli, güçlüydüm ve çok kısa zamanda çevre sokaklarda iyi bir aşık, top, çelik çomak oyuncusu olarak ün yapmıştım.

Büyük Perhiz'de oruç tutturuyorlardı bana. Ve işte şimdi, günah çıkarmak için komşumuz Peder Dorimedont Pokrovski'ye gidiyordum. Pederi çok sert biri olarak tanırdım ve kişisel olarak da ona karşı birçok bakımdan günahkârdım: Bahçesindeki kameriyesinin birkaç yerini taşla kırmıştım, çocuklarıyla kavgalıydım ve genel olarak hoşlanmadığı birçok davranışımı hatırlatabilirdi bana. Bu çok sıkıntı veriyordu bana yoksul kilisede günah çıkarma sırasında sıramın gelmesini beklerken kalbim küt küt atıyordu.

Ama Peder Dorimedont sevecen bir şekilde seslenerek karşıladı beni:

“Ooo komşu... Pekâlâ, diz çök bakalım! Günahın nedir?”

Başıma kalın bir kadife örttü. Mum, buğu kokusu soluğumu kesmişti, konuşmakta zorlanıyordum, aslında konuşmak da istemiyordum.

“Büyüklerinin sözünü dinliyor musun?”

“Hayır.”

“Günahkâрім, de...”

Beklenmedik bir biçimde, birden çıktı ağzımdan:

“Ayin kurabiyesi çaldım!”

Papaz, bir an düşündükten sonra “Nasıl olur? Nerede? Hangi kilisede?” diye gayet sakin sordu.

“Üç Azizler'de, Pakrov'da ve Nikola'da...”

“Demek bütün kiliselerde! Bu hiç iyi değil, dostum, büyük günah... Duydun mu beni?”

“Duydum.”

“Hadi, söyle: Günahkâрім! Yanlış şey... Yemek için çaldın, öyle mi?”

“Kendiminkini yedikten sonra... aşık oyununda para kaybedince eve kurabiye götürmem gerektiği için çaldım...”

Peder Dorimedont anlaşılmaz bir biçimde, pek bitkin bir şeyler mırıldandı, birkaç soru daha sorduktan sonra sert bir tavırla şöyle sordu:

“El altından dağıtılan kitaplardan okuduğun oldu mu?”

Elbette anlayamadım onun bu sorusunu ve sorusuna soruyla cevap verdim:

“Nelerden?”

“Yasaklanmış kitaplardan okumadın, değil mi?”

“Hayır, hiç okumadım...”

“Günahların bağışlandı... Ayağa kalk!”

Şaşkın şaşkın baktım Peder'in yüzüne. Düşünceli, sevecendi yüzü. Rahatsız hissettim kendimi, vicdanım sızladı: Ev sahiplerim beni günah çıkartmaya gönderirlerken bunun korkunç, dehşetli bir şey olduğunu, bütün günahlarımı dürüstçe itiraf etmek zorunda olduğumu söylemişlerdi.

“Sizin kameriyenize çok taş attım,” dedim.

Peder başını kaldırdı, mırıldandı:

“Bu da iyi bir şey değil! Hadi git...”

“Köpeğe de attım...”

Peder Dorimedont başımın üzerinden bakarak, “Sonraki!” diye seslendi.

Çıktım kiliseden. Kendimi aldatılmış, küçük düşürülmüş hissediyordum. Günah çıkartma eyleminden çok korkutulmuştum, oysa hiç de korkunç değildi, hatta çok sıradandı! İlginç olan yalnızca, kitaplarla ilgili soruydu. Bu tür kitaplarla ilgi bir şey bilmiyordum. Bodrum katında iki kadına kitap okuyan öğrenciyi hatırlıyordum, o kadar. Bir de İyi İş’i hatırlıyordum. Onun da ince, kalın, siyah kapaklı, içinde anlayamadığım resimler olan çok kitabı vardı.

Ertesi gün on beş kapik verip şarapla ekmek yemem için kiliseye yolladılar beni. Paskalya’nın sonlarıydı, karlar çoktan erimeye başlamıştı, sokaklar kuruydu, yollardan toz sigara dumanı gibi kalkıyordu. Güneşli, güzel bir gündü.

Kilisenin avlu duvarının dibinde büyük ustalar toplanmış, aşık oynuyorlardı. Şarap ekmek yemeye daha zamanım olduğunu düşünerek beni de oyuna kabul etmelerini istedim:

“İzin verin, ben de oynayayım!”

“Oyuna giriş bir kapik,” dedi yüzü çilli, kızıl saçlı biri pek mağrur.

Ama ben ondan da mağrur cevap verdim:

“Soldan ikinci çifte üç kapik!”

“Paralar tahtanın üstüne!”

Ve oyun başladı!

On beş kapik boz durup soldaki iki aşığın yanındaki tahtaya üç kapik koydum. Rakibim iki aşığı devirirse parayı alacaktı, deviremezse, ben ondan üç kapik alacaktım. Kazanan ben oldum. Üç kapığım altı kapik olmuştu. Ondaki sonraki de deviremedi, benden büyük insanlardan altı kapik kazanmıştım! Bu büyük cesaret verdi bana...

Ama oyuncularından biri şöyle dedi:

“Çocuklar, dikkat edin ona, bakarsınız, kazandığı parayı alır kaçar...”

Bu söz gururuma dokundu, heyecanla bağırdım:

“Sol uçtaki çifte dokuz kapik!”

Ama oyuncular pek önemsemediler benim bu dediğimi; yalnızca, benim yaşlarımda iriyarı bir çocuk bağırarak uyardı arkadaşlarını:

“Dikkat edin, çocuklar, çok şanslı, Zvezdinlerin yanında çizim yapıyor, tanıyorum onu!”

Kokusundan kürkçü olduğu anlaşılan zayıf biri alaylı bir ses tonuyla şöyle dedi:

“Demek çizimci ha? Ço-ok güze-el...”

Nişan alıp usta bir atış yapıp kalemi devirdi, öne eğilerek kibarca, “Devam mı?” diye sordu.

Cevap verdim:

“Sağ uçta sonuncu... üç!”

Kürkçü, “Ben de deviririm,” diye övündü.

Ama oyuna girmedi.

Aynı yere arka arkaya üç defadan fazla para koyulmuyordu. Başka yerlere koyup dört kapikle birkaç aşık daha kazandım. Ama sıra tekrar bana geldiğinde üç kez koydum ve tam zamanında bütün paramı kaybettim. Ayin bitmiş, çanlar çalıyor, halk kiliseden

çıkıyordu.

Kürkçü saçlarımdan yakalamaya çalışarak, "Nereye?" diye sordu, ama ben geri çektim kendimi, koşmaya başladım temiz giyimli bir delikanlıya yetişip kibarca sordum:

"Şarapla ekmek yediniz mi?"

Delikanlı yüzüme kuşkulu bakarak, "Tabii, niye?" dedi.

Bana şarapla ekmeğin nasıl verildiğini, o sırada papazın neler söylediğini, benim ne yapmak zorunda olduğumu anlatmasını rica ettim.

Delikanlı buna çok bozuldu, gözdağı verircesine bağırdı:

"Gelip şarapla ekmek yiyeceğine sağda solda sürttün, değil mi, zındık? Hiçbir şey anlatmayacağım sana... Varsın, baban derini yüzün!"

Eve doğru koşmaya başladım. Hiç kuşkum yoktu: Evde sorguya çekeceklerdi beni ve kesin, şarapla ekmek yemediğimi anlayacaklardı.

Ama yaşlı kadın beni kutladıktan sonra yalnızca bir şey sordu:

"Zangoca para verdin mi?"

Hiç düşünmeden, "Beş kapik..." dedim.

"Üç kapik neyine yetmezdi... Hiç değilse ikisi sende kalırdı."

... İlkbahar. Her gün yeni giysilere bürünüyordu ilkbahar, her yeni gün daha aydınlık, daha güzel oluyordu. Taze otların kokusu insanı sarhoş ediyordu; akağaçların canlı yeşili ılık toprağa sırtüstü yatıp çayır kuşlarının cıvıltısını dinleme isteği uyandırıyor bende. Bu arada kışlık giysileri temizliyordum. Hepsinin sandıklara yerleştirilmesine yardım ediyor, tabaka tütün kesiyor, eşyaların tozunu alıyor, sabahtan gece yarısına kadar, benim için hiç de hoş olmayan gereksiz şeylerle boğuşuyordum.

Boş saatlerimde yapacak hiçbir işim yoktu. Yoksul sokağımız bomboştı, daha öteye gitmeme de izin vermiyorlardı. Avluda öfkeli, yorgun toprak işçileri, kaba, sarhoş erler, üstü başı dökülen aşçı kadınlar, çamaşırcı kadınlar, her akşam iğrenç eğlenceler... İğreniyordum bütün bunlardan, öylesine gururum inciniyordu ki, görmemek için gözlerimin kör olmasını istiyordum.

Yanıma bir makas, çeşitli renklerde kâğıtlar alıp tavan arasına çekiliyordum, orada kâğıtlardan çiçekler yapıp kirişleri süslüyor, hüznümü hiç değilse böyle hafifletiyordum. İçimde büyük bir özlemlerle bir yerlere, insanların birbirlerini daha az yedikleri, daha az kavga ettikleri, Tanrı'dan böylesine inatla, bunaltıcı isteklerde bulunmadıkları, insanları böylesine sık, cezalandırılmakla korkutmadıkları bir yere gitmek istiyordum.

Paskalya'da cumartesi günü kente Oranski Manastırı'ndan mucize yaratan Vladimir Meryem Anası'nın ikonasını getirdiler. İkona haziranın ortalarına kadar kentte kalacak, kiliseye bağlı her evi, her daireyi ziyaret edecekti.

Benim ev sahiplerime hafta ortası bir gün sabahleyin geldi. Evin genç hanımı odadan bağırdığında mutfakta bakır kapları yıkıyordum.

"Dış kapıyı aç, Oranski'yi getirdiler!"

Üstüm başım pis, ellerim yağlı, kirli, alt kata koştum, kapıyı açtım. Genç bir papaz bir elinde fener, öteki elinde buhurdanlık, alçak sesle mırıldandı:

"Uyuyor musunuz? Yardım et..."

Evde oturanlardan iki kişi ağır ikona dolabını dar merdivenden yukarı çıkarıyorlardı;

omzumla dolabın kenarına destek verip kirli ellerimle tutarak ben de yardım ediyordum onlara. Arkadan, göbekli papazlar boğuk seslerle, pek isteksiz, dualar okuyarak çıkıyorlardı basamakları:

“Kutsal Meryem Anamız, bizler için dualar et Tanrı’ya...”

İçimde kendimden emin bir hüznün, şöyle düşünüyordum:

“Taşınmasına üstüm başım kirli yardım ettiğim için kızacak bana Meryem Ana, bu yüzden ellerim kuruyacak...”

İkona dolabını holde, temiz bir çarşaf örtülü iki sandalyenin üzerine koydular. Dolabın iki yanında genç, meleklerle benzeyen güzel yüzlü, gözleri ışıltılı ışıltılı, mutlu, parlak saçlı iki rahip ayakta duruyor, dolabı tutuyordu.

Dualar okunuyordu. Şişman bir papaz kıpkırmızı parmağıyla ikide bir, koyu sarı saçlarının arasında gizlice kulak memesine dokunarak yüksek sesle, “Yüce Meryem Anamız,” diyordu.

Rahipler yorgun yorgun, “Çok Kutsal Meryem Anamız, merhamet et bize...” diye ilahi söylüyorlardı. Meryem Ana’yı seviyordum. Büyükannemin masallarında, yoksul insanların teselli olmaları için çiçekleri, sevinçleri... iyi, güzel her şeyi o saçıyordu yeryüzüne. Ve eğilip onun elini öpmem gerektiğinde, büyüklerin bunu nasıl yaptığının farkında olmadığım için, titreyerek ikonanın yüzünü, dudaklarını öpmüştüm.

O anda güçlü bir el beni tutmuş, kapının eşiğine, köşeye fırlatmıştı. Rahiplerin ikonayı nasıl götürdüklerini hatırlamıyorum, ama çok iyi hatırladığım bir şey vardı: Ben yerde otururken ev sahiplerim başıma dikilmiş, büyük bir korku ve endişe içinde, şimdi beni ne yapacaklarını konuşuyorlardı...

Patron, “Bilge bir papazla konuşmamız gerekecek,” dedi ve yumuşak bir tavırla sitem etti bana:

“Cahil çocuk, ikonayı dudağından öpmenin yasak olduğunu nasıl bilmiyorsun? Üstelik... okula da gittin...”

Birkaç gün, bir mahkûm gibi, bana ne yapacaklarını bekledim: İkona dolabına kirli ellerimle dokunmuşum, yasak olan bir şeyi yapmışım... Evet, bunun cezasını çekecektim, kesin çekecektim...

Ama, besbelli, Meryem Ana büyük sevgimin neden olduğu, bilmeden işlediğim bu günahımı bağışlamıştı. Ya da bunun cezası o kadar hafifti ki, insanların bana sık sık çektiydikleri öteki cezalar arasında onu hiç fark etmemiştim.

Kimi zaman, yaşlı ev sahibesini sinir etmek için üzerine basa basa şöyle diyordum:

“Meryem Ana beni cezalandırmayı unuttu galiba...”

Yaşlı kadın kötü kötü gülüyordu.

“Acele etme, eninde sonunda göreceğiz...”

Çatı arasındaki kırımları renkli çay kâğıtlarıyla, kurşun rengi varaklarla, ağaç yapraklarıyla, elime geçen her şeyle süslerken, kilisede okunan ilahileri hatırlıyor, Kamlıkların yolda yaptıkları gibi, kendi kendime mırıldanıyordum:

Tavan arasında oturuyorum,

Elimde makas.

Kâğıtları kesiyorum, kesiyorum...

Bir cahilim ben, canım sıkılıyor!
Bir köpek olsaydım eğer,
İstediğim yere koşar giderdim,
Oysa şimdi önüne gelen bağıyor bana:
Otur oturduğun yerde, sesini kes, haylaz,
Dayak yemek istemiyorsan, kes sesini!

Tavan arasında yaptıklarımı görünce yaşlı kadın gülümsemiş, başını sallamıştı.
“Mutfağı da böyle süslesen ya...”

Bir gün patron kendi çıktı tavan arasına, yaptıklarına uzun uzun baktı, içini çekti,
“Çok değişik bir çocuksun sen, Peşkov,” dedi. “Tanrı nasıl bilirse öyle yapsın seni...”

Sonunda büyücü mü olacaksın? Doğrusu, bilemiyorum...”

Bir beş kapıklık sıkıştırdı elime.

Bu beşliği ince bir tele bağlayıp yaptıklarımın arasında en görünür bir yere madalya gibi astım.

Ama bir gün sonra para takılı olduğu telle birlikte kayboldu oradan. Onu yaşlı kadının götürdüğünden emindim!

6. (Rus.) Arpa, çavdar ekmeği ve kuru üzümle yapılan mayalı bir içecek. (Y.N.)

7. Karakter, Rusça söz oyunları yapıyor. (Y.N.)

8. Ortodokslar, Büyük Perhiz günlerinde hayvansal gıdalar tüketmedikleri için yemek kaplarında da, bu yiyeceklerden yemek artığı kalmaması gerekir. (Y.N.)

Ama gene de kaçtım ilkbaharda: Bir sabah ekmek ve çay almak için bakkala gönderdiler beni. Bakkal benim yanımda karısıyla kavga etmeyi sürdürürken terazinin taşını kapıp karısının başına indirdi. Kadın sokağa kaçıp orada yere yığıldı. Hemen insanlar toplandı, kadını bir arabaya yatırıp hastaneye yolladılar. Arabanın arasından koşmaya başladım ve farkında olmadan, elimde iki on kapıklıkla kendimi Volga'nın kıyısında buldum.

Güzel bir ilkbahar günüydü, Volga engin, her yer gürültülü, doğa uçsuz bucaksız... Oysa ben bu güne kadar bodrumda bir fare yavrusu gibi yaşamıştım. Kararımı vermiştim, ev sahiplerinin yanına dönmeyecektim, Kunavino'ya büyükannemin yana da gitmeyecektim. Ona verdiğim sözü tutmamıştım, karşısına çıkmaktan utanıyordum, dedeme gelince, bağırp çağırırdı bana...

İyi yürekli hamalların verdikleri bir şeylerle karnımı doyurarak Volga sahilinde iki-üç gün boş boş dolaştım. Geceleri iskelelerde onların yanında yattım.

Sonra içlerinden biri şöyle dedi bana:

“Buralarda boşuna vakit geçiriyorsun sen, çocuk, görüyorum seni! Bizim ‘İyi Yürekli’ye git, bulaşıkçıya ihtiyacı var...”

Gittim. Uzun boylu, sakallı, kafasında sipersiz, ipek bir kasket duran büfeci, bulanık bakışıyla gözlüğünün üzerinden uzun uzun baktı bana, sakın bir sesle şöyle dedi:

“Ayda iki ruble. Kimlik belgeni ver.”

Kimlik belgem yoktu, büfeci bir süre düşünüp şunu teklif etti:

“Öyleyse anneni getir.”

Koşarak büyükanneme gittim. Yaptığımı iyi karşıladı, dedeme rica etti, dedem bana kimlik belgesi çıkarılması için gereken yere baş vurmaya kabul etti, büyükannem kendi de benimle birlikte gemiye geldi.

“Pekâlâ,” dedi büfeci ikimize bakıp, “Gel benimle.”

Beni geminin arka güvertesine götürdü. Beyaz gömlekli, beyaz kalpaklı iriyarı aşçı orada küçük bir masada oturuyor, bir yandan çay içerken bir yandan da kalın sarma sigarasını tütürüyordu. Büfeci ona doğru itti beni.

“Bulaşıkçı,” dedi.

Ve hemen dönüp uzaklaştı. Aşçı puflayarak oynattı siyah bıyığını, büfecinin arkasından söylendi:

“Önünüze gelen şeytanı işe alıyorsunuz, biraz ucuz olsaydı bari...”

Kısa kesilmiş simsiyah saçlı kocaman başını öfkeyle geri atıp siyah gözlerini iyice açtı, gerindi, şöyle bir doğrulup gözlerini kapadı, gür sesiyle bağırdı:

“Kimin nesisin sen?”

Hiç hoşlanmamıştım bu adamdan... Yukarıdan aşağı beyazlar içinde olsa da, çok pis görünüyordu, parmakları kıllıydı, kepçe kulaklarının içinden kıllar sarkıyordu.

“Karnım aç benim,” dedim ona.

Gözlerini kırptı, sert yüzü geniş bir gülümsemeye bir anda değişti; dolgun, kıpkırmızı yanakları kulaklarına doğru çekilerek iri at dişlerini ortaya çıkardı, bıyığı yumuşakça aşağı

sarktı... O anda şişko, iyi yürekli bir köylü kadına benzemişti.

Bardağındaki çayı bordanın kenarından denize döktükten sonra aynı bardağa yeni çay koydu, bütün bir Fransız francalasını büyük bir parça sucukla birlikte önüne sürdü.

“Al bakalım!” dedi. “Annen baban var mı senin? Hırsızlık yapabilir misin? Hadi, korkma, burada herkes hırsızdır, sana da öğretirler!”

Havlıyor gibi konuşuyordu. Sinekkaydı tıraşlı ahlak yüzü ve burnunun çevresi kırmızı damarlarla ağ gibi kaplıydı; iri, mosmor burnu bıyığının üzerine inmişti, şiş alt dudağı çirkin, tiksiniyor gibi sarkıktı; ağzının bir kenarında tüten sarma sigarası oraya yapışmış gibiydi. Banyodan yeni çıkmış olmalıydı, akağaç dalı ve biber votkası kokuyordu; şakaklarında, ensesinde ter damlaları parlıyordu.

Doyasıya çay içtim. Sonra bir rublelik banknot sıkıştırdı elime.

“Git kendine cepleri olan iki önlük al. Dur, ben alırım sana!”

Kalpağını düzeltti ve ayı gibi ağır ağır salınarak ayaklarını güverteye sürterek yürüdü.

... Geceydi, gökyüzünde ay parlaktı, gemiden sağa, çayırlara doğru kayıyordu.

Bacasında beyaz bir çizgi olan pek yaşlı, kirli sarı gemi hiç acele etmeden, pervanesinin kanatlarını gümüş rengi suya düzensiz, daldırıp çıkararak gidiyordu. Karanlık kıyılarda dağlar gölgelerini suya bırakarak yavaşça yaklaşıyorlardı ona, tepelerinde köy evlerinin pencereleri kırmızı, ışıyordu, köyde bir araya toplanmış kızlar şarkılar söylüyorlardı, “ay lyuli” nakaratları “aleluya” gibi duyuluyordu...

Geminin yedeğinde uzun halata bağlı bir mavna vardı. Mavna da kirli sarıydı. Mavnanın üzeri demir kafesle kapalı, kafesin altında, kürek cezasına çarptırılmış mahkûmlar vardı. Mavnanın burnunda nöbetçinin kılıcı mum ışığı gibi görünüyordu. Mavi gökyüzünde sönük yıldızlar da mum ışığını andırıyordu. Mavna sakindi, ay ışığı bol bol düşüyordu üzerine; demir kafesin siyah ağı altında yuvarlak, gri bir şeyler gözüküyordu belli belirsiz, Volga’yı seyreden mahkûmların başlarıydı bunlar. Su ağlamıyor da, ürkek ürkek gülmüyor da... ama hıçkırıyordu sanki. Her yerde kilisede olduğu gibi ağır bir yağ kokusu var.

Mavnaya bakıyordum, ilk çocukluk yıllarımı, Astrahan’dan Nijni’ye gidişimi, annemin, büyükannemin (beni zor da olsa, ilginç olan bu hayata, insanların arasına salan büyükannemin) yüzünü demir gibi soğuk yüzünü hatırlıyordum. Ama büyükannemi hatırladığımda içimde kötü, kırgın ne varsa, hepsi bir anda yok oluyordu, her şey değişiyordu, her şey ilginç, hoş... insanlar daha iyi, daha cana yakın oluveriyordu...

Özellikle gecenin güzelliği duygulandırıyor beni, ağlayacak gibi yapıyordu; arkamızdaki, tabuta benzeyen, bu engin akan nehirde, gecenin derin sessizliğinde öylesine yersiz, gereksiz olan mavna duygulandırıyor beni. Kâh alçalan kâh yükselen kıyı yüreğimi pek hoş titretiyordu... İyi biri olmak, insanlar için gerekli olmak istiyordum.

Gemimizde, yaşlısıyla, genciyle, kadınıyla erkeğiyle hemen herkes yapayalnızmış gibi geliyordu bana. Gemimiz yavaş gidiyordu. İşadamı yolcular salonda oturuyorlardı; bizim yanımızda ancak birtakım işsiz güçsüzler toplanıyordu. Sabahtan akşama kadar yiyor, içiyorlar, bir sürü bardak, tabak, kaşık, çatal, bıçak kirletiyorlardı. Benim görevim kapları yıkamak, çatal bıçağı temizlemektir. Sabahın altısından gece yarısına kadar bu işi yapıyordum. Gündüz saat iki ile altı arasında, akşam ondan gece yarısına kadar işim biraz daha hafifti. Yemekten sonraları dinlenen yolcular yalnızca çay, şarap ve votka içiyorlardı.

Bu saatlerde büfede çalışanların hepsi, yani amirlerim serbest oluyorlardı. Aşçı Smuriy, yardımcısı Yakov İvanıç, mutfak görevlisi Maksim ve güverte yolcularının garsonu kambur, elmacıkkemikleri çıkık yüzü çiçekbozuğu, gözleri yağlı gibi bakan Sergey... Güvertede masada oturuyor, çay içiyorlardı. Yakov İvanıç yeşillenmiş, çürümüş dişlerini göstererek inliyor gibi kahkahalar atarak iğrenç şeyler anlatıyordu. Sergey kurbağa ağzına benzeyen ağzını kulaklarına kadar çekiyor, somurtkan Maksim ne renk olduğu belli olmayan gözlerini dikip soğuk soğuk bakıyordu onlara.

Baş aşçı arada bir boğuk sesiyle “As-yalı bunlar! Moldovalı!” diyordu.

Hoşlanmıyordum bu insanlardan. Şişko, dazlak kafalı Yakov İvanıç sürekli kadınlardan söz ediyordu, hem de iğrenç bir biçimde. Kül rengi yüzünde bir anlam yoktu; bir yanağında, iğneye doladığı sarı kıllar arasında bir ben vardı. Gemiye yumuşak yüzlü, cilveli bir bayan yolcu bindiğinde kadına tıpkı bir dilenci gibi ürkek ürkek, çekingen, yanaşıyor, onunla tatlı tatlı, ağlamaklı konuşuyor, dudaklarında köpükler oluşuyor, iğrenç diliyle hemen yalıyordu bu köpüğü. O anda nedense, cellatların da böyle olması gerektiğini geçiriyordum içimden.

Sergey’le Maksim’e, “Kadını ateşlendirmeyi bileceksin...” diye akıl veriyordu; ikisi de dinliyordu onu, kızarıp bozuyorlardı.

Smuriy, küçümser bir tavırla, “Asyalılar!” diye gürlüyor ve kalkıp emrediyordu bana: “Peşkov, benimle gel!”

Kamarasında elime deri kaplı bir kitap verip buzluğun duvarının dibinde yatağına uzanıyordu.

“Hadi, oku!”

Makarna sandığının üzerine oturup büyük bir dikkatle okumaya başlıyordum:

“Gökyüzünün yıldızlarla dolu olması yukarılardan iyi haberlerin geleceğine, senin cahil insanlardan kurtulduğuna, günahlardan arındığına işarettir”...

Smuriy, sigarasını çekip dumanını havaya üfledikten sonra homurdanıyordu:

“Develer! Yazmışlar işte...”

“Göğsün sol bölgesinin çıplaklaşması yüreğin masum olduğuna işarettir”...

“Kiminki çıplaklaşmış?”

“Yazmıyor.”

“Demek ki, kadınların... Ah, aşağılıklar.”

Gözlerini kapıyor, kollarını başının altına alıp uzanıyor. Dudaklarının kenarına yapışmış sigarası hafiften tütüyor, onu dilinin ucuyla düzeltiyor, öyle bir geriniyordu ki, göğsünden bir ıslık çıkıyor ve ablak yüzü sigara dumanının içinde kalıyordu. Bazen uyuduğunu sanıyordum, okumayı kesiyordum, iğrenç kitaba bakmaya başlıyordum, nefret ediyordum ondan!

Hırıldıyordu Smuriy:

“Devam et!”

“Venerabl cevap veriyor: Dikkat et, sevgili dostum Süveryan”...

“Severyan...”

“Ama burada Süveryan yazıyor...”

“Öyle mi? Şaşılası şey! Şiirin sonunda öyle yazıyordu, oradan devam et...”

Okuyordum:

İşlerimizi merak eden cahilleri,
Hiçbir zaman göremez zayıf gözleriniz!
Onların nasıl şarkılar söylediklerini tanımaz!

“Dur,” diyordu Smuriy. “O şiir değil bu! Kitabı bana ver...”

Kitabı alıp kalın, mavi sayfalarını sinirli sinirli çeviriyor, sonra yatağın altına koyuyordu onu.

“Ötekini al...”

Benim için hiç de iyi bir şey değildi bu: Demir çemberle çevrili siyah sandığında çok kitap vardı: “Emirin Öğütleri”, “Bir Mimarın Hatıraları”, “Lord Sedelgali’nin Mektupları”, “Böcek Olarak Tahtakurusu ve Onun Yok Edilmesi Üzerine Bilgiler, Aynı Zamanda Bununla İlgili Tavsiyeler”; sandıkta başı sonu belli olmayan kitaplar da vardı. Aşçı kimi zaman benden bu kitapları, her birinin üzerine ismini yazarak tasnif etmemi istiyordu. Okuyordum onları, ama o kızılıyordu bana, söyleniyordu:

“Saçma şeyler yazıyorlar... İnsanın kafasına tokmakla vuruyorlar sanki... Bunun için de bir şey anlayamıyorsun. Gervasiy! Peki ama anlatmak istediği ne bu Gervasiy’in?.. Saçmalık...”

Tuhaf sözcükler, bilmediğim isimler canımı sıkıyordu, bıktırmıştı beni, dilimi gıcıklandırıyordu; tekrarladıkça anlamları benim için açık olabilir düşüncesiyle her dakika tekrarlamak istiyordum onları. Oysa lombozun dışında su, durmadan dinlenmeden şarkı söylüyor, çalkalanıyordu. Güverteye çıksam iyi olacak, diye geçiriyordum içimden. Orada mal dolu sandıkların arasında tayfalar, ateşçiler toplanıyor, iskambil oyununda yolcuların parasını alıyor, şarkılar söylüyor, ilginç öyküler anlatıyorlardı. Onların yanında oturmaktan, sade, anlayabildiğim şeyler dinleyerek Kama sahillerini seyretmekten; demir çubuklar gibi yükselen çam ağaçlarına, nehrin taşmasından sonra yer yer kalmış küçük su birikintilerini gökyüzünün mavisini yansıtan kırık aynalar gibi görüldüğü düzlüklere bakmaktan hoşlanıyordum. Gemimiz nehrin ortasında, sahilden uzak seyrediyordu; yorgun düşmüş bir günün sessizliğinde uzaktan, köyleri, insanları hatırlatan bir çan sesi geliyordu. Bir balıkçının ekmek kabuğunu andıran kayığı sallanıyordu dalgaların arasında. İşte, kıyıda küçük bir köy görüldü, bir grup çocuk yüzüyor nehrin sularında, sarı kumlu sahilde kırmızı gömlekli bir köylü yürüyor. Nehirden bakınca uzaktan her şey oyuncak gibi, eğlenceli, çok renkli, güzel görünüyordu. Sahile de, mavnaya da hoş, güzel birkaç sözcük seslenmek geliyor içimden.

Bu kirli sarı mavneyi çok merak ediyordum. Onun küt burnuyla bulanık suyu yarmasına gözlerimi ayırmadan saatlerce bakabilirdim. Gemi tıpkı bir domuz gibi çekiyordu onu. Arada bir bollaşan halat suya çarpıyor, sonra üzerinden sular dökülerek tekrar geriliyor, mavnanın başını kaldırıyor. Demir kafesin içinde yabani hayvanlar gibi oturan insanların yüzlerini görmeyi çok istiyordum. Permi’de onları sahile indirirlerken mavnanın iskelesine çıktım. Önümden kül rengi onlarca insan geçiyordu. Prangaları şakırdıyor, heybelerinin ağırlığı altında iki büklüm yürürken ayaklarını yere vurdukça boğuk sesler çıkıyordu. Aralarında kadınlar da, erkekler de vardı, yaşlılar da, gençler de, güzeller de, çirkinler de... Öteki insanlardan farksızdılar; ancak, kılıkları farklıydı, çirkin tıraş edilmişlerdi. Kuşkusuz, haydutlardı onlar ama büyükannem iyi yürekli haydutlarla

İlgili öylesine çok şey anlatmıştı ki bana...

Acımasız bir hayduda bu gördüklerimden daha çok benzeyen Smuriy, yüzünü asarak mavnaya bakarken mırıldanıyordu:

“Böyle bir kaderden sen koru bizi, Tanrım!”

Bir gün sormuştum ona:

“Neden sen yemek pişiriyorsun, başkaları insanları öldürüyor, soyuyor?”

Gülümseyerek, “Ben yemek pişirmiyorum, kadınlar yemek pişirir, ben yemek hazırlıyorum,” demiş; bir an düşündükten sonra eklemiştir: “İnsanlar da aptallıkta işte öyle, farklıdır... Biri daha akıllıdır, biri daha az akıllı, bir başkası da su katılmamış salak. Akıllanmak için doğru kitapları okumak gerekir; kara büyü kitaplarını bile, daha ne çeşit kitap varsa, hepsini... Her kitabı okumalısın... Doğruları o zaman bulabilirsin...”

Sık sık akıl veriyordu bana:

“Oku sen! Okuduğunu anlayamazsan yedi kez oku, gene anlayamazsan on iki kez oku...”

Smuriy, sesi sedası çıkmayan büfeci de dahil, gemide herkesle ters, altdudağını küçümser bir tavırla sarkıtarak, bıyığını kabartarak, onlara taş atar gibi konuşuyordu. Ama benimle yumuşak, dikkatli (ama onun bu dikkatinde beni korkutan bir şey vardı) konuşuyordu. Bazen aşçının, büyükannemin kız kardeşi gibi, yarım akıllı olduğunu düşünüyordum.

Bazen bana şöyle diyordu:

“Şimdi okuma...”

Ve gözleri kapalı, burnundan sesli soluk alarak uzun süre öylece yatıyordu. İri göbeği kalkıp iniyor; kolları, ölülerin göğsünün üzerinde kavuşturulduğu gibi kavuşmuş; kıllı, yanık parmakları görünmeyen şişlerle örgü örüyormuş gibi kıpırdıyordu.

Sonra birden mırıldanmaya başlıyordu:

“Evet. Al sana akıl, git ve yaşa! Ama akıl da kıt verilmiştir insanlara; üstelik, herkese de aynı değil. Her insan aynı derecede akıllı olsaydı, o zaman iyi olmazdı... Biri anlayacak, biri anlamayacak; ayrıca, hiç anlamak istemeyenler de olacak, öyle işte!”

Sözcük bulmakta arada bir zorlanarak, bana askerlik hayatını anlatıyordu.

Anlattıklarının manasını anlayamıyordum, hiç ilginç gelmiyorlardı bana. Dahası, olayları başlangıcından sıra ile değil, aklına geldikleri gibi, karışık anlatıyordu.

“Komutan o eri yanına çağırdı, sordu ona: ‘Teğmen ne dedi sana?’ Er her şeyi olduğu gibi anlattı, er doğruyu söylemek zorundadır. Teğmen duvara bakar gibi baktı ona, öte yana dönüp başını önüne eğdi. Evet, öyle işte...”

Aşçı kızırıyordu, sarma sigarasının dumanını içine çekip dışarı verirken homurdanıyordu:

“Ne söylenebileceğini, ne söylemenin gerektiğini ben biliyor muydum sanki... Bunun üzerine teğmeni kaleye sürdüler, annesi ise yakınıyordu... aman Tanrım! Bilgisizin tekiyim ben...”

Çok sıcaktı. Çevrede her şey hafiften titreşiyor, uğulduyordu. Oysa kamaranın demir duvarı dışında su çalkalanıyordu, geminin pervanesi suya çarpıyor, lombozun dışında nehir geniş bir şerit gibi akıyordu; uzaklarda, kıyıda çayırlar, gökyüzüne uzanan ağaçlar görünüyordu. Kulaklarım her türlü sese alışmıştı. Geminin başından nöbetçi tayfanın pek

hüzünlü, bezgin seslenişi gelirken, her yer sessiz gibi geliyordu bana:

“Ye-di, ye-di...”

Canım hiçbir şeye katılmak, hiçbir şey işitmek, yapmak istemiyordu. Yalnızca, gölge bir yerde, mutfağın yağlı, çok sıcak kokusunun ulaşamadığı gölge bir yerde oturmak, uykulu gözlerle bu sakin, durağan hayatın suyun üzerinde nasıl kayıp gitmekte olduğuna bakmak istiyordum.

Aşçı öfkeyle emrediyordu bana:

“Oku!”

Lüks bölümün garsonları bile korkuyorlardı ondan; konuşmayı pek sevmeyen, levreğe benzeyen büfeci bile, görünüşte çekiniyordu Smuriy’den.

“Hey, sen, domuz suratlı!” diye bağıyordu büfeciye. “Buraya gel, hırsız! Asyalı... Beyinsiz...”

Tayfalar, ateşçiler ona karşı saygılı, güler yüzlüydüler. Haşlanmış et veriyordu onlara; köylerini, ailelerini soruyordu. Yağ pas içindeki ateşçi Beyaz Ruslar geminin en önemsiz kişileri sayılıyordu. Yakut diyorlardı onlara. “Yaba Yakut, yabancı Yakut!” diyerek kızdırıyorlardı onları...

Bunu duyduğunda çok kızdı Smuriy, küplere bindi, yüzü kıpkırmızı oldu, bağırdı ateşçiye:

“Seninle alay etmelerine nasıl izin veriyorsun, salak kafa! Bunu diyenin suratına patlatsana!”

Yakışıklı, pek sinirli bir köylü olan lostromo, bir gün şöyle dedi ona:

“Yakutlar adamdan sayılmaz!”

Aşçı, lostromoyu bir eliyle yakasından, bir eliyle kemerinden tutup havaya kaldırdı, sarsmaya başladı. Bir yandan da soruyordu ona:

“Parçalayayım mı şimdi seni, ha?”

Bu ikisi sık sık tartışıyorlardı, kimi zaman tartışma kavgaya kadar gidiyordu. Ama kimse dövemiyordu Smuriy’i. İnsanüstü bir gücü vardı. Ayrıca, kaptanın uzun boylu, iri yapılı, erkek yüzlü (ama çocuk yüzü gibi pürüzsüzdü yüzü), kısa saçlı karısı onunla çoğu zaman sevecen sohbet ediyordu.

Çok votka içiyordu ama asla sarhoş olmuyordu. İçmeye sabah başlıyor, dört ölçekli bir şişeyi bitirdikten sonra akşama kadar bira yudumluyordu. Gün boyu yüzünün rengi giderek kararıyor, siyah gözleri büyüyordu.

Kimi akşamlar beyaz giysisiyle, olanca iriliğiyle bir su borusunun üzerinde somurtkan, hiç konuşmadan akıntılı uzaklara bakarak saatlerce oturuyordu. Öyle anlarda herkes özellikle korkuyordu ondan ama ben acıyordum.

Yakov İvanıç terli, üzerinde ocağın sıcaklığı, mutfaktan çıkıyor, çıplak kafasını kaşıyarak dikiliyor, el sallayarak bir yere gidiyor veya uzaktan sesleniyordu:

“Çoka balığının işi tamam...”

“Ya etli patatesin...”

“Ya balık çorbası isterlerse?”

“Hazır. Ondan da yiyebilirler.”

Bazen onun yanına gitmek istiyordum. Ters ters bakıyordu bana.

“Ne vardı?”

“Hiç.”

“Güzel...”

Gene de, öyle bir anda sormuştum ona:

“Herkes neden korkuyor sizden? Oysa iyi birisiniz...”

Beklediğimin aksine, kızmadı.

“Yalnız sana karşı iyiyim.”

Ama hemen arkasından içten, düşünceli, ekledi:

“Aslında, belki herkese karşı iyiyim! Ama göstermiyorum bunu! İnsanlara bunu göstermemelisin, yoksa sonu kötü olur. Bataklıkta herkesin kuru olan yere saldırdığı, orayı da batırdığı gibi, iynin üzerine saldırır herkes... Git bira getir bana...”

Peş peşe birkaç bardak bira içtikten sonra bıyığını kuruladı, şöyle dedi:

“Hele biraz büyü sen, küçük kuş, çok şeyler öğreneceksin benden. İnsanlara anlatacağım çok şey var, bir aptal değilim ben... Kitap oku sen, sana gerekli çok şey vardır kitaplarda. Önemsiz, boş şeyler değildir kitaplar! Bira istiyor musun?”

“Sevmiyorum ben birayı.”

“Aferin. İçme de. Sarhoşluk çok kötü bir baş belasıdır. Votka ise Şeytan'ın işi... Zengin biri olsaydım, okula yazdırırdım seni. Okumamış insan öküzden farksızdır, ister boyunduruğa koş onu, ister etli yemeklerle besle, yalnızca kuyruğunu sallar durur...”

Kaptanın karısı Gogol'ün bir kitabını vermişti ona. Kaptan, “Korkunç İntikam” öyküsünü okudum ona. Öykü çok hoşuma gitti, ama Smuriy öfkeyle haykırdı:

“Saçma bir hikâye! Biliyorum, daha güzel kitaplar da var...”

Elimden çekip aldı kitabı, gidip kaptanın karısından başka bir kitap getirdi, canı sıkın,

“Taras'ı oku sen bana... Neredeydi? Bul onu bana. Kaptanın karısı çok güzel olduğunu söylüyor. Kimin için güzelmiş? Onun için güzel olabilir, ama benim için kötü olamaz mı? Saçlarını da kısacık kestirmiş, hayret! Kulaklarını neden kestirmemiş ki?”

Taras Bulba'yı okuyordum ona. Taras'ın Ostap'ı kavgaya çağırdığı yeri okuyordum, aşçı birden gülmeye başladı:

“Çok güzel! Nedir bu? Sen okumuş birisin, bense kuvvetli! Neler basıyorlar! Develer...”

Dikkatle dinliyordu ama sık sık da homurdanıyordu:

“Çok saçma! Bir insanı omzundan beline kadar kesemezsin, imkânsızdır bu! Mızrağın ucunda havaya da kaldıramazsın, mızrak kırılır! Askerlik yaptım ben, bilirim...”

Andrey'in ihaneti de nefret, tiksinti uyandırdı onda.

“Aşağılık çocuk! Öyle değil mi? Bir kadın için! Tüh!..”

Ama Taras oğluna nişan aldığı anda aşçı ayaklarını ranzadan sarkıtıp kollarından destek alarak öne eğildi, ağlamaya başladı.

Gözyaşları tek tek damlıyordu döşemeye. Burnunu çekerek mırıldandı:

“Aman Tanrım... Tanrım...”

Ve birden bağırdı bana:

“Hadi, okusana, şeytanın dölü, devam et!”

Ostap babasının cesedi başında “Babacığım! Duyuyor musun beni!” diye haykırdığında tekrar, bu kez daha yüksek sesle, daha acılı, ağlamaya başladı.

Hıçkırıyordu Smuriy:

“Her şey mahvoldu, her şey, evet her şey! Bitti artık, değil mi? Ah, iğrenç şey!

Yaşadılar bu insanlar, Taras falan, değil mi? Evet, bu insanlar...”

Elimden kitabı aldı, dikkatle inceledi onu, yaşlı gözlerle kapağını gösterdi bana.

“Güzel bir kitapmış!” dedi. “Sade ve güzel!”

Sonra Ivanhoe okuduk! Richard Plantagenet’i çok sevdi Smuriy.

Duygulu, ciddi bir tavırla, “Adam gerçek bir kralmış!” dedi.

Kitap bana sıkıcı gelmişti.

Zevklerimiz genelde uyuşmuyordu. Ben “Thomas İones’un öyküsü”nü –“Bulunmuş bir çocuğun, Tom Jones’ un hikâyesi”nin eski bir çevirisi– seviyordum. Smuriy homurdanıyordu:

“Saçmalık! O Thomas’dan bana ne? Ne diye ilgileneceğim onunla? Çok daha güzel kitaplar var...”

Bir gün ona, duyduğuma göre, başka, el altından satılan yasak kitapların olduğunu, onların ancak geceleri veya bodrumlarda okunabildiğini söyledim.

Gözlerini iri iri açtı, dikkat kesildi.

“Nasıl kitaplarmış bunlar? Ne saçmalıyorsun sen?”

“Doğru söylüyorum. Günah çıkarırken peder öyle kitaplar okuyup okumadığımı sordu bana. Sonra kendim de gördüm öyle kitapları okuyup ağlayanları...”

Aşçı kaşlarını çatıp baktı yüzüme, sordu:

“Kim ağlıyormuş?”

“Kitabı okuyan birini dinleyen bir kız. Biri de korkusundan kaçtı...”

Smuriy gözlerini yavaş yavaş kapayarak mırıldandı:

“Uyan, uyan, sayıklıyorsun.”

Bir an sustuktan sonra mırıldanmaya devam etti:

“Elbette, bir yerlerde... birtakım gizli şeyler vardır... Olmaması imkânsız... Benim yaşım böyle şeyler için uygun değildir, kişiliğim de... Neyse, ama şu da var...”

Böyle heyecanlı bir saat susmadan konuşabilirdi...

Farkına varmadan kitap okumaya alışmışım ve bir kitabı elime haz duyarak alıyordum. Kitaplarda anlatılanlar gerçek yaşamda olanlarla hoş bir biçimde çelişiyordu. Orada yaşam çok daha ağırdı.

Smuriy da giderek daha çok kaptırıyordu kendini kitaplara; bir şey yaparken sık sık işimden alıkoyuyordu beni.

“Peşkov, gel kitap oku.”

“Yıkayacağım daha çok bulaşık var.”

“Maksim yıkar onları.”

Kaba bir tavırla, kıdemli bulaşıkçıyı benim yarım bıraktığım işi tamamlamaya gönderiyor, o da öfkesinden bardakları çarparak yıkıyor, büfeci sakın bir sesle beni uyarıyordu:

“Gemiden kovduracağım seni!”

Bir keresinde Maksim inadına, birkaç bardağı pis su ve çay artığının olduğu leğene attı, leğenin suyunu bordadan nehre boşalttı, bu arada kuşkusuz, bardaklar da nehre gitti.

“Benim suçum bu!” dedi Smuriy büfeciye. “Benim hesabıma yaz.”

Bu olaydan sonra büfede çalışanlar ters ters bakmaya başladılar bana.

“Hey, kitap kurdu!” diyorlardı. “Ne için para alıyorsun sen?”

Ve elden geldiğince çok iş vermeye çalışıyorlardı bana, kapları gereksiz yere kirliyorlardı. Bunun sonunun benim için hiç iyi olmayacağını hissediyordum. Sonra anlaşıldı yanılmadığımı.

Bir akşam küçük bir limanda gemimize kırmızı yüzlü bir kadın bindi. Yanında sarı giysisi, yeni gül rengi bluzuyla kızı vardı. İki de sarhoştı. Kadın gülümseyerek, herkesi başıyla selamlayarak, “o” harflerini papaz çömezi gibi uzatarak şöyle diyordu:

“Kusuruma bakmayın çocuklar, biraz içtim de, ama çok az... Mahkemeye düşmüştüm, suçsuz bulununca sevincimden biraz içtim...”

Kız da bulanık gözlerle gemicilerin yüzüne bakarak gülüyor, bir yandan da annesini dürtüyordu.

“Hadi yürü, deli kadın, şunu bil ki...”

İkinci mevki güverte kamaralarının yanına; Yakov’ un, Maksim’in, Sergey’in yattıkları kamaranın tam karşısına yerleşmişlerdi. Kadın bir anda ortadan kayboldu; kızın yanına da Sergey, kurbağa ağzını iyice yayarak oturdu.

Gece geç vakit işimi bitirdikten sonra uyumak için masanın üzerine uzandım. Sergey yanıma geldi, kolumdan tuttu.

“Yürü, evlendireceğiz seni...”

Sarhoştı. Kolumu kurtarmayı denedim, ama Sergey vurdu bana

“Yürü!..”

Koşarak Maksim geldi, o da sarhoştı, ikisi birlikte, uyuyan yolcuların arasından geçirip güvertedeki kamaralarına götürdüler beni. Ama kamaranın kapısında Smuriy duruyordu. Yakov İvanıç kapının koluna yapışmıştı, kız onun sırtını yumruklayarak sarhoş bir sesle bağııyordu:

“Serseri!..”

Smuriy çekip aldı beni Sergey’le Maksim’in elinden, ikisini de saçlarından yakaladı, kafalarını tokuşturarak itti, ikisi de yere düştü.

Kamaranın kapısını Yakov’un yüzüne kapayıp, “Asyalı!” dedi.

Beni kolumdan tutup “Git buradan!” diye bağırdı.

Koşarak arka güverteye gittim. Bulutlu bir geceydi, nehir simsiyahtı. Geminin arkasında, görünmeyen kıyılara doğru açılan gri iki yol kaynayarak uzuyordu. Mavna bu iki yolun arasında geliyordu. Kâh sağda kâh solda kırmızı ışık lekeleri görünüyor, bir şeyi aydınlatmadan, kıyının beklenmedik dönüşleri arkasında kayboluyorlardı. Sonra ortam daha karanlık, daha hüznü oluyordu.

Aşçı geldi, yanıma oturdu, derin bir göğüs geçirdikten sonra sigarasını yaktı.

“Sürükleyerek o kızın yanına mı götürüyorlardı seni? Ah, aşağılıklar! Neler konuştuklarını duyduğum...”

“Kızı aldınız mı ellerinden?”

“Kızı mı?”

Kız için kaba bir küfür ettikten sonra kalın sesiyle devam etti:

“Hepsi iğrençtir bunların. Gemi küçük köylerden de beterdir. Sen küçük köylerde

bulundun mu hiç?”

“Hayır.”

“Bir rezilliktir küçük köyler! Özellikle de kışın...”

Sigarasının izmaritini nehre atıp bir süre sustu, sonra tekrar başladı:

“Bu domuzların arasında kaybolup gideceksin, acıyorum sana, çocuk. Aslında herkese acıyorum. Bazen öyle oluyor ki, ne yapmam gerektiğini bilemiyorum... Önlerinde diz çöküp şöyle sormak istediğim bile oluyor: ‘Bu yaptığınız nedir sizin, it oğlu itler? Kör müsünüz, görmüyor musunuz? Develer...’”

Gemi uzun bir düdük çaldı, arkada mavnaya bağlı halat suya indi, koyu karanlıkta, limanın feneri görüldü, karanlığın içinde başka ışıklar daha belirdi.

Aşçı homurdandı:

“Piyaniy⁹ Bor... Piyanay adlı bir nehir de var. Piyankov adında bir levazım subayımız vardı, bir de Zapivohin adında bir kâtibimiz... Ben sahile çıkacağım...”

İriyarı köylü kadınlar, kızlar uzun teskerelerle sahilden gemiye odun taşıyorlardı. Teskerelerin kalın kayışları altında iki büklüm, yumuşakça dans ediyor gibi, ateşçilerin istif bölümüne ikişer ikişer geliyor, odunları karanlık boşluğa boşaltırken çın çın öten sesleriyle haykırıyorlardı:

“Haydaaa!”

Onlar odunları taşırlarken tayfalar göğüslerini, bacaklarını elliyorlardı, kadınlar bağırıyor, tayfalara tükürüyorlardı. Dönüşte de çimdiklerden, itişlerden teskereleriyle savunuyorlardı kendilerini. Onlarca kez, birçok seferde görmüştüm aynı şeyleri: Geminin odun aldığı her limanda aynı şey oluyordu.

Yaşlanmış hissediyordum kendimi. Sanki uzun yıllardır bu gemideydim; yarın, bir hafta sonra, son baharda, gelecek yıl gemide ne olacağını biliyordum.

Ortalık ağarmaya başlamıştı. Limanın üzerinde, kumlu yamaçta sık bir çam ormanı vardı. Kadınlar uzun teskerelerle, kahkahalar atarak, şarkılar söyleyerek tepeye, ormana doğru çıkıyorlardı. Uzaktan askerleri andırıyorlardı.

Ağlamak geliyordu içimden, gözyaşlarım kaynıyordu göğsümde, kalbim bu gözyaşlarının içimde haşlanıyor gibiydi. Acı veriyordu bu bana.

Ama ağlamak yakışmazdı bana, güverteyi yıkayan tayfa Blyahin’e yardım etmeye başlıyordum.

Kendi halinde, soluk yüzlü biriydi Blyahin. Hep bir köşeye çekilir, küçük gözleriyle oradan öylece bakardı. Şöyle anlatırdı:

“Aslında adım Blyahin değildir benim, ama... Çünkü, bilirsin ya, annem sokak kadınıydı. Bir kız kardeşim var, kız kardeşim de öyle... İkisinin kaderi de öyleymiş. Hepimizin bir kaderi vardır, kardeşlerim... Kimse sonunun ne olacağını bilemez...”

Şimdi de ipli süpürgesiyle güverteyi silerken alçak sesle bana şöyle diyordu:

“Kadınları nasıl sıkıştırıyorlar, gördün mü? İşte bu! Islak bir odunu uzun süre ateşte tutarsan sonunda yanmaya başlar. Böyle şeylerden hoşlanmıyorum ben, kardeşçagızım, nefret ediyorum... Bu dünyaya bir kadın olarak gelmiş olsaydım kendimi bulanık sulara atardım, canıma kıyardım. Kutsal İsa böyle istemiyor!.. Kimsenin böyle bir şey istediği yok... ama burada yangına körükle gidiyorlar! Böyle şeyler yapmayan insanlar aptal değiller. Onlarla ilgili bir şeyler duymuşluğun var mı? Akıllı insanlardırlar, çok doğru

söylüyorum: Gereksiz her şeyi bırak, Tanrı'nın istediği gibi bir insan ol..."

Kaptanın karısı, eteğini iyice kaldırıp su birikintilerine basarak yanımızdan geçti. Sabahları çok erken kalkıyordu. Uzun boylu, zarif bir kadındı; sade, aydınlık bir yüzü vardı... Arkasından koşup olanca içtenliğimle şöyle yalvarmak istiyordum ona:

"Bir şey söyleyin bana, yalnızca bir şey!.."

Gemi limandan ağır ağır ayrılıyordu; bu arada Blyahin haç çıkararak mırıldanıyordu:

"Kalktık..."

9. *Piyani* sözcüğü Rusçada sarhoş anlamına gelir. (Y.N.)

VI

Sarapun'da Maksim gemiden ayrıldı. Hiçbir şey söylemeden, kimseyle vedalaşmadan, ciddi ve sakin, öylece gitti. Onun arkasından gülümseyerek neşeli kadın indi, onun arkasından da şiş gözleriyle, hırpalanmış kız. Sergey, kaptanın kapısının önünde yere diz çöküp uzun süre bekledi. Kapıyı öpüyor, alnını kapıya vuruyor, haykırıyordu:

“Bağışlayın beni, bir suçum yok benim! Maksim yaptı bunu...”

Onun yalan söylediğini büfede çalışanlar da hatta bazı yolcular bile çok iyi biliyorlardı, ama gene de yatıştırmaya çalışıyorlardı onu:

“Hadi çekil oradan artık, bağışlayacaktır seni!”

Kaptan kovuyordu onu, hatta ayağıyla itiyordu, öyle ki, devriliyordu Sergey, ama sonunda gene de bağışladı onu. Sergey hemen ayağa kalktı, tepsiyi kaptı, insanların gözlerinin içine köpek gibi sırnaşık bakarak güvertede çay dağıtmaya başladı. Maksim'in yerine sahilden bir deri bir kemik, gri gözlü, başı pek küçük, Vyatlı bir eri aldılar. Aşçı yardımcısı hemen tavuk kesmeye yolladı onu. Er iki tavuğu kesti, geri kalanları kaçırdı, tavuklar güverteye dağıldı. Yolcular tavukları yakalamaya çalışıyorlardı. Üç tavuk bordadan nehre uçtu. Bunun üzerine zavallı er odunların üzerine oturup ağlamaya başladı.

“Ne oluyor, aptal mısınız?” diye sordu Smuriy şaşırılmış gibi. “Asker ağlar mı?”

“Ben kıtada değilim,” dedi er alçak sesle. Bu onun için hiç iyi olmadı. Yarım saat sonra gemide herkes kahkahalarla gülerken alay ediyordu onunla. Yanına sokuluyor, doğrudan gözlerinin içine bakarak soruyorlardı:

“Neymişsin sen?”

Ve katıla katıla, hakaret dolu aptal kahkahalar atıyorlardı.

Er önce görmüyordu onları, kahkahaları duymuyordu; yüzünden gözyaşlarını eski basma gömleğinin koluna silerken sanki gömleğinin koluyla gizliyordu onları. Ama çok geçmeden öfkeyle parladı gri gözleri, Vyatlıların o çabuk konuşma tarzıyla seslendi:

“Ne diye diktiniz patlak gözlerinizi bana? Dilerim Tanrı'dan, parça parça olursunuz...”

Bu daha da neşelendirdi kalabalığı, onunla oynar gibi, parmaklarıyla sağına soluna, gömleğine, önlüğüne dokunmaya başladılar. Yemek vaktine kadar böyle eğlendiler onunla. Yemekten sonra biri, sıkılmış bir limonu tahta bir kaşığa bağlayıp arkadan askerin önlüğünün kemerine astı. Er yürürken arkasında kaşık sallanıyordu, herkes kahkahalarla gülüyordu. Ama o, yakalanmış bir farecik gibi, neye güldüklerini bilemeden, ortalarda koşturup duruyordu.

Smuriy sessizce, ciddi, izliyordu olanları. Üzgün olduğu yüzünden belliydi.

Ere acımaya başlamıştım. Smuriy'a sordum:

“Kaşığı söyleyebilir miyim ona?”

Aşçı, bir şey söylemeden, evet anlamında eğdi başını.

Kendisine, herkesin niye güldüğünü söylediğimde er kaşığı çekip çıkardı, yere fırlattı, ayağının altında parçaladı, iki eliyle saçlarıma yapıştı. Boğuşmaya başladık. Herkes çevremize toplanmış, büyük bir zevkle bizi seyrediyordu.

Smuriy kalabalığı dağıttı; önce benim kulağıma şöyle bir asıldı, sonra erin kulağına yapıştı. Bu ufak tefek gencin, aşçının eli altında nasıl başını silkelediğini, dans ediyor gibi çırpındığını görünce kalabalık bağırma, ıslık çalmaya, ayaklarını yere vurarak tepinmeye, katıla katıla gülmeye başladı.

“Yaşa, asker! Aşçının karnına bir kafa indir!”

İnsanların bu vahşi sevinci bende, koşup üzerlerine atılmak, pis kafalarına odunla vurma isteği uyandırmıştı.

Smuriy eri bıraktı, ellerini arkaya attı, kabarak dişlerini korkunç bir biçimde sıkarak domuz gibi, dimdik yürüdü kalabalığın üzerine.

“Herkes işinin başına!” diye bağırdı. “Yürüyün! Asyalılar...”

Er tekrar saldırdı bana, ama Smuriy bir eliyle yakaladı onu, musluğa götürdü, sıska bedeni bez bir bebek gibi çevirerek başından aşağı su dökmeye başladı.

Gemiciler, lostromo, ikinci kaptan geldi, kalabalık tekrar toplandı. En önde her zaman olduğu gibi gene, sakın, sessiz büfeci vardı.

Er mutfağın önünde odunların üzerinde oturdu, elleri titreyerek çizmelerini çıkardı, ayağına sardığı bez parçalarını sıkmaya başladı. Ama kuruydu bez parçaları, oysa seyrek saçlarından sular damlıyordu, bu kalabalığın tekrar gülmesine neden oldu.

“Hep aynı şey!” diye ince sesini yükseltti er. “Öldüreceğim bu çocuğu!”

Smuriy omuzlarımdan tuttu beni, ikinci kaptana bir şey söyledi, gemiciler kalabalığı dağıttı. Herkes dağıldıktan sonra aşçı sordu ere:

“Ne yapacağız seni böyle?”

Er, vahşi bakışını benden ayırmadan susuyor, tuhaf bir biçimde titriyordu.

“Dikkatli ol, huysuz şey!” dedi Smuriy.

Er karşılık verdi:

“Sen ne karışyorsun be adam!”

Aşçının bozulduğunu fark ettim, yanaklarını sarkıtmıştı. Yere tükürdü, beni de alıp yürüdü. Şaşkın şaşkın onun arkası sıra yürürken dönüp dönüp ere bakıyordum, Smuriy ise durmadan homurdanıyordu:

“Ne biçim bir adam bu böyle, hı? İzninizle...”

Arkamızdan Sergey yetişti, nedense fısıldayarak şöyle dedi:

“Kendi boğazını kesmek istiyor!”

“Nerede?” diye haykırdı Smuriy.

Koştı.

Er, elinde kocaman bir bıçak, tayfaların kamarasının kapısında ayaktaydı. Tavukları kestikleri, ocağı tutuşturmak için çıra parçaladıkları ağzı kör, testere gibi tırtıklı bıçak elindeydi. Kamaranın önü kalabalıktı, herkes saçları ıslak bu ufak tefek, tuhaf adama bakıyordu. Küçük, kalkık burunlu yüzü titriyordu, ağzı bitkin, açıktı, dudakları kıpırdıyordu. Böğürür gibi bağırıyordu:

“Zalimler... za-lim-ler...”

Bir şeyin üzerine çıkıp insanların başları üzerinden yüzlerine bakmaya başladım. Gülümsüyorlardı, kıs kıs gülüyorlardı, aralarında konuşuyorlardı:

“Bak, görüyor musun, görüyor musun?..”

Er, pantolonundan çıkan gömleğini sıska, çocuk eliyle içeri sokmaya çalışırken,

yanımdaki iyi niyetli bir adam, içini çekerek şöyle dedi:

“Canına kıymaya hazırlanırken, bir yandan da pantolonunu düzeltiyor...”

Kalabalık daha yüksek sesle gülmeye başladı. Apaçık ortadaydı: Erin canına kıyabileceğine kimse inanmıyordu... Ben de inanmıyordum. Smuriy ise ona uzaktan şöyle bir baktıktan sonra kalabalığı göbeğiyle yararak ilerlerken şöyle diyordu:

“Çekil be, salak!”

Salak diye herkese söylüyordu. Bir grubun arasından geçerken hepsine birden bağıyordu:

“Yerlerinize gidin, salaklar!”

Komik olmasına bu da komikti, ama bir yandan da ciddiye: O gün sabahtan beri herkesin yaptığı büyük bir salaklıktan başka bir şey değildi.

Smuriy kalabalığı yararak erin yanına kadar gitti, elini uzattı ona:

“Ver buraya o bıçağı...”

“Hepiniz aynısınız,” dedi er, bıçağın ağzını Smuriy’a doğru uzatıp; aşçı bıçağı alıp bana verdikten sonra eri kamaraya itti.

“Git yat ve uyu biraz!” dedi. “Yapmak istediğin nedir senin, ha?”

Asker bir şey söylemeden ranzaya oturdu.

“Çocuk yemekle votka getirecek sana... votka içiyor musun?”

“Biraz...”

“Yalnız, dikkat et, dokunayım deme ona... Arkana kaşığı bağlayan o değildi, duyuyor musun beni? Söylüyorum sana... o değildi...”

“Neden işkence ediyorlar bana?” diye sakin bir sesle sordu er.

Smuriy bir an bekledikten sonra canı sıkın, karşılık verdi:

“Ben nereden bileyim?”

Benimle birlikte mutfağa gelirken söyleniyordu:

“Evet... Boşuna uğraştılar zavallıyla! Gördün mü? İşte böyle! Böyle insanlar adamı deli ederler, dostum... Kene gibi yapışırlar... bırakmazlar! Kenenin adı mı olur? Keneden bile kötü bunlar...”

Ona ekmek, et ve votka getirdiğimde er ranzada oturuyor, öne arkaya sallanarak kadın gibi içini çekerek sessiz sessiz ağlıyordu. Tabağı masanın üzerine koyduktan sonra, “Hadi, ye...” dedim.

“Kapıyı kapa.”

“Ama karanlık olur içerisi.”

“Kapa, yoksa gene gelirler...”

Kapıyı kapatıp çıktım. Bu askerden pek hoşlanmamıştım. Üzüntü duygusu da, acıma duygusu da uyandırmıyordu bende. Benim için hiç de iyi bir şey değildi bu...

Büyükannem birçok kez şöyle demişti bana:

“İnsanlara acımalısın, çünkü hepsi mutsuzdur, hepsinin durumu kötüdür ...”

Aşçı sordu bana:

“Götürdün mü? Ne yapıyordu?”

“Ağlıyordu.”

“Salağın teki... Öyle asker mi olurmuş?”

“Acımıyorum ben ona.”

“Ya? Neden öyle dedin?”

“İnsanlara acımak gerekir...”

Smuriy elimden tutup kendine çekti beni, duygulanmış gibi, şöyle dedi:

“Zorla acımak olmaz ama palavra da atmayacaksın, anladın mı? Ona buna da takılmayacaksın, kendini bileceksin...”

Ve beni kendinden uzaklaştırıp canı sıkkın, ekledi:

“Burası sana göre değil! Al, yak bir sigara...”

Yolcuların davranışları beni çok endişelendiriyor, üzüyordu. Askeri alaya almalarında,

Smuriy onun kulağına asılırken öylesine neşeli kahkahalar atmalarında, anlatılmaz derecede aşağılayıcı, küçük düşürücü bir şey hissetmiştim. Bütün bu iğrençliklerden, acınası şeylerden nasıl hoşlanabiliyorlardı? Böylesine keyifli gülünecek ne vardı bunda?

İşte gene gelip oturmuşlardı alçak tentenin altına. İçiyor, bir şeyler yiyor, kâğıt oynuyor, bir saat önce ıslık çalanlar, bağırıp çağıranlar onlar değilmiş gibi, sakın sakın sohbet ediyor, nehri seyrediyorlardı. Her zaman olduğu gibi sakın, tembel oturuyorlardı. Sabahtan akşama kadar avare avare dolaşıp duruyorlardı geminin içinde; güneşte böceklerin, çiçek tozlarının kaynaştığı gibi kaynaşıyor, dönüyorlardı. İşte, iskelenin başında sekiz-on kişi toplanmış, haç çıkararak birbirini iterek gemiden inmeye çalışıyor, aşağıdan yukarıya da gene onlar kadar kalabalık, onlar gibi giyimli bir grup, sırtlarında çuvallarla, sandıklarla iki büklüm gemiye çıkmaya çalışıyordu...

Bu sürekli değişim gemide hayatı hiçbir şekilde değiştirmiyordu... Yeni yolcular da, kendilerinden öncekiler gibi aynı şeyleri konuşacaklar: Topraktan, işlerden, Tanrı’dan, köylü kadınlardan ve hep aynı sözcüklerle...

“Tanrı kullarının sabretmesini ister; insansın, sabredeceksin! Elinden başka bir şey gelmez, kaderimiz böyle...”

Bütün bunları dinlemek sıkıcıydı, sinirimi bozuyordu. Pisliğe sabrım yoktu, kötüye, haksızlığa, bana karşı küçümser davranışa sabırlı olmak istemiyordum. Küçümsenmeyi hak etmediğimden emindim, hissediyordum bunu. Böyle bir şeyi bu asker de hak etmemişti. Belki de kendisi istiyordu alay edilmeyi...

Maksim’i kovmuşlardı gemiden... Ciddi, iyi yürekli bir gençti Maksim, oysa aşağılık, sahtekâr Sergey’i kovmamış, gemide bırakmışlardı. Bir yanlışlık vardı bütün bunlarda. Peki ama insanı canından bezdirme yeteneği olan, onu neredeyse çılgına çevirebilen bu insanlar neden gemicilerin öfkeli bağırımlarına her zaman boyun eğiyorlardı, onların çirkin küfürlerine ses çıkarmıyorlardı?

Lostromo güzel, ama öfkeli gözlerini kısarak bağıriyordu:

“Ne diye yığıldınız güverteye? Gemiye yana yatırdınız, dağılın, adi yaratıklar...”

Adi yaratıklar bu kez hep birlikte güvertenin öte yanına yürüyordu, oradan da, koyunlar gibi, tekrar kovuyorlardı onları.

“Defolun, melunlar...”

Gündüz iyice kızmış sac tentenin altı geceleri boğucu oluyordu. Yolcular güvertenin her yanında hamamböcekleri gibi sürünüp yuvarlanıyor, nereye olursa oraya uzanıyorlardı; gemi limana yanaştığında gemiciler tekmeyle uyandırıyorlardı onları.

“Hey, yan gelip uzanmışsın yola! Kalk git başka bir yerde yat, burası yeri değil...”

Uyanıp kalkıyor, uykulu uykulu gidip kendilerine gösterilen başka bir yere

uzanıyorlardı...

Gemicilerin de onlardan farkı yoktu, yalnızca, giysileri onlarınkinden değişikti, ama polis gibi emirler veriyorlardı onlara.

İnsanlarda en çok öne çıkan davranış biçimi sakin, ürkek, elemli bir boyun eğişti; ne var ki, bu boyun eğiş kabuğunun altından sert, anlamsız ve hemen her zaman can sıkıcı bir şey taşıdığına çok tuhaf, dehşetli bir durum çıkıyordu ortaya. İnsanlar, onları nereye götürdüklerinden habersizler gibi geliyordu bana. Onları gemiden nerede indireceklerini umursadıkları da yoktu sanki. Nerede inerlerse sahilde kumda bir süre oturduktan sonra tekrar aynı gemiye ya da arkadan gelene biniyor, bir yerlere gidiyorlardı. Öylesine şaşkın, dağınıktılar, her yer yabancıydı onlara. Ve hepsi inanılmaz derecede de ürkekti.

Bir gece yarısı top patladı gibi bir ses duyuldu. Güverteyi bir anda buhar kapladı. Buhar, makine dairesinden geliyordu, her aralıktan buhar fışkıırıyordu. Kimsenin göremediği biri kulakları sağır edencesine bağıırıyordu:

“Gavrilo, çabuk macun, keçe getir...”

Ben makine dairesinin hemen yanında, bulaşıkları yıkadığım masanın üzerinde uyuyordum. Top sesiyle ve sarsıntıyla uyandığımda güverte sakindi, makineden sıcak buhar fışkıırıyor, çok sık takır tukur sesler geliyordu. Bir dakika sonra güvertede yolcular çığlıklar atmaya, bağıırmaya başladılar, bir anda büyük bir korku kaplamıştı her yanı.

Beyaz buhar dumanının içinde (hemen dağıılmaya başlamıştı bu duman) başı açık kadınlar, dehşetten gözleri yuvalarından uğramış, saç başı karışık erkekler birbirine çarparak koşuyor, düşe kalka, Tanrı'dan, Yardımsever Nikola'dan yardım dileyerek bohçalarını, çuvallarını, sandıklarını bir yerlere taşıyor, birbirlerine çarpıp deviriyorlardı. Çok tuhaf bir şeydi bu, aynı zamanda ilginçti de. İnsanların arkasından sağa sola koşarak ne yaptıklarına bakıyordum.

İlk kez gece böyle bir telaş görüyordum. Ve çok geçmeden, bütün bunlara bir yanlış anlamamanın neden olduğunu fark ettim... Gemi hızını kesmeden yoluna devam ediyordu; sağ bordanın ötesinde, çok yakında sahil korumalarının yaktıkları ateşlerin ışığı vardı.

Güvertede insanlar giderek daha hızlı koşturuyor, birinci kamara yolcuları kamaralarından telaşla çıkıyorlardı; biri bordadan nehre atladı, onun arkasından biri daha... bir başkası daha ve bir başkası daha. İki köylüyle bir rahip güverteye vidalı tahta bir sırayı odunlarla vurarak kırdılar; içi tavuk dolu bir kafesi geminin arka güvertesinden suya attılar. Güvertenin ortasında, kaptan köşküne çıkan merdivenin başında bir köylü yere diz çökmüş, yanından koşarak geçenlere öne eğilerek kurt gibi uluyordu:

“Ortodoks insanlar, bir günahkârım ben...”

Üzerinde pantolondan başka bir şey olmayan, gömleksiz, efendiden, şişman biri göğsünü yumruklayarak bağıırıyordu:

“Sandalı getirin, mendebur herifler!”

Gemiciler insanların yakasına yapışıp kafalarına vuruyor, onları güverteye savuruyorlardı. Smuriy, gece kıyafetinin üzerine paltosunu giymiş, ağır adımlarla dolaşılıyor, boğuk sesiyle herkesi yatıştırmaya çalışıyordu:

“Bu yaptığınız çok ayıp doğrusu, utanın! Neden ayaklandınız? Gemide bir arıza yok! Yoluna devam ediyor! Bakın, sahil de hemen şurada! Salaklar suya atladılar, sahildeki korumalar da yakaladılar onları, sudan çıkardılar, hepsi bu kadar, işte oradalar, iki sandalı

görüyor musunuz?”

Üçüncü kamara yolcularının ise kafalarına yumruğuyla vuruyordu; çuvallarıyla uzanıyorlardı güverteye.

Kargaşa henüz yatışmamıştı ki, Smuriy'ın yanına pelerinli bir kadın, elinde yemek kaşığıyla geldi, kaşığı onun burnunun dibinde sallayarak bağırdı:

“Nasıl cesaret edebiliyorsun sen buna?”

Üstü başı ıslak bir beyefendi, kadını tutmaya çalışırken, bıyıklarını yalayarak canı sıkkın, şöyle diyordu:

“Bakma sen bu aptal kadına...”

Smuriy kollarını iki yana açarak bozulmuş gibi göz kırparak sordu bana:

“Ne oluyoruz? Neden saldırdı bana bu kadın? Şu işe bak! Hayret, hayatımda ilk kez görüyorum onu!..”

Ufak tefek bir köylü sümükürerek (sümüğü kanlıydı) haykırdı:

“Hey, insanlar! Hey, haydutlar!..”

Yaz süresince gemide iki kez paniğe tanık oldum ve ikisinin nedeni de gerçek bir tehlike değil, böyle bir ihtimal korkusuydu. Bir üçüncüsünde de yolcular iki hırsız yakalamışlardı. Hırsızlardan birinin üzerinde, Rusya'yı yayan dolaşan bir din adamı kıyafeti vardı... Neredeyse bir saat, gemicilerden gizli dövdüler onları; gemiciler hırsızları kalabalığın elinden alınca herkes küfretmeye başladı onlara:

“Hırsız hırsızı korur, bilinen bir şeydir bu!”

“Kendiniz de hırsızsınız, onlarla ortaksınız...”

Hırsızları öldüresiye dövdüler, bir sonraki limanda polise teslim edilirken ayakta duramıyorlardı...

Beni çok heyecanlandırdıkları için, kimin iyi, kimin kötü, kimin iyi niyetli, kimin kötü niyetli olduğunu anlayamadığım böyle birçok olay yaşadım. Neden böylesine sert, hırslı, böylesine utanmazca uysal olduklarını da anlayamadığım olaylar...

Aşçıya soruyordum bunu, ama o, yüzünü kaplayan sigarasının dumanı arasından çoğu zaman canı sıkkın, cevap veriyordu:

“Neler takıyorsun kafana! İnsanlar böyledir işte... Bazıları akıllı, bazıları aptal... Sen kitap okumana bak, böyle şeylerle ilgilenme. Kitaplarda her şey anlatılır, doğru yazılmışlarsa, tabii...”

Kilise kitaplarını, din büyüklerinin yaşamlarını anlatan kitapları sevmiyordu.

“Bırak, papazlar, papaz çocukları okusun onları...”

Onun için hoş bir şey yapmak, ona bir kitap hediye etmek istiyordum. Kazan limanında beş kapiğe “Bir Erin Büyük Petro'yu Kurtarışının Efsanesi” diye bir kitap aldım. Ama o anda sarhoş, öfkeliydi aşçı; hediyei ona vermeye cesaret edemedim ve “Efsane”yi önce kendim okudum. Çok hoşuma gitti efsane... Orada her şey son derece sade, anlaşılır, ilginç ve kısaydı. Kitaptan öğretmenimin çok hoşlanacağından emindim.

Ama kitabı ona verdiğimde bir şey söylemeden ezip büzdü, yusuvarlak yaptı kitabı ve nehre fırlattı.

Yüzünü buruşturup, “Ne biçim kitap almışsın, aptal!” dedi. “Ben uysal bir köpeği eğitir gibi eğitmek istiyorum seni ama sen hâlâ vahşi olmak hevesindesin!” Ayaklarını yere vurarak bağırmaya başladı:

“Ne biçim bir kitap bu? Böyle saçma şeyleri çok okudum ben! Ne yazıyormuş orada? Yazılı olanlar gerçek miymiş? Hadi, cevap ver bana!”

“Bilmiyorum.”

“Ama ben biliyorum! Bir insanın başını kesersen, merdivenden aşağı tepeüstü yuvarlanır, ötekiler de samanlığa çıkmazlar bir daha... Askerler aptal değildirler! Yoksa samanları ateşe verirlerdi, her şey biterdi! Anladın mı ne demek istediğimi?”

“Anladım.”

“Öyleyse, tamam! Çar Petro’nun hikâyesini biliyorum ben... Bir er kurtarmış falan değildir onu, öyle bir şey olmadı! Hadi işine git sen...”

Aşçının haklı olduğunu anlamıştım, ama gene de hoşuma gitmişti kitap; bir kez daha satın aldım “Efsane”yi, bir daha okudum ve anladım ki, kitap gerçekten kötüydü. Bu üzdü beni, ondan sonra aşçıya çok daha dikkatli, güvenli, yakın olmaya başladım. Gelgelelim, nedense o giderek daha sık, büyük bir can sıkıntısıyla şöyle diyordu bana:

“Ah, nasıl yetiştirmek gerekir seni! Burası sana göre değil...”

Geminin bana göre bir yer olmadığını ben de hissetmeye başlamıştım. Sergey iğrenç davranıyordu bana karşı; birkaç kez, masamdan çay takımlarını çaldığını, götürüp büfeciden gizli, işçilere sattığını fark etmiştim. Bunun hırsızlık olduğunu biliyordum. Smuriy birçok kez uyarmıştı beni:

“Dikkat et, garsonlara kendi masandan çay takımı verme!”

Hoşlanmadığım, canımı sıkan başka şeyler de vardı; sık sık, ilk limanda gemiden kaçmaya, ormana gitmeye karar veriyordum. Ama Smuriy için kaçmıyordum. Giderek daha iyi, daha yumuşak davranıyordu bana; ayrıca, geminin sürekli hareket halinde olması da aşırı derecede bağlıyordu beni. Geminin limanlarda durmasından hiç hoşlanmıyordum; her an bir şey olacak, Kama Nehri’nden çıkıp Nijni veya Vyat’a gideceğiz diye bekliyordum... Çünkü Volga’da yeni yeni yerler, şehirler, insanlar görecektim.

Ama beklediğim şey bir türlü olmuyordu... Ve gemideki hayatım hiç beklenmedik bir anda, benim için yüz kızartıcı bir biçimde sona erdi. Kazan’dan çıkmış, Nijni’ye doğru yol alıyorduk, büfeci yanına çağırdı beni. Kamarasına girdim. Arkamdan kapıyı kapadı ve üzeri halı kaplı taburede yüzü asık oturmakta olan Smuriy’a şöyle dedi:

“İşte geldi.”

Smuriy asık suratla sordu bana:

“Sergey’e bir şeyler mi veriyorsun sen?”

“Ben görmeden, kendi alıyor.”

Büfeci sakın bir tavırla araya girdi:

“Demek, sen görmeden, öyle mi... ama aldığından haberin var.”

Smuriy yumruğunu hızla indirdi dizine, sonra dizini ovalayarak şöyle dedi:

“Bir dakika, acele etmeyin...”

Ve ben düşünmeye başladım. Büfeciye bakıyordum, o da bana bakıyordu, ama gözlük camlarının arkasında gözleri yoktu sanki.

Sakin biriydi, ağır adımlarla, sessiz yürür, sesini yükseltmeden konuşurdu. Boyası solmuş sakalı da, boş bakışlı gözleri de bazen köşeden bir an görünür, hemen kaybolurdu. Geceleri yatmadan önce büfede, hiç sönmeyen bir lambanın arkasındaki ikonanın önünde diz çöküp uzun süre öyle kalırdı. Kapının kupa asına benzeyen anahtar deliğinden

bakardım ona, ama dua ettiğini hiç görmemiştim: Diz çökmüş, öylece durur, içini çekerek, sakalını sıvazlayarak ikonaya, önündeki lambaya bakardı.

Smuriy bir süre sustuktan sonra sordu bana:

“Sergey para veriyor muydu sana?”

“Hayır.”

“Hiç vermedi mi?”

“Hiç vermedi.”

Smuriy büfeciye döndü. “Yalan söylemiyor,” dedi. Büfeci de alçak sesle karşılık verdi:

“Fark etmez... Lütfen!”

Aşçı, “Gidelim,” dedi, masama yaklaştı, başıma hafiften bir fiske vurdu. “Aptal çocuk!

Ama ben de aptalım! Seni izlemem gerekirdi...”

Nijni’de büfeci hesabımı kesti: Yaklaşık sekiz ruble aldım: O güne kadar kazandığım en büyük paraydı bu.

Smuriy benimle vedalaşırken, çok üzgün, şöyle dedi:

“Neyse, işte böyle... Artık gözlerini aç, anlıyorsun beni, değil mi? Uyumaya gelmez...”

Elime gri boncuklu bir tütün kesesi sıkıştırdı.

“Al bunu, senin olsun! İyi bir elişi kesedir. Bir vaftiz kızım örmüştü onu bana... Dâhi, yolun açık olsun! Bol kitap oku, yapabileceğin en iyi şey budur!”

Kucakladı beni, havaya kaldırdı, öptü ve limanın iskelesine ayaklarımın üzerine sağlamca bıraktı. Kendim için de, onun için de üzgündüm. Beni bıraktıktan sonra gemiye doğru iri bedeniyle, yapayalnız, ağır, anahtarlarını sallayarak yürüyordu, arkasından bakarken hüngür hüngür ağlamak istiyordum...

Daha sonraları onun gibi iyi, yapayalnız, insanlardan kopmuş çok insanla karşılaştım!..

VII

Dedemle büyükannem tekrar kente taşınmışlardı. Onların yanına geldiğimde, gemiden bir hırsız olarak kovulduğum için çok öfkeliydim, kalbim kavga etmek, birileriyle savaşıma hırsı doluydu.

Büyükannem sevgiyle karşıladı beni ve hemen semaveri koymaya koştı. Dedem, her zaman olduğu gibi, alay edercesine sordu:

“Çok altın biriktirdin mi bari?”

Pencerenin önüne otururken, “Olanların hepsi benim,” dedim. Mağrur bir tavırla, cebimden sigara kutusunu çıkarıp pek kurularak bir sigara yaktım.

Dedem hareketlerimi büyük bir dikkatle izlerken, “Anlaşıyor,” dedi. “Demek öyle... Şeytan tütünü içiyorsun, öyle mi? Senin için henüz erken değil mi?”

“Tütün kesesi bile hediye ettiler bana,” dedim övünme fırsatını kaçırmadan.

“Tütün kesesi, ha!” Dedem ince sesiyle haykırdı: “Ne o, beni kızdırmaya mı çalışıyorsun?”

İnce, güçlü kollarını uzatıp, yeşil gözlerini parlatarak üzerime yürüdü. Kalkıp karnına bir kafa attım. Yaşlı adam yere oturdu ve kötü geçen birkaç saniye sonra, şaşırılmış gibi gözlerini kısıp karanlık ağızını açıp baktı bana, sakın bir tavırla sordu:

“Beni, dedeni yere yıktın demek, öyle mi? Annenin öz babasını, ha?”

Yaptığımın çok kötü, iğrenç bir şey olduğunu fark edip mırıldandım:

“Zamanında siz de beni çok dövdünüz...”

Sıska, ufak tefek dedem yerden kalktı, gelip yanıma oturdu, ustaca çekip aldı elimden sigarayı, pencereden dışarı attı, ürkek bir sesle, “Dik kafalı çocuk,” dedik. “Biliyor musun ki, Tanrı ömrünün sonuna kadar asla affetmeyecektir senin bu yaptığını?” Büyükanneme döndü: “Anacığım, gördün mü, vurdu bana? O! Vurdu! Sor bakalım, ne cevap verecek sana?”

Büyükannem bir şey sormadı bana, yalnızca yanıma geldi, saçlarıma yapışıp sarsmaya başladı. Bir yandan da mırıldanıyordu:

“Evet, bunun için onu, böyle yapmalı...”

Saçlarım acımıyordu, ama dayanılmaz derecede kırılmıştı gururum; özellikle de dedemin sinsisi sinsisi gülmesiydi sinirimi bozan. Oturduğu iskemlede ellerini dizlerine vurarak, kahkahalar arasında kötü kötü şeyler söyleyerek hop oturup hop kalkıyordu:

“İşte böyle çok güzel işte...”

Başımı çekip kurtardım büyükannemin elinden, hole koştum; orada canım çok sıkkın, ruhsal yönden çökmüş, bir köşeye uzandım, kaynayan semaverin sesini dinlemeye koyuldum.

Büyükannem yanıma geldi, üzerime eğildi, alçak sesle fısıldadı:

“Affet beni, ama biliyorsun, acıtmadan sarstım seni, mahsus yapıştım saçlarına! Başka bir şey yapamazdım. Deden yaşlı, ona saygı göstermeliyiz. İhtiyarladı artık. Hem, o da çok acılar çekti. Üzmemeliyiz onu. Küçük değilsin artık, anlıyorsundur ne demek istediğimi... Evet, Aleksey, anlamalıyız onu! Bir çocuk gibi oldu, üstelik...”

Büyükannemin sözleri tıpkı soğuk su gibi kendime getirdi beni. Onun bu içten, sevgi

dolu fısıltısı kendi kendimden utandırdı beni, hafifledim, sıkı sıkı sarıldım ona, öpüştük.

“Hadi, şimdi onun yanına, git, korkma! Ama yanında hemen tütün içmeye başlama; yavaş yavaş, alıştıra alıştıra iç...”

Odaya girdim, dedeme bakınca, gülmemek için zor tuttum kendimi. Gerçekten de, bir çocuk gibi pek mutluydu. Yüzü ışıltı ışıltı, ayaklarını birbirine vurarak sallıyor, avuç içleriyle sarı örtülü masaya pat pat vuruyordu.

“Ne o, keçi? Gene tos vurmaya mı geldin? Ah, seni gidi haydut! Tıpkı babansın! Dinsiz herif, haç çıkarmadan geldin evimize, hemen bir sigara yaktın! Ah sen, bir kapıklık Bonaparte!”

Ağzımı açmadan dinliyordum onu. Konuşacağı kadar konuştu, sonunda yorulup sustu, ama çay içerken tekrar ders vermeye başladı bana.

“Nasıl ki, at gemsiz olmaz, insan da Tanrı korkusuz olmaz. Tanrı’dan başka dostu yoktur insanoğlunun. Oysa insan insanın gaddar düşmanıdır.”

İnsanların birbirine düşman olduğu sözünde bir gerçek payının bulunduğunu hissediyordum; gerisi de ilgilendirmiyordu beni.

“Şimdi gene Matrona teyzene git, ilkbaharda da tekrar gemilerde işe girersin. Kışın onların yanında kal. Ama ilkbaharda ayrılacağını sakın söyleme...”

Büyükannem araya girdi.

“Neden aldatsın ki insanları?”

Oysa biraz önce beni yalandan hırpalayarak dedemi aldatan kendisiydi.

Dedem dediğinde ısrar etti:

“İnsanları aldatmadan bir şey yapamazsın. Söyle bakalım, aldatmadan kim ne yapabilmiş?”

Akşam dedem Zebur okumaya başlayınca büyükannemle avlu kapısından çıkıp çayirlara doğru yürüdük. Dedemin kaldığı iki pencere, derme çatma kulübe kentin bir ucunda, bir zamanlar dedemin evinin olduğu “Kanatnaya” sokağının sonundaydı.

Büyükannem gülerek, “Gördün mü, sonunda buraya geldik işte!” dedi. “İhtiyar, gönlüne göre bir yer bulamıyor, sürekli ev değiştirip duruyor. Buradan da hoşlanmıyor, ama ben seviyorum!”

Önümüz üç verst öteye kadar hendeklerin kestiği cılız bir çayırdı. Çayırın sonunda Kazan’a giden şose yol ve orman vardı. Hendeklerde çalıların ince dalları yükseliyordu, soğuk günbatımının ışığı bu dalları kan kırmızısına boyamıştı. Akşamın sakin yeli sararmış otları sallıyordu; yakındaki vadinin ötesinde, gene otlar gibi, kentli delikanlılar, kızlar siyah siyah görünüyordular. Sağda, ta uzakta Kadim Müminler’in¹⁰ mezarlığının kırmızı duvarı vardı. “Burgovski rahip evleri” diyorlardı oraya. Solda, vadinin başında düzlükte karanlık bir grup ağaç yükseliyordu. Orası Yahudilerin mezarlığıydı. Her yanda bir yoksulluk vardı; her şey sessizce eğilmişti yara içinde toprağa. Kentin kıyısındaki küçük evlerin pencereleri ürkek ürkek bakıyorlardı tozlu yola; kötü beslenmiş sıska tavuklar dolaşıyorlardı yolda. Kızlar manastırının önünden bir sürü geçiyor, inekler böğürüyor, askerî kamptan bandonun sesi geliyor, bakır boruların sesi yükseliyordu.

Bir sarhoş, armonikasını vahşice çalarken, ayağı takılarak yürüyor, mırıldanıyordu: “Sana kadar geleceğim... Kesinlikle geleceğim...”

Büyükannem kızıl güneşten gözlerini kısarak, “Aptal,” diyordu. “Nereye kadar

gideceksin? Biraz sonra düşüp uykuya dalacaksın, uykunda da soyacaklar seni... Tek eğlencen armonikandan da olacaksın....”

Gemide neler yaptığımı anlatıyordum büyükanneme, bir yandan da çevreme bakıyordum. Bütün bu gördüklerimden sonra içime bir hüznün çökmüştü, tavada bir hani balığı gibi hissediyordum kendimi. Büyükannem, benim onu dinlemeyi çok sevdiğim gibi, sessiz, dikkatle dinliyordu beni. Ona Smuriy'ı anlattığımda duygulanıp haç çıkardı, şöyle dedi:

“Çok iyi bir insanmış, Meryem Anamız yardımcısı olsun, çok iyiymiş! Aman, dikkat et, unutma onu! İyi insanları hiçbir zaman unutma, hatırla, ama kötülerini hemen unut gitsin...”

Ona beni gemiden neden çıkardıklarını anlatmam çok zordu; ama kendimi zorlayıp anlattım. Bu hiç etkilemedi büyükannemi; yalnızca, kayıtsız, şöyle dedi:

“Daha çok küçüksün, nasıl yaşaman gerektiğini bilemiyorsun...”

“Evet, herkes birbirine aynı şeyi söylüyor: Köylüler, gemiciler, Matrona teyze de oğluna... Peki ama ne yapmak gerekiyor?”

Büyükannem dudaklarını kısıp başını salladı.

“Ben de bilmiyorum.”

“Sen de aynı şeyi söylüyorsun zaten!”

Büyükannem sakin sakin, “Neden söylemeyeyim?” dedi. Gücenme ama daha çok küçüksün, bilmemekte haklısın. Hem zaten kim biliyor ki? Yalnızca dolandırıcılar, yankesiciler. Dedene bak, hem akıllı hem okumuş biri ama bir şey beceremedi...

“Peki, sen güzel yaşadın mı?”

“Ben mi? Evet, güzel yaşadım, ama kötü de yaşadığım oldu, çok...”

İnsanlar yanımızdan uzun gölgelerini arkaları sıra taşıyarak ağır adımlarla geçiyorlardı; ayaklarının altından kalkan toz gölgelerini örtüyordu. Akşamın hüznü giderek ağırlaşmaktaydı, pencereden dedemin homurtusu geliyordu:

“Yüce Tanrım, gazabından uzak tut beni, cezalandırıcaksan hafif cezalandır...”

Büyükannem gülümseyerek:

“Tanrı da bıktı usandı ondan,” dedi. “Baksana! Her akşam vakti bir şey için ağlanıp duruyor Tanrı'ya! Artık bir ayağı çukurda, bir şeye ihtiyacı yok ki... Ama durmadan yalvarıp yakarıyor, ağlıyor... Tanrı onun bu akşam yakarışlarını duyduka gülümsüyor, kendi kendine şöyle diyordur: ‘Gene zırzır etmeye başladı!’ Hadi biz gidip yatalım, Aleksey...”

Ötücü kuşlar yakalamaya karar vermiştim. Bunun iyi para getireceğini düşünüyordum: Ben yakalayacaktım, büyükannem satacaktı. Bir ağ, bir çengel, bir tuzak satın aldım, bir kafes yaptım ve işte sabah ortalık yeni yeni aydınlanırken vadide, çalılıkta oturuyordum, büyükannem de sepetle, torbayla, son ceviz ve çalılık mantarlarını toplamaya ormana gidiyordu.

Yorgun eylül güneşi yeni doğuyordu; beyaz ışığı kâh bulutlarda sönüyor kâh gümüş bir yelpaze gibi vadiye, bana vuruyordu. Vadinin dibi hâlâ yarı karanlıktı, oradan yukarı doğru beyazımsı bir sis yükseliyordu; vadinin killi sol yamacı dik ve karanlıktı, öteki yamacı ise çok daha az meyilli, koyu yeşil otlarla kaplıydı; sarı, kırmızı, kırmızı yapraklı sık

çalılıklar vardı orada; rüzgâr çalılıkların yapraklarını koparıp vadinin dibine savuruyordu.

Aşağıda dulavratotlarının arasında saka kuşu yavruları çığlıklar atıyordu, yabani gri çalılıkların üzerinde oradan oraya uçan kuşların başlarında kırmızı şapkalarını görüyordum. Çevremde meraklı isketeler şakıyor; cumartesi pazar günleri Kunavino esnaf kızlarının yaptığı gibi, beyaz yanaklarını komik bir biçimde şişirerek telaşlı, gürültülü uçuşuyorlardı. Pek zeki, öfkeli bir acelecilik içinde her şeyi öğrenmek, her şeye dokunmak istiyor, peş peşe tuzağa düşüyorlardı. Çırpındıklarını görmek üzüyordu beni, ama para kazanmak amacıyla yapıyordum bu işi, acımaya gelmezdi... Yakaladıklarımı kafeslere koyup çuvala saklıyordum. Karanlıkta sessiz duruyorlardı.

Akdiken çalısının üzerine bir kanarya sürüsü kondu, çalı güneş altındaydı, kanaryalar güneşte pek neşeliydiler, daha şen şakrak ötmeye başlamışlardı; okul çocukları gibi bir an oldukları yerde durmuyorlardı. Hamarat, cimri örümcekkuşu sıcak diyarlara uçmamıştı henüz, geç kalmıştı, bir yabangülünün esnek dalına konmuş, gagasıyla kanatlarının tüylerini temizlerken bir yandan da siyah gözleri fıldır fıldır, av kolluyordu. Bir tarlakuşu havalandı ansızın, bir arıyı kaptı, sakince yuttuktan sonra gri, çapkın, küçük başını sağa sola çevirerek tekrar dala kondu. İşte, yakalamayı çok istediğim bir arıkuşu sessizce geçti önümden... Onu bir yakalasam! Sürüden ayrılan kıpkırmızı, bir general gibi gösterişli bir şakrakkuşu kızılağacın dalına kondu, siyah gagasını sallayarak öfkeli, bağıyor...

Güneş yükseldikçe kuşlar daha çoğalıyor, daha neşeli ötüyorlardı. Vadi müzikle doluyordu, bu müziğin ana ezgisini çalılıkların rüzgârda hışırtısı oluşturuyordu. Kuşların coşkulu şakımaları bu sakin, hoş, hüzünlü hışırtıyı susturamıyordu. Bir yaza veda şarkısını duyuyordum bu hışırtıda, çok değişik sözcükler fısıldıyordu kulağıma, bu sözcükler kendiliklerinden bir şarkıya dönüşüyorlardı. Ve o anda, elimde olmadan, belleğim geçmişin birtakım olaylarını hatırlatıyordu bana.

Yukarıda bir yerlerden sesleniyordu büyükannem:

“Neredesin sen?”

Yamacın başında oturuyordu büyükannem, atkısını yere sermiş, üzerine ekmeği, salatalıkları, şalgamları, elmaları yaymıştı; bütün bu güzel şeylerin arasında, Napoleon’un başı biçiminde kristal tıpalı, güneşte pırıl pırıl parlayan küçük, çok güzel bir cam sürahi duruyordu. Sürahi, yarısına kadar gerçek ardıç votkasıyla doluydu.

“Çok güzel, Tanrı’ya şükürler olsun!” diyordu büyükannem mutlulukla.

“Büyükanne, ben bir şarkı besteledim!”

“Nasıl bir şarkı?”

Şiire benzeyen bir şeyler okudum ona:

Kış geliyor, çok belli, görüyorum,
Hoşça kal, sevgili yaz güneşim...

“Böyle bir şarkı var zaten, ama o çok daha güzeldir!” diye beni dinlemeden sözümü kesen büyükannem hemen şarkıyı söylemeye başladı:

Ah, yaz güneşi bırakıp gidiyor bizi artık
Karanlık gecelere, uzak ormanlara!

Ah, yalnız kaldım ben,
İlkbahar kızlık sevinçlerimden uzak...
Sabah bahçeye çıkıyorum,
Mayıs gezilerimi hatırlıyorum,
Güzel çayırlar hüzünlü bakıyor bana,
Ah, gençliğim geçti benim bu çayırlarda...

Ah benim sevgili, dost çayırlarım!
Yumuşak kar ilk düştüğünde üzerinize,
Tertemiz göğsümden çıkarıp alın yüreğimi,
Karların içinde saklayın!..

Şairlik gururum hiç incinmedi, şarkıyı çok sevdim, kıza çok acıdım.
Ama büyükannem şöyle dedi:

“Acılar böyle şarkıya dökülür işte! Gördüğün gibi, bir kız düzdü bu şarkıyı:

İlkbaharda, yazın sevgilisiyle dolaştı, ama kışa doğru sevgilisi bıraktı onu, belki de başka bir kıza gitti ve yüreğindeki acıyı şarkıya döktü kız... Yaşamadığın bir şeyi güzel, etkileyici biçimde söyleyemezsin... ama görüyor musun, bu kız duygularını şarkıda ne güzel dile getirmiş!”

İlk kuşu kırk kapiğe sattığında büyükannem çok şaşırılmıştı.

“Bak ne diyeceğim, bunun boş bir iş olduğunu düşünüyordum. Kendi kendime, çocuk eğlence arıyor, diye geçiriyordum içimden, ama baksana sonunda ne oldu!..”

“Ucuz bile vermişsin kuşu...”

“Gerçekten mi?”

Büyükannem pazarlarda bir rubleye, hatta daha pahalı sattığı da oluyordu kuşları. Hep şaşıyordu: Böyle önemsiz şeylerden bu kadar para kazanılabildiğine inanamıyordu!

“Bir kadın sabahtan akşama kadar çamaşır yıkıyor ya da yerleri siliyor, günde ancak çeyrek ruble alıyor, bir de buna bak! Ama iyi bir şey değil bu! Kuşları kafeste tutmak doğru değil. Vazgeç sen bu işten, Alekseyciğim!”

Ama ben kuş yakalama işine kendimi fena kaptırmıştım. Hem hoşlanıyordum bu işten, hem kendimi özgür hissediyordum, hem de kuşlardan başka kimseye bir rahatsızlık verdiğim yoktu. Güzel aletler edinmiştim. Eski kuş avcılarıyla sohbetlerimden de çok şey öğrenmiştim. Kuş avlamaya yalnız başıma neredeyse kırk verst öteye, Kstov ormanına ve Volga kıyısına, kuş severlerin çok istedikleri, inanılmaz güzel, uzun kuyruklu, beyaz, güzel iskete kuşu ile munta kuşunun çok bulunduğu dik ağaçlı çam ormana gidiyordum.

Akşam yola çıkıp, bütün gece Kazan yolunda; kimi zaman sonbahar yağmuru altında, sırtımda muşamba kaplı çanta, içinde kapanlar ve kafesle çamurlara bata çıka yürüdüğüm oluyordu. Elimde kalın bir ceviz sopa bulunduruyordum. Sonbaharın karanlığı soğuk, korkutucu oluyordu, çok korkutucu!.. Yolun iki yanında yıldırımın devirdiği yaşlı ağaçların ıslak dalları değiyordu başıma. Solda, yamacın altında simsiyah Volga'da geç kalmış tek tük gemiler, yedeklerinde mavnalarla, direklerinde ışıklarla dipsiz bir uçuruma gidiyor gibi uzaklaşıyorlardı. Çarkları suya çarpıyordu, düdük sesleri duyuluyordu.

Yol boyundaki köylerin derme çatma evleri dökme demir rengi topraktan çıkmış gibi

yükseliyor; aç, öfkeli köpekler ayaklarımın altında dolanıyor; bekçi düdüğünü öttürüyor, korkmuş gibi sesleniyordu:

“Kimdir o gelen? İn misin, cin mi? Gecenin bu vaktinde ne arıyorsun burada?”

Elimden aletlerimi alırlar diye korktuğum için, gerektiğinde bekçilere vermek amacıyla yanımda birkaç beşlik bulunduruyordum. Fokina köyünün bekçisiyle ahbab olmuştuk, durmadan yakınıyordu bana:

“Gene mi sen? Ah, korkusuz, durmak bilmez gece kuşu!”

Adı Nifont’du. Ak saçlı, din adamına benzeyen ufak tefek biriydi. Sık sık koynundan bir şalgam, bir elma, bir avuç leblebi çıkarıp elime tutuştururken şöyle diyordu:

“Al şunu, dostum, sana vermek için sakladım, güzel güzel ye...”

Ve köyün sonuna kadar geçiriyordu beni.

“Hadi, yolun açık olsun!”

Ortalık aydınlanırken ormana varıyordum, aletlerimi yerleştiriyordum, avcı düdüklerimi yerlerine asıyor, kenarda uzanıp güneşin doğmasını beklemeye koyuluyordum. Çıt çıkmıyordu. Her şey bir sonbahar gecesinin derin uykusunda oluyordu. Yamacın altındaki geniş çayırlar gri alacakaranlıkta belli belirsiz görünüyordu. Volga ortadan ikiye bölüyordu onları. Nehrin iki yanında uzanıyor ve sisin içinde uzaklaştıkça eriyip kayboluyorlardı. Çayırların ötesinde, ormanların arkasından ortalığı aydınlatan güneş hiç acele etmeden, yavaş yavaş kendini gösteriyordu. Ağaçların siyah tepeleri ışıyor ve tuhaf, insanın ruhuna dokunan bir kıpırdanma başlıyordu: Çayırların üzerine çökmüş sis daha bir hızlı kalkmaya başlıyor, güneşin ışığında çayırlar gümüş rengi bir renge bürünüyor; daha sonra çalılar, ağaçlar, saman yığınları yükseliyordu topraktan; güneşin altında çayırlar sanki eriyor, sarı altın rengine bürünüp her yana akmaya başlıyorlardı. İşte, kıyıda güneşin ışığı düştü Volga’nın durgun suyuna, sanki hareketlendi nehir, güneşe doğru gitmeye başladı. Güneş giderek yükselirken pek sevinçli, çıplak, üşümüş toprağı kutsuyor, ısıtıyordu, topraktan sonbaharın hoş kokuları yükseliyordu. Berrak hava her yeri uçsuz bucaksız genişleterek çok daha geniş gösteriyor, uzaklara doğru yüzerek uzaklaşırken her şeyi dünyanın mavi sonuna, ufka çağırıyordu. Güneşin doğuşunu buradan onlarca kez izlemiştım ve her seferinde önümde yepyeni, daha güzel bir dünya doğmuştu....

Güneşe karşı özel bir sevgi vardı bende, adı hoşuma gidiyordu, adının tatlı seslerini, bu seslerde gizli tınıyı seviyordum. Gözlerimi kapayıp yüzümü onun yakan ışığına dönmeyi, tahta perdedeki aralıklardan veya yaprakların arasından kılıç gibi geçen ışığını avucumla yakalamayı çok seviyordum. Dedem “güneşin önünde eğilmeyen” Prens Mihail Çernigovski ile büyük toprak ağası Feodor’un öykülerini okumayı çok severdi; oysa ben ikisini de Çingeneler gibi simsiyah, asık suratlı, hain düşünürdüm. Bence onların gözleri de, yoksul bir Moldovalı kadınıki gibi, her zaman hastalıklıydı. Güneş çayırların üzerinde yükseldiğinde sevinçten, elimde olmadan gülümsüyordum.

İğneyapraklı orman, yeşil dallarından damla damla çiy dökerek uğulduyordu başımın üzerinde. Ağaçların altlarında gölgede eğreltiotlarının dantelli yapraklarında sabah donunun simli kırağısı parlıyordu. Yağmurlar sararmış otları yatırmıştır, toprağa uzanmış sapları kıpırtısızdır; ama güneşin parlak ışığı üzerlerine düştüğünde otların hafiften şöyle bir kıpırdadığı fark edilir; belki de yaşamın son zorlamalı kıpırdanışdır bu.

Kuşlar uyanıyorlardı; kül rengi, kabarık tüylü çaprazgagalar daldan dala uçuyor, ateş kırmızısı muntalar çamların tepelerinde eğri gagalarıyla kozalakları gagalıyor; çamların yüksek dallarında beyaz bir sıvacı kuşu uzun tüylerini savurarak gidip geliyor, siyah boncuk gözleriyle kuşkulu kuşkulu gerdiğim ağa bakıyordu. Ve ansızın, bir dakika önce sessiz olan tüm ormanı dünyanın en temiz sesi, yüzlerce kuşun telaşlı sesi dolduruyordu.

Bu küçücük kuşları yakaladığım için biraz üzgündüm, onları kafeslere koyarken içim sızlıyordu, daha çok seyretmekten hoşlanıyordum onları; ama av tutkusu, para kazanma isteği üzüntüme üstün geliyordu.

Kuşların kurnazlığı şaşırtıyordu beni: Gök mavisi bir iskete uzun uzun, dikkatle inceliyordu tuzağı, onun kendisi için bir tehlike olduğunu anlayıp kenardan, tehlikesiz yanından sokuluyordu, tuzağın çubuğu arasından buğday tanelerini ustaca çıkarıp alıyordu. İsketeler çok zeki, ama aynı zamanda aşırı meraklıdırlar ve bu merakları onların felaketi olur. Pek kurumlu şakrakkuşları biraz aptaldır: Karnı tok esnafın kiliseye doldukları gibi, sürüyle dalarlar ağa; üzerlerini örttüğünde pek şaşırırlar, şaşkın şaşkın açarlar gözlerini, kalın gagalarıyla ayaklarını gagalamaya başlarlar. Muntalar sakın, ağırbaşlı yaklaşır tuzağa; huyu pek bilinmeyen, başka kuşlara da hiç benzemeyen sıvacı kuşu ise ağın önünde, tüylü kuyruğunu sarkıtıp uzun gagasını sallayarak uzun süre bekler; daima isketelerle birlikte daldan dala uçar. Kül rengi bu küçük kuşta bir tuhaflık vardır; sanki yapayalnızdır, kimse sevmez onu, o da kimseyi sevmez. Saksagan gibi çalmayı; parlak, küçük şeyleri saklamayı sever.

Öğlene doğru avı bitirip ormandan, tarlalardan geçerek eve dönüyordum: Şoseden gidecek olursam köylerde çocuklar, delikanlılar kafeslerimi alıyor, av aletlerimi kırıp parçalıyorlardı. Çok kez başıma gelmişti bu.

Akşam vakti yorgun, aç, eve varıyordum; ama gün boyu büyümüşüm, yeni bir şeyler öğrenmişim, daha güçlenmişim gibi geliyordu bana. Bu güç dedemin alaylı sözlerini sakın, öfkelenmeden dinleme olanağı sağlıyordu bana. Bunu görünce dedem benimle ağırbaşlı, ciddi konuşmaya başlıyordu.

“Bırak bu boş işleri, boş ver! Kuş yakalayıp kimse adam olmamış, böyle bir şey görülmedi, biliyorum! Kendine bir alan seç, aklını o yolda geliştir. İnsan boş şeyler için yaşamaz, Tanrı'nın ektiği bir tohumdur o, boy atmalı, iyi ürün vermelidir! İnsan rubleye benzer: İyi kullanılırsa, çoğalır! Hayatın kolay bir şey olduğunu mu sanıyorsun sen? Hayır, hiç de kolay değildir hayat! İnsan için dünya karanlık bir gece gibidir, herkes kendi yolunu aydınlatmalıdır. Her insana on parmak verilmiştir ve herkes bu parmaklarıyla daha çok şey almak ister. Buna yetecek gücün olmalıdır, ama sen o kadar akıllı, kurnaz değilsin. Küçük ve güçsüz olanlar için hayat cennet de değildir, cehennem de! Herkes nasıl yaşıyorsa sen de öyle yaşa ama yalnız olduğunu hiçbir zaman aklından çıkarma; herkesi dinle, ama hiç kimseye inanma; gözüne inanırsan, yanlış ölçü alırsın, derler. Fazla konuşma, evde de, kentte de konuşmayla bir şey kazanamazsın, kazanacağını parayla, baltayla kazanabilirsin. Bir Başkir veya Kamluk değilsin sen. Onlar zengindirler, bit de, koyun da boldur onlarda...”

Aynı sözcüklerle gece geç saatlere kadar böyle konuşabiliyordu ve ben bu sözcüklerin hepsini ezberleyiyordum. Hoşlanmasına hoşlanıyordum onlardan, ama anlamlarından kuşkuluydum. Dedemin sözlerinden, insanın istediği gibi yaşamasına iki gücün engel

olduğu anlaşıyordu: Tanrı ve insanlar.

Büyükannem pencerenin önünde oturmuş, dantel için iplik hazırlıyordu; iğ becerikli parmakları arasında vızıldıyordu. Dedemin anlattıklarını uzun süre sessiz dinledikten sonra birden şöyle dedi:

“Her şey Meryem Anamız nasıl istiyorsa, öyle olacak.”

Dedem, “Neden bahsediyorsun sen?” diye haykırdı. “Tanrım! Tanrı’yı unuttuğum yok benim, biliyorum ben Tanrı’yı! Aptal kocakarı... Ne demek istiyorsun sen, Tanrı aptalları yeryüzüne mi saldı yani?”

Dünyada en güzel Kazaklarla askerler yaşıyor gibi geliyordu bana. Onların hayatı sade ve neşeliydi. Güzel havalarda sabah erkenden evimizin önünde, vadinin karşısında, çıplak düzlüğü beyaz mantarlar gibi kaplayarak toplanıyor ve karmaşık, ilginç bir oyun oynamaya başlıyorlardı. Beyaz giysiler içinde usta, güçlü askerler, ellerinde tüfeklerle vadide kayboluyor, sonra birden, borunun sesi duyulunca trampetlerin gümbürtüsüyle birlikte “Hurra!” diye bağırarak tekrar düzliğe dökülüyor, süngülerini kaldırıp bizim eve doğru koşuyorlardı. Sanki evimizi topraktan çıkarıp saman tınazı gibi darmadağın edeceklerdi.

Ben de, “Hurra!” diye bağırmaya başlıyor, onlarla birlikte çılgın gibi koşmaya başlıyordum; trampetlerin tiz sesi içimi her şeyi yıkmak, avlu çitini parçalamak, çocukları dövmek gibi ateşli bir arzuyla dolduruyordu.

Dinlenme saatlerinde askerler ucuz tütünle ağırlıyorlardı beni, ağır silahlarını gösteriyorlardı, kimi zaman da içlerinden bazıları süngüsünü karnıma dayayıp şakadan, avazı çıktığıınca bağırıyordu:

“Şişleyeceğim bu hamamböceğini!”

Süngü parlıyordu, canlıydı sanki, yılan gibi kıvrılıyor, beni sokmaya çalışıyordu. Biraz korkuyordum ama hoşuma da gidiyordu.

Moldovalı trampetçi trampet sopalarını kullanmayı öğretiyordu bana; önce ellerimi acıtırcasına sıkıyor, sonra trampetin sopalarını sıkılı parmaklarımın arasına sokup, “Hadi vur bakalım,” diyordu. “Bir-iki, bir-iki! Tram-ta-ta-tam!” Kuş gözü gibi gözlerini alabildiğine açıp sert bir sesle bağırıyordu: “Solunla...hafif vur, sağınla kuvvetli, tram-ta-ta-tam!”

Eğitim bitene kadar askerlerle birlikte tarlalarda koşuyordum; sonra, yüksek sesle söyledikleri şarkıları dinleyerek yeni beş kapiklikler gibi pırıl pırıl, tertemiz yüzlerine bakarak bütün kenti onlarla birlikte geçiyor, onları kışlaya kadar yolcu ediyordum.

Birbirine çok benzeyen askerler sırayı bozmadan, neşeli geçiyorlardı sokaklardan, herkes imreniyordu onlara; herkeste bir nehre dalar, bir ormana girer gibi aralarına sokulma isteği uyandırıyorlardı. Askerlerin hiçbir şeyden çekindikleri, korktukları yoktu, çevrelerine cesur bakıyorlardı, her şeyin üstesinden gelebilirlerdi, istedikleri her şeye sahip olabilirlerdi; üstelik sade, iyi yürekli insanlardı.

Bir gün dinlenme saatinde genç bir erbaş kalın bir sarma sigara verdi bana.

“İç hadi! Benim sigaralarım böyle kalındır, kimseye koklatmam onlardan ama sen çok iyi bir çocuğa benziyorsun!”

Sigaranın dumanını içime çektim. Erbaş bir adım geri çekildi ve birden bir ateş parladı yüzümde, parmaklarım, burnum, kaşlarım yandı. Gri, acı duman öksürttü beni.

Gözlerim görmez oldu, korktum, olduğum yerde tepiniyordum; ama çevremde toplanmış olan askerler neşeli kahkahalarla gülüyorlardı. Eve doğru yürüdüm. Arkamdan ısıklar çalıyor, gülüyorlardı. Çoban kamçısı gibi bir şey şaklamıştı yüzümde. Yanan parmaklarım acıyordu. Yüzüm ateş gibi yanıyordu, gözlerimden yaşlar boşanıyordu; ama benim canımı sıkan acı değil, tatsız, anlamsız bir şaşkınlıktı: Neden yapmışlardı bana bunu? Bu güzel insanlara bunu yaptıran neydi?

Evde tavan arasına çıktım, uzun süre oturdum orada, düşündüm: Bu anlaşılmaz acımasızlığın anlamı neydi? Neden hep böyle insanlar çıkıyordu karşıma? Özellikle, Sarapullu ufak tefek bir eri çok iyi hatırlıyordum. Karşıma dikilmiş, pek mağrur bir tavırla soruyordu bana:

“Ne oldu? Anladın mı şimdi?”

Kısa bir zaman sonra, daha ağır, çok daha kötü bir şey yaşadım.

Kaçıp kaçıp Kazakların kışlasına gidiyordum. Kışla Peçerski köyünün yakınındaydı. Kazaklar askerlerden değişikler. Yalnızca, usta at biniciler oldukları ve daha güzel giyindikleri için değildi bu; konuştukları dil de değişikti, başka şarkılar söylüyorlardı ve çok güzel danslar ediyorlardı. Kimi akşamlar atlarının temizliğini yaptıktan sonra at ahırlarının önünde toplanıp bir halka oluşturuyor, kızıl saçlı, ufak tefek bir Kazak, saçlarını savurarak gür bir sesle, borazan gibi şarkı söylemeye başlıyordu. Pek sakin eğilip bükülerek durgun Don, mavi Tuna üzerine hüznü şarkılar söylüyordu. Şarkı söylerken gözleri, genelde ölüp daldan yere düşene kadar öten ötücü kuşları gibi kapalı oluyordu. Kazak'ın gömleğinin yakası açık oluyordu, köprücük kemikleri bakır gemler gibi görünüyordu. Bedeni tüm dökme, bakırdan gibiydi. İnce bacaklarının üzerinde sallanırken ayaklarının altında yer dalgalanıyordu sanki. Körler gibi kollarını iki yana açıp haykırırken artık insan değildi sanki, bir borazancının borazanı, bir çobanın kavalı oluyordu... Bazen yere yuvarlanacak, sırtüstü yere uzanacak ve bir ötücü kuş gibi ölecek sanıyordum. Çünkü şarkıya bütün ruhunu, bedeninin gücünü harcamış oluyordu.

Arkadaşları ellerini ceplerine sokup veya iri bedenlerinin arkasına atıp kuşatıyorlardı onu; bakır rengi yüzüne dik dik bakıyor, havada süzülürcesine dönen ellerini izliyor, kilisede koroda olduğu gibi gayet sakin, ciddi, onun şarkılarına eşlik ediyorlardı. Hepsisi (sakallı olanları da, sakalsız olanları da) o anda ikonaları andırıyorlardı: Öylesine sert, insanlara öylesine uzak oluyorlardı. Kentler arasındaki uzun yollar gibi uzundu şarkıları ve gene öyle tekdüze, geniş, bilgece... Dinlerken kendimden geçiyordum; yeryüzünde gündüz müydü gece mi, ben bir çocuk muydum yaşlı biri mi, hepsini unuttuyordum! Sonra şarkılar susuyordu, özgür bozkırların özlemini çeken atların soluk alışması ile sonbahar gecesinin önüne geçilemez sakin, uzaklaştığı duyuluyordu. Bu olağanüstü duygularla, insanlara ve toprağa taşkın sevgimle büyüdükçe büyüyordu yüreğim, patlamak istiyordu.

Ufak tefek Kazak insan değil de, çok daha anlamlı, insanların tümünden daha iyi, daha yüce bir şey, bir masal kahramanıydı sanki. Konuşamıyordum onunla; bana bir şey sorduğunda pek mutlu, gülümsüyor, mahcup, susuyordum. Sırf, onu biraz daha fazla görebilmek, şarkılarını dinleyebilmek için, ağzımı açıp bir şey söylemeden, bir köpek gibi sadık, gidebilirdim arkasından.

Bir gün onu ahırın köşesinde ayakta, ellerini kaldırmış, parmağındaki düz, gümüş yüzüğe bakar gördüm. Güzel dudakları kıpırdıyor, kısa, kızıl bıyığı titriyordu. Yüzünde bir

hüzün, kırgınlık vardı.

Ama bir gün de hava karardıktan sonra kafeslerimle Eski Sennaya sokağında meyhaneye gitmişim... Meyhaneci ötücü kuşları çok seviyordu ve sık sık benden kuş alırdı.

Kazak köşede, direğin dibinde, sobayla duvarın arasında oturuyordu. Yanında, onun neredeyse iki katı, iri cüsseli bir kadın vardı. Kadının ahlak yüzü maroken gibi parlaktı. Bir anne şefkatiyle, ama biraz tedirgin, bakıyordu Kazak'a. Kazak sarhoştı, ayaklarını uzatmış, döşemeye vuruyordu. Bu arada kadının ayaklarına da acıtırcasına vuruyor olmalıydı ki, kadın irkiliyor, yüzünü buruşturup ondan rica ediyordu:

“Rahat durun...”

Kazak büyük çaba harcayarak kaşlarını kaldırıyordu ama kaşları cansız, tekrar düşüyordu. Sıcaktan bunalmış, üniformasıyla gömleğinin önünü boynunu açıkta bırakacak biçimde açmıştı. Kadın başörtüsünü omuzlarına indirmiş, parmaklarını kızartırcasına sıkığı beyaz, güçlü ellerini masaya koymuştu. Onlara baktıkça, Kazak'ın, iyi bir annenin kabahatli çocuğu olduğunu daha çok düşünüyordum. Kadın sevecen, sitemli tavırlarla bir şeyler söylüyordu ona. Kazak mahcup, susuyor, hak ettiği siteme karşı bir şey söyleyemiyordu.

Kazak birden bir yerine iğne batmış gibi ayağa kalktı, şapkasını yanlış biçimde (alnının üzerine indirerek) geçirdi başına, avuç içiyle üstten iyice bastırdı ve önünü iliklemeden kapıya yürüdü. Kadın da kalktı, meyhaneciye, “Hemen döneceğiz, Kuzmıç...” dedi.

Meyhanedekiler güldüler arkalarından, alay ettiler; içlerinden biri sert bir tavırla yükseltti sesini:

“Ufaklık geri gelecektir... kadına gününü gösterdikten sonra!”

Arkalarından gittim. On adım önümdeydiler. Karanlıkta alanın karşısına, Volga'ya inen dik yamaca doğru çamura bata çıka gidiyorlardı. Kadının, Kazak'ı durdurmaya çalışırken nasıl sağa sola sallandığını görüyordum. Ayaklarının altında çamurun nasıl şapırdadığını duyuyordum. Kadın alçak sesle, yalvarır gibi soruyordu ona:

“Peki ama nereye gidiyorsun? Nereye?”

Bu benim evimin yolu olmasa da, çamurların içinde arkalarından gidiyordum. Yamacın başına geldiklerinde Kazak durdu, kadından bir adım geri çekildi ve yüzüne bir tokat attı. Kadın şaşkınlıkla, korkuyla bir çığlık attı.

“Ama ne diye yaptın şimdi bunu?”

Ben de korkmuştum, yanlarına koştum. Kazak kadını kucakladığı gibi yamacın başındaki parmaklığı geçmiş, onu yamaçtan aşağı yuvarlamış, kendi de arkasından atlamıştı. İki de otların içinde siyah iki küme gibi aşağı doğru döne döne iniyorlardı. Onların aşağıdan gelen çatırtıları, giysilerinin yırtıldığını, Kazak'ın bağırmasını dinlerken donup kalmıştım, sesim soluğum çıkmıyordu. Kadın alçak sesle, kesik kesik mırıldanıyordu:

“Bağıracağım şimdi... Bağıracağım...”

Sonra yüksek sesle, zorlanarak inledi, sesler kesildi. Bir taş alıp aşağıya attım, otlar hışırdadı. Meydanda meyhanenin cam kapısı açılıp kapandı, biri ofladı, belki de yere düşmüştü, arkasından, her an insanı bir şeyle korkutmaya hazır sessizlik oldu gene.

Yamacın dibinde beyaz, iri bir şey belirdi. İhlayarak burnundan sesli sesli soluyarak, yavaşça, sallana sallana yukarı çıkıyordu. Bir kadındı, koyun gibi dört ayak emekliyordu. Onun beline kadar çıplak olduğunu, sarkık iri göğüslerini fark ettim, sanki üç yüzü vardı... İşte, parmaklığa kadar çıktı, gelip parmaklığa, benim yanıma oturdu. Dağınık saçlarını toplarken, koştuktan yorgun düşmüş bir at gibi soluyordu. Beyaz bedeninde yer yer siyah çamur lekeleri açık seçik görünüyordu. Ağlıyor, kendini temizleyen bir kedinin hareketleriyle yanaklarından gözyaşlarını siliyordu. Beni görünce alçak sesle haykırdı:

“Aman Tanrım, kimsin sen? Çabuk git buradan, utanmaz!”

Gidemiyordum, şaşkınlık ve hüznün duygusu altında elim ayağım tutulmuştu, kıpırdayamıyordum. Büyükanneimin kız kardeşinin sözü geliyordu aklıma: “Kadın güçlüdür, Havva, Tanrı’yı bile aldatmıştır...”

Kadın ayağa kalktı, giysisinin yırtık parçalarıyla bacaklarını açıkta bırakıp, göğüslerini örttü, hızlı adımlarla uzaklaştı. Biraz sonra Kazak çıktı yukarı, elindeki beyaz bez parçalarını havada sallamaya başladı, hafif bir ıslık çaldı, çevreyi dinledi, neşeli bir sesle konuşmaya başladı:

“Darya! Ne oldu? Bir Kazak her zaman alır istediği şeyi... Sarhoş olduğumu mu sandın sen? Hayır, mahsus sarhoş numarası yaptım sana... Darya!”

Ayakta sağlam duruyordu. Alaylı ses tonundan sarhoş olmadığı belliydi. Eğilip bez parçalarıyla çizmelerini sildi, tekrar konuşmaya başladı:

“Hey, al bluzunu... Daryacığım. Üzülme artık...”

Ve Kazak, yüksek sesle, kadın için çok aşağılayıcı bir sözcük söyledi.

Ben kırma taşların üzerinde oturuyor, gecenin sessizliğinde Kazak’ın yapayalnız, çok sert, katı sesini dinliyordum.

Alanın fenerleri gözlerimin önünde dans ediyorlardı. Sağda, siyah bir ağaç kümesinin içinde Soylu Kızlar Enstitüsü’nün beyaz binası yükseliyordu. Kazak, iğrenç sözcükleri peş peşe dizerek beyaz bez parçalarını sallayarak yürüyordu meydana doğru. Sonunda bir kâbus gibi, gözden kayboldu.

Yamacın dibinde su pompasının borusu pofurduyor, yoldan bir fayton geçiyordu, etrafta kimsecikler yoktu. Elimdeki soğuk taşı sıkarak (Kazak’a atamamıştım onu), canım çok sıkkın, yamaç boyunca yürüyordum. Aziz George Kilisesi’nin önünde bekçi durdurdu beni, sert tavırlarla, kim olduğumu, sırtımdaki çuvalda ne taşıdığımı sormaya başladı.

Kazak’ın yaptığını ayrıntılarıyla anlattım ona, kahkahalarla gülmeye başladı ve şöyle dedi:

“Harika! Kazakların kafası çalışır, kardeşim, bizden farklıdır onlar! Kadın da çok aptalmış...”

Kahkahalarının sonu gelmiyordu, onun bu kadar neye güldüğünü anlayamamıştım, yürüdüm.

Bir yandan da dehşet içinde düşünüyordum: Ya annemin, büyükanneimin başına böyle bir şey gelseydi?

10. Staroverler. Moskova Patriği Nikon'un (1652-58) Rus Ortodoks Kilisesi'nin ayin usullerine getirdiği yeniliklere karđı çıkan grup.
(Y.N.)

VIII

İlk kar yağdığında dedem tekrar büyükannemin kız kardeşinin evine götürdü beni.

Yazın çok korkunç şeyler yaşadım, yaşlandım, akılandım gibi geliyordu bana. Bu arada ev sahiplerinin evinde ise hayat daha kötü, çekilmez bir hal almıştı. Gene öyle, yemeklerde karınlarını tıka basa doldurup sık sık hastalanıyorlar, gene öyle, hastalıklarının gidişini birbirlerine uzun uzun anlatıyorlar, yaşlı kadın gene öyle korkunç, öfkeli, Tanrı'ya dualar ediyordu. Genç ev sahibesi doğumdan sonra zayıflamıştı, evin içindeki ortamı küçümsüyor, ama hâlâ gebemiş gibi, gene öyle kibirli, ağır hareket ediyordu. Çocuklarına iç çamaşırı dikerken alçak sesle hep aynı şarkıyı mırıldanıyordu:

Spiridoncuk,
Küçük kardeşim Spiridoncuk
Atladım kızağıma,
Aldım kardeşimi arkama,
Sürdüm uzaklara...

Odaya biri girince hemen kesiyordu şarkı söylemeyi, öfkeyle bağırıyordu:

“Ne istiyorsun?”

Onun bu şarkıdan başka şarkı bilmediğinden emindim.

Akşam olunca ev sahipleri odaya çağırıyorlardı beni, emir veriyorlardı:

“Hadi anlat bakalım, gemide neler yaptın?”

Tuvaletin kapısının yanında iskemleye oturup anlatıyordum. Beni zorla soktukları bu hiç sevmediğim yerde başka bir hayatı hatırlamak hoşuma gidiyordu. Anlatırken kendimi kaptırıyor, dinleyenleri unutuyordum; ama uzun sürmüyordu bu. Kadınlar hiç gemiye binmemişlerdi, sık sık sözümü kesiyor, soruyorlardı:

“Nasıl, korkmuyor muydun?”

Neden korkacağımı anlayamıyordum.

“Ya birden devrilir, derin bir yerde batıverirse?”

Patron bir kahkaha atıyordu; ben, gemilerin derin bir yerde batmayacağını biliyor olsam da, kadınları buna inandıramıyordum. Yaşlı kadın geminin suda yüzdüğüne kesinlikle inanmıyordu. Karada arabaların gittiği gibi, çarklarıyla nehrin dibine basarak yürüdüğünü iddia ediyordu.

“Demirden yapılmışsa suda nasıl yüzer? Bir baltayı suya attığın zaman yüzüyor mu?”

“Peki ama kova da demirden, o nasıl yüzüyor?”

“Amma da soru! Kova küçük, hem içi de boş...”

Smuriy'ı, onun kitaplarını anlatırken kuşkulu kuşkulu bakıyorlardı yüzüme; yaşlı kadın kitapları aptalların, bir de dinsizlerin yazdığını söylüyordu.

“Peki, ya Zebur? Ya Davud?”

“Zebur kutsal bir kitaptır ve Davud onun için Tanrı'dan af dilemiştir.”

“Nerede yazıyormuş bu?”

“Avucumun içinde... Ensene indirirsem anlarsın, nerede yazdığını!”

Yaşlı kadın her şeyi biliyor, her şey üzerine kesin ve aynı zamanda kaba konuşuyordu. “Peçorka’da bir Tatar öldü, katran gibi simsiyah canı döne döne çıktı gökyüzüne!”

“Canı değil, ruhu...” diyordum.

Yaşlı kadın küçümser, aşağılayıcı bir tavırla haykırıyordu:

“Tatar’da ruh ne gezer? Aptal çocuk!”

Genç ev sahibesi de kitaplardan korkuyordu.

“Kitap okumak çok zararlıdır, hele genç yaşlarda...” diyordu. “Bizim Grebeşka’da bir iyi aile kızı okudu, okudu, sonunda bir papaz çömezine âşık oldu. Papaz çömezinin karısı öyle bir rezil etti ki onu... korkunç bir şeydi! Sokak ortasında, herkesin gözü önünde...”

Kimi zaman Smuriy’in kitaplarından bazı cümleler kullanıyordum. Bu cümlelerden birinde, başını sonunu karıştırmadan, şöyle deniyordu: “Aslını isterseniz, kimse bulmamıştır barutu; her zamanki gibi, uzun bir dizi küçük gözlemlerin ve buluşların sonucunda ortaya çıkmıştır”.

Nedenini bilmiyordum, ama bu cümlede iki sözcüğü çok sık hatırlıyordum: “Aslını isterseniz”. Çok inandırıcı geliyordu bana bu iki sözcük. Bir güç hissediyordum onlarda... Çok acı, komik acılar çekmeme neden oluyorlardı. Şöyle bir olay olmuştu:

Bir gün ev sahiplerimin, onlara gemiyle ilgili bir şeyler anlatmamı istemeleri üzerine şöyle dedim:

“Aslını isterseniz, anlatacak bir şey yok...”

Buna şaşıldılar, haykırdılar:

“Nasıl? Ne dedin?”

Dördü birden kahkahalarla gülmeye başladı.

“Aslını isterseniz ha!” diye tekrarlıyorlardı. “Aman Tanrım!”

Patron bile şöyle demişti bana:

“Çok kötü uydurdun, aptal!”

O günden sonra adım uzun süre “aslını isterseniz” kaldı:

“Hey, aslını isterseniz! Git, çocuğun kirlettiği yeri sil, aslını istersiniz...”

Bu anlamsız alay beni hiç incitmiyordu, ama çok şaşırtıyordu.

Beni şaşkına çeviren bir karanlık içinde yaşıyordum ve bu karanlıktan kurtulmak için elimden geldiğince sıkı, daha çok çalışmak istiyordum. İşim de az değildi. Evde iki bebek vardı, ev sahipleri dadılardan hiç hoşnut kalmıyor, onları sürekli değiştiriyorlardı.

Bebeklerle ben ilgilenmek zorundaydım. Her gün kundak bezlerini sabunluyor, haftada bir kez Jandarma Kaynağı’na gidip iç çamaşırlarını yıkıyordum. Orada çamaşırcı kadınlar alay ediyorlardı benimle.

“Ne o, evin kadını sen misin?”

Bazen o kadar ileri gidiyorlardı, beni o kadar kızdırıyorlardı ki, ıslak çamaşırlarla vuruyordum onlara, kuşkusuz, karşılığını da bol bol alıyordum, ama onlar bir eğlence gibi yapıyorlardı bunu.

Oka’ya akan Jandarma Kaynağı derin vadinin dibindeydi. Vadi, eski çağlardan kalma Tanrı Yarilo adıyla anılan tarlayı kentten ayırıyordu. Paskalya’dan sonraki yedinci günde, yani Semik Bayramı’nda kent esnafı bu tarlada eğlence düzenliyordu. Büyükanem, onun gençlik yıllarında halkın hâlâ Yarilo’ya inandığını, ona ikramlar götürdüğünü anlatırdı: Bir tekerleğe katranlı üstüğü sarıp tepeden aşağı yuvarlarmış, alev alev yanan tekerlek

Oka'ya varana kadar arkasından ıgıllıklar atarak, Şarkılar söyleyerek koŐarlanmış. Tekerlek nehre kadar giderse Yarilo ikramı kabul etmiş olurmuş: Yazın bol güneşli, mutlu geeeğine inanırlarmış.

amaŐırcı kadınların çoğu Yarilo kyündendi. Hepsi atak, dilbaz kadınlardı. Kentte ne olup bittiğinden haberleri vardı; yanlarında çalıŐtıkları tüccarlarla, memurlarla, subaylarla ilgili çok ilginç Şeyler anlatıyorlardı. Kışın kaynağın buz gibi suyunda çamaşır yıkamak Sibiry'a da kürek cezası çekmek gibi bir Şeydi. Kadınların elleri öylesine donuyordu ki, ciltleri atlıyordu. Suyu kardan da, rzgrdan da doğru dürüst koruyamayan eski, kırık dökük çatının altındaki oluğun üzerine eğilerek çamaşır yıkamaya çalışıyorlardı. Yüzleri zorlanmaktan, soğuktan kıpkırmızı oluyordu. Dondurucu soğuk ıslak parmaklarını sızlatıyordu, kıvrıramıyorlardı parmaklarını, gözlerinden yaşlar akıyordu; herkese, her Şeye karşı değişik bir cesaretle birbirlerine değişik olaylar anlatıyorlardı.

En çok konuşan Natalya Kozlovskaya oluyordu. Otuzlu yaşlarda, din, sağlıklı bir kadındı Natalya Kozlovskaya. Bakışları alaylıydı, dili kıvrak, sivri... Kadınların hepsi ilgiyle dinliyordu onu, çeşitli konularda ona akıl danışıyorlardı; iÇinde ustalığı, giyiminde derli topluluğu yüzünden, kızını liseye verdiği için saygı duyuyorlardı ona. Islak amaŐır dolu iki sepetin altında iki büklüm, kaygan yolda yamaçtan inmeye çalışırken neŐyle karşılıyorlardı onu, ilgiyle soruyorlardı:

“Kızın nasıl?”

“İyi işte, bir yaramazlık yok, Tanrı'ya Şükürler olsun, okuyor!”

“Dikkat et ona, çok hanım bir kız olacak!”

“Ben de onun için okusun istiyorum zaten. İster miyim, bizim gibi olsun? Bu rezil durumumuzu görüyorsunuz! İnsan ne kadar çok okursa, o kadar akıllı olur, çok kazanır; ne kadar kazanırsa o kadar da sayılır, sevilir. Tanrı aptal çocuklar olarak yolluyor bizi bu dünyaya, ama sonra akıllı yaşlılar olmamızı istiyor... Demek okumak, öğrenmek gerek!”

O konuşurken herkes susuyor, dikkatle onun kendinden emin, ağırbaşlı konuşmasını dinliyordu. Yüzüne karşı da, arkasından da göklere çıkartıyorlardı onu; kararlılığına, zeksına ŐaŐıyorlar ama kimse onun gibi olmaya çalışmıyordu. izmelerin sarı deri koncundan bluzuna kol dikeyor, böylece kollarını dirseklerine kadar sıvamak zorunda kalmıyor, kolları ıslanmıyordu. Herkes onun bunu çok iyi düşündüğünü söylüyor ama kimse aynı Şeyi yapmıyordu; ben yapınca da bana gülüyorlardı.

“Kadından gördüğünü yapıyorsun!” diyorlardı.

Kızı için Şöyle diyorlardı:

“ok iyi ediyorsun! Bir hanımefendi olacak, az Şey mi bu? Ama bakarsın, ömrü yetmez okumaya...”

“Okumak kolay Şey değildir çünkü biliyorsun, Bahilov'un kızı okudu, okudu, sonunda ğretmen bile oldu. Öğretmen olunca evde kaldı demektir...”

“Elbette! Okuma yazma bilmeyen kızları da kocaya alırlar, eğer beğenilecek bir yanı varsa...”

“Kadın kısmının aklı başında değildir...”

Kendileri hakkında böyle edepsizce Şeyler söylemelerini dinlemek tuhaf ve rahatsız edici bir Şeydi. Gemicilerin, askerlerin, tarım işçilerinin kadınlar için neler söylediklerini biliyordum; erkeklerin, kadınları aldatmakta ustalıklarıyla, onlarla ilişkilerinde nasıl güçlü

olduklarıyla her zaman övündüklerini çok görmüştüm. Onların, “kadınlara” karşı tutumlarının düşmanca olduğunu hissediyordum; ama erkeklerin kendi başarıları üzerine anlattıkları hikâyelerde böbürlenme ve uydurmaların gerçeklerden fazla olduğunu düşünmeme neden olan şeyler yaşıyordum.

Çamaşırcı kadınlar birbirlerine aşk ilişkilerinden söz etmiyorlardı; ama erkeklerle ilgili söyledikleri her şeyde alaylı, kin dolu bir şeyler vardı. Ve kadınların gerçekten de, erkeklerden de güçlü olabileceklerini düşünüyordum!

Bir gün yaşlı bir kadın soğuktan kısılmış sesiyle Natalya’ya, “Başka ne gelir elimizden? Bizim kismetimiz de rahipler, dünyadan elini çekmişler olanlar...” diye bağırınca, Natalya şöyle karşılık verdi:

“Ne kadar çabalarsan çabala, kiminle dost olursan ol, eninde sonunda bir kadınsın sen...”

Vadinin, kış aylarında karın tertemiz örtüsünün bile gizleyemediği çamurlu dibinde suyun ağıyorcasına şırıltısının, ıslak bez parçalarının şapırtılarının arasında sürdürülen gizli şeyler, kimlerin nereden geldiği üzerine bu utanmazca konuşmalar, “aşk hikâyeleri” beni sıkıcı bir duyguyla birlikte, dehşet veren bir tiksintiye salıyordu. “Aşk hikâyesi” kavramı bende iğrenç, ahlaksız bir anlam taşıyordu.

Ne var ki, vadide de, çamaşırcı kadınların arasında da, dedemin mutfağında da, tarım işçilerinin kaldığı bodrumda da; tekdüze, soğuk konuşmaların, kavramların, olayların bana ağır bir can sıkıntısı verdiği evde olduğundan çok daha iyi hissediyordum kendimi. Ev sahipleri yemeklerin, hastalıkların, uykunun büyüyle; yemeğe, uykuya hazırlanmanın telaşıyla toplanıyorlardı yemek masasının başına. Günahlardan, ölümden konuşuyorlar; ölümden çok korkuyorlar, buğdayların değirmen taşının çevresinde itiştikleri gibi, her an taşın altına gireceklermiş gibi didişiyorlardı.

Boş zamanlarımda, başımı dinlemek, yalnız kalmak için, odun yarmaya ambara gidiyordum. Ama çok seyrek oluyordu bu. Emir erleri geliyor, avludaki hayattan bahsetmeye başlıyorlardı.

Yermohin ile Sidorov ambara diğerlerinden daha sık geliyordu. Yermohin uzun boylu, hafif kambur, başı küçük bir Kaluşluydu. Kalın damarları çıkık, gözleri donuk bakışlı, ıslaktı. Çok tembel, can sıkıcı biçimde aptaldı, çok ağır hareket ediyordu, hantaldı; ama bir kadın görünce böğürür gibi sesler çıkarıyor, kadının ayaklarına kapanacak gibi, öne eğilerek selamlar veriyordu. Aşçı kadınlar, oda hizmetçisi kadınlar konusunda başarılarına herkes hayret ediyor, onu kıskanıyor ve onun ayı gücünden korkuyordu. Sidorov zayıftı, bir deri bir kemik bir Tulalıydı. Her zaman üzgündü, çok alçak sesle konuşuyor, pek dikkatlice öksürüyordu, bakışları ürkekti, karanlık köşelere bakmayı çok seviyordu; alçak sesle bir şey anlatırken veya sessiz otururken sürekli, en karanlık olan köşeye bakıyordu.

“Neden oraya bakıyorsun?”

“Ya bir fare çıkarsa oradan... Usulca koşan fareleri çok seviyorum...”

Emir erleri köylerine mektuplar, sevgililerine küçük notlar yazdırıyorlardı bana. Hoşuma gidiyordu bu. Ama ötekiler için olduğundan daha çok Sidorov için yazmaktan hoşlanıyordum. Düzenli olarak her cumartesi Tula’daki kız kardeşine mektup yolluyordu.

Beni yanına, mutfağa çağırıyor, masaya yanıma oturuyor, kesilmiş saçlarını avuçlarının arasında iyice ovaladıktan sonra kulağıma fısıldıyordu:

“Hadi başla bakalım! Önce, her zaman olduğu gibi: ‘Sevgili kız kardeşim, umarım iyisindir, her zaman iyi olmanı isterim!..’ Şimdi yaz bakalım: ‘Gönderdiğin bir rubleyi aldım ama hiç gereği yoktu, gene de teşekkür ederim. Hiçbir eksikim yok benim, burada hepimiz çok iyiyiz... Aslında tam iyi sayılmayız. Köpekler nasıl yaşıyorlarsa, öyle işte. Ama sen böyle şeyleri yazma... Hep iyi şeyler yaz!’ Kız kardeşim küçüktür daha on dördünde bunları bilmesi gerekmez! Bundan gerisini de sana nasıl öğretmişlerse, öyle yaz...”

Sol yandan yaslanıyordu bana, sıcak, kokan soluğuyla kulağıma ısrarla fısıldıyordu: “Delikanlıların onu kucaklamalarına izin vermemesini, göğüslerini asla elletmemesini! Ayrıca ekle: ‘Birileri sana tatlı şeyler söyleyecek olursa, inanma, belki de kandırmaya, baştan çıkarmaya çalışıyorlardır seni...’”

Öksürüğünü tutmak için kendini zorlarken kül rengi yüzü kan basıncıyla kıpkırmızı oluyordu; yanakları şişiyor, gözleri yaşarıyordu; sandalyede şöyle bir kıpırdıyor, dürtüyordu beni.

“Ne söyleyeceğini unuttun galiba!”

“Neyse, önemli değil, yaz!.. ‘Özellikle, çiftlik sahiplerine güvenme, kızları bir kerede kandırırlar onlar. Ne söyleyeceklerini iyi bilirler, sakın inanma onlara, yoksa sonun genelev olur... Bir ruble biriktirirsen papaza ver, iyi bir insansa senin için saklar onu. En iyisi, kimse görmeden toprağa göm ve gömdüğün yeri unutma.’”

Onun, pencerenin tıkırtıları arasında fısıldayarak söyledikleri içimi sızlatıyordu. Sobanın isli yüzüne, kapların olduğu dolabın sinek kaplı kapağına bakıyordum. Mutfak inanılmaz derecede pisti, tahtakurusu doluydu, acı bir yanmış yağ, gazyağı, duman kokusu vardı. Sobanın üzerindeki çıraların arasından hamamböceklerinin hışırtısı geliyordu, içime bir hüznün çöküyordu, zavallı askere, onun kız kardeşine acıyordum. Yaşamak mıydı bu, iyi yaşamak bu muydu?

Artık Sidorov’un fısıltısını dinlemeden, bir şeyler yazıyordum. Hayatın ne kötü, gurur kırıcı olduğunu yazıyordum; ama Sidorov’u içini çekerek şöyle diyordu:

“Uzun uzun yazıyorsun, teşekkür ederim! Kız kardeşim artık nelerden korkacağını bilecektir...”

Kendim birçok şeyden korktuğum halde, öfkeyle cevap veriyordum:

“Hiçbir şeyden korkması gerekmiyor.”

Asker gülümsüyor, öksürüyordu.

“Tuhaf çocuk! Korkmamak olur mu? Ağadan... Tanrı’dan? Korkulacak az şey mi var bu dünyada!”

Kız kardeşinden mektup geldiğinde endişeli, rica ediyordu benden:

“Çabuk oku, lütfen...”

Kargacık burgacık ve ayıp kaçacak derecede kısa, boş mektubu üç kez okutturuyordu bana.

İyi yürekli, yumuşak huylu biriydi ama kadınlara karşı her erkek köpek gibi sert, kabaydı. Onun kadınlarla, isteyerek veya istemeden tanık olduğum, başından sonuna kadar izlediğim, beni çirkinliğiyle de, bir anda olup bitmesiyle de çoğu zaman şaşırtan ilişkilerinde Sidorov, onlara askerlik hayatından yakınlıkla, onları içirip sarhoş ederek kendine acındırıyor, bütün bunlardan sonra da bu başarısından Yermohin’e söz ederken

küçümser bir tavırla yüzünü buruşturuyor, acı bir ilaç almış gibi yere tükürüyordu. Çok dokunuyordu bana bu; askerlerin kadınları neden aldattıklarını, onlara neden yalan söylediklerini, sonra da onlarla neden alay ettiklerini, onları neden arkadaşlarına devrettiklerini, çoğu zaman da onları neden dövdüklerini soruyordum ona.

Sidorov yalnızca, kıs kıs gülüyor, şöyle diyordu:

“Bu işlerle ilgilenmek sana düşmez, kötü şeyler bunlar! Günah! Daha küçüksün, henüz erken senin için...”

Ama bir gün benim için çok daha açık, çok daha anlaşılır cevabı aldım.

Sidorov öksürerek göz kırparak şöyle dedi bana:

“Benim onu aldattığımı bilmediğini mi sanıyorsun? Biliyor! Erkeğin onu kandırmasını kendisi de istiyor. Bu işte herkes karşılıklı, birbirine yalan söylüyor. İki taraf için de yüz karası... Kimsenin kimseyi sevdiği falan yok. Düpedüz oyun oynuyorlar! Utanılacak bir durum... Acele etme, zamanı gelince sen de göreceksin bunu! Her şey gece olup bitmeli, gündüzse... O zaman karanlıkta, kilerde falan, evet! Tanrı, Cennet'ten bunun için kovmuş insanı! Bunun için mutsuz herkes...”

Öylesine güzel, öylesine hüznü, pişman, konuşuyordu ki, onun aşk ilişkilerine karşı biraz yumuşamıştım. Yermohin'den çok Sidorov'la dosttum. Yermohin'den nefret ediyordum. Her fırsatta onunla alay etmeye, onu kızdırmaya çalışıyordum. Bunu çok iyi de yapıyordum. Öyle ki, dövmek için avluda kovaladığı bile oluyordu beni. Ama pek yakalayamıyordu.

“Yasak olan bir şey bu,” diyordu Sidorov.

Neyin yasak olduğunu biliyordum; ama insanların bu yüzden mutsuz olduklarına inanmak istemiyordum. Mutsuz olduklarını görüyordum ama inanmıyordum; çünkü birbirini seven insanların gözlerindeki ifadeyi fark ediyor, onların çok iyi şeyler düşündüklerini hissediyordum. Kalplerdeki bu bayramı görmek çok hoş bir şeydi.

Ama hatırlıyorum, hayat gene de sıkıcı, acımasız geliyordu bana; hayatın sürekli aynı katı kalıplar içinde olduğunu her gün biraz daha iyi görüyordum. Olanların, her gün gözlerimin önünde kaçınılmaz bir biçimde gerçekleşenlerin dışında daha iyi bir şeyler beklemenin mümkün olmadığını hissediyordum.

Ama bir gün askerler, beni çok heyecanlandıran bir şey anlattılar bana: Dairelerden birinde kentin en iyi terzisinin sakin, kendi halinde, alçakgönüllü, Rus olmayan biçkicisi oturuyordu. Biçkicinin çocuksuz, ufak tefek karısı sürekli kitap okuyordu. Gürültülü avluda, sarhoşlarla tıka basa dolu dairelerde bu karıkoca sessiz, kimseyle görüşmeden kendi hallerinde yaşıyor, hiçbir yere çıkmıyor, yalnızca cumartesi pazar günleri tiyatroya gidiyorlardı.

Koca sabah erken işe gidiyor, gece geç vakit dönüyor; genç kızdan farksız karısı haftada iki kez kütüphaneye gidiyordu. Sık sık onun, öğrenci gibi, sırt çantasında kitaplarla, küçük ellerinde sade, pek hoş, yeni, temiz eldivenlerle yamacın başında aksıyor gibi hafiften sallanarak küçük adımlarla yürüdüğünü görüyordum. Yüzü kuşları anımsatıyordu, gözleri ışıltılıydı, ayna önünde porselen heykelcikler gibiydi. Askerler onun sağ yanında bir kaburgasının eksik olduğunu, bunun için öyle tuhaf bir biçimde salınarak yürüdüğünü söylüyorlardı; ama onun böyle yürümesi benim çok hoşuma gidiyordu, gözümde avludaki kadınlardan, subay eşlerinden hemen ayırıyordu onu. Subay eşleri gür

seslerine, süslerine, arkası kabarık eteklerine karşın, karanlık yüklükte gereksiz eşyaların arasında unutulup kalmış, bayatlamış gibiydiler.

Avluda herkes biçkicinin ufak tefek karısının yarım akıllı olduğunu düşünüyor, kitaplar arasında mantığını yitirdiğini, öyle ki, ev işlerini bile yapamadığını, çarşıya pazara kocasının gittiğini; gene kocasının, Rus olmayan şişko, suratsız, tek gözü sürekli kırmızı, öteki gözünün yerinde kırmızı bir oyuk olan aşçı kadına öğlen, akşam için ne yemekler yapılacağını söylediğini anlatıyorlardı. Hanım (öyle söz ediyorlardı ondan) domuz etini sığır etinden ayıramazmış, bir gün de pazardan maydanoz yerine acırga almış. “Ne korkunç bir şey, düşünabiliyor musunuz?”

Evde üçü de sanki, tavuklar için olan bu büyük tuzağın kafeslerinden birine, soğuktan korunmak için insanların havasız, pis evlerinin pencerelerinden bir rastlantı sonucu giren iskete kuşları gibi, yabancıydı.

Emir erleri bir gün bana, subayların biçkicinin ufak tefek karısına kötü bir oyun oynadıklarını söylediler: Bir gün biri, bir gün başka biri ona âşık olduğunu, onun için deli olduğunu, onun çok güzel bir kadın olduğunu yazdıkları mektuplar veriyorlarmış kadına. Kadın her birine cevap yazıyormuş, kendisini rahat bırakmalarını rica ediyormuş, onları üzdüğü için çok üzgün olduğunu yazıyormuş, onu artık sevmemeleri için Tanrı’ya dualar ediyormuş. Kadından gelen mektupları subaylar hep birlikte okuyorlarmış, onunla alay ediyorlarmış, arkasından başka birinin adıyla yeni bir mektup yazıyorlarmış.

Emir erleri, bunları bana anlatırken gülüyor, biçkicinin karısı için kötü şeyler söylüyorlardı.

Yermohin bas sesiyle, “Zavallı, salak kadın, yaygaracı!” diyor ve Sidorov sessizce destekliyordu onu:

“Her kadın aldatılmak ister. O da farkında her şeyin...”

Biçkicinin karısının kendisiyle alay edildiğinin farkında olduğuna inanamıyordum. Ve hemen durumu ona anlatmaya karar vermiştim. Aşçı kadının bodruma gittiği bir ânı kollayıp karanlık merdivenden ufak tefek kadının dairesine çıktım, mutfağa girdim. Kimse yoktu mutfakta, odalara geçtim. Biçkicinin karısı masada oturuyordu. Bir elinde altın kaplama bir fincan, öteki elinde açık bir kitap vardı. Beni görünce korktu, kitabı göğsüne bastırdı, alçak sesle haykırdı:

“Kimdir bu? Avgusta! Kimsin sen?”

Çabuk çabuk, ne diyeceğimi bilemeden bir şeyler anlatmaya çalıştım ona. Elindeki kitabı veya fincanı bana fırlatacağından korkuyordum. Kırmızı, büyük bir koltukta oturuyordu. Üzerinde mavi, yakası ve kol ağızları püsküllü, uzun, kadife bir entari vardı. Sarı, dalgalı saçları omuzlarına dökülmüştü. Kiliselerin ana kapısındaki meleklerle benziyordu. Koltuğun arkalığına yaslanmış, iri gözleriyle bana bakıyordu. Bakışları önce öfkeliydi, sonra gülümsemeyle karışık şaşkın.

Söyleyeceklerimi söyledikten sonra, cesaretimi kaybedip döndüm, kapıya yürüdüm. Seslendi arkamdan:

“Dur!”

Fincanı tepsiye bıraktı, kitabı masanın üzerine attı, ellerini kavuşturup yaşını başını almış birinin tok sesiyle konuşmaya başladı...

“Ne tuhaf bir çocuksun sen böyle... Yanıma gel!”

Son derece dikkatli gittim yanına, elimi tuttu; avucu içindeki elimi soğuk, ince parmaklarıyla okşayarak sordu:

“Bunu gelip bana söylemen için hiç kimse göndermedi seni, değil mi? Tamam. Farkındayım, görüyorum ki sen kendin düşündün bunu yapmayı, inanıyorum sana...”

Elimi bıraktıktan sonra gözlerini kapadı, alçak sesle, sözcükleri uzatarak şöyle dedi: “Pis askerler öyle diyorlar demek!”

Ağırbaşlı bir tavırla, “Buradan başka bir yere taşınırsanız, iyi edersiniz,” dedim. “Nedenmiş?”

“Rahatınızı kaçıracaklar.”

Tatlı tatlı gülümsedi, bir süre sonra sordu:

“Okula gittin mi sen? Kitap okuyabiliyor musun?”

“Kitap okuyacak zamanım olmuyor.”

“Okumayı sevsen, zaman bulursun. Neyse, teşekkür ederim!”

Parmaklarını birleştirdiği elini uzattı bana, parmaklarının arasında gümüş bir madeni para vardı; bu soğuk şeyi almaktan utandım ama onu geri de çeviremedim, odadan çıkınca merdivenin başındaki sütunun üzerine bıraktım parayı.

Kadının yanından benim için yepyeni, derin bir izlenimle ayrıldım. Sanki bir şafak sökmüştü önümde; birkaç gün onun geniş odasını, odanın içinde biçkicinin, mavi entarisiyle bir meleşe benzeyen karısını düşünürken çok mutluydum. Odasında her şey bana çok yabancı, çok güzeldi. Ayaklarının altında altın rengi bir halı vardı; pencerelerin gümüş gibi parlayan camlarından kış güneşi bakıyor, onun çevresini ısıtıyordu.

Onu bir kez daha görmek istiyordum. Gidip bir kitap isteseydim kendisinden, nasıl olurdu?

Yaptım bunu ve tekrar aynı yerde, elinde kitapla gördüm onu; ama yüzü sarı bir mendille sarılıydı, gözleri şişti. Biçkicinin karısı bana siyah ciltli bir kitabı verirken anlayamadığım bir şeyler mırıldandı. Yanından katran ve anason kokan kitapla ayrıldım. Ev sahiplerinin kitabı görüp almamaları, hırpalamamaları için temiz bir gömlek ve kâğıda sarıp tavan arasına sakladım.

Okumadıkları halde, kuponları, verdiği hediyeler için aldıkları Niva¹¹ dergisini, resimlerine baktıktan sonra yatak odasındaki dolaba koyuyor, yıl sonunda da ciltletip karyolanın altına yerleştiriyorlardı. Orada daha öncesinden de üç cilt Resimli Dergi¹² vardı. Ben yatak odasının yerlerini yıkarken bu ciltlerin altına biraz kirli su sızmıştı. Patron Ruskiy Kuriyer¹³ gazetesine aboneydi, akşamları bu gazeteyi okurken küfürler savuruyordu:

“Bu adamlar neden böyle şeyler yazarlar, aklım almıyor! Eşekliğin daniskası bu yaptıkları...”

Cumartesi günü tavan arasında çamaşırları asarken kitabı hatırladım, elime aldım, açıp ilk satırını okudum: “Evde herkes kendi havasındaydı”. Gerçekçiliğiyle şaşırttı beni bu cümle. Pencerenin önünde ayakta, okumayı sürdürdüm. Üşüyünceye kadar okudum; akşam da ev sahipleri ayine gittiklerinde kitabı mutfığa indirdim ve sonbahar yaprakları gibi sararmış, hırpalanmış sayfaların arasına daldım. Kitap çabucak bambaşka bir dünyaya, yeni yeni isimlerin, ilişkilerin içine götürdü beni. Her romanda olmayan iyi yürekli kahramanlarla, karanlık yüzlü kötü insanlarla tanıştırdı beni. Xavier de Montépin’in bir

romanıydı bu. Her roman gibi uzun, birçok insanın ve olayın, bilinmedik, hızlı bir yaşamın anlatıldığı bir romandı. Romanda her şey, satırlar arasında, iyinin sevilmesine, kötünden nefret edilmesine yardımcı olan gizli bir ışık varmış gibi aydınlık, inanılmaz derecede sadeydi. Yoğun bir karmaşanın içine sıkışmış insanların kaderini bir gerginlik içinde izlemeye zorluyordu beni. Birden bu duruma engel olma, onlara yardımcı olma arzusu uyandırmıştı bende. Önümde ansızın, beklenmedik bir biçimde açılıveren bu hayatın kâğıtta yazılı bir hayat olduğunu unutuyordum; bir sayfada mücadele sarsıntıları arasında her şey unutuluyor, sevinç duygusuna, bir başka sayfada ise hüzne karışıyordu.

Kendimi romana öylesine kaptırmıştım ki, ön kapının çingırağını duyunca çingırağı kimin, niçin çaldığını anlayamamıştım.

Mum neredeyse sonuna kadar yanmış, daha sabahleyin güzelce temizlediğim kandil, isten simsiyah olmuştu. İlgilenmem gereken büyük lamba yerinden çıkmış, sönmüştü. Suçlarımın izlerini silmeye çalışarak telaşla koşturmaya başladım mutfağın içinde, kitabı sobanın altına soktum, lambayı düzeltmeye çalışıyordum. Odadan fırlayan dadı kadın öfkeyle daldı mutfağa:

“Sağır mısın nesen? Kapı çalınıyor!”

Koşup kapıyı açtım.

“Uyuyor muydun?” diye sordu patron sert bir tavırla; karısı, merdivenin basamaklarını ağır ağır çıkarken, kendisini kapıda beklettiğim için çok üşüdüğünden şikâyet ediyordu, yaşlı kadın ise küfürler savuruyordu. Mutfakta mum yaktığımı hemen fark etti, ışıktaki ne yaptığımı sormaya başladı.

Ben susuyordum; yüksek bir yerden düşmüş, her yanımda kırılmış gibi hissediyordum kendimi. Kitabı bulacağından çok korkuyordum. Bas bas bağırarak evi yakacağımı söylüyordu. Bir süre sonra ev sahibi karısıyla birlikte yemeğe geldi, kocakarı beni şikâyet etmeye başladı onlara:

“Görüyor musunuz, bütün bir mumu yakmış, bu çocuk günün birinde evi de yakacak...”

Yemek yerlerken dördü birden, bilerek veya bilmeden yaptığım hatalar için, gözdağı vererek söylenip durdular bana. Ama ben onların bütün bunları bana kızgınlıklarından ya da beni sevdiklerinden değil, yalnızca can sıkıntılarından söylediklerini biliyordum. Ayrıca, onların konuşmalarının, kitaptaki insanların konuşmaları yanında çok boş, gülünç olduğunu görmek de tuhaftı.

Sonunda kalktılar yemek masasından. Tıka basa yedikleri için ağırlaşmışlardı, yatmaya gittiler. Yaşlı kadın öfkeli yakınmalarıyla Tanrı'yı yeterince rahatsız ettikten sonra sobanın üstüne çıktı ve sesini kesti. O zaman ben kalktım, sobanın altından kitabı aldım, pencerenin önüne geçtim. Aydınlık bir geceydi, ay doğrudan pencereye bakıyordu ama kitabın ufak puntolu yazısı okunmuyordu. Okumayı çok istiyordum. Raftan bakır bir tencere aldım, ay ışığını kitaba yansıtacak biçimde yerleştirdim; daha kötü, daha karanlık oldu. O zaman köşede peykenin üzerine, tasvirlerin yanına çıktım, lambanın ışığında, ayakta okumaya başladım. Bir süre sonra yoruldu, peykeye uzanıp uyudum. Yaşlı kadının bağırması, beni dürtmesiyle uyandım. Öfkeden yüzü kıpkırmızı, sarı başını kudurmuş gibi sallayarak üzerinde yalnızca bir gömlekle, elindeki kitapla omuzlarıma vuruyordu. Ranzadan uluyordu Viktor:

“Anne, ne bağırp duruyorsunuz!.. Bir rahat yok sizden...”

“Kitap gitti, kesin yırtarlar onu”, diye geçirdim içimden.

Sabah çayında yargılıyorlardı beni. Patron sert bir tavırla soruyordu:

“Nereden buldun o kitabı?”

Kadınlar, birbirinin sözünü keserek bağıyorlardı, Viktor kitabın sayfalarını kuşkulu kuşkulu koklarken şöyle diyordu:

“Esans kokuyor bu, vallahi esans kokuyor...”

Nedense, gerçeği söyleyemedim onlara, kitabı alay papazının emir eri Sidorov’dan aldığımı söyledim.

“Götür geri ver onu, bir daha da böyle bir şey yaptığını görmeyeyim!” dedi patron.

Kitabın papaza ait olduğunu öğrenince papazın kitap okuduğuna şaşırarak hiddetlenerek bir kez daha incelediler onu. Ama patron bana kitap okumanın zararlı ve tehlikeli bir şey olduğunu bir süre daha anlatmaya çalışsa da, bu biraz rahatlatmıştı onları.

“Kitap okuyanların neler yaptığını gördünüz işte, demiryolunu kundakladılar, insanları öldürmek istediler...”

Karısı öfkeli, endişeli bağırdı kocasına:

“Aklını mı yitirdin sen? Neler söylüyorsun çocuğa?”

Montépin’in kitabını Sidorov’a götürdüm, durumu anlattım ona, Sidorov kitabı aldı, bir şey söylemeden, küçük bir sandığı açtı, içinden temiz bir havlu çıkardı, kitabı sarıp sandığa koyduktan sonra şöyle dedi:

“Onların dediğine kulak asma sen, benim yanıma gel, burada istediğin kadar oku, kimseye bir şey söylemem! Geldiğinde ben burada değilsem, anahtar tasvirin arkasında asılı, sandığı aç, oku...”

Ev sahiplerinin kitap konusunda düşünceleri gözümde kitabı birden çok önemli, dehşetli bir sır düzeyine çıkarmıştı. “Kitap okuyanların” bir yerde, birilerini öldürmek amacıyla demiryolunu kundaklamış oldukları beni hiç ilgilendirmiyordu. Ama günah çıkarırken papazın bana sorduğu soruyu, öğrencilerin bodrumda kitap okuduklarını, Smuriy’in “doğru kitaplar” konusunda anlattıklarını hatırlıyordum. Dedemin dinsizlerin zararlı kitapları üzerine söylediklerini de hatırlıyordum.

“Yüce hükümdarımız Aleksandr Pavloviç zamanında bazı aşağılık soylular kendilerini bu çeşit kitaplara, dinsizliğe kaptırıp bütün Rus halkını Roma’nın papasına, dinsizlere bağlamak istediler! Bunun üzerine General Arakçeyev suçüstü yakaladı onları, ne rütbede olduklarına bakmadan, topunu Sibirya’ya sürdü, orada çürüyüp gittiler...”

“Yıldızlarla bezenmiş çardakları”, “Gervasiy’i”,¹⁴ onun heyecanlı, alaylı sözlerini hatırlıyordum:

Bizim işlerimizi merak eden kara cahiller! Sizin zayıf gözleriniz asla göremeyecek onları!

Kendimi çok büyük birtakım sırların, yaşamların eşiğinde hissediyordum. Şaşkındım! Kitabı sonuna kadar okumak istiyordum. Askerin sandığından kaybolur ya da Sidorov kitaba bir zarar verir diye çok korkuyordum. Biçkicinin karısına ne derdim sonra?

Yaşlı kadın ise emir erinin yanına kaçmamam için sürekli izliyordu beni, başımın etini yiyordu:

“Kitap kurdu! Kitap iyi şeyler öğretmez insana. Kitap meraklısı o kadını da görüyorsun işte, iyice kaybetti kendini... Pazara bile gidemiyor, ancak subaylarla kırıştırıyor, gündüzleri evine alıyor onları, biliyorum, alıyor!”

Haykırmak istiyordum:

“Yalan söylüyorsunuz! Öyle bir kadın değildir o...”

Ama biçkicinin karısını savunmaktan korkuyordum, kocakarı kitabı ondan aldığımı anlarsa ne yapardım?

Birkaç gün durumum hiç iyi değildi: Üzerimde büyük bir dalgınlık, endişeli bir can sıkıntısı vardı. Montépin’in başına bir şey gelir korkusuyla uyuyamıyordum. Ve işte bir gün biçkicinin karısının aşçısı avluda durdurdu beni:

“Kitabı getir!”

Yemekten sonra ev sahipleri dinlenmek için yattıklarında bir fırsatını buldum, son derece mahcup, çaresiz, gittim biçkicinin karısına.

İlk kez gittiğimde olduğu gibi karşıladı beni. Yalnız, şimdi kıyafeti değişti: Üzerinde sarı bir eteklik, açık yakasında firuze bir haç olan siyah kadife bir bluz vardı. Dişi şakrakkuşu gibiydi...

Kitabı henüz bitiremediğimi, ev sahiplerinin okumama izin vermediğini söylerken utancımın ve bu kadının karşısında olmamın verdiği sevinçten gözlerim dolu dolu olmuştu.

İnce kaşlarını çatarak, “Tüh, ne aptal insanlarmış!” dedi. “Oysa patronunun ne güzel bir yüzü var! Neyse, üzülme bırak şimdi. Bir şeyler düşünürüm ben. Bir mektup yazarım ona!”

Bu korkuttu beni. Ev sahiplerine yalan söylediğimi, kitabı ondan değil, papazdan aldığımı söylediğimi açıkladım. Yalvarmaya başladım:

“Mektup yazmayın ona, ne olur! Sizinle alay edeceklerdir, küfür edeceklerdir size. Zaten avludakilerden kimse sevmiyor sizi, alay ediyorlar sizinle, aptal bir kadın olduğunuzu, bir kaburganızın eksik olduğunu söylüyorlar...”

Bütün bunları bir solukta söyledikten sonra fazla ileri gittiğimi, ona gereksiz, kırıcı şeyler söylediğimi anladım. Kadın üstdudağını ısırды, ata binmiş gibi avuç içiyle kalçasına vurdu. Mahcup olmuşum. Başımı önüme eğmiştim. O anda yer yarılrsa da içine girsem, istiyordum. Ama biçkicinin karısı sandalyeye bıraktı kendini, neşeli kahkahalar atmaya başladı.

“Aman ne aptallık... Ne aptallık! Ama ne yapmalı?” diye sordu kendi kendine bana dimdik bakarak, sonra iç çekip şöyle dedi: “Çok tuhaf bir çocuksun sen, çok...”

Kadının hemen yanındaki aynaya bakınca kemikli, ablak yüzümü gördüm. Alnımda kocaman bir morluk vardı, uzun süredir kesilmemiş saçlarım her yandan tutam tutam sarkıyordu. Bunun için mi “tuhaf bir çocuktum”?.. Tuhaf çocuk hiç de porselen bir heykelciğe benzemiyordu...

“O gün verdiğim küçük parayı almamışsın. Neden?”

“Paraya ihtiyacım yok benim.”

Kadın derin bir göğüs geçirdi.

“Bu durumda elimden bir şey gelmez! Kitap okumana izin verirlerse gel, sana kitap veririm...”

Aynanın önünde üç kitap vardı. Benim getirdiğim en kalınlarıydı. İçim sızlayarak baktım ona. Biçkicinin karısı küçük, pembe elini uzattı bana.

“Tamam, görüşürüz!” dedi.

Usulca dokundum eline ve hemen çıktım.

Anlaşılan, bir şey bilmediğini söyleyenler belki de haklıydı. Baksanıza, yirmi kapiğe, bebek gibi, küçük para diyordu.

Ama hoşuma gitmişti bu...

11. XIX. yüzyıl sonlarında Rusya’da oldukça popüler olan bir dergi. (Y.N.)

12. “*Jivopisnoye Obozreniye*,” XIX. yüzyıl sonunda Petersburg’da yayımlanan, resimli, popüler bir dergi. (Y.N.)

13. XIX. yüzyıl sonunda Moskova’da yayımlanan gazete. Aynı isimli bir gazete günümüzde de yayımlanmaktadır. (Y.N.)

14. Pereyaslavski Piskoposu (1700-1769). (Y.N.)

Ve okuma tutkusunun bana ne denli ağır aşığılanmalara, gurur kırıklıklarına, endişeye mal olduğunu şimdi hüzünlü, tuhaf bir duyguyla hatırlıyorum!

Biçkicinin karısının bana verdiği kitaplar inanılmaz derecede değerli gibi geliyordu bana, yaşlı ev sahibesinin onları sobada yakacağından korktuğum için de, elimden geldiğince bu kitapları düşünmemeye çalışıyor, bu yüzden, sabahları çaya, ekmek almaya gittiğim bakkaldan renkli, küçük kitaplardan alıyordum.

Genç bakkal kalın dudaklı, her zaman ter içinde, son derece sevimsiz biriydi. Beyaz yüzünde sıracı hastalığının yaraları, siyah lekeler vardı, gözlerinde renk yoktu, şiş ellerinin parmakları küt, biçimsizdi.

Dükkânı, delikanlıların, sokağın hoppa kızlarının akşamları toplanma yeri idi. Patronumun kardeşi de her akşam bira içmeye, kâğıt oynamaya oraya gidiyordu. Onu yemeğe çağırmam için sık sık oraya gönderiyorlardı beni ve dükkânın arkasındaki küçük, sıkışık odada dükkân sahibinin al yanaklı, biraz aptal karısını birçok kez Viktor'un veya başka bir gencin kucağında görüyordum. Anlaşılan, dükkân sahibinin gururunu kırmıyordu bu durum; dükkânda ona yardımcı olan kız kardeşine de kilise korosundakiler, askerler, her isteyen sarılınca gene kızmıyordu. Dükkânda mal azdı, sahibi bunu, dükkânı yeni açtığı için böyle olduğuyla açıklıyordu. Dükkân sonbahardan beri açık olmasına karşın, işlerini hâlâ bir düzene koyamamıştı. Konuklarına, müşterilerine berbat durumda tablolarını gösteriyor, isteyenlerin, iğrenç şiirlerini not etmelerine izin veriyordu.

Bir kapık karşılığında okumak için Mişa Yevstigneyev'in bomboş, saçma kitaplarını alıyordum ondan. Çok pahalıydılar ve onları okumaktan hiçbir zevk almıyordum. "Guak ya da Karşı Koyulamaz Gerçek", "Venedikli Bir Fransız", "Rusların Kabardinlerle Savaşı" veya "Kocasının Mezarının Üzerinde Ölen Güzel Müslüman Kadın"... Ve hiç hoşlanmadığım daha bir sürü kitap. Çoğu zaman canımı sıkıyordu bu kitaplar. Sanki alay ediyorlardı benimle, aptal yerine koyup anlaşılmaz sözcüklerle yalan yanlış şeyler anlatıyorlardı bana.

"Okçular", "Yuriy Milovlavski", "Esrarengiz Rahip", "Tatar Süvari Yapança" ve bunlar gibi kitaplar daha çok hoşuma gidiyordu. Belleğimde bir şeyler kalıyordu onlardan. Ama ilgimi en çok azizlerin hayatını anlatan kitaplar çekiyordu. Onlarda kimi zaman ciddi, beni inandıran, derinden etkileyen bir şeyler oluyordu. Büyük çilekeşlerin hayatı İyi İş'i, büyükannemi ve iyi saatlerindeki muhteşem dedemi hatırlatıyordu bana.

Odon kesmeye ambara gittiğimde ya da kimsenin olmadığı, soğuk tavan arasında okuyordum. Kimi zaman da, kitap beni çok sardıysa ya da onu bir an önce bitirmem gerekiyorsa, geceleri kalkıyor, mumu yakıyordum; ne var ki, mumların geceleri küçüldüğünü fark eden yaşlı kadın, mumların boyunu çırayla ölçüyor, ölçtüğü çırayı da saklıyordu. Sabahleyin mumun boyu kısalmışsa veya ben çırayı bulup mumun kısalan bölümü konusunda onu aldatamamışsam mutfakta bir yaygara kopuyordu. Bir keresinde Viktor da yattığı yerden öfkeyle bağırmişti:

"Havlamayı kesin artık, anne! Rahat vermiyorsunuz insana! Elbette kısalacak mum, çocuk kitap okuyor. Bakkaldan alıyor kitapları, biliyorum! Gidin de tavan arasındaki

kitaplarını görün...”

Yaşlı kadın tavan arasına koştu, bir kitap buldu orada, parça parça etti onu.

Kuşkusuz, buna çok üzüldüm ama okuma isteğim daha da arttı. Kendi kendime düşünüyordum: “Günün birinde bu eve bir aziz gelse, ev sahiplerim ona da ders vermeye, onu kendilerine çevirmeye çalışırlar. Bunu can sıkıntısından yaparlar. İnsanları yargılamaktan, onlara bağılmaktan, onlarla alay etmekten vazgeçerlerse söyleyecek bir şeyleri kalmaz, konuşmayı unuturlar, kendilerini bile göremez olurlar. İnsanın kendini bilmesi için, başkalarına karşı belirli bir davranış biçimi olmalıdır.”

Benim ev sahiplerimin yakınlarına öğretmen gibi davranmaktan, onları yargılamaktan başka bildikleri bir şey yoktu. Onlar gibi yaşamaya, onlar gibi düşünmeye, hissetmeye başlarsa bu kez bunun için yargılıyorlardı yakınlarını. Böyle insanlardı işte.

Ama gene de bir yolunu buluyor, okuyordum. Yaşlı kadın birkaç kez yırtmıştı kitaplarımı ve bu yüzden bakkala bir anda büyük bir miktar, kırk yedi kapık borçlu duruma düşmüştüm! Bakkal tehdit ediyordu beni, bir şey almaya gittiğimde ev sahiplerinin parasından keseceğini söylüyordu.

“O zaman ne olacak?” diye alay edercesine soruyordu bana.

Dayanılmaz derecede tiksiniyordum ondan; belki de bunun için, özel bir zevk duyarak çeşitli tehditler savuruyordu bana: Dükkâna girdiğimde lekeler içinde yüzü değişiyor, yumuşak bir tavırla soruyordu bana:

“Borcunu getirdin mi?”

“Hayır.”

Bu endişelendiriyordu onu, yüzünü buruşturuyordu.

“Olur mu böyle şey? Savcıya vermemi mi istiyorsun seni, hı? Alıp içeri mi tıksınlar seni?”

Para bulabileceğim bir yer yoktu. Aylığımı dedeme veriyorlardı. Ne yapacağımı bilemiyordum. Borcumu ödememi biraz beklemesi için yalvarmama karşılık olarak bakkal bir gün gözleme gibi yağlı, tombul elini bana uzatıp şöyle demişti:

“Öp elimi, bekleyeyim!”

Ama ben buna karşı tezgâhın üzerindeki terazî taşını kapıp ona fırlatmaya kalkışınca yere çömelip haykırmıştı:

“Ne yapıyorsun, ne yapıyorsun... şakaydı!”

Onun şaka yapmadığını anlayınca, baskısından kurtulmak için para çalmaya karar verdim. Geceleri patronun giysilerini temizlerken ceplerinde madeni paraların tıngırdadığını duyuyordum. Bazen yere düşüyor, döşemede bir yerlere yuvarlanıyorlardı. Bir keresinde böyle bir para merdivenin altında bir tahta aralığına düşmüştü. Bunu söylemeyi unutmuştum, paranın oraya düştüğünü ancak birkaç gün sonra hatırlayınca, iki rubleliği tahtanın aralığından alıp patrona vermiştim; karısı kocasına şöyle demişti:

“Görüyorsun işte! Giysilerini çıkardığında cebinde bıraktığın parayı sayman gerekiyor.”

Ama patron bana bakarak gülümsemişti.

“O benim cebimden para çalmaz, biliyorum!”

Şimdi, çalmaya karar verdiğimde patronun bu sözünü, onun güven dolu gülümsemesini hatırlıyor, bunun benim için çok zor olduğunu hissediyordum. Birkaç kez

cebinden gümüş paraları çıkarmış, saymıştım, sayıyor ama almaya karar veremiyordum. Üç gün bunun ıstırabını çektim ve sonunda her şey çok çabuk ve kolay bir biçimde halloluverdi. Durup dururken sordu bana patron:

“Ne o, Peşkov, pek durgun görünüyorsun, hasta falan değilsin ya?”

Açık yüreklilikle anlattım ona sıkıntımı. Kaşlarını çattı.

“Kitapların insanı ne duruma düşürdüğünü görüyorsun işte! Öyle veya böyle, insanın başına dert açarlar!”

Bir elli kapıklık verdi bana, pek ciddi, ekledi:

“Dikkat et, karıma da, anneme de bir şey söyleyeyim deme, evde büyük gürültü kopar!”

Sonra tatlı tatlı gülümseyerek şöyle dedi:

“Çok inatçı bir çocuksun, Tanrı nasıl bilirse öyle yapsın seni! Ama önemli değil, iyi bir şey bu. Ama kitapları bırak artık! Yılbaşından sonra iyi bir gazeteye abone olacağım, onu okursun...”

Ve böylece, akşamları çaydan yemek vaktine kadar ev sahiplerine yüksek sesle Moskova Dergisi’ni okumaya başladım. Canı fena halde sıkılan ev sahiplerimin sindirimlerine yardımcı olmak için Vaşkov’un, Rokşanın’in, Rudnikovski’nin romanlarından bölümler, edebiyat yazıları okuyordum.

Yüksek sesle okumaktan hoşlanmıyordum, okuduğumu anlayamıyordum. Ama ev sahiplerim dikkatle, sanki büyük bir saygıyla kendilerini vererek tutkuyla dinliyor, ah vah ediyor, kahramanların gaddarlıklarına şaşıyor, mağrur tavırlarla birbirlerine şöyle diyorlardı:

“Oysa biz ne güzel, sakın, mutlu, böyle şeylerden habersiz yaşıyoruz, Tanrı’ya şükürler olsun!”

Olayları şaşırıyor, ünlü haydut Çurkin’in yaptıklarını arabacı Foma Kruçin yaptı sanıyor, isimleri birbirine karıştırıyorlardı. Hatalarını düzeltiyordum, buna çok şaşırıyorlardı.

“Amma da zeka var bu çocukta!” diyorlardı.

Moskova Dergisi’nde sık sık Leonid Grav’ın şiirleri çıkıyordu. Çok seviyordum onun şiirlerini. Birkaçını defterime yazmıştım. Oysa ev sahiplerim şair için şöyle diyorlardı:

“Adam kocamış ama hâlâ şiir yazıyor.”

“Sarhoşun teki, üstelik yarım akıllı, dünya umurunda değil.”

Strujkin’in, Kont Memento Mori’nin şiirlerinden hoşlanıyordum, ama kadınlar, genci de, yaşlısı da şiirin maskaralık olduğunu söylüyorlardı.

“Yalnızca kukla Petruşka¹⁵, bir de artistler şiir okur.”

Küçük, sıkışık bir odada ev sahiplerinin gözleri önünde olduğum kış akşamları çok ağır geliyordu bana. Pencerenin dışında ölü bir gece, arada bir buzların çatırdadığı duyuluyordu; insanlar masada, dondurulmuş balıklar gibi sessizce oturuyorlardı. Fırtına pencere camlarına, duvarlara çarpıyor, borularda uğulduyor, baca kapaklarını çarpıyordu. Çocuk odasında bebekler ağlıyordu, karanlık bir köşeye çekilmek, oraya sinmek, kurt gibi ulumak istiyordum.

Masanın bir yanında kadınlar oturuyor, dikiş dikiyor ya da çorap örüyorlardı; ötekiler ise... Viktor kamburunu çıkarıp masaya eğilmiş, isteksiz isteksiz, çizimleri kopya ediyor,

arada bir bağıyordu:

“Sallamasanıza şu masayı! Kurtuluş yok mu sizden, Tanrı'nın cezaları, köpekler...”

Patron, bir kenarda oturuyor, kocaman kasnağa gerili kalın beze masa örtüsü işliyordu, parmaklarının altından kırmızı yengeçler, mavi balıklar, sarı kelebekler, sarı sonbahar yaprakları görünüyordu. Örgünün modelini kendi çizmişti ve üç kıştır onun üzerinde çalışıyordu. Çok bıkmıştı ondan ve gündüzleri işim olmadığı zamanlar sık sık şöyle diyordu bana:

“Hadi, Peşkov, otur şu masa örtüsünün başına, çalış biraz!”

Oturup kalın iğneyle çalışmaya başlıyordum. Acıyordun patrona ve her zaman bütün gücümle yardım etmek istiyordum ona. Onun bir gün çizim yapmayı da, işlemeyi de, kâğıt oynamayı da bırakacağını, daha ilginç, her zaman aklında olan başka bir şeye, bütünüyle yabancı olduğu bir şeye bakar gibi bakarak sabit, şaşkın bakışlarla bakacağı bir işe başlayacağını düşünüyordum. Saçları alnına dökülüyordu, yanakları kilisedeki papaz çömezlerinininki gibi şişiyordu.

Karısı soruyordu ona:

“Öyle kara kara ne düşünüyorsun?”

İşinin üzerine eğilerek karşılık veriyordu:

“Eh işte.”

Sesimi çıkarmadan, hayret ediyordum: Bir insana ne düşündüğü sorulabilir miydi? Bu soruya cevap da verilemezdi. İnsan bir anda birçok şey düşünebilirdi: Gözlerinin önünde olan bir şeyi de; dün gördüğü, bir yıl önce gördüğü bir şeyi de düşünebilirdi. Karmakarışık, yakalanamaz şeyler olabilirdi bunlar, hepsi her an hareket edebilir, değebilirdi.

Bir akşam Moskova Dergisi'nin yazılarının okunması erken bitti. Yatak odasında karyolanın altındaki dergileri okumayı önerdim, evin genç hanımefendisi kuşkulu, “Okuyacak ne var ki onlarda?” dedi. “Yalnızca resimler, hepsi o kadar.”

Karyolanın altında Resimli Dergi'den başka Agonyok¹⁶ da varmış. Ve işte, Salias de Turnemir'in “Baltıklı Kont Tyatin”ini okuyorduk. Patron öykünün biraz aptal kahramanını pek sevmişti; küçük ağanın başından geçen acıklı olaylara acımasızca, gözlerinden yaş gelene kadar kahkahalarla gülüyor, bağıyordu:

“Hayır, çok komik bir şey bu!”

Karısı, kocası gibi düşünmediğini göstermek amacıyla karşılık veriyordu:

“Boş versene, saçma sapan şeyler!”

Karyolanın altından çıkan dergilerin büyük yararı oldu bana. Onları kendi başıma mutfağa götürmek hakkını kazanmıştım, artık geceleri okuma olanağım da vardı.

Şansıma, yaşlı kadın da çocuk odasında yatıyordu artık. Dadı sürekli sarhoştur çünkü. Okumama Viktor'un engel olduğu yoktu. Evde herkes uyuduktan sonra kalkıyor, usulca giyinip bir yerlere gidiyor, sabaha kadar dönmüyordu. Işık vermiyorlardı bana, mumu içeri götürüyorlardı, mum almaya param yoktu. Şamdanların altında birikmiş mumları belli etmeden topluyor, bir sardalye konserve kutusuna koyuyor, üzerine kandil yağı döküp içine bir ip sokuyordum. Yaptığım bu isli kandil geceleri sobanın üzerinde sabaha kadar yanıyordu.

Kalın bir cildin sayfalarını çevirdiğimde kandilin alevinin küçük, kırmızı dili sönecekmiş gibi titriyor, her an kandilin kokan erimiş yağına dalıp çıkıyor, duman

gözlerimi yakıyordu. Ama bütün bu rahatsızlıklar kitaptaki resimlere bakarken, onlarla ilgili açıklamaları okurken duyduğum hazda kaybolup gidiyordu.

Bu resimler dünyayı önümde giderek daha geniş açıyordu; onu masalsı kentlerle süslüyor, bana yüksek dağlar, güzel deniz sahilleri gösteriyordu. Hayat büyülü bir biçimde büyüyor, yeryüzü daha çekici, insanlarla, kentlerle, çeşitli değişikliklerle doluyordu. Şimdi, Volga'nın ötelere, uzaklara baktığımda oraların bomboş olmadığını biliyordum; oysa eskiden ara sıra baktığımda içime bir hüznün çökerdi: Yer yer siyah çalılık lekeleriyle kaplı düzlükler, onların sonunda duvar dibi yükselen siyah bir orman, çayırların üzerinde bulanık, soğuk bir mavilik... Her yerde bir boşluk, yapayalnızlık vardı. Yüreğimde de bir boşluk oluyordu, sakin bir hüznün çöküyordu içime, isteklerimin hepsi kaybolup gidiyordu, düşünecek bir şeyim olmuyordu, gözlerimi kapamak istiyordum. Bu kasvetli boşluk hiçbir şey vaat etmiyordu bana, yüreğimde olan her şeyi çekip alıyordu.

Resimlerin açıklamaları bazı ülkeler, bazı kişiler hakkında anlaşılır bilgiler içeriyordu; geçmişin ve günümüzün çeşitli olaylarından söz ediyorlardı. Çoğunu anlayamıyordum ve acı veriyordu bana bu. Kimi zaman "metafizik", "milyarder", "finans uzmanı" gibi tuhaf birtakım sözcükler saplanıyordu beynime. Çok huzursuz ediyorlardı beni, büyüdükçe büyüyor, her şeyi kaplıyorlardı. Bu sözcüklerin anlamını çözemezsem asla bir şey anlayamayacağım gibi geliyordu bana. Özellikle bu sözcükler bütün sırların önünde bekçi gibi dikiliyordu. Çoğu zaman cümleler, aklımdan gitmiyor, parmağa batmış bir kıymık gibi başka bir şey düşünmeme engel oluyordu.

Hatırlıyorum, tuhaf şiirler okuyordum:

Yalnızlığa mahkûmum zincire vurulmuş gibi
Bir mezar gibi sessiz, kasvetli,
Geçiyor Hunların kralı Attila,
Arkasında savaşçıları haykırıyor:
Nerede o Roma, o güçlü Roma nerede?

Roma bir kentti, bunu biliyordum artık ama Hunlar kimdi? Kesinlikle öğrenmem gerekiyordu bunu.

Uygun bir zamanını kollayıp soruyordum patrona.

Şaşırılmış gibi tekrarlıyordu sorumu:

"Hunlar mı? Ne olduklarını Tanrı bilir! Saçma, yalan yanlış şeyler bunlar..."

Ve ters ters sallıyordu başını.

"Kafanı çok lüzumsuz, boş şeylerle dolduruyorsun! Senin bu yaptığın çok kötü, Peşkov."

İyi veya kötü, ama öğrenmek istiyordum.

Hunların kimler olduğunu alay papazı Solovyev'in bildiğini düşünüyordum. Avluda yakalıyordum onu, Hunların kim olduğunu ona soruyordum.

Suluk yüzlü, sürekli hasta ve sinirli, gözleri kırmızı, kaşsız, sarı sakallı papaz siyah asasını yere vurarak şöyle diyordu:

"Bu neden ilgilendiriyor seni, ha?"

Teğmen Nesterov soruma öfkeyle şöyle karşılık vermişti:

“Neden bahsediyorsun sen?”

O zaman, Hunların kim olduğunu eczacıya sorabileceğime karar verdim; her zaman bana karşı çok iyiydi, zeki biri olduğu yüzünden belliydi, altın gözlüğü sürekli iri burnunun üzerinde dururdu.

Eczacı Pavel Goldberg şöyle dedi bana:

“Hunlar, Kırgızlar gibi göçebe bir kavimdi. Şu anda böyle bir halk yok yeryüzünde, nesli tükendi.”

Canım sıkılmıştı, üzülmüştüm. Hunların nesli tükendiği için değil, bunca zaman bana acı çektiren bu sözcüğün aslında böylesine basit ve bana bir şey kazandırmamış olmasıydı beni üzen.

Ama Hunlara çok müteşekkirdim. Onlarla karşılaştıktan sonra bilmediğim sözcükler artık o kadar huzursuz etmiyordu beni ve Attila'nın sayesinde eczacı Goldberg'le tanışmıştım.

Goldberg zor sözcüklerin hepsinin sade anlamını biliyordu. Her bilinmez anahtarı vardı onda. Gözlüğünü iki parmağıyla düzelttikten sonra kalın camlarının üzerinden gözlerimin içine bakıyor, alnıma ince çiviler çakıyor gibi şöyle diyordu:

“Sevgili dostum, sözcükler ağaçlarda yapraklar gibidirler. Ve bir yaprağın neden başka bir biçimde değil de, böyle olduğunu anlamak için ağacın nasıl yetiştiğini öğrenmek gerekir! Kitap, her şeyin güzel, yararlı olduğu iyi bir bahçedir, dostum...”

Sürekli “mide ekşimesinden” rahatsız olan evdeki büyüklere soda ve magnezyum, bebeklere rahatlatıcı defne yaprağı kremi almak için sık sık gidiyordum onun yanına. Eczacının kısa açıklamaları kitaplara ilgimi giderek arttırıyordu ve kısa bir süre sonra sarhoş için votka ne ise, kitaplar da benim için öylesine vazgeçilmez olmuştu.

Bambaşka bir yaşamı, insanları başarılarla veya suçlara götüren büyük duyguların, isteklerin dünyasını gösteriyorlardı bana. Çevremdeki insanların başarılarla, suçlara yeteneksiz olduklarını görüyordum; kitapların yazdığı her şeye uzak, yaşamlarında ilginç nelerin olduğunu anlayamadan bir köşede yaşıyorlardı. Ben böyle bir hayat istemiyordum... İstemediğimi apaçık biliyordum...

Resimlerin açıklamalarından Prag'da, Londra'da, Paris'te kentin orta yerinde çukurlar, çöp yığınları olmadığını, oralarda geniş caddelerin, başka görünümlü evlerin, kiliselerin olduğunu biliyordum. Oralarda insanları eve kapayan, altı ay süren kışlar da, yalnızca haşlanmış lahana, mantar turşusu, yulaf unu, iğrenç keten yağında pişmiş patates yenebilen Büyük Perhiz de yoktu. Büyük Perhiz'de kitap da okunmazmış, Resimli Dergi'nin hepsini almışlardı elimden ve bu boş, anlamsız oruç yaşamını tekrar yaşıyordum. Oruç, onu kitaplarda öğrendiklerimle karşılaştırdığımda şimdi daha da boş, anlamsız geliyordu bana. Kitap okurken kendimi daha sağlıklı, daha güçlü hissediyordum; hızlı, iyi çalışıyordum, bir amacım vardı: İşimi ne kadar çabuk bitirirsem okumaya o kadar çok zamanım olacaktı. Kitaplarım olmayınca bezgin, tembel oluyordum, daha önce bilmediğim kötü bir unutkanlık çöküyordu üzerime.

Hatırlıyorum böyle günlerde aklımın almadığı bir şeyler oluyordu. Bir gece, herkes yattıktan sonra kilisenin çanı birden boğuk boğuk çalmaya başladı. Evde herkes bir anda ayaklandı, yarı giyinik, pencerelere koştular. Birbirlerine soruyorlardı:

“Yangın mı? Tehlike çanı mı?”

Öteki dairelerde he herkesin telaşlandığı, kapıların çarptığı duyuluyordu. Biri avluda dizgininden çekelediği atıyla avluda koşturuyordu. Yaşlı ev sahibesi, “Kiliseyi soymuşlardır!” diye bağıyordu, patron susturmaya çalışıyordu onu:

“Kes artık, anne, bunun tehlike çanı olmadığı belli!”

“Ya da piskopos ölmüştür...”

Viktor sobanın üzerindeki yatağından inmiş, giyinirken homurdanıyordu:

“Ne olduğunu biliyorum ben, biliyorum!”

Patron bir yerde yangın kızılılığı var mı, diye bakmam için tavan arasına gönderdi beni. Yukarı koştum, tavandaki delikten çatıya çıktım. Herhangi bir yerde yangın kızılılığı yoktu. Soğuk, sakın havada yalnızca çanın sakın sesi patlıyordu. Kent yere uzanmış, uyuyordu. Karanlıkta görünmeyen insanlar, kızaklar sokaktan karları gıcırdatarak hızla geçiyorlardı; çan durmadan kötü kötü çalıyordu. Aşağıya indim.

“Yangın yok,” dedim.

Patron paltosunu giymişti, şapkası başındaydı.

“Tüh, kahretsin!” dedi.

Yakasını kaldırdı, kararsızlık içinde galoşlarını giymeye koyuldu. Karısı yalvarıyordu ona:

“Gitme! Ne olur, gitme...”

“Saçmalama!”

Viktor da giyinmişti, herkesi sinirlendirecek biçimde ısrarla aynı şeyi söylüyordu: “Ne olduğunu biliyorum ben...”

İki kardeş gidince kadınlar semaveri koymamı söyleyip pencerelere koştular ama tam o anda patron dış kapının zilini çaldı, bir şey söylemeden koşarak çıktı merdiveni, holün kapısını açıp boğuk bir sesle, “Çarı öldürdüler!” dedi.

Annesi, “Öldürdüler mi?” diye haykırdı.

“Evet, bir subay söyledi bana... Şimdi ne olacak?”

Viktor çaldı zili, isteksiz isteksiz soyunurken öfkeli, söyleniyordu:

“Ben de savaş çıktığı sanmıştım.”

Sonra hep birlikte çaya oturdular. Sakin sakin ama alçak sesle, dikkatli konuşuyorlardı. Dışarıda da sesler kesilmişti, çanın sesi duyulmuyordu artık. Evdekiler iki gün aralarında esrarlı fısıltılarla konuştular, bir yerlere gidiyorlar, onlara da konuklar geliyordu; birbirlerine ayrıntılı bir şeyler anlatıyorlardı. Neler olduğunu öğrenmeyi çok istiyordum. Ama ev sahipleri gazeteleri gizliyorlardı benden. Sidorov’a Çar’ı neden öldürdüklerini sorduğumda sesini alçaltıp cevap vermişti bana:

“Böyle şeyler konuşmak yasak bize...”

Ve bütün bunlar kısa zamanda unutuldu, günlük önemsenmeyen boş şeyler arasına karıştı ama bir süre sonra ben çok tatsız bir olay yaşadım.

Bir pazar günü, ev sahipleri sabah ayinine kiliseye gitmişlerdi, ben de semaveri koyduktan sonra odaları topluyordum. Çocukların büyük olanı mutfağa gitmiş, semaverin musluğunu çıkarmış, masanın altına oturup muslukla oynamaya başlamış. Semaverin borusuna çok kömür koymuştum, semaverin suyu boşalınca lehim erimiş. Odadan, semaverin gürül gürül, tuhaf sesler çıkardığını duyunca mutfağa koştum, orada dehşetle, semaverin mosmor olduğunu, döşemedem havalanmak istiyor gibi hopladığımı gördüm.

Musluğun sıcaktan yumuşayan tıkaçı pek mahzun, aşağı sarkmış, semaverin kapağı yan yatmış, kulpların dibindeki eriyen kalay damla damla yere akıyordu. Koyu kırmızı-mavi semaver zil zurna sarhoş gibiydi. Üzerine su döktüm, cızırdamaya başladı, kötü bir şekilde devrildi.

Dış kapının zili çaldı, kapıyı açtım ve yaşlı kadının semaverin hazır olup olmadığı sorusuna cevap verdim:

“Hazır.”

Şaşkınlık, korku içinde verdiğim bu cevap alay olarak düşünülmüş olsa gerekti, cezamı ağırlaştırdı. Dayak yedim. Yaşlı kadın bir demet çam çıtasıyla yaptı yapacağını. Gerçi acımamıştı ama sırtımın derisi altında birçok kıymık bırakmıştı. Akşama doğru sırtım yastık gibi kabardı, ertesi gün öğleyin patron beni hastaneye götürmek zorunda kaldı.

Gülünç derecede uzun boylu ve şişko doktor beni, muayene ettikten sonra boğuk, bas sesiyle, “Bu durumda işkence tutanağı düzenlemem gerekiyor,” dedi.

Patronun yüzü kıpkırmızı oldu, askerler gibi topuklarını birbirine vurdu, alçak sesle doktora bir şeyler anlatmaya başladı. Doktor onun başının üzerinden kısa cevap verdi:

“Elimde olan bir şey değil bu. İmkânsız.”

Sonra bana sordu:

“Şikâyetçi olmak istiyor musun?”

Çok acı çekiyordum, gene de, “İstemiyorum,” dedim, “bir an önce acımı dindirin...”

Başka bir odaya götürdüler beni, masanın üzerine yatırdılar. Doktor kıymıkları hiç acıtmadan cımbızla çıkardıktan sonra, “Çok güzel tamir ettik derini, dostum,” dedi, “artık su geçirmezsin...”

Sırtımı dayanılmaz derecede gıdıklayan işini bitirdikten sonra ekledi:

“Kırk iki kıymık çıkardık, dostum, unutma bunu, ileride çok övüneceksin bununla!

Yarın bu saatte pansuman için gel. Sık dövüyorlar mı seni böyle?”

Bir an düşündükten sonra cevap verdim:

“Eskiden daha sık dövüyorlardı...”

Doktor bas sesiyle bir kahkaha attı.

“Her şey iyiye gidiyor, dostum, her şey!”

Beni patronun yanına götürünce, ona şöyle dedi:

“Buyurun alın çocuğu, sırtını temizledik! Yarın gönderin onu, pansumanını yapalım.

Ama şansınıza, komik bir çocuk...”

Faytona binerken patron şöyle diyordu:

“Beni de çok dövdüler, Peşkov... Ne yaparsın? Evet, ben de çok dayak yedim, birader!

Hiç değilse ben acıyorum sana, bana acıyan da yoktu, bir kişi bile yoktu! Her yerde insan çoktur ama acıyan bir it oğlu it çıkmaz! Hayvan oğlu hayvanlar...”

Yol boyunca küfür etti durdu, acıyordum ona. Benimle insan gibi konuştuğu için de minnettardım kendisine.

Evde isim günü kutlanmakta olan bir çocuk gibi karşıladılar beni. Kadınlar her şeyi, doktorun kıymıkları nasıl çıkardığını, ne dediğini ayrıntılarıyla anlattırdılar bana. Anlattıklarımı ah vah ederek, dudaklarını pek memnun şapırdatarak arada yüzlerini buruşturarak dinliyorlardı. Onların hastalığıma, çektiğim acılara, genelde hoş olmayan bu olayın tümüne karşı aşırı ilgileri şaşırtıyordu beni!

Onlardan şikâyetçi olmadığım için benden çok hoşnut olduklarını görüyordum; bundan yararlanıp biçkicinin karısından kitap almama izin vermeleri için yalvardım onlara. Dileğimi geri çevirmek istemediler; yalnızca, yaşlı kadın büyük bir şaşkınlıkla yükseltti sesini:

“Lanet olası!”

Ertesi gün biçkicinin karısının karşısındaydım gülümseyerek şöyle diyordu bana:

“Hasta olduğunu, seni hastaneye götürdüklerini duydum... Ne kadar yalan yanlış şeyler söylüyorlar, görüyor musun?”

Ona bir şey söylemedim. Gerçeği söylemekten utanıyordum, böyle kaba, üzücü bir şeyi bilmesine ne gerek vardı? Onun böyle bir şeyden haberdar olmaması daha iyiydi.

Tekrar yaşlı Dumas’ın, Ponson du Terrail’in, Montepen’in, Zakonne’nin, Émile Gaboriau’nun, Gustave Aimard, Boisgobey kalın kitaplarını okumaya başlamıştım. Hepsini büyük bir hızla, yutarcasına okuyordum, mutluydum. Olağanüstü bir yaşamın içinde hissediyordum kendimi. Bu hayat hoş bir biçimde heyecanlandırıyordu beni, cesaretlendiriyordu. Yaptığım kandil gene tütüyordu, neredeyse bütün gece okuyordum, nedense biraz rahatsızdı gözlerim ve yaşlı ev sahibesi pek sevecen, bana şöyle diyordu:

“Biraz dinlen, kitap kurdu, yoksa gözlerinden olacaksın! Sonra bir şey göremeyeceksin!”

Ne var ki, çok kısa bir zaman sonra anladım ki, olaylar çeşitli, ülkeler ve kentler değişik olsa da, bütün bu ilginç kitaplarda söz konusu olan hep aynı şeydi: İyiler mutsuzdular, kötülerce ezilmekteydiler; kötüler ise iyilere oranla her zaman daha başarılı, daha zekiydiler ama en sonunda bilinmeyen bir güçle iyiler, kötülerini alt etmekte ve kesinlikle kazanmaktaydılar. Kadınların da, erkeklerin de aynı sözcüklerle söz ettikleri “aşk”tan bıkmıştı artık. Bu tekdüzelik yalnızca can sıkıcı değildi, insanda donuk bir kuşku da uyandırıyor.

Bazen, daha ilk satırlarda kimin galip geleceğini, kimin yenileceğini anlamaya başlıyordum ve olayların düğümü anlaşılır olduğunda da kendi hayal gücümle çözmeye çalışıyordum onu. Kitabı okumaya ara verince, olayları aritmetik kitabında bir problem gibi çözmeye çalışıyordum; çoğu zaman da doğru sonuca varıyordum, kahramanlardan hangisinin her türlü esenliğin olduğu Cennet’e gideceğini, hangisinin yok olacağını doğru kestiriyordum.

Ama bütün bunların arkasında benim için başka anlam ifade eden gerçeğin canlı ışıltısını; başka bir yaşamın, ilişkilerin çizgilerini görüyordum. Paris’teki arabacıların, işçilerin, askerlerin ve bütün “alt tabaka” insanların Nijni’dekiler, Kazan’dakiler, Permi’dekiler gibi olmadıklarından emindim. Onlar beyefendilerle çok daha cesaretli konuşuyorlardı, onlara karşı çok daha rahat, bağımsızdılar. Sözgelimi, oradaki bir asker benim bildiğim askerlere hiç benzemiyordu. Ne Sidorov’a benziyordu ne gemideki Vyatlı’ya hele hele ne de Yermohin’e... O asker buralardakilerin hepsinden çok daha insandı. Smuriy’la ortak bir yanı vardı ama onun kadar hayvan, kaba değildi. İşte, bir bakkal... Ama o da benim tanıdığım hiçbir bakkala benzemiyordu. Kitaplarda benim bildiğim bakkallara benzeyen tek bakkal yoktu. Onlar çok daha içtendi, müşterileriyle çok daha yakından ilgileniyorlardı. Kitaplarda anlatılanlara göre, yurtdışında hayat burada gördüğüm hayattan daha ilginç, daha kolay, güzeldi: Oralarda insanlar böyle sık ve

hayvanca sarılmıyorlardı birbirinin boğazına; insanlarla, gemide Vyatlı askerle olduğu gibi acımasızca alay etmiyorlardı, Tanrı'ya yaşlı ev sahibesi gibi öfkeli yalvarmıyorlardı.

Kitaplar kötülerden, hırslı, aşağılık insanlardan söz ederken onların, öylesine iyi bildiğim, çok sık tanık olduğum, insan onuruyla oynamanın, açıklanamaz gaddarlığı kaba sertliğini açığa vurmuyorlardı. Kitaplardaki kötülerin kötülüğü yalnızca yüzeyseldi, onların neden kötü olduklarını anlamak hemen her zaman mümkündü; oysa ben çevremde amaçsız, anlamsız, kötülükler görüyordum. İnsanlar bundan bir yarar beklemeden, sırf hoşlandıkları için kötü oluyorlardı.

Okuduğum yeni her kitapla Rusya'daki hayatın bazı ülkelerdeki hayata hiç benzemediği daha açık seçik belirginleşiyordu önümde. Sarı, köşeleri kirli sayfalardaki bu gerçeklerin doğruluğuna olan inancımı daha da artırarak bana bulanık bir hüzün veriyordu.

Ve bir gün elime Goncourt'un "Zemganno Kardeşler"i geçti. Bir çırpıda, bir gecede okuyup bitirdim onu. Ve daha önce yaşamadığım bir şeyin şaşkınlığı içinde, tekrar sıradan, hüzünlü bir öykü okumaya başladım. Romanda, görünüşte karışık, anlaşılmaz bir şey yoktu. Olaylar ilk sayfalardan başlayarak azizlerin yaşam öykülerine benzeyen kuru, ciddi bir anlatımla devam ediyordu. Romanın öylesine düzgün kurulmuş, süslemelerden uzak dili önce şaşırtmıştı beni. Ama kısıtlı sözcükleri, sağlam kurulu cümleleri öylesine düzgündü, Zemganno kardeşlerin dramını öylesine etkileyici anlatıyordu ki, okurken duyduğum hazdan ellerim titriyordu. Zavallı artistin, kardeşinin pek sevdiği bir sanatla gizli olarak ilgilendiği tavan arasına kırık bacaklarıyla sürünerek nasıl çıktığını okurken hüngür hüngür ağlıyordum.

Bu nefis kitabı biçkicinin karısına geri verirken, bana böyle bir kitap daha vermesini istedim.

Kadın gülümseyerek, "Ne demek, böyle bir kitap daha?" diye sordu.

Onun bu gülümsemesi şaşırttı beni, nasıl bir kitap istediğimi söyleyemedim. Bunun üzerine kadın, "Sıkıcı bir kitaptır bu," dedi, "dur ben sana başka, daha ilginç bir kitap getireyim..."

Birkaç gün sonra Greenwood'un "Küçük Bir Hırpaninin Gerçek Yaşamı"ını verdi bana. Kitabın adı biraz dokunmuştu bana, ama ilk sayfası ruhuma bir heyecan gülümsemesi saldı. Ve kitabı, ruhumda o gülümsemeyle, bazı sayfaları ikinci, üçüncü kez tekrar okuyarak, sonuna kadar okudum.

Evet, kimi zaman çocuklar yurtdışında da çok acı çekiyorlardı! Demek benim durumum o kadar kötü sayılmazdı... Öyleyse tasalanmaya değmezdi!

Greenwood çok cesaretlendirdi beni, onun hemen arkasından da gerçek, "doğru" bir kitapla, Eugénie Grandet ile tanıştım.

İhtiyar Grandet, tam dedemi hatırlatıyordu bana. Kitabın bu kadar ince olması hiç iyi değildi, ama içinde o kadar çok gerçek vardı ki, şaşırmıştım. Benim çok iyi bildiğim, beni bıktıran bir gerçeği kitap yepyeni, garezsiz, sakın bir ışık altında gösteriyordu. Goncourt'un dışında, daha önce okuduğum bütün kitaplarda insanları ev sahiplerim gibi yüksek sesle, sert eleştiriyorlardı; suçlulara ise çoğu zaman sempatiyle yaklaşıyorlardı, erdemli insanlara da can sıkıcı bir duyguyla. İnsanların büyük ölçüde mantık ve irade harcayarak da olsa, arzulanana gene de kavuşamadıklarını görmek her zaman üzüyordu

beni. Erdemli insanlar onların karşısında, kitabın başından sonuna kadar taş sütunlar gibi dimdik duruyorlardı. Gerçi kötü niyetlerin hepsi bu sütunlara çarpıp parçalanıyorlardı, ama taşlara sempati duyulmuyordu. Bilindiği gibi, duvar ne kadar sağlam ve güzel olursa olsun, elma koparmak istiyorsanız, elma bahçesinin duvarının güzelliğiyle avutamazsınız kendinizi. Erdemin arkasında çok daha değerli, çok daha canlı bir şey varmış gibi geliyordu bana...

Goncourt'da, Greenwood'da, Balzac'ta caniler yoktu, iyi yürekli de yoktu; yalnızca insanlar, güzel yaşamayı bilen insanlar vardı. Söyledikleri, yaptıkları her şeyin gerektiği gibi yapılıp söylendiğinden, başka türlü de yapılabileceğinin düşünülmesinden kuşku edilmesine izin vermiyorlardı.

Böylece, "iyi, doğru" bir kitabın ne büyük bir bayram, sevinç kaynağı olduğunu anlamıştım. Ama nasıl bulacaktım onu? Biçkicinin karısı bu konuda yardımcı olamıyordu bana.

Bana Arsène Houssaye'nin "Ellerim Dolu Gül, Altın ve Kan" romanını, Beyle'nin, Paul de Kock'un, Paul Féval'in kitaplarını önererek şöyle diyordu:

"Al sana güzel kitaplar."

Ama kendimi zorlayarak okuyordum onları.

O daha çok Marryat'ın, Werner'in romanlarından hoşlanıyordu, onun hoşlandığı bu romanlar bana sıkıcı geliyordu. Spielhagen'den de tat alamıyordum ama Auerbach'ın öyküleri çok hoşuma gidiyordu. Sue ile Victor Hugo pek çekmiyorlardı beni, daha çok Walter Scott'u yeğliyordum. Beni büyük Balzac'ın kiler gibi heyecanlandırarak, sevince boğacak kitaplar istiyordum.

Biçkicinin karısının yanına giderken temiz bir gömlek giyiyor, saçlarımı tarıyor, elimden geldiğince yakışıklı görünmeye çalışıyordum. Bunu başarabiliyor muydum bilmiyorum ama her zaman benim yakışıklılığımı fark edip benimle her zaman tertemiz, neşeli yüzünde bir balık gülümsemesiyle değil de, daha samimi, dostça konuşmasını istiyordum. Ama o gülümseyerek, yorgun, tatlı bir sesle soruyordu:

"Okudun bitirdin mi? Hoşuna gitti mi?"

"Hayır."

İnce kaşlarını hafiften kaldırıp bakıyordu yüzüme, derin bir soluk aldıktan sonra her zaman olduğu gibi, burnundan konuşarak, "Peki ama niçin?" diye soruyordu.

"Böyle bir şeyi daha önce okumuştum."

"Nasıl, böyle bir şeyi?"

"Aşk üzerine..."

Kadın gözlerini kısarak şeker gibi tatlı, gülümsüyordu.

"Ah, her romanda aşk vardır!"

Geniş koltukta otururken kürk terlikler içindeki küçük ayaklarını sallıyor, esneyerek mavi entarisine sarınıyor, dizinin üzerindeki kitabın kapağını pembe parmaklarıyla tıklatıyordu.

Sormak istiyordum ona: "Neden hiç dışarı çıkmıyorsunuz? Öyle ya, subaylar hep mektup yazıyorlar size, sizinle alay ediyorlar..."

Ama bunu ona söyleyecek cesareti bulamıyordum kendimde, "aşk" üzerine kalın bir kitapla, yüreğimde hüznü bir hayal kırıklığıyla ayrılıyordum yanından.

Avluda onunla ilgili giderek daha kötü, küçük düşürücü şeyler söylüyorlardı. Bu yalan yanlış, uydurma, iğrenç dedikoduları dinlemek gururumu incitiyordu. Arkasından acıyordum kadına, onun adına korkuyordum. Ama yanına gittiğimde, dik bakışlı gözlerini, küçücük bedeninin kedi kıvraklığını, her zaman neşeli yüzünü görünce acıma duygum da, korkum da bir anda yok oluyordu.

İlkbaharda aniden gitti, birkaç gün sonra da kocası daireden taşındı. Odalar boşalınca, yeni kiracıların gelmesi beklenirken, daha önce duvarlarda tabloların asılı olduğu yerlerde boş kare izlere, eğri çivilerin deliklerine bakmak için oraya gittim. Boyalı döşemede değişik renklerde bez parçaları, buruşturulup atılmış kâğıtlar, kırık ilaç kutuları, koku şişeleri ve parlayan büyük bir topluiğne vardı.

Hüzünlendim, biçkicinin ufak tefek karısını bir kez daha görmek, ona ne çok minnettar olduğumu söylemek istiyordum...

15. Hacivat-Karagöz'e benzer bir kukla oyunu kahramanı. (Y.N.)

16. İlk kez 1899'da yayına başlayan ve günümüze dek yayınıını sürdüren bir dergi. (Y.N.)

Biçkicinin karısı ayrılmadan önce ev sahiplerimin alt katına çocukları ve ak saçlı, kehribar ağızlığıyla sürekli sigara içen annesiyle birlikte, siyah gözlü bir kadın taşınmıştı. Kadın sert tavırlı, pek kibirli, çok güzeldi. Gür, hoş bir sesle konuşuyor, herkese, karşısındakiler ondan çok uzaktaymış, onları görmekte zorlanıyormuş gibi başını arkaya atarak gözlerini hafif kısarak bakıyordu. Esmer bir asker, Tufayev, hemen her gün beyaz bir atla kapıya geliyordu. Kadın gümüş rengi, uzun kadife entarisi, beyaz eldivenleri ve geniş konçlu, sarı çizmeleriyle kapıya çıkıyor; bir elinde entarisinin eteği ve sapı leylak rengi taşlı kırbacı, diğer küçücük eliyle ise atın dişleri dışarıda yüzünü okşuyordu. At çakmak çakmak gözleriyle yandan bakıyordu ona, titriyor, çiğnenmiş toprağı toynaklarıyla hafifçe dövüyordu.

Kadın, atın pek güzel eğdiği boynuna avuç içiyle pat pat vurarak alçak sesle şöyle diyordu:

“Rober, Ro-ober...”

Sonra küçücük ayağıyla Tufayev'in dizine basıp ustaca atlıyordu eyerin üzerine ve at pek mağrur, bent boyunca dans eder gibi yürüyordu. Kadın eyerde, onun bir parçasıymış gibi rahat oturuyordu.

Kadının, her bakıldığında başka, daha önce görülmemiş, insanın yüreğini her seferinde baş döndürücü bir mutlulukla dolduran olağanüstü bir güzelliği vardı. Ona bakarken şöyle geçirdim içimden: “Tarihî romanların güzel kadın kahramanları Diana de Poitiers de, Margot da, Vallière de böyleydiler işte. Kentte konuşlanmış tümenin bütün subayları sürekli çevresindeydi, akşamları dairesinde keman, piyano, gitar çalıyor, dans ediyor, şarkı söylüyorlardı. Çevresinde en çok dönüp duran binbaşı Olesov'du. Kısa bacaklı, şişman, kırmızı yüzlü, kır saçları yağlı biriydi binbaşı Olesov. Gemi makinistine benziyordu. Çok güzel gitar çalıyor, kadına karşı onun sadık, uysal hizmetçisiymiş gibi davranıyordu.

Hafif şişmanca, kıvrıkcık saçlı beş yaşlarındaki kızı da annesi gibi çok güzeldi. İri, mavi gözleri pek ciddi, sakin, bir şey bekliyormuş gibi bakıyorlardı. Ve çocuksu olmayan bir dalgınlığı vardı bu kızın.

Büyükannesi sabahtan akşama kadar Tufayev ve içine kapanık, şişko, şaşkı oda hizmetçisiyle birlikte ev işi yapıyordu. Çocuğun dadısı yoktu. Neredeyse hiç kimsenin ilgilenmediği küçük kız sabahtan akşama kadar kapı önünde ya da karşıdaki odun yığnında oynuyordu. Akşamları sık sık onunla oynamaya çıkıyordum, çok sevmiştim bu kızı, çabucak alışmıştı bana ve ona masal anlatırken kollarımda uyuyordu. Uyanınca kucağımda yatağına götürüyordum onu. Kısa zamanda öyle oldu ki, akşamları yatmadan önce gelip ona iyi geceler dememi istemeye başladı. Gidiyordum yanına, tombul elini mağrur bir tavırla uzatıyordu bana:

“Yarın görüşmek üzere! Başka ne demeliyim, büyükanne?”

Büyükannesi ağzından ve kalkık burnundan gri sigara dumanı salarak, “Tanrı korusun seni de,” diye cevap veriyordu.

Küçük kız, dantelli yorganını başına çekerken, “Yarın sabaha kadar Tanrı korusun seni,” diye tekrarlıyordu, “şimdi uyumak istiyorum.” Büyükannesi uyarıyordu onu:

“Yarına kadar değil, her zaman!”

“Peki, her zaman yarın olmuyor mu?”

“Yarın” sözcüğünü çok seviyordu. Sevdiği her şeyi geleceğe taşıyordu. Koparılmış çiçekleri, kırılmış dalları toprağa sokuyor, şöyle diyordu:

“Yarın bahçe olacak burası...”

“Yarın benim de bir atım olduğunda annem gibi ben de atıma binip dolaşacağım...”

Çok akıllı bir kızdı, ama pek neşeli değildi. Heyecanlı bir oyun sırasında sık sık birden durgunlaşıyor, düşünceye dalıyor, beklenmedik bir soru soruyordu:

“Papazların saçları neden kadınlarınkı gibi uzun oluyor?”

Isırgan otu bir yerini yaktığında, ota parmağını tehdit eder gibi sallayarak şöyle diyordu:

“Bak, görürsün, Tanrı’ya dua edeceğim, seni çok kötü yapacak. Herkesi cezalandırabilir Tanrı, annemi bile...”

Kimi zaman sakın, pek ciddi bir hüznün çöküyordu üzerine; bana sokuluyor, ıslıl ıslıl gözlerini gökyüzüne doğrultuyor, şöyle diyordu:

“Büyükannem bazen kızıyor bana ama annem hiç kızmıyor, hep gülüyor. Herkes seviyor annemi çünkü her zaman çok işi oluyor, konukları geliyor, gözlerini ayırmıyorlar ondan çünkü çok güzel annem. Çok sevimlidir, güzeldir benim annem. Olesov ona, ‘Güzel anne!’ diyor.”

Bu küçük kızı dinlemek çok büyük haz veriyordu bana. Benim bilmediğim, tanımadığım bir dünyadan söz ediyordu. Annesinden her zaman seve seve ve çok söz ediyordu. Onu dinlerken önümde sessizce, yepyeni bir hayat açılıyordu, tekrar Kraliçe Margot’yu hatırlıyordum; bu, kitaplara güvenimi, aynı zamanda yaşama sevincimi daha da artırıyordu.

Bir akşam, kapı önünde taşlıkta oturmuş, dolaşmaya çıkan ev sahiplerimi bekliyordum, küçük kız kucagımda uyuyordu; atla annesi geldi, yumuşakça atladı attan, başını arkaya atıp sordu bana:

“Ne o, uyudu mu?”

“Evet.”

“Hayret...”

Er Tufayev çıktı kapıya. Atı alıp götürdü. Kadın kırbacını kemerinin arasına soktu, kollarını uzattı.

“Ver onu bana!”

“Ben götürürüm!”

Kadın, atına bağırır gibi, “Haydi!” diye bağırdı bana ve ayağını merdivenin basamağına attı.

Kız uyandı, o anda pek sevimliydi, annesine baktı, o da kollarını uzattı annesine. Basamakları çıktılar.

Bana bağırılmasına alıştım ama bu kadının bağırması üzmüştü beni. Çünkü, alçak sesle söylese de, herkes her dediğini yapıyordu.

Birkaç dakika sonra şaşş oda hizmetçisi çağırdı beni. Küçük kız huysuzluk yapıyormu, bana iyi geceler demeden yatmak istemiyormuş.

Küçük kızın annesinin yanına, konuk odasına hayli mağrur bir tavırla girdim... Kız

annesinin kucağındaydı, annesi becerikli elleriyle giysisini çıkarıyordu.

“İşte geldi, istediğin canavar,” dedi.

“Hayır o canavar değil, benim erkek arkadaşım...”

“Demek öyle? Çok güzel. Öyleyse bir hediye verelim senin erkek arkadaşına. İster misin?”

“Evet, isterim!”

“Çok güzel, ben vereceğim, şimdi sen git yat.”

Küçük kız, “Yarın görüşürüz,” diye elini bana uzattı. “Tanrı yarına kadar korusun seni...”

Annesi hayretle haykırdı:

“Kim öğretti sana bunu, büyükannen mi?”

“Evet...”

Küçük kız gittikten sonra annesi işaret edip yanına çağırdı beni.

“Ne hediye etmemi istersin sana?”

Bana bir şey hediye etmesine gerek olmadığını ama isterse, bir kitap verebileceğini söyledim.

Pek hoş kokan sıcacık parmaklarıyla çenemi tutup kaldırdı, tatlı tatlı gülümseyerek sordu:

“Demek kitap okumayı çok seviyorsun, öyle mi? Şimdiye kadar hangi kitapları okudun?”

Gülümsediğinde daha da güzel oluyordu. Sıkılarak birkaç roman adı söyledim.

Kadın kollarını masanın üzerine yatırıp parmaklarını yavaş yavaş oynatarak, “Onlarda ne hoşuna gitti?” diye sordu.

Birkaç çeşit çiçeğin hoş, yoğun kokusu geliyordu kadından, bu güzel kokulara tuhaf bir biçimde at teri kokusu da karışmıştı. Uzun kirpikleri arasından düşünceli, ciddi bakıyordu yüzüme. O dakikaya kadar öyle bakan olmamıştı bana.

Yumuşak, güzel mobilyaların çokluğundan oda kuş yuvası gibi sıkışıkta. Pencereleri çiçeklerin koyu yeşilliği örtmüştü; loş ışıktaki sobanın kar beyazı çinileri parlıyordu; sobanın yanında cilalı siyah piyano ışıl ışıldı. Duvarlardan ise mat altın rengi çerçevelerde iri, yatık Slav harflerle yazılı bulanık birtakım yazılar bakıyorlardı ve her yazının altında kurdelede, basılı siyah bir yazı sarkıyordu. Her şey de benim gibi uysal bakıyordu bu kadına.

Elimden geldiğince, hayatın çok zor ve sıkıcı olduğunu, kitap okurken bunu unuttuğumu anlatmaya çalışıyordum ona.

“Evet, demek öyle?” diyerek ayağa kalktı. “İyi bir şey bu, belki de haklısın... Pekâlâ, başka ne yapabilirim? Sana her zaman kitap vereceğim. Ama şimdi kitap yok bende... Neyse, şimdilik şunu al...”

Kanepenin üzerindeki sarı ciltli eski, küçük kitabı aldı...

“Bunu oku, sonra ikinci bölümünü vereceğim sana, hepsi dört bölümdür...”

Prens Meşçerski'nin “Petersburg'un Sırları” ile çıktım odadan, bu kitabı büyük bir merakla okumaya başladım. Ama daha ilk sayfaları okurken açıkça anladım ki, “Petersburg'un Sırları” Madrid'in, Londra'nın, Paris'in sırlarından hayli sıkıcı. Yalnızca, “Özgürlük ve Sopa” masalı hoşuma gitmişti.

Özgürlük şöyle diyordu: “Ben senden büyüğüm, çünkü daha akıllıyım”.

Sopa karşılık veriyordu:

“Hayır, ben daha büyüğüm çünkü senden güçlüyüm.”

Böyle tartışıyor, tartışıyor, sonra kavgaya tutuşuyorlardı. Sopa dövüyordu Özgürlük'ü ve hatırladığım kadarıyla, Özgürlük'ü hastaneye yatırıyorlardı, aldığı yaralardan orada ölüyordu.

Kitapta bir nihilistten söz ediliyordu. Hatırlıyorum, Meşçerski'ye göre nihilist öylesine kötü, zehirli biriydi ki, bakışından tavuklar bile ölüyorlardı. Nihilist sözcüğü aşağılık, yakışsız geliyordu bana ama başka bir şey anlayamıyordum bu sözcükten ve canım sıkılıyordu, üzülüyordum: Demek iyi kitapları anlayamıyordum! Oysa kitap iyi bir kitaptı, bundan kuşku yoktu: Yoksa böylesine önemli, güzel bir hanımefendi kötü kitaplar okur muydu?

Meşçerski'nin sarı ciltli romanını ona geri götürdüğümde kadın sordu bana:

“Nasıl, hoşuna gitti mi?”

Bu soruya cevap vermem hiç de kolay değildi. Hayır, dersem buna içerleyeceğini, kızacağını düşünüyordum.

Ama kadın yatak odasına doğru yürürken yalnızca gülümsüyordu; oradan elinde mavi maroken kaplı küçük bir kitapla döndü.

“Bunu seveceksin, yalnız, kirletmeden oku!”

Puşkin'in şiirleriydi bu. Hepsini, insanın görülmemiş güzellikte bir yere geldiğinde duyduğu, orayı koşarak bir anda dolaşmak isteğine kapıldığı duyguyla bir solukta okudum. İnsan, bataklık bir ormanda uzun süre yosunlar arasında yürüdüktan sonra hiç beklemediği bir anda önünde bol çiçekli, pırıl pırıl güneşli, kupkuru bir alan çıkınca böyle bir duyguya kapılır. Hayranlık içinde bir süre bakakalır oraya, sonra büyük bir sevinçle koşarak dolaşır her yanını; verimli toprağın yumuşak çimenlerine ayağının her dokunuşu mutluluk verir ona.

Puşkin, şiirinin sadeliğiyle, müziğiyle beni öylesine şaşırtmıştı ki, düzyazı uzun süre yapmacık, zorlama geldi bana, düzyazı okumak istemedi canım. “Ruslan”ın giriş bölümü büyükannemin en güzel masallarını, hepsini bir araya sıkıştırılmış gibi hatırlatmıştı bana. Bazı dizeleri de beni sarsılmaz gerçekliğiyle şaşkına çevirmişti.

Uzak, bilinmedik yollarda,

Görülmemiş hayvanların ayak izleri,

Aklımdan sürekli tekrarlıyordum bu dizeleri; ve bana çok tanıdık gelen belli belirsiz patikaları, çiğnenmiş, üzerlerinden cıva gibi ağır çiy tanelerini henüz silkeleyip atamamış otların üzerindeki gizemli izleri görüyordum.

Sözünü ettikleri her şeyi bayramlıklar gibi süsleyen gür sesli dizeler, aklımda şaşırtıcı biçimde rahat kalıyorlardı. Bu mutlu ediyordu beni, hayatımı kolaylaştırıyordu, hoş yapıyordu, dizeler yeni bir hayatın habercisi gibi doluyordu içime. Okuryazar olmak ne büyük bir mutluluktu!

Puşkin'in harika öyküleri hepsinden daha yakın, anlaşılırdı benim için. Birkaç kez okuduğum için hepsini ezbere biliyordum. Yatağa yattığımda gözlerimi kapayıp, uyuyuncaya kadar dizelerini fısıldıyordum. Emir erlerine öyküleri anlatıyordum kimi zaman. Dinlerken kahkahalarla gülüyorlardı, tatlı küfürler ediyorlardı. Sidorov başımı

okşayarak alçak sesle şöyle diyordu:

“Çok güzel, değil mi?”

Kendimi kaptırdığım heyecan ev sahiplerimin gözünden de kaçmamıştı, yaşlı kadın bağıırıyordu bana:

“Okumaktan başka yaptığın bir şey yok, haylaz çocuk, semaver dört gündür temizlemeni bekliyor! Oklavayı elime alırsam...”

Ne... oklava mı? Ona karşı şiirle savunuyordum kendimi:

Kap kara ruhuyla kötülüğü seven,
Büyücü kocakarı...

Küçük kızın annesi daha da büyümüşü gözümde... Demek böyle kitaplar okuyordu! Biçkicinin porselen karısı değildi o...

Puşkin'i ona geri götürüp pek üzgün, kendisine uzattığımda kendinden emin bir tavırla sordu bana:

“Hoşlandın mı?.. Daha önce duymuş muydun Puşkin'i?”

Dergilerden birinde şairle ilgili bir şeyler okumuştum ama onu bana kadının anlatmasını istiyordum, duymadığımı söyledim.

Puşkin'in hayatını, nasıl öldüğünü kısaca anlattıktan sonra, bir ilkbahar günü gibi gülümseyerek sordu:

“Kadınlara âşık olmanın ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu görüyor musun?”

Okuduğum bütün kitaplardan bunun gerçekten tehlikeli ama güzel de olduğunu biliyordum.

“Tehlikeli ama herkes âşık oluyor!” dedim. “Sanırım kadınlara da çok acı veriyordur bu...”

Her şeye baktığı gibi, gene öyle, kirpiklerinin arasından baktı bana, ciddi bir tavırla sordu:

“Demek öyle? Biliyorsun aşkı, öyle mi? O zaman umarım, unutmazsın bunu!”

Ve hangi şiirlerin hoşuma gittiğini sormaya başladı.

Elimi kolumu sallayarak ezbere okuyarak bir şeyler anlatmaya başladım ona. Bir şey söylemeden, ciddi ciddi dinledi beni, sonra ayağa kalkıp odanın içinde şöyle bir dolaştı, dalgın, “Sevgili küçük canavar, sen okula gitmelisin! dedi. Bu konuyu düşüneneğim... Ev sahiplerin akrabaları mı oluyor?”

Öyle olduğunu söylediğimde, beni suçluyormuş gibi haykırdı:

“Oh!”

“Béranger Şarkıları”nın gravürlü, altın işlemeli, kırmızı ciltli çok güzel bir baskısını verdi bana. İnsanın yüreğine işleyen bir hüznle, çılgın bir sevinci tuhaf bir biçimde birleştiren bu şarkılar aklımı temelli kaybettirdi bana.

“İhtiyar Dilenci”nin acı sözlerini göğsümde bir soğuklukla, okuyordum:

Muzır bir böcek misali mi üzüyorum sizi?

Ayağınızın altında ezin bu solucanı!

Ne diye acıyacaksınız ona? Tükürün geçin!

Neden eğitimciniz beni,
Böylesine vahşi bir güce çıkış yolu vermediniz?
Solucandan bir karınca çıkardı!
Ölürdüm ben, kardeşlerimi kucaklayarak,
Oysa şimdi yaşlı bir serseri gibi ölürlen,
İnsanlara öfke kusuyorum!

Bunun arkasından “Ağlayan Koca”yı okurken gözlerimden yaşlar gelesiye kahkahalar atıyordum. Özellikle Béranger’nin sözlerini hatırlıyordum:

Şen yaşamın ilmi,
Sıradanlar için zor değildir!..

Béranger çılgınca bir neşe, muziplik yapmak, önüme gelen insana küstahça, kırıcı şeyler söylemek arzusu uyandırıyor bende. Çok geçmeden bu konuda hayli başarılı olmaya da başlamıştım. Onun şiirlerini de ezbere biliyordum. Birkaç dakikalığına emir erlerinin mutfaklarına kaçıp onlara okuyordum ezberimde olan şiirleri.

Ne var ki, kısa bir süre sonra bundan vazgeçmek zorunda kaldım, çünkü şu mısırlar kızlarla ilgili iğrenç şeyler söylüyordu:

On yedisinde bir kız
Şapka gibi yapışıp kalmaz başa!

Böyle şeyler çok gururuma dokunuyordu, bu yüzden emir eri Yermohin’in kafasına tencereyi indirmiştim. Sidorov ile öteki emir erleri kurtarmışlardı beni onun kaba ellerinden. Ama o günden sonra subayların mutfaklarına gidemez olmuşum.

Sokakta dolaşmaya çıkmama izin vermiyorlardı, dolaşacak zamanım da yoktu zaten. Olağan oda hizmetçiliği ve kapıcılık, “ayak işleri çocuğu” görevlerime şimdi, her gün geniş tahtalara kalın pamuklu bezler çakmak, üzerine çizimleri yapıştırmak, onlara patronun inşaat işlerinin hesaplarını kaydetmek, müteahhitlerin hesaplarını kontrol etmek işleri de eklenmişti; patron sabahtan gece yarısına kadar makine gibi çalışıyordu. O zamanlar panayırların resmî binaları ticaret adamlarının özel mülkiyeti idi. Dükkânlar çabucak yeni baştan inşa ediliyordu. Patronum önceki yıldan kalan dükkânları onarıyor, yenilerini yapıyordu. “Temellerin planlarını çizme, çatılara havalandırma deliği açma” gibi işler yapıyordu. Planları, içinde yirmi rublelik bir banknot olan zarfla birlikte yaşlı mühendise ben götürüyordum. Mühendis parayı aldıktan sonra imzasını atıyordu: “Plan projeye uygundur, işin kontrolü İmyarek tarafından yapılmıştır”. Elbette, projeyi görmemiştir, kontrolünü de yapmamıştır, çünkü hasta olduğu için evinden çıkamıyordu.

Panayır müfettişine, ve gerekli diğer kişilere, “her şeyin yasalara uygun olduğu belgesi” (patron bu belgelere böyle diyordu) alıp rüşvetleriyle birlikte ben götürüyordum. Bütün bu işler yüzünden, akşam bir yerlere konuk gitmiş ev sahiplerimi dairenin kapısında, evin önünde taşlıkta beklemek zorunda kalıyordum. Gerçi sık olmuyordu bu ama ev sahiplerim gece yarısından sonra dönüyorlardı ve ben taşlıkta ya da taşlığın karşısındaki odun yığınına oturuyor, benim hanımefendinin pencerelerine bakıyor,

tutkuyla orada yapılan neşeli konuşmaları veya çalınan müziği dinliyordum.

Pencereler açık oluyordu. Perdelerin, çiçeklerin arasından odalarda uzun boylu subayların dolaşmalarını, şişman binbaşının yuvarlanır gibi sağa sola gidip gelişini, son derece sade kıyafetli, çok güzel evin hanımının süzülerek yürüyüşünü izliyordum.

İçimden “Kraliçe Margot” diyordum ona.

Pencerelere bakarken şöyle düşünüyordum: “İşte, Fransız romanlarında anlatılan neşeli hayat bu!” Ve her zaman bir hüznün çöküyordu üzerime: Çocuk kıskançlığımla, Kraliçe Margot’nun çevresinde erkekleri görmek acı veriyordu bana. Arıların bir çiçeğin üzerinde dönüp durdukları gibi dönüyorlardı çevresinde.

Güzel kadının evine ötekilerden daha seyrek gelen neşesiz, alnında yara izi olan, gözleri derine kaçmış uzun boylu bir subay vardı. Her geldiğinde kemanını da yanında getiriyor ve çok güzel keman çalıyordu. Öyle güzel çalıyordu ki, geçenler pencerenin dibinde duruyor, sokağın bütün sakinleri toplanıp odunların üzerine oturuyor, hatta benim ev sahiplerim, bir yere gitmemişlerse, pencereleri açıyor, dinlerken keman çalan subayı övüyorlardı. Onların kilise zangocundan başka birini övdüklerini hatırlamıyorum; öyleyken, gene de, müzikten çok balık yağıyla yapılmış böreği sevdiklerini de biliyorum.

Bazı günler subayın tuhaf bir biçimde iç çekerek, avuç içini alnına koyup boğuk bir sesle şarkılar söylediği, şiirler okuduğu da oluyordu. Bir gün ben küçük kızla pencerenin dibinde oynarken Kraliçe Margot odada, keman çalan subaydan bir şarkı söylemesini rica etti. Subay uzun süre razı olmadı ama sonunda açıkça şöyle dedi:

Yalnızca şarkı güzel olmalı,
Güzelliğe şarkı bile istemez...

Bu şiir çok hoşuma gitmişti ve nedense acımıştım subaya.

Benim hanımefendiyi, özellikle odada yalnızken piyanonun başına geçip çalmaya başladığında seyretmekten çok hoşlanıyordum. Çaldığı müzik sarhoş ediyordu beni. O anda pencereden ve pencerenin arkasında lambanın sarı ışığında onun zarif bedeninden, mağrur profilinden, tuşların üzerinde kuşlar gibi uçuşan beyaz ellerinden başka bir şey görmüyordum.

Bakıyordum ona, hüznü müziğini dinliyordum, hayaller kuruyordum, sayıklıyordum... Bir yerde bir hazine bulacaktım, hepsini ona verecektim, o zengin olsun, yeter bana! Skobelev olsaydım, tekrar savaş açardım Türklere, onları yenince fidye alır, kentin en güzel yeri olan yamacın başında bir ev yaptırıp ona hediye ederdim. Yeter ki, bu sokaktan başka bir yere gitsin, arkasından bunca kötü, iğrenç dedikodular edilen evden ayrılınsın...

Bütün komşular, avlumuzdaki herkes, benim ev sahiplerim bile, Kraliçe Margot için, biçkicinin karısı için söyledikleri gibi çok kötü, öfke dolu sözler söylüyorlardı. Ancak, şimdi çok daha dikkatli, alçak sesle söylüyorlardı söyleyeceklerini .

Belki de çok önemli bir kişinin dul karısı olduğu için korkuyorlardı ondan. Odasının duvarlarındaki çerçeveli yazılar kocasının dedelerine eski Rus çarları Godunov’un, Aleksey’in, Büyük Petro’nun verdiği teşekkür belgeleriydi. Okuma yazma bilen, her zaman İncil okuyan emir eri Tufayev söylemişti bunu bana. İnsanlar belki de sapında leylak rengi

taş olan kırbacıyla onlara vurur diye korkuyorlardı... Bir keresinde, önemli bir devlet memuruna aynı kırbacıyla vurduğunu söylüyorlardı.

Gelgelelim, alçak sesle söylenenler genelde, yüksek sesle söylenenlerden aşağı kalmaz. Benim hanımefendim, kendisine karşı bir düşmanlık bulutu, benim anlayamadığım, beni çok bir üzen bir düşmanlık içinde yaşıyordu. Viktor, bir gece yarısından sonra eve dönerken Kraliçe Margot'nun penceresine bakınca onun yatak odasında, üzerinde yalnızca bir gömlekle, karyolada oturduğunu, binbaşının yere diz çökmüş, onun ayak tırnaklarını kestiğini, süngerle temizlediğini gördüğünü söylüyordu.

Yaşlı ev sahibesi yere tükürüyor, genç ev sahibesi ise yüzü kıpkırmızı, ciyak ciyak söyleniyordu:

“Tüh sana, Viktor! Hiç utanma yok mudur sende? Ah, şu erkekler ne iğrenç oluyorlar!”

Patron susuyor, bir şey söylemiyor, gülümsüyordu. Bir şey söylemediği için çok müteşekkirdim ona ama onun da bu gürültüye, öfkeye katılacağından için için korkmaktaydım. Kadınlar ah vah ederek bağırıp çağırarak sorguya çekiyorlardı Viktor'u: Kadın tam olarak nasıl oturuyordu, binbaşı nasıl yere diz çökmüştü? Viktor aynı şeyleri bir kez daha anlatıyordu.

“Adamın suratı kıpkırmızıydı, dili dışarıdaydı...”

Binbaşının kadının tırnaklarını kesmesinde bir anormallik görmüyordum ama dilinin dışarıda olduğuna inanmıyordum, bunun çirkin bir yalan olduğunu düşünüyordum. Viktor'un sözünü kestim:

“Bu ayıp bir şeyse, ne diye kadının penceresine baktınız? Çocuk değilsiniz çünkü...”

Elbette, bağırıp çağırdılar bana ama söyledikleri hiç üzmedi beni, istediğim yalnızca bir şey vardı: Avluya koşmak, binbaşının yaptığı gibi kadının önünde diz çökmek, ona yalvarmak:

“Lütfen, bu evden başka bir yere taşının!”

Başka bir yaşam biçiminin, değişik insanların, duyguların, düşüncelerin olduğunu öğrendikten sonra bu ev de, içindeki insanlar da artık giderek daha çok tiksindirmeye başlamıştı beni. Yüz kızartıcı iftiralar ağıyla kaplıydı ev; herkes için çekememezlikle, öfkeyle konuşmayan tek insan yoktu bu evde. Hasta, zavallı alay papazı ayyaş, ahlaksız olarak anılıyordu burada; ev sahiplerimin anlattığına göre, subaylarla karıları günaha batmışlardı; askerlerin kadınlar hakkında tekdüze konuşmaları midemi bulandırmaya başlamıştı; ama daha çok ev sahiplerimden iğreniyordum. Onların hoşlandıkları şeylerin, insanlar hakkında acımasız düşüncelerinin gerçek değerini biliyordum. İnsanların hataları üzerine konuşmak onlar için, bedavadan yararlanabilecekleri en büyük zevkti. Ev sahiplerim yalnızca, yakınlarını sözlü hırpalayarak eğlenebiliyorlardı. Kendilerinin sofu, zor, sıkıcı yaşamalarının öcünü böylece herkesten almış oluyorlardı.

Kraliçe Margot için kötü bir şey söylediklerinde hiç de çocuksu olmayan, kasıtlı birtakım duygular yaşıyordum, yüreğim iftiracılar nefretle kabarıyordu, içim herkese önüne geçilmez bir kötülük etmek, çılgınlık yapma arzusuyla doluyordu. Bazen de içimi fena halde sızlatan kendime de, bütün insanlara da acıma duygusu yaşıyordum. Bu sessiz acıma duygusu öfkeden de güçlü oluyordu.

Onun hakkında başkalarının bildiğinden çok şeyler biliyordum, bildiğimi

öğrenmelerinden de korkuyordum.

Pazar günleri patronlarım sabah duası için kiliseye gittiklerinde onun yanına gidiyordum. Yatak odasına, yanına çağırıyordu beni, altın rengi ipek kumaş kaplı küçük koltuğa oturuyordum, küçük kız hemen kucağıma çıkıyordu, annesine okuduğum kitapları anlatıyordum. Kraliçe Margot geniş karyolasında, yanağını, birleştirdiği küçük ellerinin üstüne koyup uzanıyordu. Üzerindeki örtü de, yatak odasındaki her şey de olduğu gibi altın sarısıydı. Esmer omzunun üzerinden geriye attığı örgülü siyah saçları önündeydi, arada karyoladan döşemeye sarkıyorlardı.

Beni dinlerken yüzüme yumuşak gözleriyle, belli belirsiz gülümseyerek bakarken soruyordu:

“Demek öyle?”

Benim gözümde onun iyi niyetli bakışı bile bir kraliçenin hoşgörülü gülümsemesi gibiydi. Boğuk, okşayıcı bir sesle konuşuyordu, sesi her zaman şöyle diyor gibi geliyordu bana:

“Biliyorum, bütün insanlardan daha iyi, temizim ben, onların hiçbirini de istemiyorum”.

Bazen ayna karşısında, alçak kanepeye oturmuş, saçlarını tararken buluyordum onu. Saçları dizlerinin üzerinde, kanepenin kolunda oluyor, arkasından neredeyse döşemeye kadar uzanıyordu. Saçları büyükanneminkiler gibi sık ve uzundu. Aynada esmer, sağlıklı göğüslerini görüyordum. Benim yanımda kısa korse, çorap giyiyordu; ama onun açıklığı, çıplaklığı ayıp duygular uyandırmıyordu bende, yalnızca, onun adına gurur duyuyordum. Her zaman ondan, kötü düşünceleri kovan çiçek kokuları geliyordu burnuma.

Sağlığım yerindeydi, güçlüydüm, kadın erkek ilişkisinin sırlarını çok iyi biliyordum; ama insanlar benim yanımda bu sırlardan öylesine duygusuz, kötü niyetle, öylesine katı, pis söz ediyorlardı ki, bu kadını bir erkeğin kolları arasında düşünemiyordum. Birinin, onun bedeninin sahibiymiş gibi ona eliyle dokunma hakkının olabileceğini kabullenmek zor geliyordu bana. Kraliçe Margot'nun mutfak aşklarına, kiler aşklarına yabancı olduğundan emindim. Onun bildiği başka yüce hazlar, başka sevgilerdi.

Ama bir gün konuk salonuna girdiğimde kalbimin kadınının yatak odasından gelen şuh kahkahasıyla, bir erkek sesi duydum. Erkek rica ediyordu:

“Bir dakika daha... Tanrım! İnanamıyorum...”

Hemen geri dönüp çıkmam gerekiyordu, anlıyordum bunu, ama gidemiyordum.

Kraliçem seslendi yatak odasından:

“Kim var orada? Sen misin? Gel...”

Çiçeklerin kokusundan boğucu bir hava vardı yatak odasında, perdeler inik olduğu için içerisi loştu... Kraliçe Margot karyolada yatıyordu, yorganı çenesine kadar çekmişti. Hemen yanında duvarın dibinde de, üzerinde yalnızca önu açık bir gömlekle, kemancı subay oturuyordu. Göğsünde de bir yara izi vardı. Sağ omzundan memesine kadar kırmızı bir çizgi olarak uzanıyordu ve o kadar belirgindi ki, loş ışıktaki bile açıkça görebiliyordum onu. Subayın saçları karmakarışıktı, yara izi olan yüzünde ilk kez bir gülümseme görüyordum. Çok tuhaftı gülümsemesi. İri ve kadın gözü gibi parlak gözleri “Kraliçe”ye, onun güzelliğini ilk kez şimdi görüymüş gibi bakıyorlardı.

“Benim dostumdur,” dedi Kraliçe Margot, bana mı, subaya mı diyordu, belli değildi.

Sesini çok uzaktan geliyormuş gibi duydum:

“Neden korktun öyle? Gel yanıma...”

Yanına gittiğimde çıplak, ateş gibi sıcak kolunu boynuma doladı, “Büyüyünce sen de mutluluğu tadacaksın,” dedi. “Hadi git şimdi.”

Kitabı rafa bıraktım, bir başkasını aldım, rüyada gibi çıktım odadan.

Kalbimde bir şey çatırdamıştı. Elbette, benim kraliçemin başka kadınlar gibi sevdiğini bir an geçirmedim aklımdan. Subay da böyle düşünmeme fırsat vermemişti. Gözümün önünden gitmiyordu gülümsemesi. Ansızın bir şeye şaşırın çocuk gibi sevinçle gülümsüyordu. Hüzünlü yüzü birden canlanmıştı. Seviyor olmalıydı onu, sevmemek mümkün müydü? Kraliçe de sevgisiyle mutlu etmiş olmalıydı onu... Çok güzel keman çalıyordu, pek duygulu şiirler okuyordu çünkü...

Ne var ki, bulmak zorunda kaldığım bu teselliler, benim ona karşı tutumum, gördüklerim ve hatta Kraliçe Margot ile ilgili tüm bu olanların iyi bir şey olmadığını açıkça gösteriyordu. Kendimde değilmişim gibi hissediyordum. Birkaç günüm derin bir üzüntü içinde geçti...

O aralar heyecanla, gözümü ayırmadan izliyordum onu ve bir gün kitap almak için yanına gittiğimde çok sert bir tavırla şöyle dedi bana:

“Ama, duyduğuma göre, çok yaramaz bir çocukmuşsun sen! Hiç beklemezdim senden...”

Tutamadım kendimi, kendisine, onunla ilgili kötü bir şeyler söylediklerinde midemin nasıl bulandığını, ne büyük acılar çektiğimi anlatmaya başladım.

Geldi karşımda durdu, elini omzuma koyup önce bir süre dikkatle dinledi anlattıklarımı ama çok geçmeden gülmeye başladı, usulca itti beni.

“Yeter, bunların hepsini biliyorum... anlıyor musun beni? Hepsini biliyorum!”

Sonra iki elimden tuttu, çok yumuşak bir tavırla devam etti:

“Bu tür iğrençliklerle ne kadar az ilgilenirsen, hayatta o kadar rahat edersin... A, ellerini yıkamıyorsun sen galiba...”

Ne var ki, bunu söylemeyebilirdi; bakır kapları yıkayan, yerleri temizleyen, bebek bezlerini sabunlu sudan geçiren kendisi olsaydı sanırım onun elleri de benimkilerden daha temiz olamazdı.

“Durumu iyi olan her insana öfkelenenler, onu kışkananlar olur; durumu iyi değilse, bu kez de alay ederler onunla, aşağılarlar onu.” Kucakladı beni, kendine çekti, gözlerimin içine bakarak dalgın, sürdürdü konuşmasını: “Seviyor musun sen beni?”

“Evet.”

“Çok mu?”

“Evet.”

“Peki, nasıl?”

“Bilmiyorum.”

“Teşekkür ederim... Harikasın! Sevilmekten hoşlanırım...”

Gülümsedi, bir şey söylemek istedi ama derin bir göğüs geçirdikten sonra, ellerimi bırakmadan, uzun süre bir şey söylemeden öyle durdu. Sonra, “Daha sık gel bana, her fırsatta hemen gel,” dedi.

Onun bu sözünden yararlanıp oraya gitmenin hazzını bol bol yaşamaya başladım. Ev

sahiplerim akşam yemeğinden sonra yatıyorlardı. Hemen aşağıya koşuyordum, Kraliçe Margot evdeyse bir saat kadar, hatta daha fazla oturuyordum yanında.

Pembe, usta parmaklarıyla firketeleri nefis kokan saçlarının arasına sokarken akıl veriyordu bana:

“Rus yazarların kitaplarını da okumalısın, kendi ulusunun hayatını da öğrenmen gerekir.”

Rus yazarların isimlerini sayarken soruyordu:

“Bunları hatırlıyor musun?”

Genellikle dalgın, biraz üzgünmüş gibi konuşuyordu:

“Okula gitmelisin sen, çok okumalısın, bunu sana söylemeyi hep unutuyorum! Ah, aman Tanrım...”

Onun yanında uzun süre kaldıktan sonra elimde yeni bir kitapla, içim sanki yıkanıp tertemiz olmuş gibi koşarak çıkıyordum yukarı.

Aksakov’un “Bir Ailenin Geçmişi”ni, ünlü Rus manzum masalı “Ormanlarda”yı, şaşırtıcı güzel “Bir Avcının Notları”nı, Grebenka ile Sollogub’un birkaç cildini, Venevitinov’un, Odoyevski’nin, Tyutçev’in şiirlerini okuyordum. Bu kitaplar ruhumu yıkıyor, onu yoksul, acı gerçeğin kabuğundan temizliyorlardı. İyi bir kitabın yararını hissediyor, böyle kitapların benim için gerekli olduğunu biliyordum. Bu kitaplar içimde sabit bir güven oluşturmuştu: Yeryüzünde yalnız değildim ve yok olmayacaktım!

Büyükannem geliyordu, heyecanla Kraliçe Margot’yu anlatıyordum ona. Büyükannem enfiyesini iştahla çekip kendinden emin bir tavırla şöyle diyordu:

“Tamam, tamam, çok güzel! Dünyada iyi insan çoktur, yeter ki ara, bul onları!”

Ve bir gelişinde şöyle dedi:

“Gidip senin için teşekkür etsem ona, nasıl olur?”

“Hayır, gerek yok, büyükanne...”

“Gerek yok demek...” dedi büyükannem. “Tanrım, Tanrım, her şey ne güzel! Yüzyıllar boyu böyle yaşamaya razıyım!”

Okula gitmem konusuyla pek ilgilenemedi Kraliçe Margot... Kutsal Üçleme Yortusu’nda öyle kötü bir şey oldu ki, az kaldı mahvolacaktım.

Yortudan önce gözkapaklarım korkunç biçimde şişti, gözlerimi kapadı, ev sahipleri kör olacağımdan korktular, ben de çok korkuyordum. Tanıdık kadın doğum uzmanı Doktor Henri Rozdeviç’e götürdüler beni. Doktor gözkapaklarımı içeriden yardı, birkaç gün gözlerim sarılı, büyük acılar, sıkıntılar içinde yattım. Yortudan bir gün önce sargılarımı çıkardılar, tekrar ayağa kalktım. Kendimi, canlı canlı konulduğum mezardan çıkmış gibi hissediyordum. İnsanın gözlerini kaybetmesinden daha korkunç bir şey olabileceğini düşünemiyordum. İnsanı dünyanın onda dokuzundan koparan anlatılmaz bir yıkımdı bu.

Yortu ne güzel bir gündü! Hasta olduğum için, öğleden sonra hiç iş verilmemişti bana; emir erlerini ziyaret ediyor, bütün mutfakları dolaşıyordum. Pek sert Tufayev’in dışında herkes sarhoştü; akşama doğru Yermohin, Sidorov’un kafasına odunla vurdu, Sidorov ölü gibi yere yuvarlandı, Yermohin korkup vadiye kaçtı.

Avluda her kafadan bir ses çıkmaya başladı, Sidorov’un öldüğünü söylüyorlardı. Taşlığın önünde toplaşmış, mutfakla hol arasındaki kapının eşliğine, başı hole doğru

uzanmış, kıpırdamadan yatan askere bakıyorlardı. Aralarında fısıldayarak konuşuyor, polise haber vermek gerektiğini söylüyorlardı. Ama haber vermeye giden de yoktu, yerde yatan askere dokunmaya cesaret edebilen de... Çamaşırcı kadın Natalya Kozlovskaya leylak rengi yeni entarisiyle, omuzlarında beyaz atkısıyla geldi, kalabalığı öfkeyle yararak hole geçti, çömeldi, yerde yatan askerin üzerine eğilip bağırdı:

“Aptallar, ölmedi, yaşıyor! Su getirin bana...”

Ona akıl verenler oldu:

“Seni ilgilendirmeyen bu işe burnunu sokmasan iyi edersin!”

Natalya, yangınlarda bağırdıkları gibi, “Su getirin, su getirin diyorum size!” diye bağırmağa başladı; yeni entarisini dizlerine kadar kaldırıp altındaki etekliğini dizine indirdi, askerin kanlı başını dizine koydu.

Kalabalık korkuyla, söylenerek dağıldı. Holün alacakaranlığında çamaşırcı kadının oval, beyaz yüzünde yaşlı gözlerinin öfkeyle nasıl parladığını görüyordum. Bir kova su getirdim, çamaşırcı kadın, Sidorov’un başına, göğsüne su dökmemi söyledi, bu arada uyardı beni:

“Beni ıslatma, bir yere konuk gideceğim...”

Asker ayıldı, boş bakan gözlerini açtı, inlemeye başladı.

Natalya koltuklarının altından tuttu onu, entarisine kan bulaşmaması için kendinden uzakta kaldırmaya çalışırken, “Kalk hadi,” diyordu. Askeri birlikte mutfağa taşıdık, yatağa uzattık, Natalya onun yüzünü ıslak bezle sildi. Kapıya yürürken seslendi:

“Bezi ıslatıp ıslatıp başına koy. Ben gidip o aptalı bulacağım. Yoksa Sibirya’ya küreğe gidene kadar içerler bu serseriler.”

Kanlanmış etekliğini ayaklarından döşemeye sıyırıp köşeye fırlattıktan sonra buruşmuş entarisini hışırdatarak özenle düzeltti.

Sidorov gerinerek ıhlıyor, ahlıyordu; başından çıplak ayağıma siyah, koyu kan damlıyordu. Hiç hoş bir duygu değildi bu ama korkumdan ayağımı kanın damladığı yerden çekemiyordum.

İçim sızlıyordu; dışarıda pırıl pırıl bir bayram günü vardı; evin taşlığını, avlu kapısını yeni yeşermiş akağaçlar sarmıştı; sokak kenarlarındaki sınır taşları taze yapraklı kayın ve üvez ağacı dallarıyla süslenmişti. Sokak neşeli bir yeşile bürünmüştü, her şey öylesine taze, yeniydi; sabahleyin bu ilkbahar bayramı hiç bitmeyecek, bu günden sonra hayat çok daha güzel, aydınlık, neşeli olacak gibi geliyordu bana.

Asker kusuyordu, mutfağı sıcak votka ve yeşil soğan kokusu doldurmuştu. Pencerelerin camlarına birileri ablak suratlarını, burunlarını yassıltırcasına dayamış, elleri yanaklarında, (bu onları çirkin bir biçimde kepçekulak gösteriyordu) içeri bakıyorlardı.

Asker mırıldanıyor, hatırlıyordu:

“Ne oldu bana? Düştüm mü? Yermohin mi? İyi arkadaşımıdır o benim...”

Sonra bir süre öksürdü, arkasından sarhoş gözyaşları dökerek ağlamaya başladı, inleyerek, “Kız kardeşçğim... kız kardeşçğim benim,” dedi.

Ayağa kalktı; ıslak, kaygan, pis kokan yerde ayağı kayd, sendeledi, ranzaya attı kendini, bakışlarını tuhaf bir biçimde dolaştırarak mırıldandı:

“Neredeyse ölecektim...”

Gülmek geldi içimden.

Asker, yüzüme aptal aptal bakarak sordu:

“Ne diye sırtıyorsun? Ben çok kez öldürülecek gibi olmuşumdur...”

İki eliyle itmeye başladı beni, mırıldandı:

“Birincisi... İlyas Peygamber, ikincisi, Atlı Aziz George üçüncüsü de, yanıma sokulma!

Benden uzak dur, kurt...”

Karşılık verdim ona:

“Saçmalama!”

Ortada bir şey yokken kızmıştı; bağırıp çağırıyor, bacaklarını sallıyordu.

“Beni öldüreceklerdi ama sen...”

Ve ağır, bitkin, pis eliyle gözlerime vuruyordu... bağırıyordum, bir an gözlerim görmez oldu, avluya koştum. Natalya ile karşılaştım, Yermohin’i kolundan tutmuş, getiriyordu. Bağırıyordu Natalya:

“Yürü, eşek seni!”

Beni görünce sordu:

“Senden ne haber?”

“Kusuyor...”

Natalya şaşırmış gibi, sözcükleri uzatarak sordu:

“Kusuyor demek, öyle mi?”

Yermohin’i dürtüp söylendi ona:

“Hadi, serseri, kurtuldun gene, Tanrı’na şükret!!”

Gözlerimi suyla yıkadım, holden kapıya bakınca iki askerin kucaklaşarak, ağlaşarak barışmakta olduklarını gördüm, sonra ikisi de Natalya’ya sarıldı, Natalya onların ellerine vurarak bağırıyordu:

“Çekin pis ellerinizi üzerimden, pis köpekler! Bıktım sizinle uğraşmaktan! Yıkılın karşımdan, evi meyhaneye çevirdiniz, hayvanlar! Bir gün başınız belaya girecek!”

Küçük çocuklarmış gibi birini ranzaya, birini döşemeye yatırdı, onlar horlamaya başlayınca da çıktı holden.

“Üstüm başım berbat oldu. Oysa misafirlige gidecektim!” diyerek bana döndü. “Nasıl, Sidorov vurdu mu sana?.. Ne serseri çocuk! Al şu kovayı, götür. Sen sakın içeyim deme, delikanlı, hiçbir zaman içki içmez...”

Sonra onunla birlikte kapının önündeki tahta sıraya oturduk. Sarhoşlardan nasıl korkmadığını sordum ona.

“Ben ayıklardan da korkmam,” diyerek sıkılı kırmızı yumruğunu gösterdi. “Bunu görüyor musun? Bu yola getirir onları! Toprağı bol olsun, benim kocam da çok içerdi. Sarhoşken bir gün ellerini ayaklarını bağladım, sızınca pantolonunu çıkarıp ince çubuklarla güzel bir kırbaçladım kendisini. Benimle evlendiğine göre içmeyeceksin, ayyaşlık etmeyeceksin... Karın senin eğlencen de, votkan da değildir! Öyle işte. Yoruluncaya kadar kırbaçladım onu, o günden sonra pek uslu oldu...”

Tanrı’yı bile kandıran Havva’yı hatırlayıp, “Çok güçlü bir kadınsınız,” dedim.

Natalya göğüs geçirdi.

“Güce erkekten çok kadının ihtiyacı vardır. İki kişilik gücü vardı kadının ama Tanrı aldı ondan gücünü... Erkeğin günü gününe uymaz.”

Kollarını iri göğüslerinin üzerinde kavuşturmuş, sırtını tahta perdeye dayamış,

oturuyor, üzgün bakışını setin üzerine yığılmış çöp ve kırma taşlardan ayırmadan çok sakın, öfkelenmeden konuşuyordu. Ben dalmış, onun pek akıllı konuşmasını dinliyordum. Zamanı bile unutmuştum. Birden, bendin sonunda patronla karısını gördüm. Kol kola, erkek bir Hint horozunun tavuk yanında yürüdüğü gibi ağır ağır, pek mağrur yürüyor, gözlerini bizden ayırmadan, aralarında bir şeyler konuşuyorlardı.

Onlara ana kapıyı açmak için koştum; açtım; patronun karısı merdivenlerden çıkarken alaylı, bana şöyle dedi:

“Çamaşırıcı kadınlarla mı fingirdeşiyorsun? O tür kadınlara nasıl davranılacağını öğrendin mi bari?”

Bu öylesine aptalca bir laftı ki, hiç dokunmamıştı bile bana. Daha çok da, patronun gülümseyerek şöyle demesi incitmişti beni:

“Öyle ya, zamanı geldi artık...”

Ertesi sabah odun almak için ambara gittiğimde, ambar kapısının dibinde kediler için açılmış kare biçiminde delikte boş bir para kesesi buldum. Sidorov’un elinde onlarca kez gördüğün para kesesiydi bu. Hemen ona götürdüm para kesesini.

Sidorov eliyle yoklayıp kesenin boş olduğunu anlayınca sordu:

“Peki, paralar nerede? Otuz ruble? Ver bana parayı!”

Başıma sarık gibi bir havlu sarmıştım. Zayıflamış, yüzü sapsarı Sidorov şiş gözlerini öfkeyle kırıştırtıyor, keseyi boş bulduğuma inanmıyordu.

Yermohin geldi yanımıza, başıyla beni göstererek inandırmaya çalıştı onu:

“Evet, parayı o çaldı, o, ev sahiplerine götür onu! Asker askerin bir şeyini çalmaz!”

Onun bu sözü parayı özellikle onun çaldığına inandırdı beni, keseyi orada görmem için ambarın kapısına atan da oydu. Birden yüzüne karşı haykırdım:

“Yalan söylüyorsun, sen çaldın parayı!”

O anda yanılmadığımdan da emin oldum. Kaba yüzü birden korku ve öfkeyle kaplanmıştı, olduğu yerde dönerek bağıyordu:

“Kanıtla bunu!”

Nasıl kanıtlayabilirdim? Yermohin bağırp çağırarak avluya götürdü beni, Sidorov arkamızdan geliyor, o da bağıyordu. İnsanlar pencerelerden başlarını uzatmışlardı. Kraliçe Margot’nun annesi, elinde sigara, pek sakın, bakıyordu. Kadınının gözünde artık mahvoldüğümü düşünüyordum... afallamıştım.

Hatırlıyorum, askerler kollarımdan tutuyorlardı beni, ev sahiplerim onların karşısında duruyor, onaylar gibi, birbirlerine başını sallıyorlar, askerlerin şikâyetini dinliyorlardı. Yaşlı ev sahibem kendinden emin bir tavırla şöyle diyordu:

“Evet, onun işidir bu! Dün akşam da kapıda çamaşırıcı kadınla kırıştırtıyordu: Demek parası vardı, yoksa paran olmadan o kadından bir şey alamazsın...”

“Çok doğru!” diye haykırdı Yermohin.

Ayağımın altında döşeme sallanıyordu. Vahşi bir öfkeye kapıldım, ev sahibeme bağırdım, karşılığında da güzel bir dayak yedim.

Ama şimdi beni yediğim dayaktan çok, Kraliçe Margot’nun benimle ilgili ne düşüneceği endişelendiriyordu. Onun karşısında nasıl temize çıkaracaktım kendimi? Bu iğrenç saatlerde büyük sıkıntı içindeydim.

Şansıma, askerler çok geçmeden olayı bütün avluya, sokağa yaymışlardı ve ben akşam

tavan arasında yatarken aşığında Natalya Kozlovskaya'nın bağırdığını duyuyordum:

“Hayır, neden susacakmışım? Hayır canım, yürü, yürü! Sana söylüyorum, yürü! Yoksa ben gidip söyleyeceğim patrona, o konuşturacaktır seni...”

Bu gürültünün benimle ilgili olduğunu hemen anlamıştım. Natalya bizim evin önünde bağıırıyordu. Sesi gür, kendinden emin çıkırıyordu.

“Dün ne kadar para gösterdin sen bana? Nereden buldun o kadar parayı, söyle hadi...”

Sidorov sevinçten sık sık soluyarak, sözcükleri pek keyifli uzatarak, üzgün, şöyle diyordu:

“Vay be, Yermohin...”

“Çocuğı da boş yere suçladınız, dövdürdünüz, öyle mi?”

Koşarak avluya inmek, sevincimden dans etmek, çamaşırcı kadını minnettarlık duygusuyla öpmek istiyordum, ama o anda, sanırım, ev sahibem pencereden bağıırdı:

“Çocuğı küfürlü konuştuğı için dövdüm ben; yoksa, hırsızlık ettiğini aklımızın ucundan geçirmedik, şıllık!”

“Asıl şıllık sizsiniz, hanımefendi; izninizle söyleyeyim, bir ineksiniz siz!”

Bu küfürleri hoş bir müzik gibi dinliyordum, gurur kırıklığımanın ateşi ile Natalya'ya duyduğum minnet duygusu yüreğimi yakıyordu; kendimi zorlayarak bu ateşi söndürmeye çalışıyordum.

Daha sonra patron ağır adımlarla tavan arasına çıktı, yanımdaki kirişe oturdu, saçlarını düzeltirken sordu bana:

“Ne o, Peşkov kardeş, canın sıkkın galiba, öyle mi?”

Cevap vermedim, başımı öte yana çevirdim.

“Doğrusunu istersen, sen de fena bozuyorsun ağzını,” diye devam etti, bense alçak sesle şöyle dedim:

“Hastalığım geçince evinizden ayrılacağım...”

Patron bir süre bekledi, bir şey söylemeden sigarasını içti; neden sonra, sigaranın ucuna dikkatli bakarak alçak sesle konuştu:

“Bu senin bileceğın bir şey! Küçük değilsin artık, senin için neyin daha iyi olacağına kendin karar verebilirsin...”

Ve gitti. Her zaman olduğu gibi, gene acımıştım ona.

Dört gün sonra evden ayrıldım. Kraliçe Margot'yla vedalaşmayı çok istiyordum ama yanına gidecek cesareti bulamadım kendimde, ne yalan söyleyeyim, kendisinin beni çağırmasını bekledim.

Küçük kızla vedalaşırken şöyle dedim ona:

“Annene, ona çok ama çok minnettar olduğumu söyle. Söyleyecek misin?”

Küçük kız sevgiyle, içtenlikle gülümseyerek söz verdi bana:

“Söyleyeceğım! Yarına kadar elveda, tamam mı?”

Yirmi yıl sonra karşılaştım onunla, bir jandarma subayıyla evliydi...

Perm gemisinde gene bulaşıkçıydım. Beyaz, kuğu gibi bembeyaz, büyük, hızlı bir gemiydi Perm. Şimdi “yedek” bulaşıkçı veya “mutfak köylüsü” işçiydim, ayda yedi ruble alıyordum, görevim aşçılara yardım etmektir.

Büfeci burnu pek büyük, top gibi dazlak kafalı, iriyarı biriydi. Elleri arkasında, sabahtan akşama kadar güvertede, kavurucu sıcakta serin yer arayan kısırlaştırılmış erkek domuz gibi, dolaşıp duruyordu. Büfede, kırk yaşlarında güzel, ama çökmüş karısı duruyordu. Kadın yüzünü o kadar çok pudralıyordu ki, sıcak günlerde parlak giysisinin üzerine yüzünden beyaz, yapışkan bir toz dökülüyordu.

Mutfağı, takma adı Ayıcık olan ufak tefek, hafif şişman, kargaburunlu, bakışları alaylı, iyi insan, aşçı İvan İvanoviç yönetiyordu. Pek şık giyiniyordu İvan İvanoviç – yakalığı kolalıydı– her gün sakal tıraşı oluyordu, yanakları kırmızıydı, siyah bıyığını yukarı kıvrıyordu; boş zamanlarında sürekli, yanık, kırmızı parmaklarıyla düzeltmeye çalışarak, bıyığıyla uğraşıyor, ikide bir yuvarlak el aynasına bakıyordu.

Gemide en ilginç insan geniş göğüslü, tıknaz ateşçi Yakov Şumov’dur. Kalkık burunluydu; kürek gibi ablak yüzündeki ayı gözü gibi gözleri kalın kaşlarının altında gizliydi, yanaklarında bataklık yosununu andıran küçük, yuvarlak sakal izleri vardı, saçları başını sıkı bir şapka gibi örtüyordu, eğri parmaklarını zor sokabiliyordu aralarına.

Parasına kâğıt oynamakta ustaydı, pisboğazlığıyla herkesi şaşırtıyordu. Aç köpek gibi sürekli mutfağın çevresinde dolaşıp duruyor, bir parça et veya kemik istiyor, akşamları Ayıcık’la birlikte çay içiyor, başından geçmiş ilginç olaylar anlatıyordu.

Çocukluğunda Ryazin’de kasabanın çoban yardımcılığı yaparken, oradan geçen bir rahip kandırıp manastıra götürmüş onu. Orada dört yıl hizmet etmiş.

Her zaman, şakacı konuşmasıyla çabuk çabuk anlatıyordu:

“Tanrı’nın siyah yıldızı bir rahip olabilirdim, eğer günün birinde manastıra dua etmeye Penza’dan bir kadın gelmeseydi... Çok neşeli bir kadındı, ‘Dalyan gibi, güçlü kuvvetli bir gençsiniz, ben de namuslu, yapayalnız, dul bir kadın; gelip kapıcım olsana... güzel bir evim var, kuştüyü ve kuş kanadı ticareti yapıyorum...’ diyerek ayarttı beni... Anlayacağınız, kadın kapıcı olarak evine götürdü beni... Tabii, sevgilisi olarak da... Kadının sıcak ekmeğini üç yıl yedim...”

Ayıcık, burnundaki sivilceleri endişeyle incelerken ateşçinin sözünü kesiyordu:

“Yalan söylüyorsun! Yalanların için sana para vermiş olsalardı şimdi binlerin olurdu!”

Yakov suratını asıyordu, yüzündeki gri tüy yuvarlakları titremeye, tüylü kulakları kıpırdamaya başlıyordu. Aşçının uyarısını dinledikten sonra gene tekdüze, çabuk çabuk anlatmayı sürdürüyordu:

“Kadın benden yaşlıydı, yanında canım sıkılmaya başlamıştı. Bıkmıştım ondan. Kız yeğeniyle mercimeği fırına verdim, kadın bunu öğrendi, ensemde tuttuğu gibi kovdu beni...”

Aşçı, Yakov gibi rahat, ahenkli bir tavırla araya giriyordu:

“Hak etmişsin...Daha iyisini yapamazdı zaten.”

Ateşçi ağzına bir şeker attıktan sonra anlatmayı sürdürüyordu:

“Bir süre boş boş dolaştım durdum, sonra Volodimirli ihtiyar bir seyyar satıcının yanına girdim, onunla birlikte gitmediğimiz yer kalmadı: Balkan Dağlarını, Türk ellerini, Romanya’yı, Yunanistan’ı, Avusturya’nın birçok bölgesini dolaştık, her türlü milletle tanıştık, birinden bir şeyler aldık, ötekilerine sattık...”

Aşçı pek ciddi, soruyordu ona:

“Aslında çaldınız, değil mi?”

“Hayır, hayır, ihtiyar çalmayı yasaklamıştı! Uyarıyordu beni: Yabancı ülkelerde dürüst olmalısın, buralarda ufak bir iş için insanın kafasını uçururlar. Gerçi çalmayı denemedim de değil, ama başarılı olamadım: Bir tüccarın avlusundan atını götürmek istedim, götürdüm de, ama yakaladılar beni, yapılması gerekeni yaptılar: Önce güzel bir ıslattılar... sonra polise teslim ettiler. İki kişiydik, yanımdaki gerçek bir at hırsızıydı, bense, kendi halimde bir hırsız... Daha çok merakımdan kalkışmıştım bu işe... O tüccarın yanında işçiydim, yeni yaptırdığı banyosuna soba kuruyorduk. Tüccar hastalanmıştı. Rüyasında beni kötü görmüş, korkmuş, tutup polise şikâyet etti beni: Alın götürün bu adamı başımdan, rüyalarım giriyor. Bir türlü bırakmıyor peşimi, hastalığım geçmiyor, büyücü mü nedir. Evet, bir büyücü bu adam! Tüccar kentte hatırı sayılır biriydi, saldılar beni...”

Aşçı gene kesiyordu sözünü:

“Saçmalıklarının temizlenmesi için seni salmak değil, üç gün suda tutmak gerekir...”

Yakov hemen yapıştırıyordu cevabı:

“Haklısın, saçmalığım çoktur benim, doğrusunu istersen, bütün bir köydekinden daha fazla saçmalık vardır bende...”

Aşçı, parmağını sık yakalığının arasına sokup başını öfkeyle sağa sola sallayarak bollaştırdıktan sonra canının sıkkın olduğunu belli ediyordu.

“Ne tuhaf! Dünyada böyle bir mahkûm var, ortalarda dolaşıp duruyor, yiyip içiyor, peki ne için?.. Peki, söylesene sen bana, ne için yaşıyorsun sen?”

Ateşçi ağzını şapırdatarak cevap veriyordu:

“Bilmiyorum ki! Öylesine yaşıyorum işte. Biri yatar, biri yürür... devlet memuru da yalnızca oturur, ama herkesin yemesi gerekir...”

Aşçı daha da kızılıyordu.

“Yani sen öyle bir domuzsun ki, anlayabilen beri gelsin! Domuz gibi yemekten başka bildiğin bir şey yok...”

Yakov şaşırıyordu.

“Neden ağzını bozuyorsun? Köylüler karınlarını doyurmaktan başka bir şey düşünmezler. Küfretme bana, artık düzelemem ben çünkü...”

Kısa sürede çok bağlanmıştım bu adama; büyük bir şaşkınlıkla izliyordum onu, anlattıklarını ağzım açık dinliyordum. Onun kendine özgü sarsılmaz sakin, sağlam bir yaşam felsefesi olduğunu düşünüyordum. Herkese “sen” diye hitap ediyor, kalın kaşlarının altından herkese aynı, dosdoğru, rahat bakıyor; herkese –kaptana da, büfeciye de, birinci mevkideki önemli yolculara da– kendisiyle, tayfalarla, büfede çalışanlarla, güvertedeki yolcularla da eşitlermiş gibi davranıyordu.

Bazen kaptanın veya makinistin karşısında, maymun kolları gibi uzun kollarını arkasına atıp tembelliği veya iskambil oyununda birinin çok parasını düşüncesizce aldığı için ona sitem ederlerken, bir şey söylemeden öylece durup dinliyordu... Azarlanmanın,

küfürlerin onu hiç etkilemediği belliydi. İlk limanda gemiden indirileceği tehditleri de korkutmuyordu onu.

İyi İş’de olduğu gibi, herkese yabancı bir şey vardı onda. İnsanların onu anlayamayacağı özelliğinden kendisinin de emin olduğu belliydi.

Onu hiç gururu incinmiş, düşünceli görmedim, uzun süre sustuğunu da görmedim. Sakallarının çevrelediği ağzından sürekli, hatta sanki kendisi istemeden, sürekli sözcükler dökülüyordu. Ona hakaret ediyorlarken veya birinin anlattığı ilginç bir şeyi dinliyorken, dinlediği şeyi kendi de tekrarlıyormuş ya da alçak sesle kendi sözünü sürdürüyormuş, gibi dudaklarını kıpırdatıyordu. Her gün, vardiyayı bitirdikten sonra ateşçi yerinden çıplak ayakla, ter içinde, üstü başı kapkara, üzerinde kemersiz, ıslak gömleği; sık, kıvrıkcık kıllı göğsü bağı açık, çıkıyor; çok geçmeden güvertede tekdüze, kısık sesi duyuluyor, sözcükleri yağmur taneleri gibi dökülmeye başlıyordu.

“Merhabalar, anacığım! Yolculuk nereye? Çistopol’a mı? Bilirim Çistopol’u, orada zengin bir Tatar’ın yanında ırgattım. Tatar’ın adı Usan Gubaydulin’di. İhtiyarın üç karısı vardı, sağlam biriydi, suratu kıpkırmızıydı. Karılarından biri pek genç, ne-şe-li-ydi. Birlikte çok günah işledik onunla...”

Ateşçi Yakov çok yer dolaşmış, bu yolda çok kadınla günah işlemişti. Başından geçen her şeyi, hayatında hiç kötü söz işitmemiş, kendisine kimse bağırıp çağırmamış gibi rahat, sakin anlatıyordu. Biraz sonra geminin arka güverteden geliyordu sesi.

“Dürüst insanlar iskambil oynar! Üç kart alır eline, birini değiştirir, eh! Eğlenceli oyundur iskambil, seni sevindirecek bir kart gelirse ne mutlu, oturduğun yerde para kazanırsın, kârlı iş...”

Fark etmiştim: İyi, kötü, iğrenç sözcüklerini hiç kullanmıyordu, onların yerine eğlenceli, neşeli, ilginç sözcüklerini kullanıyordu. Güzel bir kadın, onun için eğlenceli kelebektir, güneşli bir gün neşeli bir güncük. Ama daha çok şöyle diyordu:

“Tükürürüm!”

Herkes onun tembel olduğunu düşünüyordu. Oysa ben onun ocağın önünde boğucu, kötü kokan cehennem sıcaklığında zor ateşçilik görevini herkes gibi hakkıyla yaptığını biliyordum ama onun öteki ateşçiler gibi yorgun olduğundan yakındığını hatırlamıyordum.

Bir gün yaşlı bir kadın yolcunun parası, kesesiyle birlikte çalındı. Güzel, sakin bir akşamdı. Gemide herkesin keyfi yerindeydi, herkes huzur içindeydi. Kaptan beş ruble verdi yaşlı kadına. Yolcular da aralarında az çok bir miktar topladılar. Toplanan parayı yaşlı kadına verdiklerinde kadın haç çıkararak, yerlere kadar eğilerek herkesi selamladı, şöyle dedi:

“Sevgili dostlarım, burada benim paramdan üç ruble on kapık fazla var!”

Biri neşeyle haykırdı:

“Hepsini al, at cebine işte, be kadın, ne diye boş boş konuşuyorsun? Fazla mal göz çıkarmaz...”

Bir başkası gayet ağırbaşlı ekledi:

“Para dediğin insan gibi değildir, fazlası rahatsız etmez...”

Ama Yakov yaşlı kadının yanına gitti, ciddi bir tavırla şöyle dedi:

“Fazlasını ver bana, iskambil oynayacağım onunla!”

Ateşçinin şaka yaptığını sanıp herkes gülmeye başladı; ama o şaşkırmış yaşlı kadını ikna etmeye çalışıyordu:

“Hadi, ver o parayı bana, kadın! Parayı ne yapacaksın? Bir ayağın zaten çukurda.”

Yaşlı kadının yanından küfrederek kovdular onu. Yanıma geldiğinde başını sallayarak hayret içinde şöyle dedi:

“Ne tuhaf insanlar var! Onları ne ilgilendiriyor bu? Ne diye burunlarını sokuyorlar? Kadın kendi söylüyor zaten paranın kendisine fazla olduğunu! O üç ruble ne işime yarardı!..”

Paranın dış görünümünden çok hoşlanıyor olmalıydı. Konuşurken bakır veya gümüş bir madenî parayı pantolonuna sürterek parlatmayı seviyordu. Kaşlarını oynatarak parlatıncaya kadar sürtüyordu parayı, kalkık burnuna kadar götürüp eğri parmakları arasında inceliyordu.

Bir gün kendisiyle iskambil oynamayı önerdi bana ama ben nasıl oynandığını bilmiyordum.

Şaşırdı, “Bilmiyor musun?” dedi. “Nasıl olur? Ama okuma yazmayı biliyorsun! Oyunu öğretmeliyim sana! Gel küçük bir şeyine oynayalım, şekerine falan...”

Yarım funt şekerimi aldı ve hepsini kıllı koynuna attı. Oyunu öğrendiğimi görünce bu kez şöyle teklif etti:

“Şimdi ciddi oynayalım, parasına! Paran var mı?”

“Beş rublem var.”

“Bende de iki, falan...”

Anlaşılacağı üzere, çabucak bütün paramı aldı. Geri almak amacıyla beş ruble karşılığı, montumu sürdüm, onu da kaybettim, sonra üç rubleye, yeni çizmelerimi koydum, onları da kaybettim. O zaman Yakov canı sıkkın, neredeyse öfkeyle şöyle dedi:

“Hayır, oynayamıyorsun sen, çok heyecanlısın, montunla çizmelerini al! İşime yaramazlar. Al onları, paranın dört rublesini de al, bir ruble, sana oyunu öğretmemin karşılığı olarak, bana kalsın... Tamam mı?”

Ona çok minnettardım.

Teşekkür etmeme karşılık, “Tükürürüm!” dedi. “Oyundu oynadığımız, yalnızca bir oyun, eğlence, hepsi o kadar ama sen kavga eder gibi oynadın. Oysa kavgada ateşlenmeye gelmez. Hesabını sakın yapacaksın! Heyecanlanmaya ne gerek var? Çok gençsin sen henüz, sağlam duracaksın! Bir kez kazanamadın, beş kez kazanamadın, bırakacaksın! Kalkıp gideceksin! Heyecanın geçince tekrar dön, oyna! Yalnızca bir oyun bu, başka bir şey değil!”

Giderek daha çok, daha çok hoşlanıyordum ondan. Anlattıkları kimi zaman büyükannemi hatırlatıyordu bana. Beni çeken çok şey vardı onda; ne var ki, bütün hayatını kaplamış olduğu anlaşılan insanlara karşı ağır kayıtsızlığı yüzünden kesinlikle itici de geliyordu.

Bir gün güneş batarken ikinci mevki yolcularından Permili sarhoş, şişko bir tüccar güverteden denize düştü, geminin arkasında uzayan altın sarısı kırmızı izde debeleniyordu. Hemen makineyi istop ettirdiler, gemi durdu, pervanesinin köpük bulutu, gurubun kızıl ışığı her yanını sardı. Geminin arkasındaki kan kırmızısı kaynayan izde uzakta siyah biri çırpınıyordu. Her yandan insanın içini ürperten çığlıklar yükseliyordu.

Yolcular da itişerek geminin arka güvertesine koşmuş, kenara yığılmış, bağıryorlardı. Düşen adamın, gene onun gibi sarhoş, kızıl sakallı, dazlak kafalı arkadaşı bordaya çıkmaya çalışıyor, herkesi yumruklayarak avaz avaz bağıryordu:

“Çekilin önümden! Şimdi kurtarırım ben onu...”

Bu arada iki tayfa suya atlamış, düşen yolcuya doğru kulaç atıyorlardı. Güverteden filikayı indiriyorlardı. Emirler, bağış çağrış, kadınların çığlıkları arasında Yakov’un kısık, tekdüze, sakın sesi duyuluyordu:

“Boğulacak adam, ne yaparlarsa yapsınlar, boğulacak, çünkü giyinik! Üzerinde uzun bir palto var... Kesinlikle dibe inecektir! Kadınlar gibi... neden kadınlar erkeklerden daha çabuk inerler suyun dibine? Etekleri vardır da ondan... Kadın suya düştü mü, taş gibi, doğru suyun dibini boylar... Bakın işte, batıyor... Boşuna öyle demiyorum...”

Tüccar gerçekten de batmıştı. İki saat aradılar onu, bulamadılar. Arkadaşı ayıldıktan sonra arka güvertede oturuyor, oflayıp pufluyor, çok üzgün, mırıldanıyordu:

“Başımıza gelene bak! Ben ne yapacağım şimdi? Akrabalarına ne diyeceğim? Adamlar soracaklar...”

Onun yanına gitti Yakov, elleri arkasında, karşısında ayakta durdu, teselli etmeye başladı adamı:

“Üzülme, tüccar efendi! Kimin nerede öleceğini kimse bilemez. Biri mantar yer, oracıkta canını teslim eder! Bazıları da ne kadar yerlerse yesin, bir şeycik olmaz. Peki, öyleyse adam mantardan öldü demek doğru olur mu?”

Tüccarın karşısında direk gibi dimdik duruyor, ağzından sözcükler peş peşe dökülüyordu. Tüccar, Yakov’u dinlerken sakalından gözyaşlarını kalın elleriyle silerek ağlıyordu, ama bir süre sonra bağırmaya başladı:

“Şeytan herif! Ne diye ruhumu çekip almaya çalışıyorsun içimden? Ey, Ortodoks Hıristiyanlar, alın başımdan bu herifi, yoksa bir günah işleyeceğim!”

Yakov oradan sakın sakın uzaklaşırken, “Ne tuhaf oluyor şu insanlar!” dedi. “İyilik yapmaya çalışıyorsun, kızıyor...”

Ateşçi kimi zaman aptalmış gibi geliyordu bana ama çoğu zaman aptal numarası yaptığını düşünüyordum. Dünyada nerelere gittiğini, neler gördüğünü sormayı çok istiyordum ona ama başarılı olamıyordum. Başını geriye atıyor, ayı gözleri gibi simsiyah gözlerini kısıyor, fare yüzünü andıran suratını eliyle ovalıyor, sözcükleri uzatarak hatırlıyordu:

“İnsanlar dört bir yanda, kardeşçağızım, karınca gibi! Orada kalabalık, burada bir telaş, sahi söylüyorum! Çoğu da, elbette, köylü – dünyaya sonbahar yaprakları gibi köylü dökülmüş. Bulgarlar mı? Bulgarları gördüm, Yunanları da... Ayrıca Sırları, Rumenleri bile, her çeşidinden Çingeneleri de! Nasıl insanlar olduklarını mı soruyorsun? Ne desem? Kentlerde kentliler, köylerde köylüler, aynı bizim burada olduğu gibi. Çok benziyorlar bize. Çoğu bizim dilimizi bile biliyor, ama çok az, Tatarlar veya Moldovalılar gibi. Yunanlar bizim dilimizi bilmiyorlar, karmakarışık birtakım sözcükler çıkıyor ağızlarından ama ne dediklerinden bir şey anlayamıyorsun. Onlarla ancak el kol işaretiyle konuşman gerekiyor. Benim ihtiyar sözde, Yunanlarla konuşabiliyormuş, öyle diyordu. Kalamara ve de kalimera diye bir şeyler mırıldanıyordu, o kadar. Çok anasının gözü bir ihtiyardı. Kızdırıyordu onları!.. Gene, nasıl insanlar olduklarını soracaksınız... Tuhaf çocuk, nasıl

olabilirler insan, işte! Evet, esmerdirler, Rumenler de esmer, hepsi de aynı dinden. Bulgarlar da esmer ama onlar bizim dinimizden. Ama Yunanlar Türklere benziyorlar...”

Bana bildiği her şeyi anlatmadığını, açıklamak istemediği başka şeylerinin daha olduğunu hissediyordum.

Haritalardan, dergilerden Yunanistan'ın başkentinin Atina olduğunu, bu kentin çok eski, çok güzel bir kent olduğunu biliyordum; ama Yakov başını iki yana kuşkulu kuşkulu sallayarak Atina diye bir kentin olmadığını söylüyordu:

“Yanlış söylemişler sana, kardeşçâğızım, Atina diye bir yer yok, Athos var ama bir kent değildir orası, dağdır ve tepesinde bir manastır vardır, başka bir şey yoktur orada. Bu dağın adı kutsal Athos Dağı'dır. Oranın resimlerini satıyordu benim ihtiyar. Bir de Belgrad kenti var. Yaroslavl ya da Nijni'nin Volga kıyısında olduğu gibi, Belgrad da Tuna Nehri'nin kıyısındadır. Oraların kentleri hiç güzel değildir ama köyleri başkadır... Kadınlarına gelince, bir afet! Bir tanesinin yüzünden az kaldı orada kalacaktım... Adı neydi?”

Belirsiz bir ifadeyle kaplı yüzünü sıkıca ovuşturuyordu, sert saçları hafiften hışırdıyordu, gırtlığının derinlerinde bir yerlerden yırtık tef sesini andıran bir gülme sesi geliyordu.

“Unutuyor işte insan! Oysa ne iyiydik o kızla...Vedalaşırken o da, ben de ağlıyorduk... yemin ederim...”

Kadınlara karşı nasıl davranmam gerektiğini hiç çekinmeden, sakın sakın anlatmaya başlamıştı bana.

Arka güvertede oturuyorduk. Ilık, mehtaplı bir gece yüzercesine geliyordu bize doğru; kıyıda çayırar gümüş rengi suyun ötesinde belli belirsiz görünüyordu. Dağların tepesinde yıldızlar göz kırpıyordu, yeryüzünün esir aldığı yıldızlar... Çevremizde her şey hareket halindeydi, uykudan uzak, titreşiyordu, sakın yaşıyordu ama ısrarlı bir yaşamaktı bu. Hoş, hüzünlü sessizlikte Yakov'un ağzından kısık sözcükler dökülüyordu:

“Bazen kollarını açar, kıkırdar...”

Yakov utanılacak şeyler anlatıyordu ama bu çirkin kaçmıyordu, bir övünme yoktu anlatışında, kabalık da yoktu; ama sade, biraz hüzünlü bir şey vardı. Ay da utanmadan, çıplaktı gökyüzünde; o da bir şey için hüzünlendiriyordu beni. Yalnızca daha güzeli, en güzeli... Kraliçe Margot'yu ve unutmadığım şiirimi hatırlıyordum:

Yalnızca şarkı güzel olmalı,
Güzelliğe şarkı bile istemez...

Bu hayalperest ruhsal durumu üzerimden hafif bir uyuşukluk gibi silkip atarak, ateşçiden tekrar hayatını, neler gördüğünü anlatmasını istiyordum.

“Çok tuhaf bir çocuksun,” diyordu. “Sana ne anlatmamı istiyorsun? Her şeyi gördüm. Manastırı görüp görmediğimi sor bana. Evet, gördüm. Meyhaneleri mi ? Onları da gördüm. Zenginlerin hayatını da gördüm, köylülerin de... Karnımın tok olduğu zamanlar da oldu, aç dolaştığım da...”

Mesela, anlatayım sana, at hırsızlığından içerdeydim, kesin Sibirya'ya giderim, diye düşünüyordum!Karakol komutanı küfürler edip duruyordu. Yeni evinde sobası

tütüyormuş. Şöyle dedim ona: 'Efendim, bu sorununuzu ben halledebilirim.' Bağırıldı bana: 'Kes sesini! En iyi ustanın elinden bir şey gelmedi de, sen mi halledeceksin?' O zaman ben de şöyle karşılık verdim ona: 'Bazen bir çoban generalden akıllı olabilir, efendim.' Nasıl olsa Sibirya'ya gidecektim, daha ötesi yoktu ya, hiç korkmamıştım! 'Tamam!' dedi. 'Ama durum daha kötü olursa kemiklerini kırarım!' İki günde hallettim sorununu. Şaşırdı karakol komutanı. 'Ay, aptal, salak herif!' diye haykırdı. 'Bir ustaymışsın sen, tutup at çalıyorsun, öyle mi?' Şöyle dedim ona: 'O yaptığım düpedüz aptallıktı, efendim.' 'Haklısın,' dedi. 'Aptallıkmış. Acıdım sana! Evet. Gerçekten acıdım.' Görüyorsun işte. Polisler görevde acımasızdırlar ama bu acımıştı bana..."

"Sonra ne oldu?" diye sordum.

"Bir şey olmadı. Acıdı işte. Başka ne olacaktı?"

"Sana neden acısın ki, taş gibi adamsın!"

Yakov içtenlikle gülümsedi.

"Tuhaf çocuk! Demek taş gibi adamım, öyle diyorsun, ha? Sen taşa da acı, yerinde taş da işe yarar. Sokakları döşerler taşla. Her şeyin işe yaradığı bir yer vardır. Kumlu toprak neye yarar? Ot biter üzerinde..."

Ateşçi böyle şeyler anlatırken onun, benim bilmediğim birçok şey bildiğini düşünüyordum.

Soruyordum ona:

"Aşçı hakkında ne düşünüyorsun?"

Yakov kayıtsız bir tavırla, "Ayıcık hakkında mı?" diyordu. "Ne düşünebilirim? Bir şey düşünmeme gerek yok ki..."

Çok doğru söylüyordu. İvan İvanoviç öylesine kusursuz, öylesine dümdüz bir insandı ki, kendisiyle ilgili herhangi bir şey düşünmek olanaksızdı. Onda ilginç olan yalnızca bir şey vardı: Ateşçiyi sevmiyordu, sürekli paylıyordu onu ve sürekli de çaya davet ediyordu.

Bir gün şöyle demişti ona:

"Toprağa bağlı kölelik yasası devam etseydi ve ben de senin efendin, toprak sahibi efendin olsaydım, bu oburluğunla haftada yedi kez kırbaçlatırdım seni!"

Yakov pek ciddi karşılık vermişti:

"Yedi kez biraz fazla olmaz mıydı?"

Aşçı, ateşçiyi bir yandan azarlarken, bir yandan da nedense, yemesi için her şeyi veriyordu ona; sevdiği bir parça yiyeceği kabaca eline sıkıştırırken şöyle diyordu:

"Al, zıkkımlan!"

Yakov aşçının verdiği şeyi gayet sakin yerken, "Çok iyi besliyorsun beni, İvan İvanoviç," diyordu, "sayende bayağı güçlendim, kuvvetlendim."

"Bu tembellikle güç kuvvet ne işine yarayacak?"

"Ne işime mi? Uzun yaşayacağım..."

"Yaşayacaksın da ne olacak? Şeytan herif!"

"Şeytan da yaşmalı. Peki, yaşamak güzel değil mi demek istiyorsun sen? Yaşamak çok eğlencelidir, İvan İvanoviç..."

"Çok açgözlüsün sen!"

"Nasıl yani?"

"Aç-göz-lü..."

Yakov ne diyeceğini bilemiyormuş gibi, “Ne biçim kelime bu?” diyordu.

Ayıcık bana dönüyordu:

“Görüyor musun: Biz ocağın başında cehennem sıcaklığında didiniyoruz, ter akıtıyoruz, kavruluyoruz, o durmadan, öküz gibi yiyor!”

Ateşçi, aşçının ona verdiği şeyi yerken, “Herkes kendi hayatını yaşar,” diyordu.

Ateşçinin işinin aşçınıkinden ağır olduğunu biliyordum. Birkaç gece Yakov’un yanına inmiş, ona yardım etmeyi denemiştım. İşinin zorluğunu aşçıya kanıtlamayı neden hiç düşünmediği çok garibime gidiyordu. Evet, bu adamın bir bildiği vardı...

Herkes azarlıyordu onu: Kaptan, makinist, lostromo. Çalışanlar garipsiyordu bu durumu. Neden işine son vermediklerini düşünüyorlardı. Öteki ateşçiler, her ne kadar onun boşboğazlığıyla, iskambil oynamasıyla alay ediyor olsalar da, ona karşı daha bir saygılıydılar. Soruyordum onlara:

“Yakov iyi biri mi?”

“Yakov mu? Fena sayılmaz. Hiçbir şeye gücenmez, ne istersen yapabilirsin ona, istersen kızgın kor at koynuna...”

Ateşçi, kazanın başında zor koşullarda çalışmasına, at gibi yemek yemesine karşın, çok az uyuyordu. Vardiyadan çıktıktan sonra çoğu zaman, giysilerini bile değiştirmeden, ter içinde, üstü başı kir pas içinde bütün gece arka güvertede dimdik ayakta, yolcularla sohbet ediyor veya kâğıt oynuyordu.

Karşımda, benim için gerekli olan bir şeylerin saklı olduğu kilitli bir sandık gibiydi ve ben ısrarla, bu sandığı açabilecek anahtarı arıyordum.

Kalın kaşlarının altından görünmeyen gözleriyle bana dik dik bakarak soruyordu:

“Benden ne öğrenmeye çalıştığını anlayamıyorum, kardeşçağızım... Dünyayı mı, dolaştığım yerleri mi, yoksa başka bir şeyi mi öğrenmek istiyorsun? Çok tuhaf bir çocuksun! Ama dur, iyisi mi ben sana başımdan geçen bir olayı anlatayım.”

Anlatıyordu: Kasabanın birinde veremli, genç bir yargıç varmış. Karısı sağlıklı, çocuksuz bir Almanmış. Kadın Krasnayarsklı bir tüccara âşık olmuş. Tüccar evliymiş, karısı da çok güzelmiş, üç de çocuğu varmış. Tüccar, Alman kadının kendisine âşık olduğunu fark edince, onunla alay etmeye kalkışmış. Bir gece bahçesine çağırılmış onu, bu arada iki arkadaşına da haber vermiş, onları bahçede çalılığın arkasına saklamış.

“Çok harika! Alman kadın geldi... Adam şöyle dedi ona: ‘Ben senin aşkına karşılık veremem, bayan, evliyim, al sana benim yerime iki arkadaşımı vereyim, biri duldur, biri de bekâr.’ Alman kadın, ‘Ah!’ diye bir çığlık atıp kamçıyı adamın suratına indirdi. Adam oturduğu tahta sıradan yere düştü; kadın potininin topuğuyla suratına suratına vurmaya başladı! Alman kadını oraya ben götürmüştüm, yargıcın evinde kapıcıydım. Tahta perdenin aralığından onları izliyordum. Baktım durum kötüye gidiyor... Tüccarın iki arkadaşı kadına saldırdılar, saçlarına yapıştılar. Hemen atladım, koşup ayırdım onları, ‘Böyle olmaz, tüccar beyefendiler!’ dedim. ‘Hanımefendi bütün ruhuyla seviyor onu ama o çok yanlış bir şey yaptı...’ Alıp uzaklaştırdım kadını oradan, bu arada adamlar tuğlayla başımı yarmışlardı... Alman kadın çok üzgündü: Avluya yanıma geldi. Kendinde değildi. ‘Kendi insanlarımla, Almanların yanına gideceğim, Yakov,’ diyordu. ‘Kocam ölür ölmez, gideceğim!’ Şöyle dedim ona: ‘Haklısın, elbette gitmelisin!’ Yargıç öldü, kadın da gitti. Çok iyi, aklı başında bir kadındı. Yargıç da iyiydi, Tanrım toprağını bol eylesin...”

Anlattığı bu olayın manasını anlamadan, bilemeden susuyordum. Tanıdık, acımasız, aptalca bir şeyler hissederek gibi oluyordum. Ama ne diyebilirdim?

Yakov sordu bana:

“Güzel miydi?”

Bir şeyler mırıldandım, öfkeyle küfürler ettim. Ama Yakov sakin bir tavırla açıkladı bana:

“Karnı tok insanlar her şeyden hoşnutturlar; ama kimi zaman eğlenceli bir şey yapayım derken beceremiyorlar, sonuç kötü oluyor. Elbette, ciddi insanlardan, işadamlarından söz ediyorum. Ticaret çok akıl ister, kafa sürekli çalışınca insan sıkılmaya başlıyor, birazcık yaramazlık etmek istiyor canı.”

Geminin arkası köpük köpük uzuyor, nehir hızlı akıyor, akıntının sesi duyuluyor, simsiyah kıyı akıntıya ağır ağır yol arkadaşlığı ediyordu. Güvertede yolcular horul horul uyuyordu; uyuyan insanların arasında iskemleler... Uzun boylu, bir deri bir kemik, kır saçlı, başı açık, siyah giysili bir kadın ağır ağır yürüyerek bize doğru yürüyordu... Ateşçi beni omzuyla itip alçak sesle, “Şuna bak, hasret çekiyor...” dedi.

Ateşçi birinin hasret çekmesinden zevk duyuyor gibi geliyordu bana.

Durmadan anlatıyordu. Dikkatle dinliyordum onu, anlattığı bütün hikâyeleri çok iyi hatırlıyorum ama içlerinde neşeli olan bir tanesi yok aklımda. Yakov kitaplardan daha sakin anlatıyordu. Kitaplarda çoğu zaman yazarın duygularını, öfkesini, sevincini, hüznünü, alayını hissediyordum. Ateşçi gülmüyor, kimseyi suçlamıyor; belli olacak biçimde hiçbir şeye gücenmiyor, sevinmiyordu. Yargıç önünde suçluya da, suçlayana da, yargıca da yabancı, umursamaz bir tanık gibi, son derece sakin konuşuyordu... Onun bu umursamazlığı daha büyük bir sıkıntıya sokuyordu beni, Yakov’a karşı bir öfke uyandırıyor içimde.

Önünde hayat, kazanların altında ocakta ateşin yandığı gibi yanıyordu. Ateşin karşısında biçimsiz, iri elinde ağaç bir tokmakla dikiliyor, yakıt musluğunu kısıyor veya daha çok açıyordu.

“Seni incitenler oldu mu hiç?”

“Kim incitebilir ki beni? Gücüm kuvvetim yerindedir, misliyle karşılığını veririm...”

“Kavgadan söz etmiyorum ben, ruhsal yönden incindin mi, diyorum.”

Cevap veriyordu:

“Ruh asla incinmez, öyle bir şeyi kabul etmez. İnsan ruhuna hiçbir zaman ulaşamazsın, hiçbir şeyle...”

Güverte yolcuları, gemiciler, bütün insanlar dünyadan, işten, ekmekten, kadınlardan bahsettikleri kadar ruhtan da söz ediyorlardı. Olağan insanların ağzından çıkan para gibi sıradan on sözcükten biri ruhtu... Bu sözcüğün insanların dilinden düşmemesi hiç hoşuma gitmiyordu. Küfürbaz köylüler öfkeyle veya sevecenlikle, ruh için kötü bir şey söylediklerinde yüreğime dokunuyordu bu.

Büyükannemin sevgiyi, güzelliği, sevinci gizemli bir biçimde içinde saklayan ruhtan nasıl sakınarak söz ettiğini hatırlıyorum. İyi bir insan öldüğünde beyaz meleklerin onun ruhunu masmavi gökyüzüne, büyükannemin iyi Tanrısı'nın huzuruna götürdüklerine, O'nun, onları şefkatle karşıladığına inanıyordum. Şöyle diyordu Tanrı:

“Ne o, yavrucuğum, tertemiz kulum benim, acı mı çektin, üzüldün mü?”

Ve ruha altı tane melek kanadı takıyordu.

Büyükannem gibi Yakov Şumov da ruhtan sakınarak az ve isteksiz söz ediyordu. Küfrederken ruhu hiç karıştırmıyordu; başkaları ruhtan söz ederlerken de kırmızı, boğa boynu gibi boynunu eğip susuyor, bir şey söylemiyordu. Ona ruhun nasıl bir şey olduğunu sorduğumda şöyle cevap veriyordu:

“Ruh Tanrı’nın soluğudur...”

Bu cevap yetmiyordu bana. Bir soru daha soruyordum; o zaman ateşçi başını öne eğip şöyle diyordu:

“Aslını istersen, kardeşçağızım, ruh konusunda papazlar da pek bir şey bilmiyorlar. Bir sırdır bu...”

Sürekli onu düşünmek, ısrarla onu anlamaya çalışmak zorunda bırakıyordu beni, ne var ki, çabam her zaman başarısız sonuçlanıyordu. Gözüm ondan başka bir şey görmüyordu, geniş varlığıyla her şeyin önüne geçiyordu.

Büfecinin karısı kuşku uyandıracak derecede yakın davranıyordu bana. Sabahları elini yüzünü yıkaması için ona su dökmek zorundaydım, oysa bu görev, tertemiz, neşeli bir kız olan ikinci mevki hizmetçisi Luşa’nındı. Dar kamarasında, büfecinin, beline kadar çıplak karısının yanında olduğumda, ekşimiş hamur gibi buruşuk, sarı bedenini gördüğümde Kraliçe Margot’nun dipdiri, esmer bedenini hatırlıyordum; iğreniyordum büfecinin karısından. Durmadan konuşuyor, kâh yakınarak, kâh homurdanarak kâh öfkeli veya alaylı, bir şeyler anlatıyordu.

Sözlerinin anlamını kavrayamıyordum; gerçi, uzaktan acınası, yalvarır, utanılacak bir şeyler seziniyor gibi oluyordum ama hiddete kapılmıyor, kadından uzak durmaya çalışıyordum. Gemide olup biten her şeye de uzak durmaya çalışıyordum. Sakallı, kabarık saçlı kocaman bir kayanın arkasındaydım, bu kaya gece gündüz demeden bir yere doğru giden bu dünyayı görmeme engel oluyordu.

Uyku arasında gibi, Luşa’nın alaylı, şöyle dediğini duyuyordum:

“Bizim Gavrilovna bayağı âşık oldu sana. Uyanık ol, mutluluğu yakala...”

Yalnızca Luşa değildi benimle alay eden; büfede çalışanların hepsi hepsi patronun karısının bana olan zafiyetinin farkındaydı. Bu arada aşçı, yüzünü buruşturarak şöyle diyordu:

“Kadın her şeyin tadına baktı, şimdi de canı börek çekiyor! Böyleleri de var işte... Dikkatli ol, Peşkov, iki gözünü değil, dört gözünü aç...”

Yakov da bir baba gibi uyarıyordu beni:

“Elbette, iki yaş daha büyük olsaydın, şimdi başka türlü konuşurdum seninle ama bu yaşında uzak dursan daha iyi edersin, kendini kaptırma! Ya da, sen bilirsin...”

“Boş ver,” diyordum, “rezillik...”

Onaylıyordu dediğimi:

“Haklısın...”

Ama yatan saçlarını parmaklarıyla karıştırarak yuvarlak sözcüklerini peş peşe söylüyordu:

“Gelgelelim, kadına da hak vermek gerekir, anlaşılmaz, zor bir iştir bu... Onu okşadıklarında köpek bile âşık oluyor, insanı düşün bir de! Mantarın rutubeti sevdiği gibi kadın kısmı da okşanmayı sever. Utanılacak bir şey ama ne yaparsın? Acıyacaksın... Beden

yakın ilgi ister, başka bir şey değil...”

Ateşçinin acımasız gözlerine bakarak ısrarla soruyordum:

“Sen acıyor musun?”

“Ben mi? Ne yani, anam falan mıdır? İnsan yalnızca anasına acır ama sen... çok tuhafısın!”

Alçak sesle, kırık bir tef gibi gülüyordu.

Ona bakarken kendimi bazen çıt çıkmayan, dipsiz, kapkaranlık bir uçuruma düşüyor gibi hissediyordum.

“Peki ama Yakov, herkes evleniyor, sen niçin evlenmiyorsun?”

“Neyim var ki evleneyim? Her zaman kadın bulabilirim, Tanrı’ya şükür, orası kolay... Evli erkeğin belli bir yeri olmalı, köyde geçimini sağlayabileceği bir şeyleri... Oysa benim toprağım çok kötü, üstelik az, onun üzerine de amcam kondu. Kardeşim askerden dönünce amcamla kavga etti, mahkemelik oldular, kafasına odunla vurdu. Amcamın başı yarıldı. Bunun için hapishaneye attılar kardeşimi, bir yıl yattı, çıkınca aynı şey oldu, tekrar hapishaneye... Karısı iyi bir kadındı... Ne diyebilirsin? Öyle ya, evlendin, efendi efendi evinde otursana, oysa asker dediğin kendi hayatının sahibi değildir.”

“Tanrı’ya dua eder misin sen?”

“Tuhaf çocuk! Elbette ederim...”

“Peki, nasıl?”

“Herkes gibi.”

“Hangi duaları okuyorsun?”

“Dua bilmiyorum ben. Kardeşçağızım, yalnızca şöyle diyorum: ‘Yüce İsa, hayattayken merhamet et bana, öldükten sonra da huzur içinde yatır... Hastalıklardan koru beni, Tanrım...’ Evet, başka bir şeyler daha söylüyorum...”

“Ne?”

“Eh işte! Ne dersen de, hepsi ulaşıyor ona!”

Bana karşı, çeşitli oyunlar yapabilen, insanları eğlendiren bir finoya olduğu gibi sevecen, ilgili davranıyordu. Bazı geceler yan yana oturuyorduk, ondan doğru petrol, yanık, soğan kokuları geliyordu burnuma; soğanı çok seviyordu ve elma yer gibi ısıırıyordu soğanları. Birden şöyle diyordu:

“Hadi bakalım, küçük Aleksey, aslanım benim, kardeşim, bir şiir oku bana!”

Ezberle birçok şiir biliyordum; ayrıca, sevdiğim şiirleri yazdığım kalın bir de defterim vardı. “Ruslan”ı okuyordum ona. Kıpırdamadan; körmüş, dilsizmiş gibi, hırlayan soluğunu tutarak dinliyordu , sonra şöyle mırıldanıyordu:

“Çok güzel, hoş bir hikaye! Sen mi düşündün bunu? Puşkin mi? Mihin Puşkin diye bir bey vardı, görmüştüm onu...”

“Bu başka Puşkin, öldürdüler onu!”

“Neden?”

Puşkin’in öyküsünü, Kraliçe Margot’nun bana anlattığı gibi, kısaca anlatıyordum ona. Dinliyordu beni, sonra sakın bir sesle, “Kadınların yüzünden çok fazla erkek ölüyor,” diyordu.

Sık sık, kitaplarda okuduğum olayları anlatıyordum ona; bu olayların hepsi belleğimde coşkulu bir biçimde birbirine karışıyordu: Çılgınca kahramanlıklar,

efsaneleşmiş soylu davranışlar, masalsı başarılar, düellolar, ölümler, soylu sözler, aşâğılık işler... Hepsi çok uzun süreli, ateşli tutkularla dolu güzel bir yaşam olarak bir aradaydı içimde. Rocambole, La Môle'ün, Hannibal'in şövalye çizgilerini buluyordu bende; XI. Louis, Grande Baba'nın çizgilerini; süvari subayı Otlateyev, IV. Louis'yi... İnsanların karakterlerini birbirine karıştırdığım bu öyküde olaylar yer değiştiriyor, benim için, dedemin Tanrısı gibi özgür olduğum bir dünya yaratıyordu. O da istediği gibi oynuyordu her şeyle. Kitapların böyle birbirine karışmış olması gerçeği olduğu gibi görmeme engel olmuyor, insanları anlama isteğimi soğutmuyor; beni saydam ama geçirgen olmayan bir bulutla sarıp bulaşıcı birçok pislikten, hayatın zehrinden koruyordu.

Kitaplar beni birçok şeye karşı dayanıklı hale getirdi. İnsanların nasıl sevdiklerini, acı çektiklerini bildiğim için artık genelevlere gidemezdim; beş paralık bu ahlaksızlık iğrendiriyordu beni, bundan hoşlanan insanlara acıyordum. Rocambole sağlam durmayı, kendimi olayların akışına bırakmamayı öğretiyordu bana; Dumas'nın kahramanları kendimi çok önemli, yüce bir iş uğruna feda etme isteği uyandırıyor bende. En sevdiğim kahramanım neşeli Kral IV. Henry idi. Ünlü Beranget Şarkısı özellikle ondan söz ediyordu gibi geliyordu bana:

Köylülere birçok kolaylıklar sağladı
Kendi de çok severdi içmeyi:
Evet, halk mutluysa,
Neden içmeyecekti ki Kral?

Romanlar, IV. Henry'yi iyi yürekli, halkına yakın bir kral olarak anlatıyordu. Güneş gibi parlıyordu IV. Henry. Fransa'nın dünyanın en güzel ülkesi olduğu duygusunu veriyordu bana. Hem kralları gibi pelerin, hem de köylüler gibi elbise giyebilen şövalyelerin ülkesiydi Fransa: Ange Pitou, Dartanyan gibi bir şövalyeydi. Henry'yi öldürdüklerinde acı acı ağlamaya, Ravaillac'a olan nefretimden dişlerimi gıcırdatmaya başlamıştım. Ateşçiye anlattığım hikâyelerin baş kahramanı hemen her zaman bu kral oluyordu; Yakov da Fransa'yı, "Henry"yi sevdi gibi geliyordu bana.

Şöyle diyordu:

"İyi bir adammış şu Kral Henry... Balığa bile çıkabilirmiş insan onunla..."

Beni dinlerken hayranlık duymuyor, anlattığım öyküleri sorularıyla kesmiyor, kaşlarını indirip kıpırtısız bir yüzle yosunlaşmış ihtiyar bir kaya gibi sessizce dinliyordu. Ne var ki, ben herhangi bir nedenle anlatmaya ara veririm hemen soruyordu:

"Bitti mi?"

"Henüz değil."

"Devam et öyleyse!"

Fransızlardan söz ederken içini çekerek şöyle diyordu:

"Çok soğuk yaşıyorlarmış..."

"Nasıl?"

"Bak işte, biz çok sıcak yaşıyoruz, isteyiz onlar ise soğukta... Hiç işleri yok, yalnızca içiyor, bir de dolaşıyorlar... Eğlenceli bir hayat!"

"Onlar da çalışıyorlar."

Ateşçi son derece haklı olarak, “Anlattığın hikâyelerde böyle bir şey yok,” diyordu.

Ve o anda açık seçik anlıyordum ki, okuduğum kitapların çok büyük bir çoğunluğu soylu kahramanların ne iş yaptıklarından hemen hiç söz etmemekte.

“Tamam, biraz uyuyacağım ben,” diyor, oturduğu yerin arkasına yaslanıp bir dakika sonra burnundan düzenli ıslık çalmaya başlıyordu.

Sonbaharda, Kama sahilleri sarardığında, ağaçlar altın rengine büründüğünde, güneşin yatay ışınları beyazlaşmaya başladığında Yakov birden ayrıldı gemiden. Bir gün öncesinden şöyle demişti bana:

“Yarıdan sonraki gün Perm’de olacağız, kardeşçâğızım, seninle banyoya gideriz, güzelce bir terleriz orada, sonra müzik olan bir meyhanede otururuz... Çok güzel eğleneceğiz! Makine müzik çalarken bakmak çok hoşuma gidiyor.”

Ama Sarapul’da gemiye şişman bir adam bindi. Sakalsız, bıyıksız, pörsümüş yüzü kadın yüzüne benziyordu. Kalın, uzun kaftanı ile tilki kürkünden kulaklıklılı kasketi kadına daha da çok benzetiyordu onu. Gemiye biner binmez daha sıcak olan mutfağın önünde bir masaya oturmuş, çay ısmarlamış, kaftanının önünü açmadan, kasketini çıkarmadan, boncuk boncuk terleyerek sarı çayını içmeye başlamıştı.

Sonbahar bulutları dinmeden, ince yağmur taneleri döküyordu ve bu adam ekoseli mendiliyle yüzündeki teri sildiğinde yağmur azalıyor, adam tekrar terlemeye başladığında da çoğalıyor gibi oluyordu.

Biraz sonra Yakov geldi yanına, birlikte bir kitaba bakmaya başladılar. Yolcu parmağını kitabın sayfalarında dolaştırıyor, ateşçi sakin bir tavırla şöyle diyordu:

“Yok canım! Hiç önemli değil. Umurumda olmaz...”

Yolcu, kitabı bacalarının arasındaki yarıaçık çantaya koyup ince sesiyle, “Tamam,” dedi.

Aralarında alçak sesle konuşarak birlikte çay içmeyi sürdürdüler.

Vardiyaya girmeden önce bu adamın kimin nesi olduğunu sordum Yakov’a. Gülümseyerek şöyle dedi:

“Güvercinin, hadımın tekine benziyor. Sibiry’a’dan, çok uzaklardan gelmiş! Tuzu kuru biri...”

Yakov, toynak gibi sert, siyah topuklarını güverteye vurarak yanımdan uzaklaşırken durdu, böğrünü kaşıyarak, “Yanına işçi aldı beni,” dedi. “Perm’de ineceğim gemiden, sana elveda diyeceğim, dostum! Trene bineceğiz, sonra atlarla nehir boyu beş hafta gitmemiz gerekiyormuş, adamın yerine öyle varacaktık...”

Yakov’un bu beklenmedik kararı şaşırtmıştı beni.

“Tanıyor musun sen bu adamı?” diye sordum.

“Nereden tanıyacağım? Hayatımda görmediğim biri, onun yaşadığı yere hiç gitmedim ki...”

Ertesi sabah Yakov üzerinde kısa, yağlı yarım kürkü, çıplak ayaklarında eski çizmeleri, başında Ayıcık’ın yırtık pırtık, kenarı olmayan hasır şapkası, dökme demir gibi parmaklarıyla elimi sıkarken şöyle diyordu:

“Sen de gel benimle, ha? Kendisine söylersem, güvercin seni de kabul eder; ister misin, söyleyeyim mi? Sana da bir iş bulurlar, daha fazla para kazanırsın... Seve seve yaparlar bunu, ağır işçi bulmak kolay...”

Hadım, koltuğunun altında beyaz bir bohçayla bordanın kenarında duruyor, suda boğulmuş birinin bulanık, şiş gözleri gibi, ölü gözleriyle ısrarla bakıyordu Yakov'a. Alçak sesle bir küfür savurdu ona ateşçi, kerpeten gibi bir kez daha sıktı elimi.

“Boş ver sen onu! Herkes kendi bildiğini okur, öyle değil mi, ne dersin? Hadi hoşça kal! Umarım mutlu olursun!”

Ve Yakov Şumov, yüreğimde hiç de kolay olmayan, karışık duygular bırakarak ayı gibi sallana sallana gitti. Acıyordum ateşçiye, onun için üzüliyordum. Kimi zaman imrenerek ve endişeyle de şöyle düşündüğüm oluyordu: Neden bilmediği yerlere gitmişti bu insan?

Ve nasıl bir insandı bu Yakov Şumov?

Sonbaharın sonlarına doğru gemi seferden kalkınca ikona ressamlığı atölyesine çırak olarak girdim. Ama bir gün sonra atölye sahibesi yumuşak huylu, yaşlı kadın, Vladimirli şivesiyle şöyle dedi bana:

“Artık günler kısaldı, geceler uzadı, bundan böyle sabahları dükkâna gidecek, orada çalışacaksın, akşamları da atölyeye gelip meslek öğrenimine devam edeceksin!”

Beni böylece, ayağına çabuk, kırmızı, yapmacık yüzlü bir delikanlı olan ufak tefek tezgâhtarın emrine vermiş oluyordu. Sabahları şafak vaktinin alacakaranlık soğuşunda birlikte Nijni pazarından, tüccarların uyuyan sokağı İlyinka’dan geçerek kentin bir başından bir başına yürüyorduk. Dükkân, Gostiniy Pasajı’nın ikinci katındaydı. Bir depo ve demir kapılı, terasa bakan demir parmaklıklı bir penceresi olan bir odadan oluşan dükkân çeşitli boyutlarda ikonalar, düz veya “süslemeli” ikona dolapları ve sarı deri ciltli kilise kitaplarıyla doluydu. Bizimkinin yanında, Volga’nın ötesinde, Kergensk bölgesinde pek ünlü, Kadim Müminlerin sözde bilgelerinden birinin akrabası siyah sakallı bir tüccarın ikonalar sattığı bir dükkân daha vardı. O tüccarın benimle aynı yaşlarda, yüzü ihtiyar birininki gibi küçük, gözleri fare gözleri gibi fıldır fıldır, çok hareketli, sıska bir oğlu vardı.

Dükkânı açtıktan sonra bir koşu meyhaneye sıcak su almaya gidiyordum. Çayımı içip, dükkânı toparlayıp, malın üzerinin tozunu aldıktan sonra terasa çıkıyor, müşterileri komşu dükkâna girmeden bizim dükkâna buyur etmek için orada dikiliyordum.

Tezgâhtar, kendinden emin bir tavırla şöyle diyordu bana:

“Müşteri dediğin aptaldır. Neyi nereden alacağı hiç önemli değildir onun için, yeter ki, ucuz olsun. Maldan da anlamaz!”

İkonaların tahtalarını çabuk çabuk birbirine vurup şaklatarak işten çok iyi anladığını göstermeye çalışırken ders veriyordu bana:

“Bu usta elinden çıkma, işte! Hem pahalı da değil. Üçe dört verşok.¹⁷ ‘Size şu kadara verebiliriz,’ diyeceksin. Bu da altıya yedi verşok şu kadar... Azizleri bilir misin sen? Şunu unutma: Bonifatius sarhoşluğa; büyük çilekeş Barbara diş ağrılarına ve ani ölümlere; Aziz Vasiliy sıtmaya ve hummaya iyi gelir... Meryem Ana hakkında her şeyi bilir misin? Kederli Meryem Ana, Ağlayan Meryem Ana, Meryem ve Çocuk İsa, Kazanlı Meryem Ana, Üç Kollu Meryem Ana...

Kısa zamanda boyutlarına, işçiliğine göre ikonaların fiyatlarını öğrenmiştim; çeşitlerini de biliyordum ama azizlerin özelliklerini öğrenmekte zorlanıyordum.

Bazen dükkânın kapısında dikilirken, bir şeylere dalmış oluyordum; birden sınava çekmeye başlıyordu beni tezgâhtar:

“Söyle bakalım, zor doğumları kolaylaştıran kimdir?”

Yanlış cevap verirsem, aşağılayıcı bir tavırla soruyordu:

“Senin o kafan ne işe yarıyor?”

Daha zoru da müşterileri dükkâna sokmaktı: Çirkin resimlenmiş ikonalar hoşuma gitmiyordu, onları satmak haz vermiyordu bana. Büyükannemin anlattıklarından, Meryem Ana’yı genç, güzel, iyi yürekli olarak hayal ediyordum. Dergilerdeki resimlerinde de öyleydi; oysa ikonalarda yaşlı, sert bakışlı, uzun, eğri burunluydu, elleri odun gibiydi.

Pazarın kurulduğu çarşamba ve cuma günleri işler çok iyi oluyordu. Terasta erkekler, yaşlı kadınlar birikiyordu, kimi zaman aileleriyle geliyorlardı: Volga boylarından eski usul ibadet edenler; ormanda yaşayan inançsız, asık suratlı insanlar... Kimi zaman, bakıyordum, üzerinde koyun postu veya ev dokuması kalın çuha paltoya sarınmış iriyarı bir adam, düşmekten korkuyormuş gibi ağır ağır dolaşıyordu galeride, ikonaların önünde pek beceriksiz, utangaç duruyordu. Kendimi zorlayarak önüne geçip duruyordum, ağır çizmeler olan ayaklarının altında dönüp duruyor, sivrisinek gibi vızıldıyordum:

“Nasıl bir şey istemiştiniz efendim? Bölüm bölüm Zebur da var, hepsi bir arada da var, Efraim’in, Kyrillos’un kitapları da, dinin şartları da, dua kitapları da, buyurun, buradan bakın! İsteddiğiniz her çeşit ikonalarımız da mevcut, nasıl bir şey istemiştiniz? Kalitelisi de, ucuzu da, koyu renkli olanı da var! Sipariş üzerine de istediğiniz azizin, Meryem Ana’nın ikonasını yapabiliyoruz! Belki aileniz için belli bir ikona isterdiniz? Ürünlerimiz Rusya’nın en iyisidir! Kentte en iyi alışverişi dükkânımızda yapabilirsiniz!”

Huysuz, anlayışsız müşteri yüzüme köpeğe bakar gibi bakarak uzun süre susuyor, bir şey söylemiyor, sonra odun gibi koluyla birden kenara itiyordu beni, bitişikteki dükkâna giriyordu, o zaman tezgâhtar da kepçekulaklarını ovuşturarak öfkeyle söyleniyordu:

“Müşteriyi kaçırdın...”

Komşu dükkândan yumuşak, tatlı bir ses, insanı bayıltan bir konuşma duyuluyordu:

“Koyun postu da, çizme de satmıyoruz biz, bayım; Tanrı’nın bağışlatıcı altınlı, gümüşlü ikonalarını satıyoruz, değerleri parayla ölçülemeyecek eserlerdir sattıklarımız...”

Benim tezgâhtar kiskançlık içinde, hayretle fısıldıyordu:

“Lanet olasınca! Adamın gözünü nasıl boyuyor! Bunları öğren! Öğren!”

İyi niyetle öğrenmeye çalışıyordum. Bir işe giriştiysen, işini iyi yapman gerekir. Gelgelelim, müşterileri kandırmayı, onlara bir şeyler satmayı beceremiyordum. Asık suratlı köylülerin ağzından kelime çıkmıyordu. Her zaman bir şeyden korkmuş, paniklemiş gibi duran, sıçana benzeyen yaşlı kadınlara acımak geliyordu içimden; ikonanın gerçek fiyatını, iki onluk ekmeden, fısıldamak istiyordum. Hepsini yoksul, aç sanıyordum. Ama onların, her zaman en çok aldıkları bir Zebur’a üç buçuk ruble vermeleri tuhafıma gidiyordu.

Kitaplar ve ikonalar üzerindeki yazıların değerleri üzerine bilgileriyle şaşırtıyorlardı beni. Bir gün, dükkânda peşinden ayrılmadığım aksakallı bir ihtiyar, munis bir tavırla şöyle dedi bana:

“Sana bir şey söyleyeyim mi, küçük, ikona atölyenizin Rusya’nın en iyisi olduğu doğru değil; en iyisi Moskova’daki Rogojin atölyesidir!”

Yüzümü asıp uzaklaştım yanından, o da sessizce yürüdü, komşu dükkâna da uğramadan uzaklaştı.

Tezgâhtar manalı manalı sordu bana:

“Aldın mı ağzının payını?”

“Rogojin’in atölyesinden bahsetmemiştiniz bana...”

Küfür etmeye başladı:

“İşte böyle sesi çıkmayan, her şeyi bilen aforoz edilmişler de sürter ortalıkta, bilmedikleri yoktur kocamış köpeklerin...”

Pek yakışıklı, karnı tok, kendini beğenmiş tezgâhtar köylülerden nefret ediyordu, keyfi

yerinde olduğu dakikalarda yakınıyordu bana:

“Kafası çalışan bir insanım ben, temizliği, güzel kokuları severim; günlük kokusunu, kolonyayı... Ama böyle meziyetleri olan bir adamken, patroniçeye bir beşlik kâr bıraksın diye, pis kokan bir köylünün önünde yerlere kadar eğilmek zorundayım! Bana yakışıyor mu bu? Köylü dediğin kimdir? Bir tomar kokmuş yün, toprak biti... Oysa, bu arada...”

Üzgünmüş gibi susuyordu.

Ben hoşlanıyordum köylülerden; her birinde, Yakov’ da olduğu gibi, gizemli bir şeyin varlığını hissediyordum.

Kimi zaman gocuğunun üzerine köylü kaftanı giymiş iriyarı biri giriyordu dükkâna, tüylü şapkasını çıkarıyor, henüz kutsanmamış ikonaları görmemeye çalışarak, kandilin göz kırptığı köşeye bakıp iki parmağıyla haç çıkarıyor; çevresine sessizce şöyle bir göz attıktan sonra şöyle diyordu:

“İyi bir Zebur versene bana!”

Kaftanının kolunu kıvırıyor, giriş sayfasını uzun uzun okuyor, çatlak dudaklarını simsiyah dişleriyle kanatıncaya kadar ısırıyordu.

“Daha eskisi yok mu?”

“Bildiğiniz gibi, daha eskilerinin fiyatı binlerce rubledir...”

Köylü, parmağını ağzına sokup ıslattıktan sonra sayfayı çeviriyordu, parmağının değdiği yerde parmağının siyah izi kalıyordu. Tezgâhtar müşterinin başının üzerinden kötü kötü bakarak şöyle diyordu:

“Kutsal kitabın eskisiyle yenisi arasında bir fark yoktur, Tanrı sözlerini değiştirmemiştir...”

“Biliyoruz, duyduk herhalde! Tanrı değiştirmede ama Nikon¹⁸ değiştirdi.”

Ve köylü, kitabı kapayıp bir şey söylemeden çıkıyordu dükkândan.

Ormanlarda yaşayanlar bazen tartışıyorlardı tezgâhtarla ve açıkça görüyordum ki, onlar din kitaplarını tezgâhtardan daha iyi biliyorlardı.

Homurdanıyordu tezgâhtar:

“Putperest bataklık çocukları...”

Aynı zamanda farkındaydım: Köylüler her ne kadar yeni kitaptan hoşlanmıyor olsalar da, saygılıydılar ona karşı, kitabın kuş gibi uçup kaçacağından korkuyorlarmış gibi dikkatle dokunuyorlardı ona. Bunu görmek çok hoştu ve benim için kitap bir mucizeydi, onu yazanın ruhu vardı içinde; kitabı açınca bu ruhu özgür bırakıyordum ve o gizemli içeriğini anlatıyordu bana.

İhtiyarlar satmak için bazen çok eski, Nikon zamanından öncesinin kitaplarını veya İgriz’de, Kerjenets’de inzivaya çekilmiş rahiplerin bu kitaplardan yazdıkları pek güzel duvar yazıları, Dimitri Rostovski’in denetiminden geçmemiş ikona yazıları; ikonalar, haçlar, dökme demir fayans altlıklar, Moskovalı prenslerin meyhanecilere hediye ettikleri gümüş maşrapalar getiriyorlardı. Bütün bu alışveriş gizli, tezgâh altından yapılıyordu.

Benim tezgâhtar da, bizim komşu tezgâhtar da bu tür satıcıları dört gözle takip ediyor, birbirinin elinden kapmaya çalışıyordu. Böyle eski eserleri bir veya on rubleye satın alıyor, sonra panayırlarda Kadim Müminlere yüzlerce rubleye satıyorlardı.

Tezgâhtar akıl veriyordu bana:

“Bu şeytanlara, büyücülere çok dikkat edeceksin, gözlerini dört açacaksın! Büyük

kazanç vardır bu işte!”

Dükkâna böyle bir satıcı geldiğinde tezgâhtar eski kitaplardan, ikonalarından, her türlü antika eşyadan anlayan Pyotr Vasilyev’i çağırmanın için gönderiyordu beni.

Pyotr Vasilyev, Aziz Basileios’unki gibi uzun sakalıyla, hoş yüzünde zeki bakışlı gözleriyle uzun boylu bir ihtiyardı. Bir ayağının tabanından ameliyat olmuştu, elinde uzun bastonuyla hafif aksayarak yürüyordu. Yazı da kışı da papaz cüppesine benzeyen bir paltoyla, tencereyi andıran tuhaf, kadife bir şapkayla geçiriyordu. Canlı adımlarla, dimdik giriyordu dükkâna; omuzlarını sarkıtıyor, kamburunu çıkarıyor, hafiften ofladıldıktan sonra hemen her zaman iki parmağıyla haç çıkararak Zebur’dan dualar okuyordu. Bu dindar tavrı ve yaşlılığı satıcıda bir anda güven uyandırıyor.

Soruyordu ihtiyar:

“Sıkıntınız nedir?”

“Şu ikonayı satmak için getirmişler, adam yontma olduğunu söylüyor.”

“Ne dedin?”

“Yontmamış...”

“Ha... Kulaklarım iyi duymuyor da. Nikon’un safsatalarını duymayayım diye Tanrı kulaklarımı tıkadı...”

Şapkasını çıkarıp ikonayı yatık tutuyor, gözlerini kısıp yazılara yandan, karşıdan bakıyor, tahtanın cilasını inceliyor, mırıldanıyordu:

“Dinsiz Nikoncular bizlerin eskiye sevgimizi fark ettikleri için, Şeytan’a uyup kurnazlık ediyor, büyük bir ustalıkla, günümüzde çeşitli tasvirlerin, ikonaların sahtelerini yapıyorlar! Bakınca, ikonayı gerçekten yontma, yazıları Suzdal veya Ustyuj işi sanıyorsun ama gönül gözüyle baktığında sahte olduklarını hissediyorsun!”

“Sahte” derse bu ikonanın değerli olduğu anlamına geliyordu. Kullandığı birtakım sözcüklerle tezgâhtara, elindeki ikonaya veya kitaba ne kadar vermesi gerektiğini anlatıyordu; “elem ve keder” sözcüklerinin on ruble, “canavar Nikon”un yirmi beş ruble anlamına geldiğini biliyordum. Satıcıyı aldattıklarını görünce utanıyordum ama ikonalarından anlayan yaşlı adamın bu kurnaz oyunu ilgimi çekiyordu.

“Nikoncular canavar Nikon’un çocuklarıdır; Şeytan yönlendirir onları, yapamayacakları şey yoktur. Bak bu ikona sanki gerçek gibi duruyor, yazısı da usta bir elden çıkmış gibi; yüzü görüyor musun, aynı fırçanın işi değil, hayır! Simon Uşakov gibi eski ustalar, gerçi o bir zındıktı ya, ikonayı özene bezene yaparlar, düzgün yontarlar, cilasını kendileri sürerlerdi; ama günümüzün yeteneksiz adamları aynısını beceremiyorlar! Eskiden ikonacılık kutsal bir meslekti, şimdi ise sadece sıradan bir sanat, ikona dolabı işçiliği gibi!”

Sonunda ikonayı tezgâhın üzerine bırakıyor, şapkasını başına geçirirken şöyle diyordu:

“Günahtır.”

“Al,” demek oluyordu bu.

Kendisi için söylenen tatlı sözler ırmağında boğulan, ihtiyarın derin bilgisi karşısında şaşkına dönen satıcı büyük bir saygıyla soruyordu:

“Nasıl bir parça, bu ikona, efendim?”

“Nikon zamanının işçiliği var onda.”

“Olamaz! İmkânsız bu! Dedem, dedemin dedesi bunun karşısında dua ediyorlardı...”

“Nikon senin dedenin dedesinden önce yaşamıştı zaten.”

Yaşlı adam ikonayı satıcının yüzüne uzatıp sert bir tavırla anlatıyordu ona:

“Bak, nasıl neşeli görünüyor, böyle ikona olur mu? Bir tablo bu, Nikon zamanının eğlenceli, aptal sanatının bir eseri. Ruh yok bunda! Yalan mı söyleyeceğim sana? Yaşlı bir adamım ben, benim için önemli olan gerçektir, kısa bir zaman sonra Tanrı'nın huzuruna çıkacağım, kimseye yalan söyleyemem ben, kimseyi aldatamam!”

Yaşlılığın verdiği bitkinlikle, kendisinin değerlendirmesine güvenilmemesinin gücenikliliğiyle terasa çıkıyordu. Tezgâhtar ikona için birkaç ruble ödüyordu, satıcı Pyotr Vasilyev'i yerlere kadar eğilerek selamlayıp gidiyordu. Sıcak çay getirmem için meyhaneye yolluyorlardı beni. Döndüğümde, ikonalarından anlayan ihtiyarı pek keyifli, neşeli görüyordum. Satın alınan ikonayı ilgiyle incelerken, tezgâhtara akıl veriyordu:

“Beni dinle: Çok güzel bir ikona bu, resim usta işi, yapanın içinde Tanrı korkusu varmış...”

Tezgâhtar olduğu yerde duramıyordu, heyecanla soruyordu:

“Peki, resmi kim yapmış?”

“Senin bunu bilmen gerekmez.”

“Peki, değerini bilenler ne kadar verirler buna?”

“Orasını bilemem. Ver, birilerine göstereyim onu...”

“Oh, Pyotr Vasilyev...”

“Satabilirim, sana elli veririm, üzeri benim olur!”

“Oh...”

“Ohlayıp durma...”

Arsızca pazarlık ederek, birbirinin yüzüne dolandırıcılar gibi bakarak çaylarını içiyorlardı. Tezgâhtarın her şeyiyle yaşlı adamın avucunun içinde olduğu açıkça belliydi. Oysa yaşlı adam gittikten sonra şöyle diyecektir bana:

“Aman dikkatli ol, dükkân sahibi kadına bu alışverişle ilgili bir şey söyleyeyim deme!”

İkonanın satışı konusunda anlaştıktan sonra ihtiyara soruyordu tezgâhtar:

“Kentte ne gibi değişiklikler var, Pyotr Vasilyev?”

Yaşlı adam sarı eliyle sakalını sıvazlayıp, yağlı dudaklarını yaladıktan sonra kent zenginlerinin hayatıyla ilgili bir şeyler anlatıyordu: Ticaretteki başarıları, içki alemlerini, hastalıkları, düğünleri, kadınların da, erkeklerin de ihanetlerini... Yaşlı adam iç bayıltan bütün bu hikâyeleri, iyi bir aşçının yufkayı pişirdiği gibi bir çırpıda, ustalıkla pişiriyor, üzerine neşeli kahkahasını döküyordu. Tezgâhtarın yüzü kıskançlıkla, heyecanla dalgalanıyordu, gözleri hayal buğusuyla kaplanıyor; derin bir iç çekip şöyle yakınıyordu:

“İnsanlar yaşıyor! Bense burada...”

İkonalarından anlayan yaşlı adamın boru gibi bas sesi duyuluyordu:

“Herkesin kendine göre bir hayatı vardır, kimine Tanrı'nın melekleri gümüş çekiçle kader döver, kimine Şeytan baltanın tersiyle...”

Sağlam yapılı bu ihtiyarın bilmediği yoktu: Kentte kimin ne yaptığını; tüccarların, memurların, papazların, esnafın bütün sırlarından haberi vardı. Yırtıcı bir kuş gibi keskindi gözleri; hem bir kurt yanı vardı, hem de tilki... Hep sinirlendirmek istiyordum onu, ama uzaktan, sanki bir dumanın içinden bakıyordu bana. Sonsuz bir boşluğun içindeymiş gibi görüyordum onu; sanki ona biraz daha yaklaşacak olsam bir boşluğa

düŖecektim... Ve ateŖi Ŗumov'la ortak birtakim yanlarının olduğunu hissediyordum.

Tezgâhtar gerçi yüzüne karşı da, arkasından da göklere çıkarıyordu onu, ama öyle anlar oluyordu ki, o da benim gibi kızdırmak, gücendirmek istiyordu ihtiyarı.

Bazen, yaşlı adamın yüzüne meydan okurcasına bakarak birden şöyle diyordu:
"Ama gene de, insanları aldatıyorsun sen..."

Yaşlı adam tembel tembel gülümseyerek karşılık veriyordu:

"Aldatmayan yalnızca Tanrı'dır, oysa bizler aptallar gibi yaşıyoruz; aptalı aldatmayacaksın, nasıl yararlanacaksın ondan?"

Tezgâhtar heyecana kapılıyordu:

"Her köylü aptal değildir; hem tüccar denen insanlar da köylülerden çıkıyor!"

"Konumuz tüccarlar değil bizim. Aptallar dolandırıcı olamaz. Aptallar mübarek insanlardır, beyinleri uyuyan mübarek insanlar..."

İhtiyar, giderek daha bir isteksiz, bezgin konuşuyordu, bu benim canımı çok fena sıkıyordu. O bir tümseğın üzerinde ayakta duruyormuş, her yanı bataklıkmiş gibi geliyordu bana. Kızdırmak olanaksızdı onu; öfkeye bağışıklığı vardı sanki ya da öfkesini çok güzel gizlemeyi becerebiliyordu.

Ama bazen öyle oluyordu ki, kendi sataşmaya başlıyordu bana: Gelip burnumun dibinde karşıma dikiliyor, gülererek soruyordu:

"O Fransız yazarın adını ne diyordun sen, Ponos mu?"

İsimleri böyle çirkin bir biçimde çarpıtması tepemi attırıyordu ama tutuyordum kendimi, zamanını bekliyordum.

"Ponson du Terrail."

"En son mu sahil?"

"Saçmalamayın, lütfen, çocuk değilsiniz."

"Elbette çocuk değilim. Peki, şimdi kimi okuyorsun?"

"Aziz Efraim."

"Peki, kim daha güzel yazıyor: Senin yerli yazarların mı, o mu?"

Cevap vermiyordum.

İhtiyar ısrar ediyordu:

"Yerli yazarlar nelerden söz ediyorlar?"

"Hayatta olup biten her şeyden."

"Yani köpeklerden, atlardan. Öyle ya, onlar da olup bitiyorlar."

Tezgâhtar kahkahayı basıyordu, ben öfkeleniyordum. Canım çok sıkılıyordu, ama onların yanından uzaklaşmaya kalkışacak olursam tezgâhtar durduruyordu beni:

"Nereye?"

İhtiyar ise beni sınamayı sürdürüyordu:

"Hadi, şu bilmeceyi çöz bakalım: Karşında çıplak bin kişi var, beş yüzü köylü kadın, beş yüzü köylü erkek, aralarında da Adem ile Havva... Adem ile Havva'yı nasıl bulursun?"

Aynı şeyi birçok kez soruyordu bana ve sonunda mağrur bir tavırla şöyle diyordu:

"Sevgili dostum, onlar doğmadılar, yaratıldılar, dolayısıyla, göbek delikleri yoktu!"

Yaşlı adam böyle binlerce "bilmece" biliyordu. Onlarla midemi bulandırıyordu.

Dükkânda çalışmaya başladığım ilk günler, okuduğum kitaplardan birkaçının özetini

anlatmıştım tezgâhtara, bu anlattıklarım şimdi benim için öfke nedeni oluyordu: Tezgâhtar anlattığım o öyküleri mahsus değiştirerek iğrenç bir biçimde çarpıtarak anlatıyordu Pyotr Vasilyev'e. Yaşlı adam da çirkin sorularıyla ustaca yardım ediyordu ona. İkisinin de cıvık dillerinden Grandet için, Lyudmila için, IV. Henry için rezilce sözler dökülüyordu.

Onların bunu kötü amaçla değil, can sıkıntısından yaptıklarını anlıyordum ama can sıkıntımı hafifletmiyordu bu. Oluşturdukları çamurun içinde domuzlar gibi eşeleniyorlar; yabancıları, anlayamadıkları, onlar için gülünç olan bir güzelliği kirletirken, ayaklarının altında çiğnerken duydukları hazdan, domuzlar gibi birtakım sesler çıkarıyorlardı.

Gostiniy Pasajı'nda herkesin, bütün dükkân sahiplerinin, tezgâhtarların tuhaf, aptalca çocukluklarla dolu, ama her zaman kötü eğlenceler içeren bir yaşam biçimleri vardı. Bir köylü gelip kentin herhangi bir yerine nasıl gidebileceğini sorunca ona her zaman ters yönü gösteriyorlardı. Bu onların tümünde öylesine bir alışkanlık olmuştu ki, bu oyunu yapanlara bir zevk bile vermiyordu artık. İki fareyi yakalayıp kuyruklarından birbirine bağlıyor, yola bırakıyor, hayvanların birbirini nasıl aksi yönlerde çektiklerini, birbirini ısırıklarını zevkle seyrediyorlardı. Bazen de farenin üzerine gazyağı döküp yakıyorlardı hayvanı. Bir köpeğin kuyruğuna kırık bir kova bağlıyorlardı. Köpek büyük bir korku içinde çığlıklar atarak gürültüyle bir yerlere doğru kaçıyor, insanlar arkasından bakıyor, kahkahalar atıyorlardı.

Bu çeşit birçok eğlenceleri vardı ve sanki her insan, özellikle köylüler, Gostiniy Pasajı'ndakiler için eğlence nedeniydi. İnsanlara karşı her zaman onlarla alay etmek, onlara acı çektirmek, onları rahatsız etme duygusu besliyorlardı. Ve çok tuhaftı: Okuduğum kitapların hiçbirinde insanların birbirleriyle sürekli alay etme eğiliminden söz edilmiyordu.

Gostiniy Pasajı'nın bu eğlencelerinden biri özellikle utanç verici, iğrenç geliyordu bana.

Bizim dükkânın altındaki yün, keçe çizme satan dükkânda, oburluğuyla bütün alt kat esnafını şaşkırtan bir tezgâhtar vardı. Patronu, işçisinin bu özelliğiyle, köpeğinin azgınlığıyla veya atının gücüyle övünen biri gibi, övünüyordu. Kimi zaman komşu dükkân sahiplerini iddiaya davet ediyordu:

“Benimle kim on rublesine iddiaya girer? Bence, Mişka iki saatte bir kiloluk domuz budunu yer!”

Herkes Mişka'nın bunu yapabileceğini biliyor ve şöyle karşılık veriyordu:

“İddiaya girmeyiz ama bir but alırsın, o yerken seyrederiz.”

“Ama kemiksiz olacak!”

Bir süre tartışıyorlardı, sonra karanlık depodan sakalsız, elmacikkemikleri çıkık, sıska bir delikanlı üzerinde aba kumaştan, kırmızı kuşaklı, her yanı yün içinde bir paltoyla çıkıyordu. Küçük başından şapkasını saygıyla çıkarıyordu; patronunun sert kıllı, yuvarlak yüzünde derine kaçmış, koyu kırmızı kan oturmuş gözlerine donuk bakışlarla bakıyordu.

“Yiğidim, domuz budu yemek ister misin?”

Mişka ince sesiyle, bir işten söz ediyormuş gibi soruyordu:

“Ne kadar zamanda?”

“İki saatte.”

“Biraz zor!”

“Nesi zor?”

“Yanında iki şişe bira olursa, olur!”

“Tamam,” diyordu patron övünerek, “karnının aç olduğunu düşünmeyin. Sabahleyin yarım kiloluk iki somun indirdi mideye, her zaman olduğu gibi, öğlen yemeğini de yedi...”

Domuz budunu getiriyorlardı; seyirciler, ağır kürklerine sarınmış, kocaman kantar topuzuna benzeyen iriyarı tüccarlar, kocaman göbekli, hepsinin de yağlı, şiş, ufak gözlerinde ağır bir can sıkıntısının uykulu bulanıklığı olan insanlar toplanıyorlardı.

Hepsi, üşüyen ellerini yenlerinin içine sokup yanında bıçak ve büyük bir parça çavdar ekmeği olan Mişka'nın çevresini alıyordu. Mişka büyük bir saygıyla haç çıkarıyor, bir yün çuvalının üzerine oturuyor, eti yanındaki sandığın üzerine koyuyor, boş gözlerle ölçüp biçiyordu onu.

İnce bir dilim ekmeğe ile kalın bir et kesiyor, iki eliyle tutup ağzına götürüyordu. Dudakları titriyordu, köpek dili gibi uzun diliyle dudaklarını yalıyor, bu arada küçük, sivri dişleri görünüyordu ve köpek gibi, ağzıyla kapıyordu eti.

“Başladı!”

“Saate bakın!”

Herkes ciddi bir dikkatle izliyordu Mişka'yı, gözlerini onun altçenesinden, kulaklarının çevresindeki yuvarlak şişliklerden ayırmıyordu; sivri çenesinin düzenli inip kalkmasına bakıyor, aralarında alçak sesle konuşuyorlardı:

“Tam bir ayı gibi çiğniyor!”

“Et yerken bir ayı gördün mü sen?”

“Ormanda mı yaşıyorum ki göreyim? Ayı da böyle yiyordur diye tahmin ediyorum..”

“Ayı değil, domuz böyle yer.”

“Domuz, domuz eti yemez ki...”

Herkes istemeye istemeye gülüyordu, bu işlerden anlayan biri düzeltiyordu:

“Yer... yavrusunu, kız kardeşini bile yer...”

Mişka'nın yüzü giderek bulutlanıyordu, kulakları morarıyordu, içeri çökük gözleri kemikli yuvalarından dışarı çıkıyordu, soluk alışığı ağırlaşıyordu ama altçenesi aynı şekilde düzenli çalışıyordu.

Uyarıyorlardı onu:

“Hadi, Mişka, çabuk ol, zaman azaldı!”

Mişka huzursuz bakışlarla ölçüyordu eti, bira içiyordu, tekrar şapır şupur yemeye başlıyordu. Seyirciler heyecanlanıyor, Mişka'nın patronunun kolundaki saate bakarak birbirlerini uyarıyorlardı:

“Dikkat edin, saati geri almasın! Alalım ondan saati, bizde dursun!”

“Sen Mişka'ya dikkat et, yenine birkaç parça et atmasın.”

“Zamanında bitiremeyecektir!”

Mişka'nın patronu yükseltiyordu sesini:

“Bire dört veriyorum! Mişka, devam et!”

Seyirciler kışkırtıyorlardı patronu, ama bahse giren olmuyordu.

Bu arada Mişka durmadan yiyordu, yüzü etin rengini almıştı; sivri, kıkırdağı andıran

burnundan acıklı ıslıklar çıkıyordu. Ona bakarken bir tuhaf oluyordu içim. O anda Mişka çılgınlık atmaya, "İnsaf edin!" diye ağlamaya başlayacak gibi geliyordu bana.

Ya da bir et parçası boğazına takılacak, başı seyircilerin kucağına düşecek, ölecekti. Ama sonunda etin hepsini yedi, sarhoş gözlerini fal taşı gibi açtı, pek bitkin, hırıldadı: "İçecek bir şey verin bana..."

Ama patronu saatine bakıp homurdandı:

"Dört dakika geç bitirdin, namussuz..."

Kalabalık kızdırıyordu onu:

"Keşke iddiaya girseydik, kaybedecektin, iyi paranı alacaktık!"

"Ama gene de vahşi bir hayvan gibiydi delikanlı!"

"Sirkte çalışsa daha iyi..."

"Tanrı insanı ne biçimlere sokuyor, görüyor musunuz?"

"Gidip çay mı içsek, ne dersiniz?"

Ve hep birlikte, dubalar gibi, çay içmeye gidiyorlardı meyhaneye.

Bunca şişman, dökme demir gibi insanı bu şanssız delikanlının başına neyin topladığını, onun hastalıklı oburluğunun insanları neden eğlendirdiğini anlamak istiyordum.

Yün, koyun postu, kenevir, halat, keçe çizme ve saraç malzemesi dolu dar depo karanlık, sıkıcıydı. Sokaktan tuğla sütunlar ayırıyordu onu. Bu kalın, çirkin sütunların her yanını zaman kemirmiş, sokağın çamuru kirletmişti. Her tuğla, onların arasındaki her yarıklık herhalde binlerce kez akıldan sayılmış ve çirkin desenleriyle belleklerde yer etmişti.

Önümden sakın adımlarla geçiyorlardı insanlar; yüklü arabalar sokakta hiç acele etmeden ilerliyorlardı; sokağın karşısında iki katlı, tuğlalı dükkânlar ile kutular, saman ve ambalaj kağıtları atılı çamurlu, çiğnenmiş karla kaplı bir alan vardı.

İnsanlar ve atlarla birlikte tüm bunlar, hareketli olmasına karşın, sanki görünmez zincirlerle birbirlerine bağlı gibi hareketsiz, aynı yerde dönüp duruyor gibiydiler. Birden, bu neredeyse sessiz, seslerden yoksun, sağır bir dünyaymış gibi geliyordu bana. Kızaklar gıcırdayarak geçiyordu, dükkânların kapıları çarparak kapanıyordu, börekçiler, ballı şerbetçiler bağırıyorlardı ama insanların sesleri neşesiz, isteksizdi, tekdüzeydi, hemen alışıyordum onların seslerine, duymaz oluyordum.

Kiliselerin çanları uğulduyordu uzun uzun. Bu hüznü ses hep kulağımdaydı; sanki pazarın üzerinde sabahtan akşama kadar dolaşıyor, bütün düşünceleri, duyguları yüceltiyor, her türlü izlenimin üzerine bakır bir tortu gibi çöküyordu.

Her yanda soğuk, usandırıcı bir hüznün yükseliyordu: çamurlu karla kaplı topraktan, rüzgârın çatılarda biriktirdiği kül rengi kardan, binaların ıslak tuğlalarından... Can sıkıntısı bacalardan gri duman olarak yükseliyor, alçak, bomboş kül rengi havaya yayılıyordu. Atların da, insanların da burunlarından buhar çıkararak solumalarında bir iç sıkıntısı vardı. Bu buharın değişik bir kokusu vardı: Anlaşılmaz, ağır bir ter, yağ, kenevir yağı kokusu, sobanın alt bölümünde pişirilmiş kek ve duman kokusu... Dar, kalın bir şapka gibi sıkıyordu başımı bu koku ve göğsüme oturup tuhaf bir sarhoşluk, gözlerimi kapama duygusu, umutsuz çılgınlık atmak, bir yerlere koşmak, koşarken karşıma çıkan ilk duvara toslama arzusu uyandırıyor bende.

Tüccarların yağlı, kan damlayan yüzlerine bakıyordum: Soğuktan çatlak çatlaktı

yüzleri, uyuyorlarmış gibi hareketsizdi. İnsanlar ağızlarını, kuru kumun üzerine atılmış balıklar gibi açarak esniyorlardı.

Kışın alışveriş zayıf oluyordu, bu yüzden, tüccarların gözlerinde, yazın onları biraz renklendiren, canlandıran o vahşi ışık olmuyordu. Ağır kürkler insanların hareketlerini yavaşlatıyor, onları toprağa doğru eğiyordu. Aralarında tembel tembel konuşuyorlardı tüccarlar, kızdıkları zaman da tartışıyorlardı. Bunu sırf, yaşadıklarını göstermek amacıyla mahsus yaptıklarını düşünüyordum.

Can sıkıntısının onları ezdiğini, fena yaptığını açıkça görüyordum. İnsanların yalnızca bu can sıkıntısına karşı mücadelelerinde ellerinden bir şey gelmediği için kendilerini anlamsız oyunlara verdiklerini düşünüyordum.

Bazen bu konuyu Pyotr Vasilyev'le konuşuyordum. Genelde bana karşı alaycı, küçümser bir tavır takınıyor olsa da, kitaplara düşkünlüğüm hoşuna gidiyor, bazen benimle ciddi, öğüt verir gibi konuştuğu da oluyordu.

“Tüccarların yaşam biçimlerinden hoşlanmıyorum,” diyordum ona.

Pyotr Vasilyev sakalının bir tutamını uzun parmağına dolayarak soruyordu bana:

“Peki ama, onların nasıl yaşadıklarını nereden biliyorsun? Yoksa sık sık konuk mu gidiyorsun onlara? Bak, delikanlı, burası sokaktır, onlar burada yaşamıyorlar, yalnızca ticaret yapıyorlar. Burada işlerini bitirdikten sonra evlerine gidiyorlar! Sokağa giyinip çıkarlar insanlar ve giysilerinin içinde nasıl bir insan olduğunu bilemezsin. İnsan evinde, dört duvarın arasında açık yaşar; onun orada nasıl olduğunu da bilemezsin.”

“Öyle ama düşünceleri burada da, evde de aynıdır, öyle değil mi?”

Yaşlı adam gözlerini iri iri açıp ağırbaşlı, bas bir sesle cevap veriyordu bana:

“Komşusunun ne düşündüğünü kim bilebilir? Yaşlılarımız şöyle derler: Düşünceler bitlere benzerler, sayamazsınız onları. Bir insan belki evine gidince yere diz çöküp Tanrı'ya şöyle yalvarmaya başlıyordur: ‘Affet beni Tanrım, senin bugününde hep günah işledim!’ Nereden bileceksin, belki evi onun için bir manastırdır, orada yalnızca Tanrı'yı düşünür, onunla yaşar. İşte, öyle! Her örümcek kendi köşesini bilir. Ağını öyle öreceksin ki, taşısın seni...”

Ciddi konuşuyorken, Pyotr Vasilyev'in sesi önemli sırlar veriyormuş gibi alçak, daha bas çıkıyordu.

“Böyle şeyleri çok düşünüyorsun ama senin için henüz erken böyle şeyleri düşünmek. Senin yaşında çocuklar akıllarıyla değil, gözleriyle yaşarlar! Yani bakacaksın, hatırlayacaksın, susacaksın. Mantık iş için gereklidir, ruh için ise inanç! Çok kitap okuyorsun, bu güzel bir şey ama her şeyin ölçüsünü bilmelisin: Bazıları fazla okumaktan aklını yitiriyor, bazıları da Tanrı'ya inancını...”

Pyotr Vasilyev, ölümsüzmüş gibi geliyordu bana. Onun yaşlanacağını, değişeceğini düşünmekte zorlanıyordum. Eninde sonunda önemli kişiler oluveren tüccarlarla, haydutlarla, sahte para işi yapanlarla ilgili hikâyeler anlatmayı çok seviyordu. Dedem de böyle birçok hikâye anlatmıştı bana, hem dedem ikonlardan anlayan Pyotr Vasilyev'den daha güzel anlatıyordu. Ama ikisinin anlattıklarının özü aynıydı: Zenginlik daima Tanrı'ya da, insanlara da karşı günah işleyerek elde ediliyordu. Pyotr Vasilyev insanlara acımıyordu, ama söz konusu Tanrı oldu mu, duygulanmış gibi içini çekiyor, gözlerini kapıyordu.

“Evet, Tanrı’yı böyle kandırıyorlar işte, babacığım İsa da her şeyi görüyor, ‘İnsanlar, benim insanlarım, bahtsız insanlarım, Cehennem hazır, sizi bekliyor!’ diye ağlıyor.”

Bir gün cesaret ettim, sordum ona:

“Peki ama siz de köylüleri aldatıyorsunuz...”

Pyotr Vasilyev buna kızmadı.

“Benim yaptığım o kadar büyük bir şey mi?” dedi. Aradan üç-beş kapık alıyorum, hepsi o kadar.”

Beni okurken yakaladığında elimden kitabı alıyor, ısrarla, okuduğumun ne olduğunu soruyor, cevabımı kuşkuyla karşılayıp tezgâhtara dönüyordu:

“Dikkat et bu çocuğa, kötü şeyler okuyor kerata!”

Sonra ciddi bir tavırla öğüt veriyordu bana:

“Söylediklerimi iyi dinle, ileride faydası olur sana! İki tane Kyrillos vardı, ikisi de piskopostu. Biri İskenderiye’nin, öteki Kudüs’ün. İskenderiye piskoposu, insanlara kötü şeyler öğreten, Meryem’in bir insan olduğunu, dolayısıyla, Tanrı’yı doğurmuş olamayacağını, normal bir insanı, İsa’yı, başka bir deyişle, dünyanın kurtarıcısını doğurduğunu; dolayısıyla, ona Tanrı’nın anası değil, yalnızca İsa’nın anası denebileceğini iddia eden zındık Nestoiros’la mücadele ediyordu. Anladın mı? Zındıklık budur işte! Kudüs’ün piskoposu Kyrillos böylece, zındıklara karşı mücadele etmiş oluyordu...”

Pyotr Vasilyev’in kilise bilgisine hayret ediyordum. Ama o bakımlı papaz eliyle sakalını sıvazlayarak övünüyordu:

“Bu alanda bir generalim ben. Moskova’da Troits Kilisesi’ne gidiyordum, orada Nikon’un zehirlenmiş öğrencileriyle, papazlarla, zındıklarla tartışıyordum. Evet, gördüğün bu küçük adam profesörlerle bile sohbet etmiştir, evet! Bir papazı sözlerimle öyle dövmüştüm ki, burnundan kan boşalmıştı, anladın mı?”

Anlatırken yüzü kıpkırmızı oluyor, gözleri kıvılcımlar saçıyordu.

Tartıştığı kişinin burnunun kanamasını kendisi için başarının zirvesi saydığı; başındaki altın tacın en parlak yakutu olarak gördüğü belliydi:

“Yakışıklı papaz efendi pek sağlıklıydı! Rahlenin önünde ayakta duruyordu, burnundan da kan damla damla akıyordu! Düştüğü yüz kızartıcı durumun farkında bile değildi. Çok gaddar biriydi papaz, çöl aslanı gibi acımasız, çan sesi gibi sert! Ama ben yumuşakça giriyordum ruhuna, sözlerimle kaburgalarının arasından içine mızrak gibi saplanıyordum!.. Kiliseye ters düşen öfkesiyle kızgın bir soba gibi kavuruyordu beni... Pyotr Vasilyev böyle biriydi işte!”

İkonalardan anlayan başkaları da geliyordu dükkâna: Pahomiy, paltosu yağlı, tek gözlü, aşırı derecede şişman, kesik kesik sesler çıkaran, kocaman göbekli biriydi. Likian ufak tefek bir ihtiyardı; fare gibi yumuşak, sevecen ve ataktı. Ama yanında her zaman, arabacıya benzeyen asık suratlı, siyah sakallı, ölü yüzlü (yüzü sevimsizdi ama güzeldi), gözleri hareketsiz, iriyarı biri oluyordu.

Hemen her zaman satmak için eski kitaplar, ikonalar, kandiller, birtakım kâseler getiriyorlardı. Kimi zaman da Volga’nın ötesinden, satılacak bir şeyleri olan yaşlı bir erkek veya kadınla geliyorlardı. Satış işi tamamlandıktan sonra kargaların tarla sınırına çekildikleri gibi, tezgâhın arkasına çekiliyor, orada yuvarlak şekerle çay içiyor, kurabiye yiyorlar; eski günlerden, Nikon Kilisesi’nin yaptığı kovuşturmalardan konuşuyorlardı:

Falan yerde arama yapılmış, din kitaplarını toplamışlar. Polis bir ibadet yerini kapamış, sahiplerini kanununun 103. maddesine göre mahkemeye vermiş. Konuşmaları bu 103. madde üzerine oluyordu. Ama bu maddeden, kış soğuklarından olduğu gibi, kaçınılmaz birtakım şeylerden konuşuyor gibi, gayet sakin söz ediyorlardı.

Onların, dinde baskılarla ilgili konuşmalarında sık sık adı geçen polis, arama, cezaevi, mahkeme, Sibiryaya gibi sözcükler ruhuma kızgın korlar gibi düşüyor, bu ihtiyarlara duyduğum sempatiyi yok ediyordu. Okuduğum kitaplar, amaçlarına ulaşmakta ısrarcı olan insanlara saygı duymayı, ruhsal dirence değer vermeyi öğretmişti bana.

Bu hayat öğretmenlerinde gördüğüm kötü her şeyi unutup, onların yalnızca kendi gerçeklerine olan sarsılmaz inancının, her türlü acıyı kabullenmek hazırlığının saklı olduğu sakin dirençlerini hissediyordum.

Daha sonra halk arasında da, aydınlar arasında da Kadim Müminlerin bu savunucularıyla çok karşılaştım ve bu direncin insanların buldukları yerden başka gidebilecekleri bir yerlerinin olmamasının pasifliğinden geldiğini anladım. Aslında başka bir yere gitmek de istemiyorlardı; çünkü eski sözcüklerin, kavramların bağları sarmıştı onları, bu sözcüklerin, kavramların içinde donup kalmışlardı. İradeleri kıpırdayamıyordu, geleceğe doğru ilerleyemiyordu ve herhangi bir dış etken onları alışık oldukları ortamdan savurup attığında doğal olarak, dağdan yuvarlanan bir taş gibi, aşağıya doğru iniyorlardı. Ölmüş geçmişin anılarının gücüyle birlikte ölmüş gerçeklerinin mezarlıklarında, acılara, ezilmişliğe olan aşırı sevgileriyle oruçlarını tutuyorlardı; ve ellerinden acı çekme olanağı da alınırca, güneşli, rüzgârlı bir sabah bulutların dağıldığı gibi, ruhsal olarak dağılıyor, çöküyorlardı.

Uğruna zevk için değil, büyük bir özgüvenle acı çekmeye hazır oldukları inanç tartışmasız güçlü bir inançtı ama aşınmış bir giysiyi, her türlü çamurla kirlenmiş eski bir giysiyi hatırlatıyordu; yalnızca bu nedenle anlaşılması zorlaşmış, zaman aleyhine işlemişti. Düşünceler, duygular hurafelerin, dogmaların yamulmuş, bozulmuş olsa da, sert, ağır kabuğuna, alışmıştı.

Alışkanlık olmuş bu inanç hayatımızın en hüzün verici, en zararlı oluşumuydu. Bu inanç ortamında, taş bir duvarın gölgesinde olduğu gibi, yeni her şey yavaş, bozuk yetişiyor, az sulu oluyordu. Bu karanlık inançta sevgi parıltısı çok azdı, kırgınlık, öfke, çekememezlik aşırı fazlaydı, nefrete çok daha yakındı. Bu inancın ateşi çürümenin fosforlu ışığıydı.

Ne var ki, bundan emin olabilmem için zor çok yıllar geçirmem, ruhumda birçok şeyi parçalamam, belleğimden atmam gerekmişti. Aynı sıkıcı, vicdansız gerçekler arasında hayat öğretmenlerimle ilk karşılaştığımda onları ruhsal yönden güçlü, büyük insanlar, yeryüzünün en iyi insanları sanıyordum. Hemen hepsi yargılanıyordu, hapisteydi, bazı kentlerde sürgün hayatı yaşıyorlardı, mahkûmlarla oradan oraya sürülüyorlardı. Hepsi çok dikkatli yaşıyor, ortalarda görünmemeye çalışıyorlardı.

Öte yandan, Nikoncular tarafından "ruhlarının baskı altında" tutulduğundan yakınıyor olsalar da, bu insanların büyük bir memnuniyetle, birbirlerinin hürriyetine kıymaktan geri kalmıyorlardı.

Tek gözlü Pahomiy sarhoş olunca, gerçekten de inanılmaz güçlü belleğiyle övünmeyi çok seviyordu. Bazı kitapları, bir Yahudi'nin Tevrat'ı ezberlediği gibi biliyordu.

Herhangi bir sayfaya basıyordu parmağını ve parmağının altına gelen sözcükten sonrasını yumuşak, boğuk bir sesle ezbere okuyordu. Tek gözü, kaybettiği çok değerli bir şeyini arıyormuş gibi, endişeli, sürekli yerlerde dolaşıyordu. Bu hünerini daha çok, Prens Mişetski'nin "Rus Bağları" kitabında gösteriyordu. Özellikle "olağanüstü ve çok kahraman cefakârların aşırı sabırlılıkları, aşırı yiğitlikleri" konusunda bilgiliydi; Pyotr Vasilyev ise sürekli, onun yanlışlarını yakalamaya çalışıyordu.

"Saçmalıyorsun! Aziz Kiprian değildi o, Bilge Denis' di."

"Hangi Denis? Dionysius denen mi?.."

"Kelimelere takılma!"

"Sen de bana akıl vermeye kalkışma!"

Bir dakika sonra birbirinin gözlerinin içine öfkeyle dik dik bakarak şöyle diyorlardı:

"Kafan çalışmaz senin, utanmaz herif, aklını hangi böcek yemiştir?.."

Pahomiy bir bir sayarak karşılık veriyordu:

"Ya sen nesin? Huysuz, hırslı, keçi, kadın delisi..."

Tezgâhtar ellerini yeninin içine sokup sinsi sinsi gülüyor, Kadim Müminleri çocuklar gibi kışkırtıyordu:

"Evet, işte öyle! Dahası da var!"

İhtiyarlar bir gün kavgaya tutuştular. Pyotr Vasilyev arkadaşının yüzüne bir tokat patlatıp onu kaçırttı. Sonra da, yüzünün terini pek yorgun silerken, kaçanın arkasından seslendi:

"Dikkat et, bunun bütün günahı senin! Lanet olasınca herif, günaha soktun beni, tüh sana!"

İnançlarının sağlam olmaması, "papaz tanımazlık"¹⁹ yapmaları nedeniyle sürekli sitem ederdi arkadaşlarına.

"Hep şu Aleksandr denen adam karıştırıyor kafanızı. Horoz gibi ötüp duruyor!"

Papaz tanımayanlara çok kızılıyordu, besbelli, korkuyordu da onlardan, ama bu mezhebin özünün ne olduğu sorusuna şöyle cevap veriyordu:

"'Papaz tanımazlık' en kötüsünden bir zındıklıktır, yalnızca mantık vardır onda, ama Tanrı yoktur! Kazaklara bakın, İncil'den başka bir şey okumazlar, okudukları İncil de Saratov Almanlarının Luther İncili'dir. O İncil'de şöyle yazar: 'Aklı başında Luther'in dediklerini dinlediler, gerçekten onun her dediğine uydular!' Bu mezhepten insanların işsiz güçsüz, kafasız olduğunu söylerler... Bütün bunlar Batı'dan, oranın dinsizlerinden geldi bize."

Sakat ayağını yere vurarak soğuk, ağırbaşlı bir tavırla sürdürüyordu konuşmasını:

"Yeni kilisenin işte bunun peşini bırakmaması, hepsini göz altında tutması gerekiyor. Yoksa, biz gerçek Rusları değil. Bizim dinimiz gerçek dindir, Doğu'nun asıl, köklü Rus inancıdır... Batı'dan alınma zındıklık değil! Almanların, Fransızların ne faydası olur bize? Bin sekiz yüz on ikide ne yaptıklarınızı gördünüz, Moskova'ya kadar geldiler..."

Heyecana kapılıp karşısındakinin bir çocuk olduğunu unutup, güçlü eliyle kuşağına yapıyor, kendine doğru çekip iterek, sarsarak güzel güzel, heyecanlı, canlı anlatıyordu:

"İnsanoğlunun aklı uydurmalar arasında kaybolup gidiyor, azgın bir kurt gibi dört dönüyor. Tanrı'nın insana bahsettiği ruhu Şeytan'a teslim ediyor! Şeytan'a teslim olmuş olanlar ne düşündüler? Papaz tanımayanların düşüncelerini benimsediler: İblis, Tanrı'nın

oğlu, İsa'nın ağabeyidir. İşi oraya kadar vardırıdılar işte! Ayrıca şunu da öğrendiler: Başımızdakileri dinlemeyeceksin, çalışmayacaksın; karını, çocuklarını terk edeceksin; insana hiçbir şey, hiçbir düzen gerekli değildir; bırak, istediği gibi, Şeytan'ın ona dediği gibi yaşasın. İşte burada gene Aleksandr denen o adam, solucan çıkıyor ortaya..."

Bazen, tam o anda tezgâhtar bir iş veriyordu bana, yaşlı adamın yanından uzaklaşıyordum, ama o, bomboş galeride yalnız kaldığında da konuşmaya devam ediyordu:

"Ah, kanatsız ruhlar, ah kör doğmuş kediler, nasıl kurtulacağız sizden?"

Sonra başını arkaya atıyor, dirseklerine dayanıp gri kış semasına dikkatli, gözlerini kırpmadan bakarak uzun süre susuyordu.

Bana karşı çok daha ilgili, hoşgörülü davranmaya başlamıştı. Beni kitap okurken gördüğünde omzumu okşayarak şöyle diyordu:

"Oku, küçük, oku, iyi yapıyorsun! Küçükük bir akıl var gibi sende; ama ne yazık ki, büyüklere saygın yok, herkesle didişiyorsun, bu hırsın seni nereye götüreceğinden haberin var mı? Bu huyun seni sonunda hapisneden başka bir yere götürmez, küçük! Kitap okumasına, oku, ama unutma, her kitap birbirine benzemez, kafanı çalıştır! Bak, Hlıst tarikatının Danilo diye bir mürşidi vardı, düşüncelerinde o kadar ileri gitmişti ki, eski kitapların da, yeni kitapların da gereği yoktur diyordu. Hepsini toplayıp nehre atmıştı! Evet... Bu da bir aptallıktı kuşkusuz! İşte, Aleksey'in şarkısı da insanların kafasını karıştırıyor..."

Aleksey'den giderek daha sık söz ediyordu. Bir gün telaşlı, kızgın, daldı dükkâna, tezgâhtara şöyle dedi:

"Aleksandr Vasilyev burada, kentte, dün geldi! Çok aradım, aradım, ama bulamadım onu. Saklanıyor! Buraya gelinceye kadar şurada oturup bekleyeceğim onu..."

Tezgâhtar, bundan hiç hoşlanmamış gibi, "Ben öyle birini tanımıyorum!" dedi.

Yaşlı adam başını eğip karşılık verdi:

"Öyle de olmalı zaten: Senin için her insan alıcı veya satıcıdır, başka türlü olamaz! Geleni çayla ağırlarsın..."

Sıcak su dolu büyük bakır semaveri getirdiğimde dükkânda başka konuklar da vardı: Tatlı tatlı gülümseyen ihtiyar Lukıyan; kapının arkasındaki karanlık köşede kalın paltolu, uzun konçlu keçe çizmeli, belinde yeşil kuşaklı, şapkasını beceriksiz bir biçimde kaşlarının üzerine indirmiş yabancı biri oturuyordu. Yüzünün dikkati çeken bir özelliği yoktu, sakın, mütevazı görünüyordu, daha çok, işini yeni kaybetmiş, bunun için çok üzgün bir tezgâhtara benziyordu.

Pyotr Vasilyev o yana bakmadan, sert, ağırbaşlı tavırlarla bir şeyler anlatıyordu. Köşedeki adam ise sağ eliyle, sinirli hareketlerle durmadan şapkasıyla oynuyordu: Haç çıkarmaya hazırlanmış gibi kolunu kaldırıyor, şapkasını arkaya atıyor, onu daha da geri, tepesine kadar itiyor, sonra tekrar beceriksizce kaşlarının üzerine çekiyordu. Onun bu sinirli hareketleri aptal İgor'un "Cepte Ölüm"ünü hatırlatıyordu bana.

Pyotr Vasilyev şöyle diyordu:

"Bizim küçük, bulanık deremizde birtakım tatlı su balıkları yüzüyor, daha da bulandırıyorlar suyu."

Tezgâhtara benzeyen adam pek sakın, sordu:

“Bunu benim için mi söylüyorsun?”

“Tut ki, senin için de...”

Adam bu kez alçak sesle, ama çok dalgın sordu:

“Peki, bu durumda kendin için ne söyleyeceksin bakalım, insan?”

“Kendim için söyleyeceğimi Tanrı’ya söylerim ben, yalnızca beni ilgilendiren bir şey bu...”

Yabancı ağırbaşlı, güçlü bir tavırla, “Hayır, insan, beni de ilgilendirir,” dedi. “Yüzünü gerçekten öteye çevirme, bile bile kör etme kendini, Tanrı’ya karşı da, insanlara karşı da büyük günahdır bu!”

Onun Pyotr Vasilyev’e “insan” demesi hoşuma gidiyordu; ayrıca, sakin tavrı, ciddi sesi heyecanlandırıyordu beni. İyi papazların, “Tanrım, ruhumun sahibi” duasını okudukları gibi sürekli öne eğilerek iskemlesinden kalkıyormuş gibi yaparak, elini yüzünün önünde sallayarak konuşuyordu...

“Suçlama beni, ben senden daha az günahkâрім...”

İkonalardan anlayan ihtiyar küçümser bir tavırla, “Semaver kaynamaya, fıslamaya başladı,” dedi.

Beriki onun söylediğinin üzerinde durmadan sürdürüyordu konuşmasını:

“Kutsal ruhlar pınarını daha çok kimin bulandırdığını yalnızca Tanrı bilir; bu belki de siz kitapçıların, kâğıt insanların günahıdır, ama ben kitapçı da, kâğıtçı da değilim, basit, canlı bir insanım, o kadar...”

“Senin basit olduğunu biliyorum, hakkında çok şeyler duydum!”

“Siz kitapçılar, yobazlar, insanları karıştırıyorsunuz, doğru düşünceleri parçalıyorsunuz... Ben ne söylüyorum?..”

Pyotr Vasilyev, “Dinsiz!” dedi.

Öteki ise elini, avucunda yazılı bir şeyi okuyormuş gibi yüzünün önünde dolaştırmayı sürdürerek yükseltti sesini:

“Yani siz insanları bir ahırdan ötekine sürerken iyi bir şey mi yaptığınızı sanıyordunuz? Bana sorarsanız, hiç de öyle değil! Ben, insanı özgür bırakın, diyorum! Tanrı’nın karşısında evi, karısı ve daha bir sürü şeyi ne işine yarayacak? İnsan bütün bunlardan kurtulduktan sonra birbirini boğazlamaya kalkışmayacaktır; gümüştü, altındı, mal mülktü... Hepsi boş, çürük şeylerdir! Ruhun kurtuluşu yeryüzünün tarlalarında değil, Cennet’in vadilerindedir! Atın bütün bunları, elinizi kolunuzu bağlayan bütün bağlarınızı, halatlarınızı koparın, bu dünyanın ağlarını parçalayın... Hıristiyanlığın düşmanıdır bütün bunlar... Ben doğru yoldayım, ruhumla oynamıyorum, karanlıktan uzaklaşıyorum...”

İhtiyar alaylı bir tavırla, “Ama ekmek, su, giysi istiyorsun, değil mi?” diye sordu. “Ama unutma ki, bunlar da bu dünyaya ait...”

Ama ihtiyarın bu sözü de etkilemedi Aleksandr’ı, sesi, bakır bir boruya üflüyormuş gibi alçak çıkmaya başlamış olsa da, gene düşünceli, devam ediyordu:

“Senin için değerli olan nedir, insan? Yalnızca Tanrı’nın yoludur doğru olan... Her şeyden arınmış, tertemiz bu yola gir, dünyaya ait yollarının tümünü çıkar at ruhundan, o zaman Tanrı’yı göreceksin: Onunla karşı karşıya kalacaksın! Yaklaşacaksın Tanrı’ya, O’na giden tek yol budur! İnsanoğlunun kurtuluşu bundadır işte, anandan babandan kop, her şeyden kop, hatta, seni ayartan gözlerini çıkar at! Emir öyle! Tanrı için dünya malını terk

et, inancını, her şeyi ruhunda sakla, o zaman ruhun yüzyıllar boyu parlayacaktır...”

Pyotr Vasilyev ayağa kalktı.

“Uyuz köpeklerinin yanına dön!” dedi. “Geçen yıldan bu yana biraz akıllanmışsındır, diye düşünüyordum, oysa daha da beter olmuşsun..”

İhtiyar aksayarak terasa yürüdü. Aleksandr’ı telaşlandırdı bu, şaşkın, endişeli bir tavırla sordu:

“Ne o, gidiyor musun? Ya... nasıldı?”

Ama sevecen Lukiyana yatıştırıcı bir tavırla göz kırparak mırıldandı:

“Neyse... önemli değil...”

Bunun üzerine, Aleksandr ona saldırdı:

“İşte sen de bu dünyanın işgüzarlarındanısın, saçma sapan konuşuyorsun, demek istediğin nedir? Dualarınla her şeyi berbat ediyorsun...”

Lukiyana gülümsüyordu o da terasa yürüdü, Aleksandr bu kez tezgâhtara döndü, kendinden emin bir tavırla, “Benim ruhuma sabredemiyorlar, ellerinde değil!” dedi.

“Ateşin dumanı yükseldiğinde hepsi ortadan kaybolacak...”

Tezgâhtar kaşlarının altından baktı ona, soğuk bir tavırla karşılık verdi:

“Ben bu işlerden anlamam.”

Aleksandr sanki bozuldu buna, şapkasını geri attı, mırıldandı:

“Nasıl anlamazsın? Bu işler çok önemlidir... anlaşılması gereken işlerdir...”

Bir dakika kadar, başı önünde, sessiz oturdu, sonra ihtiyarlar terasa çağırdılar onu, üçü birlikte, vedalaşmadan gittiler.

Bu adam gecenin karanlığında bir ateş gibi çıkmıştı karşımda, bir an parlamış; beni, hayatı reddetmede bir gerçeği hissetmek zorunda bırakarak sönmüştü.

Akşam, uygun bir zamanı kollayıp, uysal ve sevecen bir insan olan ikona boyama ustası İvan Laryonoviç’e Aleksandr’ı sordum. Beni dinledikten sonra şöyle dedi:

“Kaçaklardan olsa gerek. Böyle bir mezhep var, hiçbir şeyi kabul etmiyorlar.”

“Peki, nasıl yaşıyorlar?”

“Sürekli kaçıyorlar, yeryüzünde oradan oraya dolaşıp duruyorlar, bunun için de ‘kaçaklar’ adını vermişler onlara. ‘Dünyaya ait her şey bizim için yabancıdır,’ diyorlar. Polis zararlı insanlar olarak görüyor onları ve yakalıyor...”

Gerçi benim için de acılarla doluydu hayat ama anlayamıyordum: İnsan her şeyden nasıl kaçabilirdi? O sıralar içinde bulunduğum hayatta ilginç, benim için değerli çok şey vardı ve kısa bir süre sonra Aleksandr Vasilyev belleğimden silinip gitmişti.

Ama zaman zaman, zor saatlerimde gözümün önüne geliyordu: Bir tarlada, gri bir yolda, hiç çalışmadığı için bembeyaz elinde şapkasını sallayarak ormana doğru yürürken mırıldanıyordu:

“Doğru yoldayım, hiçbir şeyi kabul etmiyorum! Bütün bağlarımı, iplerimi koparıyorum...”

Onun yanında babamı, büyükannemin onu rüyasında gördüğü gibi, hatırlıyordum: Elinde ceviz bir değnek ve arkasında alacalı bir köpek dili dışarıda, koşuyordu...

- 17.** 4,4 cm karşılığı eski bir uzunluk ölçü birimi. (Ç.N.)
- 18.** Moskova ve tüm Rusya'nın Ortadoks patriği (1652-1658). Asıl adı Nikita Minin, Rus Ortodoks Kilisesi'nde yaptığı radikal reformlarıyla tanınır. (Y.N.)
- 19.** Netovşina, XVII. yüzyılda Volga çevresinde ortaya çıkan, resmi kilise karşıtı bir akım. (Y.N.)

XIII

İkona atölyesi yarısı taş, büyük bir evin iki odasına yerleşmişti; üç pencereleli odanın bir penceresi avluya, ikisi bahçeye bakıyordu; öteki odanın iki penceresinden biri avluya, biri sokağa. Pencereleler küçük, kare biçimindeydi, camları eskilikten gökkuşağının renklerini andırıyordu, kış günlerinin dağınık, zayıf ışığının atölyeye girmesine pek isteksiz izin veriyorlardı.

İki oda sıkışık yerleştirilmiş masalarla doluydu, her masada öne eğilmiş çalışan bir, bazen iki, ikona ressamı vardı. Tavandan sarkan iplerde cam küreleler bağılydı; su dolu oldukları için lambanın ışığını topluyor, ikonanın kare tahtasına beyaz, soğuk bir ışın olarak yansıtıyorlardı.

Atölye çok sıcaktı, boğucu bir havası vardı. Palehli, Holuyly, Mastyorlu yaklaşık yirmi “ikona ressamı” çalışıyordu burada. Hepsi yakaları açık basma gömlekle, keten pantolonla, ayakları çıplak veya yırtık pabuçlarla çalışıyorlardı. Ustaların başı üzerinde, en ucuz cinsten bütün dumanları gri bir örtü oluşturmuştu. Kesif bir beziryağı, vernik ve çürük yumurta kokusu çökmüştü havaya.

Hüzünlü bir Vladimir şarkısı reçine gibi ağırdan akıyordu:

Ne vicdansız oldu şu halk,
Oğlan herkesin önünde ayarttı kızını...

Başka şarkılar da söylüyorlardı, onlar da hüzünlüydü ama en çok bu şarkı duyuluyordu. Onun tekdüze ezgisi düşünmeye de, ikonalarda azizlerin kemikli yüzlerine ince kıl fırçalardan acı kırıksıklıkların dökülmesine de engel olmuyordu. Pencerenin önünde sarhoş, ihtiyar kakmacı, mavi kocaman burunlu Gogolev’in çekici tıkrıdıyordu; şarkının tembel ezgisine, tahtayı böcek kemiriyormuş gibi, çekicin kuru takırtısı karışıyordu.

İkona boyama işinin kimseyi ilgilendirdiği yoktu. Kötü niyetli bir bilge güzellikten yoksun, çalışma isteği uyandırmayan bu işe uzun bir süre için ara vermiş gibidir. Kötü niyetli, sinsi marangoz şaşu Panfil, yonttuğu çeşitli boyutlarda yapıştırdığı leylak rengi servi tahtalarını getiriyor; veremli delikanlı Davidov onları bir yere yığıyor; arkadaşı Sorukin “astarlıyordu”. Milyaşın kurşunkalemle orijinalden kopya çıkarıyor; ihtiyar Gogolev altın rengi astarın üzerine desenler çiziyordu; giysiciler azizlerin giysilerini boyuyorlardı, ikonalar sonra yüzleri, elleri olmadan yüzçülerin boyamalarını beklemek üzere duvarlarda asılı, beklemeye başlıyorlardı.

Kiliselerde üç kapılı paravanalar ve sunak kapıları için yapılmış olan büyük ikonaları duvarda yüzleri, elleri, ayakları olmadan, yalnızca cüppeleriyle, meleklerin giydiği kısa gömlekleleriyle asılı görmek hiç hoş bir şey değildi. Bu renk renk boyalı tahtalarda ölümü hatırlatan bir şey vardı. Onlara can vermesi gereken bir şey eksikti; ama daha önce vardı da sonra bir mucizeyle, yalnızca ağır cüppelerini geride bırakarak kaybolmuştu sanki.

“Bedene” yüz eklendikten sonra ikonayı ustaya veriyorlardı, süslemelerin üzerine “Bitti” mührünü vuruyor, başka bir usta da imzalıyor, atölyenin yetkilisi sakin duruşlu İvan Larionıç üzerini vernikliyordu.

Yüzü kül rengiydi İvan Larionıç'ın, ipek gibi ince sakalı da kül rengiydi; kül rengi gözlerinde derin bir keder ve hüznü vardı. Çok hoş gülümsüyordu ama ona bakarken siz nedense gülümseyemiyordunuz. Tuhaf bir şeydi bu. Simeon Stolpnik'in ikonasına benziyordu: Onun gibi kuru, sıskaydı; hareketsiz gözleri onunkiler gibi, insanların, duvarların içinden bir yerlere bakıyordu.

Atölyeye girmemden birkaç gün sonra Don Kazaklarından, süsleme ustası, pek yakışıklı, güçlü kuvvetli Kapendyuhin atölyeye sarhoş gelmiş, dişlerini hırsla sıkarak, kadın gözleri gibi hoş gözlerini kısarak, bir şey söylemeden, demir yumruklarıyla herkese vurmaya başlamıştı. Tıknaz, güçlü bedeniyle atölyenin içinde, farelerin cirit attığı bodrumda bir kedinin koşuşturduğu gibi, koşturuyordu. Paniğe kapılan işçiler köşe bucak kaçıyorlardı ondan, saklandıkları yerden sesleniyorlardı birbirine:

“Vurun!”

Yüz ustası Yevgeniy Sitanov sarhoşun bir anlık dalgınlığından yararlanıp tabureyle başına vurdu. Kazak yere çöktü, hemen üzerine atılıp havlularla bağladılar onu. Kazak iri dişleriyle kemirmeye başları havluları. O zaman Yevgeniy öfkeleni, bir masanın üzerine çıktı, elleri belinde, Kazak'ın üzerine atlamaya hazırlandı. İri bedeniyle üzerine atlasa Kapendyuhin'in kaburgalarını kırabilirdi ama tam o anda üzerinde paltosuyla, başında şapkasıyla Larionıç geldi yanına, parmağını gözdağı verircesine salladı Sitanov'a ve sakin bir tavırla herkese şöyle dedi:

“Hole götürün onu, orada ayılsın...”

Kazak'ı atölyeden çıkardılar, masaları, sandalyeleri yerleştirdiler; sonra, aralarında bu arkadaşlarının inanılmaz gücünden ama bir gün onun bir kavgada öldürüleceği kehanetinde bulunarak tekrar çalışmaya başladılar.

Sitanov, çok iyi bildiği bir işten söz ediyormuş gibi gayet sakin bir şekilde konuştu:

“Onu öldürmek öyle kolay değildir.”

Larionıç'a bakıyor, şaşkınlık içinde şöyle düşünüyordum: “Bu güçlü kuvvetli, azgın insanlar neden böylesine kolay boyun eğiyorlar ona?”

Herkese nasıl çalışacağını o söylüyordu; ustalardan bile daha çok onun sözünü dinliyorlardı; en çok Kapendyuhin'e bir şeyler öğretmeye çalışıyor, herkesten çok da onunla konuşuyordu.

“Sen bir ressamısın, Kapendyuhin, bu demek oluyor ki, İtalyan usulü, iyi resim yapmak zorundasın. Yağlıboya resim sıcak renklerin birleşip bir bütün olmasını ister ama bak, burada beyazı fazla kullanmışsın, bu yüzden Meryem Ana'nın gözleri kış soğuğu gibi soğuk olmuş. Yanakların pembeliği fazla, elma yanaklı olmuş, gözler de bir başkasının gözleri sanki. Yerleri de yanlış, biri burnuna, öteki şakağına bakıyor, yüzünde de o kutsal temizliği yok, dünyasal bir kurnazlık var. İşine vermiyorsun sen kendini, Kapendyuhin.”

Kapendyuhin onu dinlerken yüzünü ekşitiyor, sonra hiç umursamadan, kadını gözleriyle gülümseyerek, sarhoşluğun etkisiyle kısık çıkan hoş sesiyle şöyle diyordu:

“Eh, İvan Larionıç Baba, benim yapacağım iş değil bu... Anamdan müzisyen olarak doğmuşum ben, tutup manastıra kapamışlar beni...”

“İnsan gayret ettikten sonra her şeyin üstesinden gelebilir.”

“Hayır, benim yapacağım iş değil bu! Bana uçarcasına giden üç atın koşulu olduğu bir kızak vereceksin, o zaman göreceksin beni...”

Ve gırtlğını temizledikten sonra hüzünlü bir şarkı söylemeye başlıyordu:

Ah, ah, ayağına çabuk üç atımı koştum kızağa,
Uçarcasına götürüyor beni üç yağız atım,
Ah, gidiyorum dondurucu bir gecede,
Dosdoğru... ah, dosdoğru sevgilime!

İvan Larionıç uysal, gülümsüyordu, kül rengi, hüzünlü burnunun üzerindeki gözlüğünü düzeltiyordu, uzaklaşıyordu. O anda on ses, hep birlikte gür, dostça, bütün atölyeyi havaya kaldırıyor, düzenli sallıyor gibi katılıyordu şarkıya.

Atlar biliyorlar her zaman
Hanımefendinin nerede olduğunu...

Öğrenci Pavel Odintsov, yumurtaların sarısını ayırma işini bırakıyor, iki elinde birer yumurta kabuğu, emir bekliyordu.

Şarkıların etkisiyle sarhoşa dönenler her şeyi unutuyor, Kazak'a kulak vererek hep birlikte aynı şarkıyı söylüyor, aynı duyguları yaşıyorlardı. Kazak şarkı söylerken atölyede herkes kendini ona bağlı hissediyor; onun, kollarını genişçe savurmasını izlerken ona yöneliyordu. Uçmaya hazırlanıyormuş gibi açıyordu kollarını Kazak. O birden şarkıyı kesip, "Kırın, her şeyi parçalayın!" diye bağırarak olsa, en ağırbaşlı ustalar da dahil, herkesin birkaç dakika içinde atölyeyi darmadağın edeceğinden emindim.

Kazak seyrek şarkı söylüyordu ama heyecanlı şarkıları her zaman aynı şekilde tartışmasız büyük, etkileyici, duygulandırıcı oluyordu. İnsanlar ne kadar sıkıntılı olurlarsa olsunlar, ayağa kaldırıyor onları, coşturuyordu, güçlendiriyordu.

Kazak'ın şarkılarının insanlar üzerindeki güzel etkisi, ona karşı güçlü bir kıskançlık duygusu uyandırıyor bende; yüreğime müthiş, beni heyecanlandıran, yüreğimi acıtırcasına genişleten bir şey doluyordu içime; ağlamak istiyordum, şarkı söyleyenlere haykırmak geliyordu içimden:

"Sizi seviyorum!"

Veremli, yüzü sapsarı Davidov da, saçları darmadağınık, ağzını yumurtadan yeni çıkmış karga yavrusu gibi tuhaf bir biçimde açıyordu.

Neşeli, coşkulu şarkılar ancak Kazak böyle bir şarkıya başladığında söyleniyordu; çoğunlukla hüzünlü, ağır şarkılar söylüyorlardı: "Vicdansız insanlar", "Ormancının ormandan nasıl çıkamadığı" ve I. Aleksandr'ın ölümü üzerine, "Bizim değerli Aleksandrımızın orduyu nasıl teftişe gittiği"yle ilgili şarkılar söylüyorlardı.

Bazen, atölyemizin en iyi yüz ressamı Jiharev'in önermesi üzerine kilise şarkıları söylemeyi deniyorlardı ama bunda çok seyrek başarılı olabiliyorlardı. Jiharev her seferinde yalnızca kendisinin anlayabildiği değişik bir düzenle söylemeye başlıyor, herkesin şarkı söylemesine engel oluyordu.

Kırk beş yaşlarındaydı Jiharev. Sıska, dazlak kafalıydı; kıvrıkcık, siyah Çingene saçları başını yarım taç gibi çevreliyordu. Siyah kaşları bıyık gibi kalındı. Sivri, sık sakalı Ruslarınkine benzemeyen esmer, sivri yüzünü çok güzelleştiriyordu, ama kemerli burnunun altında, kaşlarının aksine, kadınsı bir bıyığı vardı. Açık mavi gözleri aynı

değildi: Sol gözü sağ gözüne oranla belli olacak derecede büyüktü.

Benim gibi öğrenci olan arkadaşşıma tenor sesiyle haykırıyordu:

“Pavelciğim! Hadi, ‘Övgüler’! Millet, dinleyin!”

Pavel ellerini önlüğüne sildikten sonra söylemeye başlıyordu:

“Övgüler sunun...”

Birkaç ses katılıyordu ona:

“Rab’bin adına...”

Ama Jiharev endişeyle haykırıyordu:

“Yevgeniy, daha derinden! Ruhunun derinliklerinden gelsin sesin...”

Sitanov, fıçının içine sesleniyormuş gibi boğuk bir sesle söylüyordu:

“Rab’bin kulları...”

“Hayır, olmadı! Burasını öyle söylemelisin ki, toprak sarsılsın, kapılar, pencereler kendiliklerinden açılsın!

Jiharev anlaşılmaz bir heyecanla titriyordu, tuhaf kaşları altında aşağı yukarı inip kalkıyordu, sesi kesik kesik çıkıyor parmakları görünmeyen bir sazın tellerinde dolaşıyordu.

Çok derin anlamlı bir tavırla soruyordu:

“‘Rab’bin kulları²⁰ anlıyor musun bunu? Bunu kabuğundan tohumuna kadar anlamak gerekir. Övgüler sunun Rab’be.’ Nasıl bir milletsiniz siz? Hiçbir şeyi anlayamıyorsunuz...”

Sitanov kibarca itiraz ediyordu:

“Bildığınız gibi, biz hiç böyle şeyler söylemeyiz.”

“Neyse, kapatalım bu konuyu!”

Jiharev gücenmiş gibi, işinin başına oturuyordu. Atölyenin en iyi yüzçüsüydü, Bizans, Fransız usulü, özellikle İtalyan usulü “çok başarılı” yüzler çiziyordu. Larionıç kilise duvar ikonaları siparişi aldığıında ona danışıyordu. Sahte ikonalar konusunda uzmandı, azizlerin değerli Feodorovsk, Smolensk, Kazan ve öteki kiliselerdeki ikonalar onun elinden geçiyordu. Sahtelerini incelerken yüksek sesle söyleniyordu:

“Bu sahte şeyleri sardılar başımıza... Evet, düpedüz sardılar!..”

Jiharev atölyedeki önemli yerine karşın, ötekiler gibi kibirli değildi, öğrencilere müşfik davranıyordu: Bana da, Pevel’e de. İş öğretmeye çalışıyordu bize. Ondan başka kimse ilgilenmiyordu bizimle.

Onu anlamak çok zordu; genelde yüzü asık, neşesizdi, kimi zaman bir hafta, dilsizmiş gibi, hiç konuşmadan çalışıyordu; herkesin yüzüne şaşkın, tanıdığı insanları ilk kez görüyormuş gibi tuhaf tuhaf bakıyordu. Şarkı söylemeyi çok seviyor olsa da, böyle günlerde şarkı söylemiyor, söylenen şarkıları bile duymuyordu. Herkes, birbirine göz kırparak bakıyordu ona. Kucağında, orta yeri masanın kenarına dayalı, yan duran bir ikonanın üzerine eğilmiş, ince fırçasıyla esmer, yuvarlak bir yüzü özenle boyuyordu. O anda onun yüzü de esmerdi, yabancıydı.

Birden sesini yükseltip incinmiş gibi bir tavırla şöyle diyordu:

“Örnek dedikleri bu mu? Anlaşılan, eskinin örneği bu... Düpedüz, zamanı geçmiş bir örnek...”

Atölyenin içine bir sessizlik çöküyordu; herkes gülümseyerek Jiharev’den yana

bakıyordu, ama o sessizlikte tuhaf sözcükler duyuluyordu:

“Bu lafı koyun postuna değil, kanatlara yazmalı...”

Soruyorlardı ona:

“Kiminle konuşuyorsun sen?”

Susuyordu Jiharev, kendisine sorulan soruyu duymuyor veya cevap vermek istemiyordu. Uzayan sessizliği biraz sonra gene onun sözcükleri bozuyordu:

“Hayatı bilmek gerekir, ama bilen kim? Ne biliyoruz? Coşkudan uzak yaşıyoruz... Ruh nerede? Nerede ruh? Sahte şeyler, evet, sahte! Yürek de yok...”

Onun bu söyledikleri Sitanov’dan başka herkesin gülümsemesine neden oluyordu. Hemen her zaman, biri alaylı, fısıldıyordu:

“Cumartesi içeri o...”

Sıska Sitanov yirmi iki yaşında, oval yüzlü, bıyıksız, kaşsız bir gençti. Sürekli hüzünlü, pek ciddi, bir köşeye bakardı.

Hatırlıyorum, Jiharev bir gün, sanırım Kungurlu Feodorov’un Meryem Ana ikonasının kopyasını bitirdikten sonra onu masanın üzerine bırakıp yüksek sesle, heyecanla şöyle demişti:

“Anamız bitti! Bir kâseysen sen, şimdi dünya insanların acı, yürekten gelen gözyaşlarının aktığı dipsiz bir kâsesin...”

Ve birinin paltosunu omzuna alıp meyhaneye gitmişti. Gençler gülmeye, ıslık çalmaya başlamışlardı; biraz daha yaşlı olanlar arkasından hasetle bakmışlar, Sitanov onun yaptığı ikonaya gidip bakmış, açıklama yapmıştı:

“Elbette içecektir, çünkü bu ikonayı vermeye acır insan. Herkesin tadamayacağı bir acıma duygusudur bu...”

Jiharev’in içmeye başlaması her zaman cumartesi günlerine rastlıyordu. Bu belki de doğal bir atölye alkolizmi değildi. Şöyle başlıyordu: Cumartesi sabahları bir pusula yazıp Pavel’e veriyor, bir yere gönderiyordu. Yemekten önce de Larioniç’a şöyle diyordu:

“Bugün banyoya gideceğim!”

“Uzun mu kalacaksın?”

“Aman Tanrım!..”

“Pekâlâ, tamam git ama salıya kadar gel!”

Jiharev çıplak başını eğiyordu, kaşları titriyordu.

Banyodan iki dirhem bir çekirdek dönüyordu, yakalığını takıyor, atkısını boynuna sarıyor, atlas yeleşine uzun zincirini takıyor, bir şey söylemeden çıkıp gidiyordu, giderken Pavel ile bana şöyle emrediyordu:

“Akşam atölyeyi güzelce temizleyin, büyük masayı yıkayın, üzerindeki kazıyın!”

Cumartesi herkes neşeli oluyordu, şarkılar söylüyor, temizlenmeye banyoya gidiyorlardı. Akşam yemeğinden sonra Jiharev torba torba mezelerle, şişe şişe biralarla, şarapla geliyordu, yanında bir de, her ölçüsüyle neredeyse çirkin denecek derecede iri, boyu bir doksanı aşkın, ızbandut gibi bir kadın oluyordu. Sandalyelerimiz, taburelerimiz oyuncak gibi görünüyordu kadının karşısında; uzun boylu delikanlı Sitanov bile yanında küçücük kalıyordu. Uzun boyluydu ama göğsü çok kalkıktı, altçenesine dayanıyordu, hareketleri yavaş, hantaldı. Kırkını geçkindi ama atları gibi iri gözlerinin olduğu yuvarlak, kıpırtısız yüzü taze, pürüzsüzdü, ağzı ucuz bir kuklanınki gibi çizilmişti sanki.

Cilveli gülümseyerek iri, sıcak elini herkese tek tek uzatarak gereksiz şeyler söylüyordu:

“Selam. Bugün hava müthiş soğuk. Ne ağır bir koku var burada... Boya kokuyor galiba. Merhabalar...”

Ona, gür akan bir nehrin balığına bakar gibi bakmak hoştu ama konuşmasında insanın uykusunu getiren, gereksiz, yorucu bir şey vardı. Bir şey söyleyeceği zaman, sanki kabarıyor, neredeyse koyu kırmızı yanaklarını daha da şişiriyordu.

Gençler gülümseyerek fısıldaşıyorlardı:

“Al sana bir makine!”

“Çan kulesi!”

Kadın, dudaklarını büzüp kollarını göğsünün altında kavuşturup hazır masaya, semaverin yanına oturuyor, at gözleriyle herkese tatlı tatlı bakıyordu.

Herkes ona saygılı davranıyordu, gençler biraz korkuyorlardı bile ondan. Bir genç bu iri bedene tutkulu bakıyordu ama bakışı kadının sıkıca kucaklayan bakışıyla karşılaştığında utanarak başını önüne indiriyordu. Jiharev de konuğuna saygılıydı, ona “siz” diye hitap ediyor, bir şey verirken yerlere kadar eğilerek, “canım” diyordu.

Kadın, sözcükleri tatlı tatlı uzatarak karşılık veriyordu:

“Neyse, telaşlanmayın lütfen, doğrusu, çok telaş ediyorsunuz!”

Kendisi çok sakindi, kollarının yalnızca dirseğinden aşağısı hareket ediyordu, dirsekleri de iki yanına yapışık gibiydi. Sıcak ekmek ve alkol kokuyordu.

Yaşlı Gogolev heyecandan, zangocun dua kitabı okur gibi kekeleyerek övüyordu kadının güzelliğini; kadın pek memnun gülümseyerek dinliyordu onu ve yaşlı adam sözcükleri birbirine karıştırdığında, şöyle mırıldanıyordu:

“Kızken hiç de güzel değildim, hep kadınlık hayatım kazandırdı bana bunu. Otuzlu yaşlarda öylesine çekici oldum ki, soylular bile ilgilenmeye başladılar benimle; taşra illerinden birinin başkanı çift atlı bir kupa arabası bile vaat etti bana...”

Sarhoş Kapendyuhin, saçı başı karışık, ters ters bakıyordu ona, kaba bir tavırla soruyordu:

“Neye karşılık vaat etti?”

Konuk kadın açıklama yapıyordu:

“Aşkıma karşılık, elbette.”

Kapendyuhin yüzünü buruşturuyor, mırıldanıyordu:

“Aşkına karşılık... Nasıl bir aşkmış bu?”

Kadın kısa cevap veriyordu:

“Yakışıklı bir gençsiniz siz, aşkın nasıl olduğunu çok iyi bilirsiniz...”

Kahkahalarla sarsılıyordu atölye, Sitanov homurdanıyordu Kapendyuhin’e:

“Daha kötüsü değilsen, bir salaksın sen! Herkesin bildiği gibi, böyle kadınları yalnızca can sıkıntısı çeken erkekler sever...”

Şaraptan yüzü bembeyaz olmuştu, şakaklarında boncuk boncuk ter damlacıkları birikmişti, siyah, zeki gözleri endişeli parlıyordu. İhtiyar Gogolev ise çirkin burnunu sallayarak gözyaşlarını parmaklarıyla silerken soruyordu:

“Kaç çocuğun vardı?”

“Benim bir çocuğum oldu...”

Masanın üzerinde bir lamba asılıydı, bir lamba da sobanın köşesinde vardı. Yeterince

ışık vermiyorlardı, atölyenin karanlık köşelerinden tamamlanmamış, gözsüz ikonalar bakıyordu. Ellerin ve başların olduğu yerlerde her zaman olduğundan daha ürkütücü gri, yassı lekeler vardı. Azizlerin bedenleri boyanmış giysilerinden, bu bodrumdan esrarengiz bir biçimde kaybolmuşlardı sanki. Cam küreler tavana kadar yükselmiş, orada dumanın içinde zaman zaman mavimsi parlayarak çengellere takılı, sarkıyorlardı.

Jiharev herkese yiyecek bir şeyler vererek huzursuzca dolaşıyordu masanın çevresinde; çıplak başı kâh birinin kâh başka birinin önünde eğiliyor, ince parmakları sürekli kıpırdıyordu. Zayıflamıştı, sivri burnu daha da sivrilmişti. Işığa yan durduğunda burnunun siyah gölgesi düşüyordu yanağına.

Çın çın öten tenor sesiyle, “Şarkı söyleyin, yiyin, dostlarım...” diyordu.

Kadın, kendini hiç de yabancı hissetmeden, şarkı söylüyor gibi şöyle diyordu:

“Neden telaşlanıyorsun, dostum? Herkesin kendi eli, aklı var; ayrıca, kimse yiyebileceğinden fazlasını yiyemez ki...”

Jiharev heyecanla haykırıyordu:

“Keyfinize bakın, çocuklar! Dostlarım benim, hepimiz Tanrı’nın kullarıyız, gelin hep birlikte “Övgüler Sunun”u söyleyelim.”

Ama şarkıyı söyleyemiyorlardı; çok yemekten, votkadan hepsi gevşemişti, sarhoş olmuştu. Kapendyuhin’in elinde iki sıralı bir armonika vardı; esmer, pek ciddi genç Viktor Salautin kuzgun yavrusu gibi, tefi almış, gergin derisinin üzerinde parmağını dolaştırıyor, deri uğulduyor, ziller şingirdiyordu.

Jiharev emredercesine haykırıyordu:

“Ruslar gibi! Hadi dostum, lütfen!”

Kadın göğüs geçirerek ayağa kalkıyordu.

“Ah, çok telâş ediyorsunuz!”

Kadın kimsenin olmadığı bir yere geçiyor, orada bir kilise ek binası gibi, sapasağlam dikiliyordu.

Üzerinde kahverengi, bol bir eteklik, sarı basma bir bluz, başında kırmızı bir atkı vardı.

Armonika hararetle çalıyor, çingirakları şangırdıyor, tefin derisi derinden inleyerek hüznü sesler çıkarıyordu. Hiç hoş değildi bu sesleri dinlemek: Sanki bir insan aklını yitirmiş, ahlayarak ohlayarak başını duvara vuruyordu.

Jiharev dans etmeyi bilmiyordu, yalnızca ayaklarını oynatıyor, düzensiz müziğe uymadan, güzelce temizlenmiş çizmelerinin topuklarını yere vurarak keçi gibi sıçrayıp duruyordu. Bacaklar onun bacakları değildi sanki, bedeni tuhaf bir biçimde kıvrılıyor, örümcek ağına yakalanmış bir eşek arısı veya ağa vurmuş bir balık gibi çırpınıp duruyordu. Kötü bir görünümdü bu. Ama herkes, sarhoşlar bile onun çırpınışını dikkatle izliyordu. Ama herkes sessizce yüzüne, kollarına bakıyordu. Jiharev bazen yumuşak, mahcup oynuyor, sonra birden mağrurlaşarak, sert bir tavırla kaşlarını çatıyordu. İşte, nedense şaşırıyor sanki, ah diye haykırdı, bir saniye kapadı gözlerini, sonra açıp hüznülendi. Yumruklarını sıkıp kadının yanına gitti, birden ayağını yere vurup kollarını iki yana açıp, kaşlarını kaldırıp, öfkelenmiş gibi gülümseyerek önünde yere diz çöktü. Kadın yukarıdan aşağı hoşnut gülümseyerek bakıyordu ona ve pek sakin, uyarıyor onu:

“Yorulacaksınız, dostum!”

Kadın şefkatle gözlerini kapamaydı deniyordu ama bir üç kapiklik madenî para iriliğinde gözleri kapanmıyordu, yüzü buruşuyor, tatsız bir ifadeyle kaplanıyordu.

O da dans etmeyi bilmiyordu, yalnızca sallıyordu iri bedenini, sessizce bir yerden başka bir yere taşıyordu. Atkısı sol elindeydi, tembel tembel sallıyordu onu; sağ eli belindeydi ve bu ona kocaman bir testi görünümü veriyordu.

Jiharev yüzünü şekilden şekle sokarak bu taş kadının çevresinde dönüyordu. Sanki bir kişi değil, değişik on kişi dans ediyordu: Biri sakin, uysal; öteki öfkeli, çevresine korku salan; üçüncüsü, kendisi bir şeyden korkarak sessizce ohlayan, kocaman, itici kadından belli etmeden kaçmak isteyen... İşte biri daha geldi: Yaralanan bir köpek gibi dişlerini göstererek telaşla öne eğilip durdu. Bu sıkıcı, çirkin dans üzerime ağır bir hüznün çökmesine neden oluyor; bana tatsız şeyler hatırlatıyordu: Askerlerle, çamaşırcı kadınlarla, köpekçe çiftleşmelerle ilgili kötü anılar...

Sidorov'un sakin sözcüklerini hatırlıyordum:

“Bu konuda herkes yalan söylüyor; herkes için ayıp bir konu bu, kimse hiç kimseyi sevmiyor, düpedüz kendini bilmezlik bu...”

Ben, bu konuda herkesin yalan söylediğine inanmak istemiyordum. O zaman Kraliçe Margot ne olurdu? Kuşkusuz, Jiharev de yalan söylemiyordu. Sitanov'un “dolaşan” kızı sevdiğini biliyordum. Kız çirkin bir hastalık bulaştırmıştı ona. Ama o, arkadaşlarının tavsiyesine uyup bunun için dövüyordu kızı, tersine, bir oda kiralamıştı kıza, tedavi ettiriyordu onu ve her zaman ondan özel bir ilgiyle, üzgün söz ediyordu.

Şişko kadın sürekli sallanıp duruyor, atkısını sallayarak ölü gibi gülümsüyordu. Jiharev zıplayarak dolaşıyordu çevresinde. Ona bakarak düşünüyordum: “Tanrı'yı kandıran Havva bu at gibi kadına mı benziyordu gerçekten?” Ona karşı bir nefret duygusu doluyordu içime.

Karanlık köşelerden yüzleri olmayan ikonalar bakıyorlardı bana; karanlık gece yaslanmıştı pencere camlarına; atölyenin boğucu havasında lambalar pek sönüktü; ayakların hızla yere vurulmasından çıkan gürültü, bağırsık çağrışı arasında madenî lavabonun altından bulaşık kovasına hızlı hızlı, damlayan suyun sesini duyuyordum.

Bunların hiçbiri kitaplarda okuduğum yaşam biçimine benzemiyordu! Hiç benzemiyordu! Evet, işte sonunda herkesin canı sıkılmaya başladı. Kapendyuhin armonikayı Salautin'in eline tutuşturup haykırdı:

“Devam et! İyi çal!”

Salautin, Çingene Vanya gibi dans ediyordu... Havada uçuyordu sanki; arkasından Pavel Odintsov da, Sarokin de kalktılar dansa. Veremli Davidov bile ayaklarını yere vuruyor; tozdan, dumandan, yoğun votka ve tabakalanmış çok kötü kokan tütsülenmiş sucuk kokusundan öksürüyordu.

Dans ediyor, haykırıyorlardı ama herkes neşeli olduğunu biliyor, sanki birbirine dans ustalığını, yorulmadığını göstermek istiyordu.

İyice sarhoş olmuş Sitanov kâh birine kâh başka birine soruyordu:

“Böyle bir kadını sevmek mümkün müdür, ne dersin?”

Ha ağladı ha ağlayacaktı.

Larionıç sivri kemikli omuzlarını kaldırıp cevap veriyordu ona:

“Kadın kadındır, senin istediğin nedir?”

Sözünü ettikleri iki kişi ortadan kayboluyordu. Jiharev iki-üç gün sonra dönecekti atölyeye, banyoya gidecek ve iki hafta köşesinde sessiz, mağrur, herkese yabancı, çalışacaktı.

Sitanov hüzünlü, mavimsi gri gözlerini atölyenin içinde dolaştırarak soruyordu kendi kendine:

“Gittiler mi?”

Yüzü bulutlu, acılıydı ama gözleri aydınlık, iyi niyetli.

Sitanov bana iyi davranıyordu. Şiirlerin olduğu kalın defterime borçluydum onun bu ilgisini. Tanrı'ya inanmıyordu. Ama atölyede Larionıç'ın dışında kimin Tanrı'yı sevdiğini, ona inandığını anlamak çok zordu. Herkes atölye sahibesi kadından söz ettiği gibi önemsemez, alaylı söz ediyordu ondan. Ama yemeğe oturduklarında hepsi haç çıkarıyor, yatarken dua ediyor, bayram günleri kiliseye gidiyordu.

Sitanov bunların hiçbirini yapmıyordu ve bunun için onu dinsiz sayıyorlardı.

“Tanrı yoktur,” diyordu.

“Nereden çıkardın bunu?”

“Bilmiyorum...”

Bir gün ona Tanrı'nın nasıl olmadığını sorduğumda şöyle anlatmıştı bana:

“Bak, Tanrı yükseklidir!”

Uzun kolunu başının üzerinde kaldırdı, sonra yere bir arşın kalana kadar indirdi:

“İnsan alçaklıktır! Öyle değil mi? Oysa, senin de bildiğin gibi, ‘İnsan, Tanrı'nın bir örneğidir,’ derler! Peki, Gogolev neye benziyor?”

Bu yıkıyordu beni: Pis, sarhoş Gogolev yaşına bakmadan, (İncil’de ağabeyinin ölmesi üzerine onun karısıyla evlenen, ama ondan çocuk yapmayınca Tanrı'nın ölümle cezalandırdığı anlatılan) Onan'ın işlediği günahı işliyordu; Vyatlı küçük askeri, Yermohin'i, büyükannemin kız kardeşini hatırlıyordum, Tanrı'yla ne ilgileri olabilirdi onların?

Sitanov, “Bilindiği gibi insan domuzdur,” diyordu.

Hemen yatıştırmaya çalışıyordu beni:

“Neyse, Maksimıç, iyileri de vardır, evet, vardır!”

Rahattı Sitanov, sakindi. Bilmediği bir şey olduğunda açık yüreklilikle şöyle diyordu:

“Bilmiyorum, hiç aklıma gelmedi!”

Bu da olağanüstü bir şeydi: Onunla karşılaşmadan önce yalnızca, her şeyi bilen, her şeyden söz eden insanlar tanımıştım.

Onun defterinde insanın yüreğine dokunan güzel şiirlerin yanında iğrenç , utanç verici birçok şiir de vardı. Ona Puşkin'den söz ettiğimde, defterinde Puşkin'in yirmi bir yaşındayken yazdığı dini küçük düşüren şiiri “Gavriliada”yı gösteriyordu bana...

“Kimdir Puşkin? Düpedüz bir şarlatan ama Benediktov... dikkate değer bir şairdir Benediktov, evet, öyle, Maksimıç!”

Ve gözlerini kapayıp alçak sesle okuyordu:

Bak: İşte güzel bir kadın,

Göğüsleri büyüleyici...

Ama nedense, üç dizeyi ayrı, pek mağrur bir sevinçle okuyordu:
Ama bir kartalın keskin gözleri bile
Yarıp geçemez bu yakıcı örtüyü
Kalbine bakmak için...

“Anlayabildin mi?

Onu sevindiren şeyi anlayamadığımı söylemekten utanıyordum.

20. “Rabi gaspoda,” (Rab Yahve) Eski Ahit “Yeşaya” 65’te geçen bir ifadeden yapılan Ortodoks ilahisi. (Y.N.)

Atölyede görevim ağır sayılmazdı: Sabahleyin, daha herkes yatarken semaverini hazırlıyordum, onlar mutfakta çaylarını içerlerken Pavel'le birlikte atölyeyi toparlıyorduk, yumurtaların sarılarını beyazlarından ayırıyorduk, sonra ben dükkâna gidiyordum. Akşam dönünce boyaları sildirtiyorlardı bana, işle "ilgilenmemi" söylüyorlardı. Önceleri seve seve "ilgileniyordum". Ama çok geçmeden anladım ki, bu dağınık işi yapan hemen herkes sevmiyordu yaptığı işi, sıkılarak çalışıyorlardı.

Akşamları işim olmuyordu. Gemideki hayatımı, kitaplardan bazı öyküleri anlatıyordum onlara, farkında olmadan, atölyede öykücü, okuyucu olarak özel, değişik bir yer edinmiştim.

Kısa zaman sonra bu insanların benden çok az şey gördüklerini, bildiklerini anlamıştım. Her biri çocuk yaşta atölyeye kapatılmıştı, hâlâ da oradaydılar. İçlerinden yalnızca Jiharev, Moskova'ya gitmişti. Oradan duygulu, üzgün söz ediyordu.

"Moskova insanın gözünün yaşına bakmaz, gözlerini dört açacaksın!"

Geri kalanlar yalnızca Şuya'yı, Vladimir'i görmüşlerdi. Ben Kazan'dan bahsetmeye başladığımda soruyorlardı bana:

"Peki, çok Rus var mı orada? Kiliseler de var mı?"

Perm'i, Sibirya'da sanıyorlardı, Sibirya'nın Uralların ötesinde olduğuna inanmıyorlardı.

"Peki, levrek ve mersinbalığı nereden geliyor, Hazar Denizi'nden değil mi? Öyleyse Urallar denizdedir!"

Bazen İngiltere'nin, Okyanus'un öbür yanında, Bonaparte'ın Kalujski soylularından olduğunu söylerken benimle alay ettiklerini düşünüyordum. Onlara gördüğüm bazı şeylerden söz ettiğimde pek inanmıyorlardı bana; ama korkunç, karışık şeyler anlatmamdan hoşlanıyorlardı. Yaşlılar, uydurma olanları gerçek olanlara yeğliyorlardı bile. Anlattıklarım da ne kadar inanılmaz şeyler varsa beni o kadar ilgiyle dinlediklerini fark ediyordum. Genelde gerçekler pek ilgilerini çekmiyordu; zamanın yoksulluğunu da, çirkinliğini de görmek istemeden, hep geleceğe umutla bakıyorlardı.

Yaşamla kitaplar arasında çelişkiyi yeterince kesin gördüğüm için, bu daha çok şaşırtıyordu beni. İşte, canlı insanlar vardı karşımda ama kitaplarda böyleleri yoktu: Smuriy, ateşçi Yakov, kaçak Aleksandr Vasilyev, Jiharev, çamaşırıcı kadın Natalya yoktu...

Davidov'un sandığından Golitski'nin yıpranmış hikâyeleri, Bulgarin'in "İvan Vijigin"i, Baron Branbeus'un bir cildi çıkmıştı. Hepsini yüksek sesle okudum. Herkesin hoşuna gitti ama Larionıç şöyle dedi:

"Kitap okumak tartışma ve gürültü yaratıyor, iyi bir şey bu."

Israrla kitap aramaya başlamıştım, aradığımı da buluyor, hemen her akşam okuyordum. Çok güzel akşamlardı o akşamlar. Atölye geceleri sessizdi, tavana asılı cam küreler masalara eğilmiş beyaz, soğuk yıldızlar gibi ışıtıyorlardı. Sakin, düşünceli yüzler görüyordum, kimi zaman kitabın yazarına veya kahramanına övgüler duyuluyordu. Dinleyenler dikkatli, sevecendi, kendilerine benzemiyorlardı; böyle saatlerde çok seviyordum onları, onlar da bana iyi davranıyorlardı. Yerimden hoşnut hissediyordum

kendimi.

Bir gün Sitanov şöyle dedi:

“Kitaplar, kışın pencerelere taktığımız ikinci çerçeveleri çıkardığımız bahar gibi geldi bizim için.”

Kitap bulmakta zorluk çekiyordum. Kütüphaneye abone olmak aklıma gelmiyordu ama gene de kurnazlık edip, her yerde dileniyor, kitap bulabiliyordum. Bir gün itfaiye komutanı, Lermantov’un bütün eserlerini verdi bana ve o zaman şiirin gücünü, insanlar üzerinde büyük etkisini öğrendim.

Hatırlıyorum, “İblis”in daha ilk dizelerinde Sitanov başını uzatıp önce kitaba, sonra benim yüzüme bakmış, fırçasını masaya bırakmış, uzun kollarını bacaklarının arasına sokup gülümseyerek sallanmaya başlamıştı. Altında iskemlesi gıcırdıyordu.

Larionıç da bırakmıştı işini, “Sessiz olun, arkadaşlar,” demişti.

Sitanov’un masasında kitap okuyordum, yanıma gelmişti. Şiir acı ve tatlı bir heyecan veriyordu bana, sesim kısılıyordu, şiirin dizelerini göremiyordum, gözlerim yaşarıyordu. Ama beni daha çok heyecanlandıran, atölyenin içindeki uğultu, ihtiyatlı hareketlilikti. Herkes ağır ağır, mıknaatıyla çekiliyor gibi bana yaklaşıyordu. İlk bölümü bitirdiğimde hemen herkes sıkışık, birbirine yaslanmış, birbirini kucaklamış, yüzü asık, gülümseyerek masanın çevresine toplanmıştı.

Jiharev başımı kitaba doğru bastırarak, “Devam et,” dedi, “devam et.”

Kitabı bitirdiğimde elimden aldı onu, kapağına baktı, koltuğunun altına koyup, “Bunu bir kez daha okumalı!” dedi. “Yarın tekrar okuyacaksın. Ben saklayacağım onu.”

Ve gidip Lermantov’un kitabını kendi masasının gözüne kilitledikten sonra işinin başına oturdu. Atölyede sessizlik vardı, herkes sessizce masasına dağılıyordu. Sitanov pencereye gitti, alnını cama dayadı, öyle kaldı. Jiharev ise tekrar kenara koydu fırçasını, sert bir sesle şöyle dedi:

“Hayat bu işte, Tanrı’nın kulları... evet!”

Omuzlarını kaldırdı, başını iki omzunun arasına çekip devam etti:

“İblis’i çizebilirim bile ben: Bir kafatası, tüyler, ateş kırmızısı veya kızıl kahverengi kanatlar, mehtaplı bir gecede kar beyazına varan mor, ufacık bir surat, gene ufacık kollar, bacaklar.”

Akşam yemeğine kadar iskemlesinde, hiç yapmadığı gibi, huzursuz, döndü durdu; parmaklarıyla oynadı, İblis’le, kadınlarla, Havva’yla, Cennet’le, azizlerin işledikleri günahlarla ilgili anlaşılmasın bir şeyler mırıldandı.

Şöyle diyordu:

“Bunların hepsi doğru! Azizler günahkâr kadınlarla günah işlerlerse, elbette İblis’in işine gelir bu, azizin temiz ruhunu günahkâr yapar...”

Herkes sessiz, dinliyordu. Benim gibi, hiç kimse de konuşmak istemiyor olmalıydı. İsteksiz, sık sık saate bakarak çalışıyorlardı. Saat dokuzu vurduğunda hep birlikte bıraktılar işi.

Sitanov ile Jiharev avluya çıktı, ben de arkalarından gittim. Orada yıldızlara bakarak şöyle dedi Sitanov:

Göç eden kervanlar

Savrulmuş yıldızların arasında boşlukta...

Aklın alabileceği bir şey değil bu!

Jiharev sert soğukta titreyerek, “Hiçbir sözcüğünü hatırlamıyorum,” dedi. “Hiçbir şey hatırlayamıyorum, ama onu görüyorum! Çok tuhaf... İnsanı Şeytan’a acımak zorunda bıraktı, öyle mi? Acıyor ona, ha?”

“Evet, acıyor,” diye doğruladı Sitanov.

Jiharev ciddi, “İnsan bu oluyor işte!” dedi.

Holde uyardı beni:

“Bak, Maksimıç, sakın, dükkânda bu kitaptan kimseye söz etme. Kesin, yasaklanmıştır!”

Buna sevinmişim: Günah çıkartırken papazın bana sorduğu kitaplardan olmalıydı bu kitap!

Herkes, etraflıca düşünmesi gereken önemli bir şey olmuş gibi, yemeğini sessizce, daha önce olmadığı gibi gürültü çıkarmadan yedi. Ama yemekten sonra herkes yatınca Jiharev kitabı çıkarıp, “Hadi, bir kez daha oku şu kitabı!” dedi. “Ama tane tane, acele etmeden...”

Birkaç kişi kalktı yatağından, masaya geldi, giyinmeden, ayaklarını altına alıp masanın çevresine oturdu.

Kitabı bitirdiğimde Jiharev parmaklarıyla masaya trampet çalarak gene, “Hayat bu işte!” dedi. “Ah, İblis, İblis... öyle değil mi, kardeşim, ne dersin?”

Sitanov omzumun üzerinden uzandı, bir şey okudu, gülümseyerek şöyle dedi:

“Defterime yazacağım bunu...”

Jiharev ayağa kalktı, kitabı kendi masasına götürüyordu ama birden durdu, titrek bir sesle, gücenmiş gibi konuşmaya başladı:

“Gözleri henüz açılmamış köpek yavruları gibi yaşıyoruz! Ne yapabileceğimizi bilmiyoruz. Tanrı’ya da, İblis’e de yaranamıyoruz! Nasıl kullarıyız Tanrı’nın? İbrahim onun kuluydu, Tanrı konuşuyordu onunla! Musa ile de konuşuyordu. Adını bile Tanrı vermişti ona: Mu-sa... Tanrı’nın kulu. Peki biz kimin kuluyuz?..”

Kitabı masasının gözüne kilitledikten sonra giyinmeye başladı. Sitanov’a sordu:

“Meyhaneye geliyor musun?”

Sitanov alçak sesle, “Ben benimkine gideceğim,” dedi.

Onlar gittikten sonra kapının yanında döşemeye, Pavel Odintsov’un yanına uzandım. Pavel uzun süre bir o yana, bir bu yana döndükten sonra birden ağlamaya başladı.

“Neyin var?”

“Herkes çok acıyorum,” dedi Pavel. “Dört yıldır onların yanındayım, hepsini çok iyi tanıyorum...”

Ben de acıyordum bu insanlara. Onlardan konuşarak uzun süre sohbet ettik. Her birinde iyi birtakım özellikler buluyorduk. Ve bulduğumuz bu özelliklerinde kesinlikle çocuksu acıma duygumuzu artıran bir şeyler oluyordu.

Pavel Odintsov’la çok iyi arkadaşlık. Bir süre sonra iyi bir usta olmuştu ama çok geçmeden, yirmili yaşlarda kendini içkiye kaptırdı, atölyeden ayrıldı; sonra Moskova’da Hitrov pazarında perişan bir halde gördüm onu, geçenlerde de tifodan öldüğünü duydum.

Hayatımda iyi birçok insanın pek anlamsız yere, boşu boşuna yok olduğunu hatırlayınca içim acır! Evet, insanlar boşuna yıpranıyor, yok oluyorlar, hiç doğal bir şey değil bu. Ama bizim Rusya’da olduğu kadar böylesine korkunç hızlı ve anlamsız hiçbir yerde yıpranmıyorlar...

O zamanlar yuvarlak başlı küçücük bir çocuktuk Pavel. Benden iki yaş büyüktü. Hareketli, zeki, dürüst, yetenekliydi: Çok güzel kuş, kedi, köpek resimleri yapıyordu; ustaların karikatürlerini de büyük bir ustalıkla, her zaman kanatlı olarak çiziyordu. Karikatürlerinde her zaman Sitanov’u tek bacalı bir çulluk, Jiharev’i ibiği koparılmış, başı çıplak bir horoz; hasta Davidov’u ise yabani bir tavus kuşu olarak çiziyordu. Ama en başarılı olarak çizdiği, kakmacı Gogolev’di: Uzun kulaklı, garip burunlu, altı tırnaklı pençeleriyle bir yarasa oluyordu o. Yuvarlak, esmer yüzünde gözlerinin beyazı parlıyordu, gözbebekleri bir çift mercimeği andırıyor, gözlerinde öne çıkıyordu; bu daha bir canlı, çok daha hüznü bir ifade veriyordu yüzüne.

Pavel yaptığı karikatürlerini gösterdiğinde ustalar kızmıyorlardı ona; ama Gogolev’in karikatürünü pek hoş karşılamıyorlardı, karikatürcüyü sert tavırlarla uyarıyorlardı:

“İyisi mi, yırt at sen bu kâğıdı, ihtiyar görürse pataklar seni!”

Gogolev, üstü başı kir pas içinde, her zaman sarhoş, aşırı sofu, uslanmaz kötü niyetli, jurnalci bir ihtiyardı; atölye sahibesinin kız yeğeniyle evlendirmeyi düşündüğü ve bu yüzden kendini atölyenin sahibi, orada çalışanların hepsinin amiri gibi gören tezgâhtara atölyede olan biten her şeyi yetiştiriyordu. Damat adayından atölyede herkes nefret ediyordu ama korkuyorlardı da ondan; bu yüzden, Gogolev’den de korkuyorlardı.

Pavel sürekli üstüne üstüne gidiyordu Gogolev’in, kendine edindiği tek amaç ihtiyara bir an huzur vermemektir sanki. Bu konuda ben de elimden geldiğince yardımcı oluyordum ona. Bizim yaptıklarımız atölyede hemen her zaman acımasız kaba olan herkesi güldürüyordu, ama bizi uyarmaktan da geri kalmıyorlardı:

“Başınıza iş açacaksınız, çocuklar! Hamamböceği ısırarak sizi!”

Hamamböceği, tezgâhtara atölyedekilerin taktığı lakaptı.

Uyarılar korkutmuyordu bizi, uyuklarken kakmacının yüzünü boyuyorduk; bir gün sarhoştuk, sızmıştı, burnuna yaldız sürdük, yaldızı burnunun derin kırışıklarından üç günde temizleyemedi. Ne var ki, ihtiyarı kızdırmayı başardığımız her defasında gemiyi, Vyatlı ufak tefek askeri hatırlıyordum, içime bir hüznün çöküyordu. Gogolev, yaşlı olmasına karşın, gene de güçlü kuvvetliydi, sık sık ansızın bastırıp dövüyordu bizi; dövdükten sonra da atölye sahibesine şikâyet ediyordu.

Atölye sahibesi her gün içiyordu, sarhoştuk, bu yüzden de her zaman iyi niyetli, neşeliydi. Korkutmak istiyordu bizi, tombul eliyle masaya vurarak bağırıyordu:

“Gene mi yaramazlık yaptınız, haylazlar? Adamcağız yaşlı, saygı göstermelisiniz ona! Kadehine şarap yerine o boyalı suyu kim koydu?”

“Biz...”

Şaşırmıştı:

“Aman Tanrım, Bir de itiraf ediyorlar! Şeytanlar... Yaşlılara saygı göstermek gerekir!”

Kovalıyordu bizi, akşam da tezgâhtara şikâyet ediyordu, tezgâhtar bağırıyordu bana:

“Böyle bir şeyi nasıl yapabiliyorsun sen: Kitap okuyorsun, kutsal kitapları bile okuyorsun, bir yandan da böyle aptalca şeyler yapıyorsun, öyle mi? Bak, aslanım!..”

Atölyenin sahibesi yalnız, zavallı bir kadındı. Kimi zaman likör içer pencerenin önünde oturup şarkı söylerdi:

Acıyan kimse yok bana,
Kimse acımıyor bana,
Halimden kimse anlamıyor,
Kime anlatayım derdimi!

Sonra hıçkırıyor, içini çekerek güçsüz, titrek sesiyle yakınıyordu:

“Uy-uy-uy...”

Bir gün onun sıcak süt dolu bir testiye alıp merdivenin başına geldiğini ama o anda birden ayağının burkulduğunu, hemen oturup basamaktan basamağa pat pat düşerek, testiye elinden bırakmadan aşağıya doğru inmeye başladığını görmüştüm. Süt çalkalanınca giysisine sığıyor, o kollarını uzatarak kendinden uzaklaştırdığı testiye öfkeyle çıkışıyordu:

“Lanet olasıca testi, ne yapıyorsun? Nereye gidiyorsun?”

Atölye sahibesi fazla şişman da, hantal da değildi; artık fare yakalayamayan, hazır yemekten ağırlaşmış, eski başarılı avlarını, zevklerini hatırlayarak yalnızca miyavlayan yaşlı bir kediye benziyordu.

Sitanov yüzünü buruşturarak dalgın dalgın, “İşte böyle...” diyordu. “İşleri iyiydi, atölye çok güzel çalışıyordu, başında akıllı bir adam vardı, şimdi ise her şey kötüye gidiyor, durumu kötü... Bunca zaman çalıştık, çalıştık, ortada bir şey yok! İnsanın aklına gelince içinde bir şey kopuyor gibi oluyor... Bir şey yapmak istemiyor, işe güce boş verip çatıya çıkmak, yaz boyu orada gökyüzüne bakarak yatmaktan hoşlanıyor...”

Pavel Odintsov da Sitanov gibi düşünüyordu; sigarasını büyükler gibi tütürürken felsefe yapıyordu: Tanrı’dan, sarhoşluktan, kadınlardan, her işin sonunda yok olacağından; birilerinin bir şeyler yaptığından, başkalarının, yapılanın değerini bilmeden, anlamadan onu yıktığından bahsediyordu.

Böyle anlarda sivri, sevimli yüzü buruşuyor, yaşlanıyordu; döşemeye, yatağa oturuyor, dizlerini kollarının arasına alıyor, pencerelerin açık mavi karelerine, ambarın karla kaplı çatısına, kış semasının yıldızlarına bakıyordu.

Ustalar horluyor, uykuda mırıldanıyor, birileri sözcükleri yutarak sayıklıyor; hayatının son günlerini yaşamakta olan Davidov ranzada öksürüyordu. “Tanrı’nın Kulları” Kapendyuhin, Sorokin, Perşin köşede uykunun, sarhoşluğun sersemliğiyle sarmaş dolaş uzanmışlardı; yüzleri, kolları, ayakları olmayan ikonalar duvarlardan bakıyorlardı. Havada kesif bir beziryağı, çürük yumurta, döşeme tahtalarının arasına sinmiş ekşi çamur kokusu vardı.

Pavel fısıldıyordu:

“Nereye kadar acıyacağım insanlara! Tanrım!”

İnsanlara bu acıma duygusu giderek daha çok huzursuz ediyordu beni. Daha önce de dediğim gibi, ustaların hepsi iyi insanlara benziyorlardı ama hayatları kötüydü, onlar için dayanılmaz sıkıcıydı. Fırtınalı kış gecelerinde her yerde her şey (evler de, ağaçlar da) sallanıyor, uğulduyor, ağlıyordu; hüznü çanlar Büyük Perhiz için çalıyordu, can sıkıntısı atölyeye dalga dalga, kurşun gibi doluyor; insanları eziyor, onları ölümlere benzeterek

meyhanelere ya da votka gibi her şeyi unutmalarına yardımcı olan kadınlara yolcu ediyordu.

Böyle geceler kitaplar yetmiyordu bize; Pavel'le ben insanları kendi yöntemlerimizle eğlendirmeye çalışıyorduk: Yüzümüze kurum, boya sürüyor, kenevirle süsleniyor, kendimiz düşündüğümüz komediler oynuyor, insanları güldürerek, can sıkıntısıyla kahramanca boğuşuyorduk. "Bir Erin Büyük Petro'yu Kurtarışının Efsanesi"ni hatırlayıp, bunu konuşma biçiminde düzenlemiştik. Davidov'un yanına ranzaya çıkıp orada, hayali düşman İsveçlerin başlarını uçurmaya başladık. Herkes kahkahalarla gülüyordu.

Atölyedekiler daha çok Çinli şeytan Tsing Yu-Tong'un masal oyununu seviyorlardı. Pavel, iyi bir iş yapmaya karar veren şanssız şeytanı oynuyordu, geride kalan herkesi de ben: Erkekleri de, kadınları da, eşyaları da, iyi ruhu da, hatta Çin şeytanının iyi bir şey yapmak için her girişiminde başarısız olunca çok üzgün, oturup dinlendiği taşı da.

Herkes kahkahalarla gülüyordu, onları güldürmenin bu kadar kolay olmasına şaşıyordum. Bu kolaylık rahatsız ediyordu beni.

Bağırıyorlardı bize:

"Ah, soytarılar! Ah, namussuzlar!"

Ama aradan zaman geçtikçe, bu insanların ruhuna hüznün sevinçten daha yakın olduğunu düşünmeye başlıyordum.

Bizim içimizde neşe hiçbir zaman yaşamaz, değeri de bilinmez ama mahsus, uykulu Rus hüznünü bastırmanın bir aracı olarak bir yerlerde saklarlar onu. Kendine özgü olmak da, sadece var olmak da istemeyen, yalnızca kederli günlerin çağrısı üzerine ortaya çıkan içsel neşenin gücü kuşkulu bir güçtür.

Bunun içindir ki, Rus neşesi sık sık, beklenmedik ve anlaşılmaz bir biçimde amansız bir kavgaya dönüşür. Biri kendisini bağlayan ipleri koparıncasına dans ederken bir anda içindeki vahşi hayvanı salıverir, hayvansal bir keder içinde herkese saldırmaya, bağırıp çağırmaya, hırlaşmaya, kırıp dökmeye başlar...

İçten baskılarla gelen bu zorlama neşe sinirimi bozuyordu, kendimi kaybedercesine bir heyecana kapılıyordum, o anda uydurduğum birtakım fanteziler anlatmaya, oynamaya başlıyordum; insanlarda gerçek, özgür, kolay bir neşe uyandırmak istiyordum! Bir şeyler becerebiliyordum, övüyorlardı beni, hayret ediyorlardı bana; ama sarstığımı sandığım hüznün yavaş yavaş tekrar yoğunlaşıyor, sağlamlaşıyor, insanları hâkimiyeti altına alıyordu.

Cahil Larionıç yumuşak bir ses tonuyla şöyle diyordu:

"Çok güzel eğlendiriyorsun bizi, Tanrı iyiliğini versin!"

Jiharev onaylıyordu:

"Teselli ediyor bizi. Sen bir sirke girmeye bak, Maksimıç... Ya da bir tiyatroya. Senden iyi bir soytarı olur!"

Bayramlarda, yortularda atölyeden tiyatroya yalnızca iki kişi gidiyordu: Kapendyuhin ile Sitanov. Yaşlılar bu günahahtan arınmaları için buzlu kutsal suda yıkanmaları gerektiğini söylüyorlardı onlara. Sitanov sık sık uyarıyordu beni:

"Her şeyi bırak sen, aktör okuluna git!"

Ve heyecanlanıp, "Aktör Yakovlev'in hüznünlü hayatını anlatıyordu bana.

"Sen de öyle olabilirsin!"

Kraliçe Mary Stuart'ı anlatmayı çok seviyordu. "Çapkın" diyordu onun için. "İspanyol

asilzadesi"ne hayrandı.

"Don César de Bazan çok soylu bir insandı, Maksimıç... İnanılmazdı!"

"İspanyol asilzadesi"nden bir şeyler vardı onda: Bir gün kulenin önünde üç itfaiye eri eğlenirlerken bir köylüyü dövüyorlardı. Kırk kişilik bir kalabalık toplanmış, itfaiyecilerin köylüyü dövmesini izliyor, askerleri övüyorlardı. Sitanov koştu, kırbaç gibi uzun kollarıyla itfaiyecileri dağıttı, köylüyü yerden kaldırdı, toplanan kalabalığa bağırdı:

"Götürün onu buradan!"

Üç itfaiyecinin karşısında yalnız kaldı. İtfaiye binasının avlusu on adım ötedeydi, askerler yardım isteyebilir, Sitanov'u dövebilirlerdi; ama şansına, korkmuş, avluya kaçmışlardı.

Sitanov bağırmıştı arkalarından:

"Köpekler!"

Pazar günleri gençler Petropavlov Mezarlığı'nın yanındaki ormana, temizlik işçileri ve çevre köylerden gelen gençlerle boks maçı yapmaya gidiyorlardı.

Temizlik işçileri kentlilerin karşısına Mordvinyalı ünlü dev adamı çıkarıyordu. Küçük bir başı vardı bu dev adamın, iri gözleri her zaman yaşlıydı. Gözyaşlarını kısa kaftanının kirli yeniyle silerken arkadaşlarının önünde bacaklarını geniş açıp duruyor, yumuşak bir ses tonuyla çağrı yapıyordu:

"Karşıma çıkacak mısınız, yoksa soğuktan öyle titreyip duracak mısınız?"

Bizim taraftan Kapendyuhin çıkıyordu karşısına ve Mordvinyalı her seferinde dövüyordu onu. Ama Kazak, yüzü gözü kan içinde, soluk soluğa, inatla şöyle diyordu:

"Bu Mordvinyalıyı eninde sonunda alt edeceğim!"

Sonunda onun hayatının amacı olmuştu bu, votka içmeyi bile bırakmıştı, yatmadan önce vücudunu karla ovuyor, çok et yiyor, kaslarını güçlendirmek için her akşam, iki pud ağırlığında bir kantar topuyla birçok kez haç çıkarıyordu. Gelgelelim, bunun da bir faydası olmuyordu. Sonra yalnızca başparmağı olan eldiveninin içine kurşun parçaları dikti, Sitanov'a şöyle dedi:

"O Mordvinyalının sonu geldi artık!"

Sitanov sertçe uyardı onu:

"Vazgeç bundan, yoksa dövüşten önce açıklarım ne yaptığımı!"

Kapendyuhin onun böyle bir şey yapabileceğine inanmadı. Ama dövüş yerine geldiklerinde Sitanov birden Mordvinyalıya şöyle dedi:

"Sen dur hele, Vasiliy İvanoviç, önce ben kapışacağım Kapendyuhin'le!"

Kazak, yüzü mosmor, gürledi:

"Seninle dövüşmeyeceğim, çekil aramızdan!"

Sitanov, "Dövüşeceksin," dedi.

Yüzüne ters ters bakarak Kazak'ın üzerine yürüdü. Kapendyuhin olduğu yerde tepinmeye başladı, eldivenlerini çıkarıp koynuna soktu, dövüş alanından hızla uzaklaştı.

Bizimkiler de karşı taraf da şaşkınlık içindeydi. Kelli felli biri Sitanov'a söylendi:

"Kendi aranızdaki meseleleri herkese açık bir dövüşte halletmeniz hiç doğru değil, dostum!"

Herkes Sitanov'un üzerine yürüyor, ona küfürler ediyordu. Ama uzun süre sustu Sitanov, sonunda, kelli felli adama şöyle dedi:

“Peki, ya bir cinayete engel olduysam?”

Kelli felli adam durumu hemen anladı, şapkasını bile çıkararak Sitanov’a karşılık verdi:

“Bu durumda, bizden sana saygılar, teşekkürler!”

“Ama bu durumu açıklama, dayıcığım!”

“Neden? Kapendyuhin az bulunur bir dövüşçüdür, başarısızlık da öfkelenendir insanı, bunu anlarız! Bundan böyle, dövüşlerden önce eldivenlerine bakacağız.”

“Siz bilirsiniz!”

Kelli felli adam yanımızdan ayrıldıktan sonra bizimkiler Sitanov’a küfretmeye başladılar:

“Ne diye araya girdin, Şeytan dürttü seni! Kazak adamı dövecekti, oysa şimdi yenik döneceğiz...”

Uzun süre, ısrarla ve büyük bir zevkle söylendiler.

Sitanov sonunda, göğüs geçirerek, “Eh, aptallar, geri zekâlılar...” dedi.

Ve herkes için hiç beklenmedik bir biçimde dövüşe davet etti Mordvinyalıyı. Dövüş pozisyonunu alıp kollarını neşeyle sallayarak şöyle dedi:

“Biraz vuruşalım, ısınalım...”

Birkaç kişi el ele tutuşup arkadakileri geri itti, ortada geniş bir meydan oluştu.

Dövüşçüler, birbirinin gözlerinin içine bakarak sağ elleri önde, sol elleri göğüslerinde, selamlaştılar. Tecrübeli olanlar Sitanov’un kollarının Mordvinyalınkilerden daha uzun olduğunu hemen fark etmişti. Kimsenin sesi çıkmıyordu; dövüşçülerin ayaklarının altında kar gıcırdıyordu. Biri tutamadı kendini, canı sıkın, ısrarla mırıldandı:

“Başlasanız ya artık...”

Sitanov sağ kolunu savurdu, Mordvinyalı savunmak için sol kolunu kaldırdı, ama sol böğrüne sol bir yumruk aldı, ıhladı, geri çekildi ve gülümseyerek, “Genç, ama çok uyanık, aptal değil! dedi.

Birbirlerinin üzerine yürüyerek, birbirlerinin göğsüne ağır yumruklar indirmeye başladılar. Birkaç dakika sonra iki tarafın adamları heyecanla bağıyorlardı:

“Hadi, indir yumruğunu, vur! Devir onu!”

Mordovovalı Sitanov’dan çok güçlüydü, ama çok daha da ağırdı. Sitanov kadar çabuk yumruk atamıyor, bir yumruğa karşı iki-üç yumruk alıyordu. Ne var ki, çok yumruk yiyor olsa da, Mordvinyalının bundan pek etkilenmediği belliydi; sürekli ufluyor, gülümsüyordu. Birden, aşağıdan yukarı kuvvetli bir yumruk vurdu Sitanov’un koltuk altına, sağ kolu çıktı Sitanov’un.

Birkaç kişi, “Ayrılın, berabere kaldınız!” diye bağırdı.

Ortaya atılıp dövüşenleri ayırdılar.

Mordvinyalı içten bir tavırla şöyle dedi:

“Gücü kuvveti yeterli değil, ama çok çabuk, kerata! İleride iyi bir dövüşçü olacak, herkese söylüyorum bunu.”

Delikanlılar hep birlikte dövüşmeye başladılar. Ben Sitanov’u çıkıkçı sağlık memuruna götürdüm. Bu davranışı gözümde daha da büyütüştü onu. Ona duyduğum sempati ve saygıyı daha da artırmıştı.

Genelde çok doğrucu, dürüstü ve böyle olmayı kendisi için bir zorunluluk olarak

görüyordu. Oysa her zaman pek rahat olan Kapendyuhin ustaca alay ediyordu onunla:

“Eh, be dostum, gösteriş için yaşıyorsun sen! Bayram öncesi semaveri temizledikleri gibi temizlemişsin ruhunu ve ne güzel parladığıyla övünüyorsun! Oysa ruhun bakır senin ve canın fena halde sıkılıyor...”

Sitanov işini yaparken ya da defterine Lermantov’un şiirlerini geçirirken sakın, sabırla susardı. Boş zamanlarını kopya işine ayırıyordu. Ona, “Paranız var, yazacağınıza, kitaplarınızı alsanıza!” dediğimde şöyle karşılık veriyordu:

“Olmaz, kendi elimle yazmam daha iyi oluyor!”

Bir sayfayı güzel elyazısıyla, dizelerin sonundaki harflere çeşitli figürler ekleyerek doldurduktan sonra, mürekkebin kurummasını beklerken, yazdıklarını alçak sesle okuyordu:

Hiç acımadan, hiç üzülmeyen
Toprağa bakacaksın,
Gerçek mutluluk yoktur,
Devamlı güzellik de...

Ve gözlerini kapayıp ekliyordu:

“İşte budur gerçek! Eh, gerçeği biliyormuş adam!”

Sitanov’la içkili Kapendyuhin arasındaki ilişki çok şaşırtıyordu beni. Kazak sürekli kavga etmek istiyordu arkadaşıyla; Sitanov yatıştırmaya çalışıyordu onu:

“Sataşma bana! Üstüme gelme...”

Sonunda da sarhoş Kapendyuhin’i öylesine acımasızca dövmeye başlıyordu ki, kavgayı eğlenerek seyreden ustalar araya girmek, iki arkadaşını ayırmak zorunda kalıyorlardı.

“Yevgeniy’i tutmasak, kendine de hiç acımadan, öldürünceye kadar dövecekti adamı,” diyorlardı.

Kapendyuhin ayıkken de sürekli alay ediyordu Sitanov’la; şiire düşkünlüyle, kötü biten aşk hikâyesiyle, kıskançlığını gizleyemeden, pis pis eğleniyordu. Sitanov Kazak’ın alaylarını sesini çıkarmadan, hiç alınmadan dinliyordu, bazen Kapendyuhin’le birlikte kendi de gülüyordu.

Yan yana yatıyorlardı ve geceleri fısıldayarak uzun süre bir şeyler konuşuyorlardı. Onların bu sohbeti rahatsız ediyordu beni; birbirine hiç benzemeyen, ortak yanları olmayan bu iki insanın böyle dostça neler konuştuklarını merak ediyordum. Ama yanlarına sokulduğumda Kazak homurdanıyordu:

“Ne istiyorsun?”

Sitanov ise beni fark etmiyordu sanki.

Ama bir gün yanlarına çağırdılar beni. Kazak sordu bana:

“Maksimic, zengin olsaydın ne yapardın?”

“Kitap alırdım.”

“Başka?”

“Bilmiyorum.”

Kapendyuhin canı sıkılmış gibi öte yana döndü.

“Eh...”

Sitanov ise sakin, ona şöyle dedi:

“Görüyorsun işte, hiç kimse, yaşlılar da, küçükler de bilmiyorlar! Söylüyorum sana: Zenginlik kendi başına bir şeye yaramaz! Önemli olan, onunla ne yapacağın konusunda bir fikrinin olmasıdır...”

Sordum:

“Neyi konuşuyorsunuz siz?”

Kazak, “Uykumuz yok, işte bunu konuşuyoruz,” dedi.

Daha sonra ikisinin sohbetlerini dinleyince onların gündüzleri de konuşmayı sevdikleri şeylerden söz ettiklerini anladım: Tanrı’dan, hakikatten, mutluluktan, kadınların aptallığından, kurnazlığından, zenginlerin hırsından ve hayatın karmakarışık, anlaşılmaz bir şey olduğundan konuşuyorlardı.

Onları her zaman çok istekli dinliyordum, heyecanlandırıyorlardı beni, aşağı yukarı herkesin aynı şeyleri konuşuyor olması hoşuma gidiyordu: Hayat kötüydü, daha iyi yaşamak gerekiyordu! Ama aynı zamanda görüyordum ki, daha iyi yaşama isteği kimseye bir sorumluluk da yüklemiyordu, atölyede ustaların birbirlerine karşı davranışlarında bir şeyi değiştirmiyordu. Bütün bu konuşmalar, önümde hayatı aydınlatırlarken, arkasındaki o hüznü boşluğu, insanların bu boşlukta, rüzgârda bir havuzun su yüzeyindeki çöplerin savrulduğu gibi (böylesi bir itişip kakışmanın anlamsız olduğunu, bunun kendilerine utanç verdiğini söyleyen insanların) saçma, dağınık uçuştukları gerçeğini de gösteriyorlardı bana.

Bol bol, seve seve konuşurken her zaman birilerini suçluyor, pişmanlıklarını, övünçlerini dile getiriyor, hiç önemi olmayan konularda öfke dolu tartışmalara giriyor, birbirlerine fena halde küfürler ediyorlardı. Öldükten sonra onlara ne olacağını anlamaya çalışıyorlarken, öte yanda atölyenin kapısının dibinde, bulaşık suyu kovasının altında döşeme tahtası çürüyor, bu rutubetli, ıslak, çürümüş delikten soğuk, alttaki ekşimiş toprağın kokusuyla birlikte esiyordu, herkesin ayakları üşüyordu. Kovanın altındaki döşeme tahtasının değiştirilmesi gerektiğini söylüyordu herkes ama delik giderek büyüyor, fırtınalı günlerde oradan bacadan eser gibi soğuk geliyordu, bunun için insanlar üşütüyor öksürüyorlardı. Penceredeki teneke fırıldak, iğrenç bir biçimde vızıldıyordu, herkes kaba saba küfürler savuruyordu ona. Bir gün onu yağladığımda sesin kesildiği Jiharev’in dikkatini çekmiş, şöyle demişti:

“Fırıldak vızıldamıyor artık... hiç iyi olmadı bu...”

Banyodan geldiklerinde toz içinde, pis yataklarına giriyorlardı; pislik ve iğrenç koku kimseyi rahatsız etmiyordu. Daha güzel yaşamak için yapılabilecek küçük, önemsiz bir sürü şey vardı atölyede ve hepsini ortadan kaldırmak son derece kolaydı ama kimsenin buna teşebbüs ettiği yoktu.

Sık sık şöyle diyorlardı:

“Kimse acımıyor bize, Tanrı da, kendimiz de...”

Ama Pavel’le ben birlikte, pislik içinde, böceklerin yediği, ölümcül hasta Davidov’u yıkadığımızda kahkahalarla güldüler, gömleklerini çıkarıp, bitlerini temizlememiz için uzattılar bize, hamamcı demeye başladılar. Yaptığımız çok çirkin, çok gülünç bir şeymiş gibi bizimle alay ediyorlardı.

Davidov yılbaşından Büyük Perhiz’e kadar ranzada yattı. Çok öksürüyor, yattığı

yerden aşığı kötü kokan balgamlı kan tükürüyordu. Kovayı tutturamadığı için tükürüğü pat diye döşemeye düşüyordu. Geceleri uyku arasında bağıarak herkesi uyandırıyordu.

Atölyedekiler hemen her gün şöyle diyorlardı:

“Hastaneye yatırmak gerekiyor onu!”

Ama önce, Davidov’un kimlik belgesinin süresinin geçmiş olduğu anlaşıldı; onun işine yaradı bu, atölyede kalmalıydı. Sonunda şöyle karar verdiler:

“Varsın, burada kalsın, nasıl olsa kısa bir süre sonra ölecek!”

Davidov kendi de söz verdi:

“Evet, kısa bir süre sonra!”

Aslında sakin bir mizahçıydı, atölyeye çöken kötü can sıkıntılarını her zaman şakalarıyla dağıtmaya çalışıyordu: Esmer, kemikli yüzünü şişiriyor, ıslık gibi sesiyle şöyle diyordu:

“Hey, millet, ranzaya yükselmiş bir adamı dinleyin...”

Ve ciddi tavırlarla, iç karartan saçma şeyler söylüyordu:

Ranzalarda yaşıyorum,

Erken uyanıyorum,

Uykuda da, uyanırken de

Hamamböcekleri yiyor beni...

Herkes coşup haykırıyordu:

“Neşelendiriyor insanı!”

Bazen Pavel’le birlikte onun yanına çıkıyorduk. Kendini zorlayarak şaka yapıyordu:

“Sizleri neyle ağırlayabilirim, değerli konuklarım? Tazecik bir örümcek alır mıydınız?”

Yavaş yavaş ölüyordu ve nefret ediyordu bundan. Gerçekten üzülerek, “Bir türlü ölemiyorum,” diyordu, “buna çok canım sıkılıyor!”

Onun ölümden korkmaması Pavel’i çok korkutuyordu, bazı geceler uyandırıyordu beni, fısıldıyordu:

“Maksimic, sanırım o öldü... Bir gece ölecek ve biz ölünün altında uyuyor olacağız, aman Tanrım! Ölülerden çok korkarım ben...”

Ya da şöyle diyordu:

“Peki, ne için yaşadı? Daha yirmi yaşında değil ve ölüyor...”

Mehtaplı bir gece uyandırdı beni, gözleri yuvalarından uğramış, yüzüme korkuyla bakarak, “Dinle!” dedi.

Ranzada, Davidov çabuk çabuk, anlaşılır, hırıltılı bir sesle mırıldanıyordu:

“Ver onu buraya, hemen ver...”

Sonra sustu, hıçkırdı.

Pavel heyecanlandı.

“Ölüyor. Vallahi ölüyor, göreceksin!”

Bütün gün, sabahtan akşama kadar avludan dışarı sırtımda kar taşımıştım, çok yorgundum, uyumak istiyordum ama Pavel yalvarıyordu bana:

“Lütfen, uyuma, İsa aşkına uyuma, uyuma!”

Birden fırlayıp diz çöktü, çıldırmış gibi bağırmaya başladı:

“Kalkın, herkes kalksın, Davidov öldü!”

Birkaç kişi uyandı, yataktan kalktı, öfkeli sorular duyuldu:

“Galiba gerçekten öldü sanki... güzel, kolayca gitti...”

Bir sessizlik oldu. Jiharev haç çıkardı, battaniyesine sarınıp, “Ne yaparsın, toprağı bol olsun!” dedi.

Biri şöyle bir öneride bulundu:

“Hole çıkarsak mı onu...”

Kapendyuhin ranzadan indi, pencereden dışarı baktı.

“Bırakın, sabaha kadar yerinde yatsın, canlıyken bile kimseye bir zararı dokunmadı...”

Pavel başını yastığın altına sokmuş, hüngür hüngür ağlıyordu.

Ama Sitanov uyanmamıştı bile.

Tarlalarda karlar eriyordu, gökyüzündeki bulutlar, yeryüzüne ıslak kar ve yağmur olarak dökülüyor, eriyordu; güneş giderek daha yavaş tamamlıyordu günlük yolculuğunu, hava giderek ısınıyordu, sanki ilkbahar bayramı gelmişti de, şakadan kent dışında, tarlalarda bir yerlerde saklanıyordu, yakında kente doluverecekti. Sokaklar boz renkte çamurla kaplıydı, kaldırımlarda sular dere gibi akıyordu; Hapishane Meydanı'nın karı temizlenmiş yerlerinde serçeler neşeli, sıçrayarak uçuşuyorlardı. Serçelerin bu canlılığı insanlarda da fark ediliyordu. İlkbahar gürültüsünün üzerinde neredeyse sabahtan akşama kadar aralıksız, Büyük Perhiz çanının, yürekleri yumuşakça hoplatan sesi duyuluyordu. Bu seste, yaşlıların konuşmalarında hissedilen o gizli kırgınlık var gibiydi; çanlar sanki her şeyden soğuk hüzünlü, şöyle söz ediyorlardı: "Bir zamanlar, bir zamanlar..."

İsim günümde, atölyedekiler Papa Aleksey'in küçük, pek güzel bir ikonasını hediye ettiler bana ve Jiharev unutamadığım uzun, duygulu bir konuşma yaptı.

Kaşlarını kaldırmış, parmaklarıyla oynayarak şöyle diyordu:

"Kimsin sen? Küçük bir çocuktan, on üç yaşında bir yetimden başka nesin? Senden neredeyse dört kat yaşlıyım ve övüyorum seni, her şeye sırtını değil, yüzünü döndüğün için takdir ediyorum seni! Her zaman böyle ol, çok güzel bir şey bu!"

Tanrı'nın kullarından, onun insanlarından söz ediyordu ama kullarla insanlar arasındaki farkı anlayamamıştım, sanırım o da bilemiyordu bu farkı. Sıkıcı konuşuyordu, atölyedekiler alay ediyorlardı onunla, bense elimde ikona, çok duygulanmış, şaşkın, ne yapacağımı bilemeden ayakta duruyordum.

Sonunda Kapendyuhin sıkılmış gibi bağırdı konuşmacıya:

"Çocuğu övmeyi bıraksana artık, kulakları kıpkırmızı oldu."

Sonra omzuma pat pat vurarak o da övdü beni:

"Kendini bütün insanlara yakın hissetmen çok güzel bir şey, asıl önemli olan bu, işte! Çok nedeni olsa da, ben bile dövemiyorum seni, azarlayamıyorum!"

Herkes sevgiyle bakıyordu bana, mahcubiyetime hoşgörülle gülümsüyorlardı; az daha, kendimi bu insanların ihtiyacı olan bir adam gibi hissetmenin verdiği beklenmedik sevinciyle hüngür hüngür ağlamaya başlayacaktım. Tam da o sabah dükkânda tezgâhtar, başıyla beni Pyotr Vasilyev'e göstererek şöyle demişti:

"Beş para etmeyen, işe yaramaz, yeteneksiz bir çocuk!"

Her zaman olduğu gibi, sabahleyin dükkâna gitmişim ama öğleden sonra tezgâhtar, "Eve git, ambarın çatısına birikmiş karı küreyip bodruma doldur..." demişti.

O günün benim isim günüm olduğunu bilmiyordu; bunu hiç kimsenin de bilmediğini sanıyordum. Atölyede kutlama faslı bittikten sonra üstümü değiştirdim, avluya koştum, o yıl çok yağan kardan birikmiş kalın, ağır kar tabakasını küremek için ambarın çatısına çıktım. Gelgelelim, sevincimden bodrumun kapağını açmayı unutmuşum, küredüğüm kar ambarın kapağının üzerine birikti. Eğilip aşağıya bakınca hatamı gördüm ve hemen inip kapağın üzerinden karı temizlemeye koyuldum. Islak olduğu için sertleşmiş, ağırlaşmıştı kar; tahta kürekle atmak zordu onu, başka kürek de yoktu, tam küreğin kırıldığı anda da avlu kapısından tezgâhtar girmişti. Rus atasözünün doğruluğu bir kez daha kanıtlanmıştı:

“Sevincin bir adım gerisinde daima keder vardır.”

Tezgâhtar yanıma gelip alaylı bir tavırla, “De-mek öyle!” dedi. “Senin yapacağın iş bu kadar olur işte! Beceriksiz şey! Şimdi gösteririm ben sana!..”

Küreğin sapını kaldırıp vuracak oldu bana, geri çekildim, öfkeyle şöyle dedim:
“Sizin kapıcınız değilim ben...”

Sapı ayağıma fırlattı, bir tomar kar alıp fırlattım ona, kar tam yüzüne geldi, koşarak uzaklaştım oradan. Kar küreme işini bırakıp atölyeye gittim. Biraz sonra yukarıdan onun, anlamsız yüzü sivilceli, pek oynak nişanlısı geldi.

“Maksimîç, yukarı!”

“Gelmiyorum, dedim.

Larionîç şaşırmişti. Alçak sesle sordu:

“Bunun ne demek olduğunu bilmiyor musun?”

Durumu anlattım ona; Larionîç yüzünü endişeli astı, alçak sesle, “Ne yaramaz bir çocuksun sen be, kardeşim...” dedi.

Üst kata çıktı.

Atölyede tezgâhtara küfürler yükselmişti. Kapendyuhin şöyle dedi:

“Eh, atacaklar şimdi seni işten!”

Bu hiç korkutmadı beni. Tezgâhtar ile ilişkim uzun süredir zaten çekilmezdi; düpedüz nefret ediyordu benden ve nefreti gün geçtikçe artıyordu; ben de ona dayanamıyordum; ama onun bana neden böyle aptalca davrandığını anlamaya çalışıyordum.

Dükkânda gümüş paraları yere saçıyor, ben yerleri süpürürken onları bulup tezgâhın üzerindeki, dilencilere verilmek üzere bozuklukların olduğu çanağa koyuyordum. Sık sık böyle çok para bulmamın ne anlama geldiğini fark edince bir gün sordum tezgâhtara:

“Bulayım diye mahsus mu atıyorsunuz bu paraları yere?”

Yüzü birden kıpkırmızı kesildi, dikkatsizce haykırdı:

“Bana akıl vermeye kalkışma sen, ne yaptığımı bilirim ben!”

Ama hemen düzeltti:

“Mahsus mu da ne demek oluyor? Kendileri düşüyor işte...”

Şöyle diyerek dükkânda kitap okumayı yasakladı bana:

“Senin aklının alacağı şeyler değil bunlar! Yalandan okuyup duruyorsun, bir şeylerden anlıyor numarası yapıyorsun, asalak!”

Beni bir yirmi kapıklıkla yakalama çabasını bir türlü bırakmıyordu ve ben yerleri süpürürken madenî bir para döşeme tahtaları arasına düşecek olsa, onu benim çaldığıma inanacaktı. Bir gün bu oyunu bırakmasını tekrar söyledim ona ama tam da o gün meyhaneden kaynamış suyla dönerken komşu dükkâna yeni girmiş tezgâhtara şöyle dediğini duydum:

“Bir Zebur çalmasını söyle sen ona... Yakında üç kutu Zebur gelecek bize...”

Benden söz ettiklerini hemen anlamıştım, benim dükkâna girmemle birlikte ikisi birden susmuş, bozulmuştu. Ama bu tezgâhtardan başka, bana karşı düzenledikleri aptalca komplodan şüphelenmemi gerektiren başka belirtiler de vardı.

Komşunun tezgâhtarı daha önce de çalışmıştı orada. İyi bir tezgâhtar olduğunu söylüyorlardı ama içkiye düşküdü. Dükkân sahibi sarhoşluğu yüzünden iki kez işten

çıkarmıştı onu ama bu kurnaz bakışlı, sıska, cılız tezgâhtarı sonra tekrar işe almıştı. Görünüşte patronunun her davranışını munis, uysal karşılayan bu tezgâhtar her zaman sakalına doğru pek zekice gülümsüyor, sivri sözcükler kullanmayı seviyordu. Dişleri çürük biri gibi ağzı sürekli, pis kokuyordu (oysa dişleri çürük değildi, beyaz, sağlamdı).

Bu tezgâhtar bir gün fena halde şaşırttı beni: Sevecen gülümseyerek geldi yanıma ama birden şapkamı çekip aldı başımdan, saçlarıma yapıştı. Boğuşmaya başladık, iterek galeriden dükkâna soktu beni, döşemede dik duran bir ikonanın üzerine devirmeye çalışıyordu beni. Bunu başarabilseydi, ikonanın camını kırıp işlemelerini parçalayacaktım, bu arada belki başka ikonalara da zarar verirdim. Çok güçsüzdü. Rahatlıkla alt ettim onu ama o anda çok şaşırdığım bir şey oldu: Sakallı kocaman adam döşemeye oturup kanayan burnunu silerek içli içli ağlamaya başlamıştı.

Başka bir gün de, patronlarımız bir yere gittikleri için yalnızdık; burnunun üzerindeki, gözünün altına gelen şişliği parmağıyla ovalayarak dostça şöyle dedi:

“Sana kendi isteğimle mi saldırdığımı sanıyorsun? O kadar aptal değilimdir. Beni dövebileceğini elbette biliyordum. Kuvvetli değilim, üstelik sarhoşun da tekiyim. Patron öyle yapmamı söyledi bana: ‘Git saçlarına yapış, dedi, öyle yap ki, boğuştuğunuz sırada kendi dükkânında bir şeylere zarar versin, bir bakıma zarara uğrasınlar!’ Onun dediğini yapmasaydım daha iyi olacaktı, görüyorsun işte, suratımı ne hale soktun...”

Anlattıklarına inandım, acıdım ona, birlikte yaşadığı, onu sürekli döven bir kadınla yarı aç yarı tok yaşadığını biliyordum. Ama gene de sordum ona:

“Peki, birini zehirlemek zorunda bırakırlarsa seni, zehirleyecek misin?”

Tezgâhtar sesini alçalttı, acınası bir gülümsemeyle karşılık verdi:

“Patron böyle bir şeyi isteyebilir benden ... bunu yapabilir...”

Arkasından hemen ekledi:

“Bak ne diyeceğim sana, tek kapık yok cebimde, evde yiyecek bir şey kalmadı, karı bağırp duruyor... Bak, kardeşim, sizin depodan bir ikona aşır, ben satarım onu, ha, ne dersin? Aşıracak mısınız? Ya da bir Zebur falan?”

Ayakkabı dükkânının sahibini, kilise bekçisini hatırladım, şöyle geçirdim içimden: “Beni ele verecek bu adam!” Ama isteğini geri çevirmek de zordu. Bir ikona verdim ona, değeri birkaç ruble olan Zebur çalmayı göze alamamıştım. Bunun büyük bir suç olduğunu biliyordum. Ama ne yapabiliyordum? Her ahlak kuralının gizli bir mantığı vardır suçunun cezalandırılması”nda cezanın bilerek veya kazayla olmasına göre değişmesinde de söz konusudur bu gizli kural. Benim tezgâhtarın bu zavallı insana Zebur çalmam için baskı yaptığını işittiğimde korkmuştum. Tezgâhtar benim Zebur konusunda çok hassas olduğumu bildiği için, komşu tezgâhtarın ikona çalmamı istemesini önermiş olabilirdi.

Başkası için iyilik yapanın anlamsızlığı, bu aptal tuzak, kendime de, başkalarına da nefret, tiksinti duygusu uyandırmıştı bende. Birkaç gün kitap kutularının gelmesini beklerken çok acı çektim; nihayet geldi kutular. Depoda yerleştiriyordum kitapları, komşunun tezgâhtarı geldi yanıma, kendisine bir Zebur vermemi istedi.

Sordum ona:

“İkonayı tezgâhtara söyledin mi?”

Üzgün bir tavırla karşılık verdi:

“Söyledim. Bak kardeşim, ben hiçbir şeyi gizleyemem...”

Bu şaşırttı beni, yere oturdum, gözlerimi iri iri açıp baktım yüzüne. Telaşlı, mahcup, umutsuz, mırıldanmaya başladı:

“Bak, seninki durumu öğrendi, yani benim patron bir şeylerden kuşkulanınca durumu senin patrona açmış...”

Artık mahvolduğumu anlamıştım. Bu adamlar oyuna getirmişlerdi beni, çocuklar hapishanesinde yerim hazır sayılırdı! Öyleyse, bir şey değişmezdi! Nasıl olsa batmışken... Tezgâhtarın eline bir Zebur sıkıştırdım, paltosunun altına sakladı onu, çıktı ama hemen döndü, Zebur önüme, ayaklarımın dibine düştü. Tezgâhtar şöyle diyerek kapıya yürüdü:

“Alamam ben bunu! Seninle birlikte ben de mahvolurum...”

Bununla ne demek istediğini anlayamamıştım. Neden benimle birlikte mahvolacaktı? Ama kitabı almadığına sevinmişim. O günden sonra benim ufak tefek tezgâhtar çok daha sert, kuşkulu bakmaya başlamıştı bana.

Larionıç üst kata çıktığında hatırlamıştım bütün bunları. Kısa kaldı orada, oradan döndüğünde her zaman olduğundan çok daha ezik, sakindi, akşam yemeğinden sonra gözlerimin içine bakarak, “Seni artık dükkâna göndermemeleri, atölyeye almaları için çalıştım. Olmadı! Kuzma razı olmuyor. Hiç hoşlanmıyor senden...”

Evde de bir düşmanım vardı: Tezgâhtarın, pek oynak nişanlısı. Atölyede bütün gençler oynuyorlardı onunla. Holde bekliyorlardı onu, kucaklıyorlardı... Kız buna kızmıyordu, yalnızca dişi bir enik gibi sessiz çığlıklar atıyordu. Sabahtan akşama kadar durmadan bir şeyler kemiriyordu. Cepleri her zaman kurabiye, çörek dolu oluyordu, çenesi sürekli çalışıyordu. Gri, fıldır fıldır gözlerine bakmak tatsız bir duygu veriyordu insana. Pavel’le bana, her zaman kaba bir utanmazlık içeren bilmeceler soruyor; çabuk çabuk konuşarak, çirkin şeyler söylüyordu.

Büyüklerden biri bir gün şöyle demişti ona:

“Çok utanmaz, arlanmaz bir kızsın sen!”

Hiç gecikmeden, yüz kızartıcı şöyle bir şarkıyla karşılık vermişti:

Kız utanırsa,
Kadın olamaz...

Hayatımda ilk kez böyle bir kızla karşılaşıyordum. Tiksiniyordum ondan; kaba hareketleriyle korkutuyordu beni ve böyle oynamasından hoşlanmadığımı gördükçe daha çok üzerime geliyordu.

Bir gün bodrumda kvas fiçilerini, salatalıkları yıkıyordu, Pavel’le ben de ona yardım ediyorduk. Şöyle bir öneride bulundu bize:

“Size öpüşmeyi öğretmemi ister misiniz, çocuklar?”

Pavel gülerek, “Ben öpüşmeyi senden daha iyi biliyorum,” dedi.

Bense, öpüşecekse, nişanlısına gitmesini söyledim. Ama bunu hiç de güler yüzle söylememiştim. Kızdı bana.

“Ne kaba çocuk!” dedi. “Bir kız yaklaşmak istiyor ona, burun kıvrıyor, ne saçma şey!”

Ve parmağını sallayarak gözdağı verdi bana:

“Dur hele sen, bunu hatırlatacağım sana!”

Pavel de benden yana çıktı, şöyle dedi:

“Bu azgınlığını bilse evlenir mi seninle nişanlın...”

Kız sivilceli yüzünü küçümser bir tavırla buruşturdu.

“Böyle bir şeyden korkum yok benim! Bu drahomamla öyle onlarcasını bulurum, hem de çok daha iyilerini. Kız dediğin düğüne kadar istediğini yapmalı.”

Ve Pavel’le oynaşmaya başladı; ben de o günden sonra bu kızını bir jurnalci olarak kazanmış oldum.

Dükkânda durumum giderek zorlaşıyordu. Kilise kitaplarının hepsini okumuştum, ikonalar konusunda bilgili insanların konuşmaları sıkmaya başlamıştı beni, hep aynı şeylerden bahsediyorlardı. Yalnızca Pyotr Vasilyev, karanlık yaşamlar üzerine derin bilgisiyle, ilginç, heyecanlı konuşmasıyla hoşuma gidiyordu. Kimi zaman İlyas Peygamber’in de yeryüzünde böyle yapayalnız, içi intikam duygusuyla dolaştığını düşünüyordum.

Ama yaşlı adama ne zaman açık yüreklilikle insanlardan, kendi düşüncelerimden söz edecek olsam, beni seve seve dinledikten sonra, ona anlattıklarımı gidip tezgâhtara anlatıyordu, o da küçümser tavırlarla alay ediyordu benimle ya da bana öfkeli, olmadık küfürler ediyordu.

İhtiyara bir gün, çeşitli şiirlerin, kitaplardan aldığım özdeyişlerin yazılı olduğu defterime onun sözlerini de yazdığımı söyledim; çok korktu; şöyle bir uzandı bana doğru, endişeli bir tavırla sordu:

“Neden yazıyorsun? İyi bir şey değil bu senin yaptığın, çocuk! Sonra hatırlamak için mi yazıyorsun? Hayır, vazgeç bu sevdadan! Hayret, nelerle uğraşıyorsun! O yazdıklarını yırtıp ver bana, olur mu?”

Defterimi ona vermem ya da onu yakmam için uzun süre ısrar etti, dediğini yapmamam üzerine bu kez tezgâhtara öfkeli öfkeli bir şeyler söylemeye başladı.

Birlikte eve dönerken tezgâhtar sert bir tavırla şöyle dedi bana:

“Duyduğuma göre sen birtakım notlar alıyormuşsun... Bir daha duymayayım böyle bir şey yaptığını! Duydun mu beni? Bu çeşit işlerle hafiyeler uğraşır.”

Düşüncesizce sordum:

“Peki, Sitanov nedir? O da notlar alıyor çünkü.”

“O da mı? Aptal şey...”

“Beni dinle, kendi defterini de, Sitanov’un defterini de bana gösterirsen elli kapık veririm sana! Ama öyle yap ki, Sitanov bir şeyin farkında olmasın, hiç belli etme ona...”

Onun bu dediğini yapacağımdan emin olsa gerekti, başka bir şey söylemeden, kısa bacaklarıyla önden yürüdü.

Evde tezgâhtarın önerisini anlattım Sitanov’a, Yevgeniy kaşlarını çattı.

“Gereksiz yere bundan söz etmişsin ona...” dedi. “Şimdi benim de senin de defterimizi birilerine çaldırtacaktır. Ver bana defterini, ben saklarım onları... Bu arada dikkat et, yakında çıkaracaktır seni işten!”

Bundan kuşku yoktu, büyükannem kente gelince evden ayrılmaya kararlıydım. Büyükannem, kızlarına dantel örmeyi öğretmesi için birilerinin onu köye çağırması üzerine bütün kış Balahna’da geçirmişti. Dedem tekrar Kunavino’da kalıyordu, hiç yanına gitmiyordum; kente geldiğinde o da beni görmeye gelmiyordu. Bir gün sokakta karşılaştık; üzerinde ağır bir kürk vardı; bir papaz gibi mağrur, ağır ağır yürüyordu; selam verdim ona;

elini kaşına götürüp siper yaparak pek dalgın, şöyle dedi:

“A, sen miydin...İkona ressamı olmuşsun şimdi, öyle mi? Güzel, güzel... Neyse, hadi hoşça kal, hoşça kal!”

Beni kenara itip gene öyle mağrur, ağır ağır yürüyerek uzaklaştı.

Büyükannemi seyrek görüyordum. Yaşlılıktan bunamış dedemin geçimini sağlamak için aralıksız çalışıyor, dayılarımın çocuklarıyla ilgileniyordu. Daha çok Mihail dayımın oğlu Saşa uğraştırıyordu onu. Çok kitap okuyan, hayalperest, yakışıklı bir delikanlı olmuştu Saşa. Sık sık yer değiştirerek boyama atölyelerinde çalışıyordu; aralarda da büyükanneme yük oluyor, yaşlı kadının ona yeni bir iş bulmasını bekliyordu. Saşa'nın, sarhoş biriyle kötü bir evlilik yapmış kız kardeşi de büyükannemin başındaydı. Koca sürekli dövüyordu, evden kovuyordu zavallıyı.

Büyükannemle buluştuğumda onun yüce gönüllülüğüne bir o kadar daha hayran kaldım. Gelgelelim, bu harika ruhun masallarla artık kör olduğunu; acı gerçekleri görmediğini, anlayamadığını, benim endişelerime, heyecanlarıma yabancı kaldığını hissediyordum.

“Sabretmek lazım Alekseyciğim!”

Ona hayatın çirkinlikleri üzerine, insanların çektikleri acılar, üzüntüler, beni öylesine çileden çıkararak her şey üzerine anlattıklarına yalnızca böyle karşılık verebiliyordu.

Ben pek sabırlı değildim ama kimi zaman koyun gibi, bir ağaç, bir taş gibi sabırlı olmamın nedeni de gücümü, ayakta durabilme yeteneğimi ölçmek içindi. Delikanlılar bazen gençliklerinin verdiği aptalca bir duyguyla, büyüklerin gücüne özenerek, kasları, kemikleri için çok fazla ağırlıklar kaldırmaya yelteniyorlardı, yetişkin güçlü kuvvetli insanlar gibi otuz kiloluk ağırlıklar kaldırıyorlardı.

Doğrudan veya başka bir türlü, fiziksel veya ruhsal anlamda aynı şeyi ben de yapıyordum. Ve yalnızca bir rastlantı sayesinde hayatımı temelli çirkinleştirmekten kurtuldum. Çünkü insanı sabırdan, dış koşullara boyun eğmekten daha fazla hiçbir şey berbat edemez.

Ve eğer sonunda toprağa çirkin bir biçimde girecek olursam –ama hiçbir zaman gurursuz bir biçimde olmayacaktır bu– son sözümü şöyle söyleyeceğim: “Kırkı yaşların üzerinde olan iyi yürekli birçok insan ruhumu çirkinleştirmek için çok uğraştı ama çabaları tam olarak başarılı olmadı”.

Taşkınlıklar yapma, insanları avutma, güldürme arzusu giderek daha sık doluyordu içime. Bunda başarılı da oluyordum. Nijni pazarı tüccarlarını yüz ifadeleriyle anlatabiliyordum; köylülerin, kadınların ikona satarken veya satın alırkenki hallerinin, tezgâhtarın onları nasıl kandırdığının, ikonalarından anlayanların nasıl tartışmalarının taklitlerini yapıyordum.

Atölyedekiler kahkahalarla gülüyorlardı; ustalar çoğu zaman işlerini bırakıp beni seyrediyorlardı; ama sonunda her zaman akıl veriyordu bana Larionıç:

“Böyle taklitler yapmayı keşke akşam yemeklerinden sonra yaparsan, ustaların çalışmasına engel oluyorsun çünkü...”

“Temsili” bitirince, bana sıkıntı veren bir yükü üzerimden atmışım gibi rahatlamış hissediyordum kendimi. Kafamda yarım saat, bir saat hoş bir boşluk oluyordu, sonra küçük, sivri çivilerle gene doluyordu sanki kafamın içi, orada kıpırdamaya, ısınmaya

başlıyorlardı. Her yanımda çamurlu bir lapa kaynıyordu sanki, kendimi o lapanın içinde ağır ağır pişiyormuşum gibi hissediyordum.

Düşünüyordum:

“Bütün hayat böyle midir acaba? Ben de bu insanlar gibi mi olacağım, onlar gibi mi yaşayacağım? Daha güzel bir şey bulamayacak, göremeyecek miyim?”

Jiharev yüzüme dikkatli bakarak, “Kızıyorsun, Maksimıç,” diyordu.

Sitanov sık sık soruyordu:

“Neyin var senin?”

Bir cevap veremiyordum.

Hayat ruhumda yazılı olan en güzel şeylerini, onları sinsice anlamsız gereksiz bir şeylere dönüştürerek silip atıyordu; sinirleniyordum, var gücümle ona direnmeye çalışıyordum; ben de herkes gibi aynı nehirde yüzüyordum ama su benim için çok daha soğuktu ve başkalarını tuttuğu gibi yüzeyde tutmuyor beni, kimi zaman derinlere çektiğini hissediyordum.

İnsanlar giderek daha iyi davranıyorlardı bana, Pavel’e olduğu gibi bağırıyor, incitmiyorlar; saygıları olduğunu belirterek bana, baba adımla hitap ediyorlardı. Benim için iyi bir şeydi bu; ama çoğu insanın votka içip iğrenç bir biçimde sarhoş olduğunu, kadınlara çirkin davranışlarda bulunduğunu görmek –bu hayatta votkadan ve kadınlardan başka bir eğlencelerinin olmadığını anlasam da– acı veriyordu bana.

Aklı başında, yürekli bir kadın olmasına karşın, Natalya Kozlovskaya’nın da kadını bir eğlence aracı saydığını üzümlere hatırlıyordum.

Peki, o zaman büyükannem ne oluyordu? Ya Kraliçe Margot?

Kraliçe Margot’yu korkuya yakın bir duygululukla hatırlıyordum. Rüyamda gördüğüm gibi, her şeye çok yabancıydı o.

Kadınları çok düşünmeye başlamıştım, karar veremiyordum: Hafta sonu herkesin gittiği yere ben de gitmeli miydim? Benim için fiziksel bir ihtiyaç değildi bu; sağlığım yerindeydi ve böyle bir şeyden tiksiniyordum; ama kimi zaman beni seven akıllı, içten birine sarılmayı, onunla annemle olduğu gibi uzun uzun, ruhumdaki korkuları paylaşmayı çekiyordu canım.

Pavel geceleri bana karşıdaki evin hizmetçisi kızla arasındaki aşktan bahsederken kıskanıyordum onu.

“Şu işe baksana, kardeşim: Bir ay öncesine kadar hiç hoşlanmıyordum ondan, kartopuyla kovalıyordum, yanıma yaklaştırmıyordum ama şimdi sokakta kimsecikler yokken onunla tahta sırada birbirimize sokulup oturmak çok hoş oluyor!”

“Neler konuşuyorsunuz?”

“Elbette, her şey. O bana kendini anlatıyor, ben de ona kendimi. Evet, öpüşüyoruz ... Ama çok namuslu bir kız... Öylesine iyi bir kız ki, kardeşim!.. Eh, sen de eski bir asker gibi sigara içiyorsun yani...”

Çok sigara içiyordum. Tütün huzursuz düşüncelerimi, endişeli duygularımı yatıştırıyor, yumuşatıyordu. Şansıma, votka kokusuyla da, tadıyla da iğrendiriyordu beni ama Pavel seve seve içiyor, sarhoş olduktan sonra da acı acı ağlıyordu:

“Evime gitmek istiyorum, evimi özledim! Bırakın beni, evime gideyim...”

Hatırladığım kadarıyla, kimi kimsesi yoktu; annesi babası öleli çok oluyordu,

kardeşleri olmamıştı, sekiz yaşından beri başkalarının yanında kalıyordu.

Bu endişeli, doyumsuz duygular içinde, daha çok da ilkbaharın çağrısıyla, tekrar bir gemide işe girmeye, Astrahan'a kadar inip İran'a kaçmaya karar vermiştim.

Neden özellikle İran'a, hatırlamıyorum; belki de yalnızca, Novgorod panayırında karşılaştığım İranlı tüccarlardan hoşlanmamdı bunun nedeni: Boyalı sakallarını güneşe verip taş putlar gibi oturuyor, sakin sakin nargilelerini içiyorlardı. Gözleri iri, siyah, çok bilgiliydi.

Kesin, belki bir yere kaçırdım da... ama Paskalya haftasında ustaların bir bölümü evlerine, köylerine gitmişlerdi, geride kalanlar da güneşli günlerde Oka sahilinde tarlalarda sarhoş olup dolaşıyorlardı, o arada büyükannemin yeğeni eski patronumla karşılaştım.

Üzerinde gri, hafif bir palto, elleri pantolonunun ceplerinde, ağzında sigara, şapkası ensesinde, yürüyordu. Beni görünce sevimli yüzü dost bir gülümsemeyle aydınlandı. Rahat, neşeli bir insanın sevimliliği vardı üzerinde ve sokakta bizden başka kimse yoktu.

"A, Peşkov, iyi Paskalyalar!"

Birbirimizin Paskalyası'nı kutladık, neler yaptığımı, nasıl olduğumu sordu; açık yüreklilikle her şeyi, atölyeden de, kentten de bıktığımı, İran'a gitmeye karar verdiğimi anlattım ona.

Ciddi bir tavırla, "Boş ver," dedi, "İran'da ne yapacaksın? Hiç unutmam, dostum, senin yaşındayken ben de nereye olursa olsun, kaçmayı düşünürdüm!.."

Onun bu ataklığından, davranışlarından hoş, ilkbaharı andıran bir şeylerin olmasından, şapkasını geriye atmasından hoşlanmıştım.

İçi kalın sigara dolu gümüş tabakasını uzattı bana.

"İçiyor musun?" diye sordu.

Evet, bu iyice bağlamıştı beni ona.

"Bak ne diyeceğim, Peşkov. Tekrar benim yanıma gelsene! Bu yıl panayırda kırk binlik bir iş aldım, anlayabiliyor musun? Seni orada görevlendirmek istiyorum. Ekibin başında sen olacaksın, her şeyin zamanında yerinde hazır olması, malzeme alımını, kontrolünü sen yapacaksın. Çalmamaları için işçileri kontrol edeceksin. Tamam mı? Ücretin ayda beş ruble, öğlen yemekleri için de günde beş kapık! Evde kadınlar karışmayacaklar sana, sabah çıkacak, akşam döneceksin. Kadınlarla bir ilgin olmayacak! Yalnız, sokakta karşılaştığımızı söylemeyeceksin onlara; pazar günü gel... işe başla!"

Dostça ayrıldık, ayrılırken elimi sıktı, hatta uzaklaşırken dönüp gülümseyerek şapkasını salladı bana.

Atölyede ayrılacağımı söylediğimde önce çoğunluk üzüldü, bu gururumu okşadı. En çok da Pavel heyecanlandı. Sitemle, "Biraz düşün," dedi. "Bizlerden sonra nereli olduklarını bilmediğin köylülerin arasında nasıl yapacaksın? Doğramacıların, sıvacıların arasında... Eh, attan inip eşeğe binmek gibi bir şey bu..."

Jiharev homurdanıyordu:

"Balık derin suyu arar, dürüst insan da daha kötüsünü..."

Beni atölyeden yolcu ederlerken herkes üzgün, hüzünlüydü.

Sarhoş olduğu için yüzü sarı Jiharev şöyle dedi:

"Elbette, insanın her şeyi denemesi gerekir ama en iyisi, bir şeye dört elle

sarılmaktır...”

Larionıç alçak sesle ekledi:

“Hayata da öyle...”

Ama onların, gerektiği için, kendilerini zorlayarak böyle dediklerini hissediyordum.

Beni onlara bağlayan iplik bir anda çürümüş, kopmuştu.

Sarhoş Gogolev, ranzada dönüp dururken hırıldıyordu:

“Umarım, hepiniz mahpushaneye düşersiniz! Her şeyi biliyorum ben! Burada kimlerin Tanrı’ya inandığını biliyorum... Anladınız mı?”

Her zaman olduğu gibi, duvarlarda yüzleri olmayan ikonalar vardı, tavanda cam küreler asılıydı. Uzun süredir atölyede ışık yakmadan çalışılıyordu, bu yüzden, cam küreler kullanılmıyordu artık; üzerlerini gri bir is ve toz tabakası kaplamıştı. Her şeyi çok iyi hatırlıyordum. Gözlerimi kapadığımda karanlıkta bodrumu, bütün o masaları, pencere içlerinde boya kutularını, fırçaları, ikonaları, köşede madenî lavaboların altında itfaiyeci kasklarını andıran bulaşık suyu kovalarını ve Gogolev’in ranzadan sarkan, suda boğulmuş birinin bacağı gibi mosmor bacağı görür gibi oluyordum.

Bir an önce ayrılmak istiyordum oradan; ama Ruslar hüzünlü anları uzatmayı çok severler; insanlar ayrılırlarken ölü ayini dinliyor gibidirler.

Jiharev kaşlarını çatıp şöyle dedi:

“Ama o İblis kitabını veremeyeceğim sana... Karşılığında yirmi kapik versem sana, kabul mü?”

Kitap benimdi, yaşlı itfaiye komutanı bana hediye etmişti onu, Lermantov’u vermeyi hiç istemiyordum. Ama parayı alamayacağımı kibarca söylediğimde Jiharev parayı sakince kesesine geri koydu, kararlı bir tavırla, “Nasıl istersen,” dedi. “Ama kitabı sana vermeyeceğim! Sana göre değil bu kitap; insanın, kısa süre de olsa yanında bulundurması günah olan bir kitap...”

“Ama dükkânlarda satılıyor, gördüm!”

“Hiçbir anlamı yok bunun, dükkânlarda tabanca da satıyorlar...”

Ve de, vermedi bana Lermantov’u.

Atölyenin sahibesiyle vedalaşmaya üst kata çıkarken, onun yeğeni kızla karşılaştım. Sordu bana:

“Duyduğuma göre, ayrılıyormuşsun?”

“Evet.”

Pek soğuk ama tam anlamıyla içten bir tavırla açıklama yaptı bana:

“Kendin gitmeseydin, kovacaklardı seni zaten.”

Sarhoş atölye sahibesi ise şöyle dedi:

“Güle güle, İsa yardımcın olsun! Hiç iyi bir çocuk değilsin, küstahsın! Gerçi ben bir kötülüğünü görmedim ama herkes öyle olduğunu söylüyor!”

Ve birden, şöyle diyerek ağlamaya başladı:

“Sevgili kocacığım, biricik sevgilim hayatta olsaydı, kovmak değil, saçlarından yakalardı seni, ensene bir tokat patlatıp yerine oturturdu. Ama şimdi her şey değişti burada, karmakarışık oldu, dağıldı! Peki, şimdi nereye gideceksin, çocuk, ne yapacaksın?”

XVI

Patronumla kayığa binmiş, panayırın, taş evlerin ikinci katına kadar su içindeki sokaklarında ilerliyorduk. Ben kürek çekiyordum, patron kayığın kılıcında oturuyor, küreğini suya derin batırarak kayığa acemice yön vermeye çalışıyor, kayık sokaktan sokağa başıboş dolaşıp duruyordu.

“Eh, bu yıl su çok yüksek, kahretsin! İşimizi aksatacak” diye homurdanıyordu patron sigarasını içerken; sigarasının dumanı yanık yün gibi kokuyordu.

Biraz sonra korkuyla yükseltti sesini:

“Yavaş ol! Fenere çarpacağız!”

Kayığın burnunu çevirmeye çalışırken küfretti:

“Aşağılık herifler ne berbat kayık vermişler bize!..”

Sular çekildikten sonra dükkânların onarımına başlayacağımız yeri gösterdi bana. Bıyıksız, sakalsız mosmor yüzüyle, ağzında sigarasıyla hiç de bir müteahhide benzemiyordu. Üzerinde deri bir ceket, ayağında, dizlerine kadar uzun konçlu çizmeler, omzunda çantası vardı. Çift namlulu değerli Lebed marka tüfeği bacaklarına kadar uzanıyordu. İki tane deri şapkasıyla oynuyor, onu gözlerinin üzerine indiriyor, dudaklarını şişiriyor, endişeyle çevresine bakıyor; sonra şapkasını gene ensesine atıyor, genç görünüyor, iyi bir şeyler düşünerek bıyık altından gülümsüyordu. Gören, onun çok işi olduğunu, suyun yavaş çekilmesinden huzursuz olduğunu aklının ucundan geçirmezdi. İşten başka şeyler düşünüyordu sanki.

Bense büyük bir şaşkınlık içindeydim. Su kaplı bu ölü yerlerin, kayığımızın etrafında yüzüyor gibi dolaşan, pencereleri kapalı bu sıra sıra binaların görüntüsü çok tuhaftı.

Gökyüzü griydi. Güneş bulutların arkasına gizleniyor, seyrek olarak, aralarından, kışları olduğu gibi gümüş rengi büyük bir tepsi gibi gösteriyordu kendini.

Su da gri, soğuktu; belli belirsiz akıyordu; sanki durmuş; kirli sarıya boyalı boş evler ve sıra sıra dükkânlarla birlikte uykuya dalmıştı. Beyazımsı güneş bulutların arasından baktığında her yer bir ölçüde aydınlanıyor, su gökyüzünün gri kumaşını yansıtıyordu. Kayığımız iki gökyüzünün arasında asılı duruyor gibi oluyordu. Taş yapılar bile havalanıyor, Volga'nın, Oka'nın sularında sanki yüzüyordu. Kayığın çevresinde parça parça fiçiler, sandıklar, yongalar, samanlar dolaşıyor; kimi zaman da ölü bir yılan gibi, bir boru veya kiriş yüzerek geçiyordu.

Bazı evlerin pencereleri açıldı, sıra sıra dükkânların çatılarında kuruması için çamaşırlar asılmış, keçe çizmeler sarkıyor, bir pencereden gri suya bir kadın bakıyordu. Bir dükkânın demir direğinin tepesine bir kayık bağlıydı, kayığın kırmızı bordosu suda geniş ve yayvan yansımalar yapıyordu.

Patron başıyla bu yaşam belirtilerini göstererek açıklıyordu bana:

“Bu evde panayır kasabasının bekçisi oturuyor. Pencereden çatıya çıkıyor, kayığa binip, çevrede hırsız olup olmadığını kontrol ediyor. Hırsız yoksa, bu kez kendi çalışıyor...”

Patron, aklında başka bir şey varmış gibi tembel, sakin konuşuyordu. Çevre sakin, ıssız, rüyadaki gibi gerçek dışıydı. Volga ile Oka'nın birleştiği yerde bir göl oluşmuştu; uzakta ormanlık tepede kent alacalı görünüyordu; henüz aydınlanmamış bahçelerde

ağaçlar tomurcuklanmışlardı; bahçeler evleri de, kiliseleri de sıcak yeşil bir kürke bürümüştü. Nehrin üzerinde Paskalya çanlarının yoğun sesi yankılanıyordu, kentin uğultusu duyuluyordu, oysa burası unutulmuş bir mezarlık gibi sessizdi.

Kayığımız iki sıra uzanan siyah ağaçların arasında dönüp duruyordu. Anacaddeden Eski Katedral'e doğru gidiyorduk. Sigaranın sert dumanı gözlerini yaktığı için rahat değildi patron, bu yüzden kayık bir o yana, bir bu yana burun kırıyor ya da ağaçlara çarpıyordu. Canı sıkın, söyleniyordu patron:

“Ne adi bir kayıkmış bu!”

“Arka küreği bırakın siz.”

“Nasıl olur?” diye homurdandı patron. “Kayıkta iki kişi varsa, biri çeker, biri yönlendirir. Sıralı şu Çin dükkânlarına baksana...”

Uzun zamandır panayırın yabancısı değildim. Bu aptal çatılı komik dükkânları da biliyordum. Çatıların köşelerinde alçı taşından, bağdaş kurmuş oturan Çinli heykelcikler vardı. Bir zamanlar arkadaşlarımla birlikte taş atardık onlara ve özellikle ben, bu Çinlilerin birkaçının başını veya kolunu düşürmüştüm. Ama artık övünmüyordum bununla...

Patron, “Saçma şeyler,” diyordu dükkânları göstererek, “bunları zamanında bana yaptırırsalardı...”

Kasketini geriye, ensesine atarak ıslık çalıyordu.

Ama ben, nedense, bu taş kasabayı ona yaptırmış olsalardı, iki nehrin birlikte her yıl su baskınına uğradığı bu alçak yerde binaları onun da gene böyle sıkıcı yapacağını düşünüyordum. Çinlilerin dükkânlarını da böyle yapardı...

Sigarasını nehre atıp arkasından iğrenerek tükürdükten sonra şöyle dedi:

“Canım çok sıkılıyor, Peşkov! Çok! Okumuş, sohbet edebileceğim kimse yok. Yaptıklarımla övünmek istiyorum ama kimin karşısında övüneceğim? İnsan yok ki çevremde. Hepsi, doğramacı taşçı, köylü, yankesici...”

Sağ tarafa, yüksekçe bir yerde sudan pek güzel yükselen beyaz camiye bakarak çoktan unutulmuş bir şeyleri hatırlamış gibi anlatıyordu:

“Bir Alman'ın yanında çalışırken bira içmeye başlamıştım, sigara da içiyordum. Çalışkan insanlardırlar Almanlar, kardeşim, tavuklar gibi çalışırlar! En çok sevdikleri de bira ve sigaradır... Ama ben henüz alışmamıştım! Sigara içtiğim zaman karım homurdanmaya başlıyordu: ‘Saraçlar gibi çok pis kokuyorsun!’ diyordu. Evet, kardeşim, ben de kurnazlık yapıyordum... Elden ne gelir, haklıydım...”

Küreği kenara bırakıp tüfeğini aldı, çatılardaki Çinli heykelciklerinden birine ateş etti. Çinli isabet almadı, saçmalar çatıya, duvara geldi, her yandan toz kalktı.

Patron hiç önemsemeden, “Karavana attım,” dedi.

Bir fişek daha koydu tüfeğe.

“Kızlarla aran nasıl, Peşkov?” diye sordu. “Perhizi bozdun mu? Hayır mı? Oysa ben daha on üç yaşında âşık olmuştum...”

Yanında öğrenci olduğu mimarın oda hizmetçisi kızla ilk aşkını rüya gibi anlatmaya başladı. Gri su şıp şıp vurarak yıkıyordu binaların duvarlarını; kilisenin ötesinde koyu bir su çölü uzanıyordu, bazı yerlerinde siyah söğüt dalları yükseliyordu.

İkona atölyesinde sık sık bir papaz okulu şarkısını söylerlerdi:

Mavi deniz,
Fırtınalı deniz...

Bu mavi deniz müthiş sıkıcı bir şey olmalıydı...

Patron anlatıyordu:

“Geceleri uyuyamıyordum... Bazen yataktan kalkıyor, gidip kızın yattığı odanın kapısının önünde dikiliyordum. Bir köpek yavrusu gibi tir tir titriyordum. Ev soğuktu! Mimar arada bir geceleri kızın ziyaretine geliyordu, yakalayabilirdi beni ama gözüm bir şeyden korkmuyordu, evet...”

Eski, giyilecek yanı kalmamış bir giysinin, bir kez daha giyilip giyilemeyeceğini inceliyor gibi dalgın konuşuyordu.

Kız sonunda fark etti geceleri kapısında beklediğimi, acıdı bana, kapıyı açıp içeri çağırırdı beni: “Hadi gel, küçük aptal...”

Böyle çok hikâye dinlemiştim, hoşuma giden bir yanları olsa da, bıkmıştım onlardan. İlk “aşklarından” hemen herkes övünmeden, çirkinliğe kaçmadan, hatta çoğunlukla sevecen-hüzünlü söz ediyordu; öyle ki, bunun “ilk aşkını” anlatan kişinin hayatında en güzel şey olduğunu hissediyordum. Çoğu insanın en güzel hatırasının yalnızca ilk aşkı olduğu belliydi.

Patron başını sallayarak, gülümseyerek, hayret edilecek biçimde yükseltiyordu sesini:

“Ama karıma söylemeyeceksin bunu, değil mi? Sakın ha, sakın! Hem ne var ki bunda? Ağzından bir şey kaçırayım deme! Olay bu kadar işte...”

Aslında bana bir şey anlattığı yoktu, kendi kendine konuşuyordu. O susacak olsaydı, ben konuşacaktım; bu derin sessizlikte, boşlukta konuşmak, şarkı söylemek, armonika çalmak gerekiyordu; yoksa gri, soğuk suya gömülü ölü bir kasabada ağır bir uykuya dalardı insan.

Patron akıl veriyordu bana:

“Önce, erken evlenmeyeceksin! Evliliğin insan hayatında çok büyük bir önemi vardır, kardeşim! Kendin nasıl istiyorsan, nerede istiyorsan yaşarsın, senin bileceğin bir şeydir bu! İstersen İran’da bir Müslüman ol, istersen Moskova’da bir zabıta memuru; acı çek, hırsızlık et, her şeyi düzeltebilirsin! Ama evlilik iklim gibidir, onu değiştiremezsin de, düzeltemezsin de... Bunu yapamazsın işte! Eşin çizme değildir, dostum; eskidi, çıkarıp atamazsın...”

Yüzü değişiyordu, kaşlarını çatıp gri suya bakıyor, kemerli burnunu ovalayarak mırıldanıyordu:

“Evet, kardeşim... Şu iki durumu düşün! Tatalım ki, her yana eğiliyorsun ama gene de dimdik duruyorsun... öyle ya, herkes için kurulmuş tuzaklar vardır...”

Volga’yla birleşik Meşçerski Gölü’nün çalılığına giriyorduk.

Patron tüfeğini çalılığa doğrulturken fısıldadı:

“Yavaş kürek çek. “

Cılız birkaç suçluluğu vurduktan sonra, “Kunavino’ ya gidelim!” dedi. “Ben akşama kadar orada kalacağım, sen evde, benim müteahhitlerle oyalandığımı söyleyeceksin...”

Onu köyün, gene suyla kaplı bir sokağında bıraktıktan sonra panayır yoluyla Strelka’ya döndüm, kayığı çımayla bağladım, içinde oturup bir süre iki nehrin birleştiği

yere, kente, gemilere, gökyüzüne baktım. Gökyüzü çok iri bir kuşun kanatları gibi beyaz bulutlarla kaplıydı. Aralarındaki mavi boşluklarda altın rengi güneş gösteriyordu kendini, onun bir bakışıyla çevrede her şey değişiyordu. Her yerde her şey umutla çabuklaşıyor, hızlanan akıntı sayısız kütüğü, salı daha bir rahat götürmeye başlıyordu; salların üzerinde sakallı köylüler daha sağlam duruyor, uzun küreklerini çeviriyor, geçen gemidekilerle birbirlerine sesleniyorlardı. Küçük bir gemi boş bir mavnayı akıntıya karşı götürüyor, nehir onu geri atıyor, sallıyordu; gemi turnabalığı gibi çeviriyordu burnunu, karşıdan gelen hızlı akıntıya çarklarıyla karşı koymaya çalışırken pufluyordu. Mavnada, bacaklarını kenardan sarkıtmış iki köylü omuz omuza vermiş, oturuyordu. Birinin üzerinde kırmızı bir gömlek vardı, şarkı söylüyorlardı. Şarkının sözcüklerini duyamıyordum, ama bildiğim bir şarkıydı söyledikleri.

Burada, hızlı akan nehirde her şeyi biliyormuşum gibi geliyordu bana. Her şey yakındı bana ve her şeyi anlayabiliyordum. Oysa arkamdaki sular içindeki kasaba bir kâbustu, patronum gibi, çok az anlayabildiğim bir şeydi.

Her şeyi doyasıya seyrettikten sonra eve dönüyordum. Büyümüş, her işi yapabilecek biri gibi hissediyordum kendimi. Yolda tepeden Volga üzerindeki kaleye bakıyordum... Yukarıdan, uzaktan bakınca çevre daha geniş, insana istediği her şeyi verecek gibi görünüyordu.

Evde kitaplarım vardı; Kraliçe Margot'nun oturduğu dairede şimdi kalabalık bir aile vardı: Birbirinden güzel, ikisi lisede okuyan beş genç kız. Onlar kitap veriyorlardı bana. Büyük bir hırsla Turgeneyev'i okuyordum. Onun yazdığı her şeyin çok kolay anlaşılır, sade, özellikle çok açık seçik olması şaşırtıyordu beni. İnsanları çok temizdi, pek sevimli bir biçimde anlattığı her şeyi de çok iyiydi.

Pomyalovski'nin "Bursaklar"ını okumuş, ona da hayran kalmıştım: Bu öykü tuhaf bir biçimde, ikona atölyesinde çalışanların hayatını andırıyordu. Kaba bir kepazelik içinde fokurdayan o can sıkıntısının yabancıysa değildim.

Rus yazarlarını okumak çok iyi geliyordu bana. Her zaman tanıdık, bildik, hüznü bir şeyler buluyordum onlarda. Sayfalar arasında büyük yortunun çan sesleri donup kalmış, gizliydi sanki; kitabı açar açmaz, sessizce duyuluyordu sesi.

Ölü Canlar'ı istemeye istemeye okudum, Ölümler Evinden Notlar'ı da; "Ölü Canlar", "Ölü Ev", "Ölüm", "Üç Ölüm", "Yaşayan Ölümler"... Kitap isimlerinin bu tekdüzeliği onlara karşı bulanık bir antipati uyandırıyor bende. "Günümüzün Eğilimleri", "Adım Adım", "Ne Yapmalı", "Smurin Köyünün Tarihi"... Bu ve bunlar gibi isimleri de sevmiyordum.

Ama Charles Dickens, Walter Scott hoşuma gidiyordu; büyük bir hazla okuyordum onları, aynı kitapları iki-üç kez okuyordum. W. Scott'un kitapları zengin bir kilisede bayram sabahı biraz uzun, sıkıcı ama her zaman görkemli ayinlerini hatırlatıyordu bana. Dickens benim için her zaman, önünde saygıyla eğildiğim bir yazar olmuştur. O, insanın insana sevgisinin en zor sanatına inanılmaz bir başarıyla ulaşmıştır.

Akşamları evin taşlığında büyük bir kalabalık toplanıyordu: K. kardeşler, onların kız kardeşleri, delikanlılar; kalkık burunlu Vyaçeslav Semaşko; bazen, önemli bir memurun genç kızı Ptitsına da geliyordu. Kitaplardan, şiirden söz ediyorduk. Bu bana yakın, hoşlandığım bir şeydi. Ben onların hepsinin okuduğundan daha çoğunu okumuştum. Ama onlar kendi aralarında daha çok liseden konuşuyorlardı, öğretmenlerinden yakınıyorlardı.

Onları dinlerken, kendimi arkadaşlarımdan daha özgür hissediyor, onların sabrına çok şaşıyordum ama gene de kıskanıyordum onları, okulda okuyorlardı çünkü.

Arkadaşlarım benden büyüktü ama ben kendimi onlardan büyük, olgun, deneyimli hissediyordum. Bu biraz huzursuz ediyordu beni... Kendimi onlara yakın hissetmek istiyordum. Akşamları üstüm başım toz, çamur içinde, kafamda onlarınkinden bambaşka düşüncelerle –ama gerçekte monoton düşüncelerle– geç geliyordum eve. Daha çok, kızlardan söz ediyorlardı, kâh bir kıza kâh başka bir kıza âşık oluyorlardı, şiirler yazmayı deniyorlardı; o durumda genelde benim yardımına ihtiyaç duyuyorlardı, seve seve ilgileniyordum yazdıkları şiirlerle, kolayca kafiyeler buluyordum onlara; ama çok tuhaftır, nedense, şiirlerim hep komik oluyordu; ve şiirlerin çoğunun onun için yazıldığı genç kız Ptitsına'yı ben nedense hep sebzelere, soğana benzetiyordum.

Semaşko bana şöyle diyordu:

“Ne biçim bir şiir bu? Çizme tabanına çakılan çivi gibi bir şey...”

Ötekilerden geri kalmamak için ben de âşık olmuştum Ptitsına'ya. Bunun benim için ne anlam ifade ettiğini hatırlamıyorum ama kötü sonuçlandı. Zvezdina göletinin çürümüş, yeşil suyunda büyük bir tahta yüzüyordu, kıza bu tahtaya çıkıp dolaşmayı önerdim. Kabul etti, tahtayı kıyıya çektim, üzerine çıktım, yalnızken beni çok iyi taşıdı, ama kız danteller, kurdeleler içinde giysisiyle zarif bir tavırla tahtanın öteki ucuna çıktı ve ben mağrur bir tavırla iterek kıyıdan uzaklaştırdım tahtayı, lanet tahta ayaklarımızın altında döndü ve kız suya düştü. Bir şövalye gibi atladım arkasından, kıyıya çıkardım onu; korku ve yeşil su sevgilimin bütün güzelliğini yok etmişti!

Islak yumruğunu sallayarak beni tehdit etmeye başladı:

“Mahsus suya düşürdün beni!”

Suçsuz olduğumu söylerken samimi olduğuma inanmadı, o günden sonra düşman kesildi bana.

Genelde, kentte pek ilginç bir hayatım yoktu; yaşlı ev sahibesi eskiden olduğu gibi, gene kötü davranıyordu bana; genci ise kuşkulu bakıyordu... Sivilcelerden yüzü daha da kızarmış Viktor her zaman bir şeye güceniyor, önüne gelene homurdanıp duruyordu.

Patronun çizim plan işleri çoktu; kardeşiyle birlikte yetiştiremediği için, üvey babamı yardımcı olarak işe almıştı.

Bir gün panayırdan erken, saat beşte döndüm, yemek salonuna girince, çay masasında, patronun yanında onu gördüm. Unutmuştum onu. Elini uzattı bana.

“Selam...”

Bu beklenmedik olay karşısında şaşırmıştım; geçmiş birden ateş gibi parladı gözümün önünde, yüreğimi yaktı.

Patron haykırdı:

“Korkmuş gibisin!”

Üvey babam müthiş zayıflamış, yüzünde bir gülümsemeyle bakıyordu bana. Siyah gözleri daha da irileşmişti; kendisi çökmüş, yıpranmıştı. Elimi onun ince, çok sıcak parmaklarının arasına bıraktım.

Öksürerek, “İşte tekrar karşılaştık,” dedi.

Dayak yemiş gibi bitkin, çıkıp gittim yemek odasından.

Aramızda ihtiyatlı, belirgin olmayan bir ilişki vardı, bana saygılı bir tavırla adım ve

baba adımla, siz diye hitap ediyordu, benimle dengiymişim gibi konuşuyordu.

“Dükkâna gittiğinizde benim için, çeyrek funt Laferm tütününüyle yüz Viktorson marka boş fişek ve bir funt pişmiş sucuk alabilir miydiniz...”

Bana verdiği paralar her zaman, çok sıcak elinin nahoş sıcaklığını taşıyordu. Verem hastası olduğu ve yakında öleceği belliydi. Kendisi de farkındaydı bunun ve sivri, siyah sakalını parmağına dolayarak sakın, bas bir ses tonuyla diyordu:

“Tedavisi neredeyse imkânsız bir hastalığım var; bununla birlikte, çok et yersem, iyileşebilmişim. Belki de iyileşirim.”

İnanılmaz çok yiyordu; sigarayı da ağzından yalnızca yemek yerken çıkarıyordu. Her gün sucuk, sığır eti, sardalye balığı alıyordum ona; ama büyükannemin kız kardeşi kendinden emin bir tavırla, nedense, hain hain gülümseyerek şöyle diyordu:

“Yemekle doyuramazsın ölümü, aldatamazsın onu, hayır!”

Ev sahibelerinin üvey babama davranışlarında küçümser bir özen vardı; sürekli değişik ilaçları denemesini tavsiye ediyorlardı ona, ama yüzüne karşı alay da ediyorlardı.

Genç ev sahibesi şöyle diyordu:

“Asilzade! Masadan kırıntıları daha sık silip süpürmelisiniz, sinekler onlara geliyor çünkü...”

Arkasından, yaşlı olanı ekliyordu:

“Aman ne asilzade! Redingotu lime lime, yağlı gibi parlıyor, bir de fırçalıyor onu. Üstelik çok da müşkülpesent, tek toz tanesi olsun istemiyor redingotunda!”

Ama patron yatıştırmaya çalışıyordu onları:

“İşinize bakın siz be, huysuz tavuklar, yakında ölecek adamcağız!..”

Esnaf takımından kadınların bir asilzadeye takındıkları bu anlamsız, düşmanca tavır beni ister istemez üvey babama yaklaştırıyordu. Benimki çaresizliktendi...

Rahat soluk alamayan üvey babam bu insanların arasında, tesadüfen tavuk kümesine düşmüş bir balık gibiydi. Öylesine garipti bu evde hayat!

Üvey babamda, unutamadığım insan, İyi İş'in özelliklerini görüyordum. Onu da, Kraliçe Margot'yu da, kitapların bana verdiği bütün güzelliklerle süslüyordum; okumakla kazandığım en güzel, en temiz hayallerimi veriyordum onlara. Üvey babam da İyi İş gibi insanlara yabancı, sevilmeyen biriydi. Evde herkese karşı aynı davranıyordu; asla önce kendi bir şey söylemiyordu, sorulara özellikle pek kibar, kısa cevaplar veriyordu. Onu patrona bir şey öğretirken görmek çok hoşuma gidiyordu: Masanın başında ayakta duruyor, öne eğilmiş, kupkuru parmağıyla kalın kâğıda dokunarak sakın bir tavırla anlatıyordu:

“Bu çatı kirişinin geçmeli yapılması gerekir. Basıncı duvarlara taşıyan bu çünkü... Yoksa kiriş duvarları patlatır...”

Patron, “Çok doğru,” diyordu. “Kahretsin!”

Üvey babam gittikten sonra da karısı sitem ediyordu ona:

“Düpedüz şaşıyorum, doğrusu... Sana akıl vermesine nasıl müsaade ediyorsun?”

Patronun karısını, nedense, en çok, üvey babamın akşam yemeklerinden sonra dişlerini temizlemesi, başını eğip sivri gırtlak kemiğini öne çıkararak ağzını çalkalaması sinir ediyordu.

Yüzünü ekşiterek uyarıyordu üvey babamı:

“Bana sorarsanız, Yevgeniy Vasilyeviç, başınızı böyle eğmeniz zararlıdır sizin için.”

Üvey babam kibarca gülümseyerek soruyordu:

“Neden, efendim?”

“Evet... öyle işte, çünkü...”

Üvey babam mavimsi tırnaklarının arasını ince bir kemik parçasıyla temizlemeye başlıyordu.

Genç ev sahibesi heyecanlanıyordu.

“Baksanıza, bir de tırnaklarının arasını temizliyor! Ölecek, hazırlık yapıyor...”

Patron göğüs geçiriyordu.

“Ha-ha! Ne saçma şeyler düşünüyorsunuz, tavuk hanımefendi...”

Karısı şaşırıyordu.

“Ne söylüyorsun sen?”

Yaşlı ev sahibesi ise geceleri hararetle yakınıyordu Tanrı’ya:

“Tanrım, şimdi de bu çürümüş adamı sardılar başıma, Viktorcuğum gene kenara itildi...”

Viktorcuğu üvey babamın hareketlerini; onun, soylulara özgü, kollarını güvenle sallayarak ağır ağır yürüyüşünü, kravatını pek gösterişli bağlamasını, ustalıkla, ağzını şapırdatmadan yemek yemesini taklit etmeye başlamıştı. Bu arada kabaca da soruyordu:

“Maksimov, Fransızca diz ne demektir?”

Üvey babam, kendisine daha kibar hitap etmesi için gayet sakin, uyarıyordu Viktor’u:

“Benim adım Yevgeniy Vasilyeviç’tir.”

“Oldu, tamam! Peki, göğüs nedir?”

Akşam yemeğinde Viktorcuğu şöyle diyordu annesine:

“Ma mer, done mauzankor²¹ tuzlu etten!”

Yaşlı kadın gülümsüyordu.

“Ah, seni Fransız...”

Üvey babam, bir şey duymuyormuş gibi, kimseye bakmadan, gayet sakin, etini yemeyi sürdürüyordu.

Ağabeyi bir gün küçük kardeşine şöyle dedi:

“Viktor, artık Fransızcayı söktüğüne göre, bir sevgili bulmalısın kendine...”

Hatırladığım kadarıyla, üvey babamın bir şey söylemeden gülümsediği tek andı bu.

Genç ev sahibesi kaşığına masanın üzerine atıp bağırmıştı kocasına:

“Benim yanımda nasıl böyle iğrenç şeyler söyleyebiliyorsun?”

Üvey babam bazen yanıma, üst katta arka hole geliyordu. Ben orada, tavan arasına çıkan merdivenin altında yatıyordum. Merdivende pencerenin önünde kitap okuyordum.

Üvey babam sigara dumanını üfleyerek soruyordu bana:

“Kitap mı okuyorsunuz?” Hırıltılar geliyordu ciğerlerinden. “Nedir bu?”

Kitabı gösteriyordum ona.

Kitabın kapağına bakıp ismini okuduktan sonra, “Ah, diyordu. Okudum ben bu kitabı galiba! Sigara ister miydiniz?”

Pencereden dışarı, pis avluya bakarak birlikte sigara içiyorduk.

“Okula gidemediğiniz, eğitim alamadığınız için çok üzgünüm. Oysa yeteneklisiniz, belli bu...”

“Okula gitmesem de, okuyorum ya, bu da bir çeşit eğitim sayılır...”

“Bu yeterli değil, okula gitmeli, sistemli bir eğitim almalısınız...”

Şöyle demek istiyordum ona:

“Siz okula da gitmişsiniz, eğitim de almıştınız, beyefendi, sonuç ne oldu?”

Ama o demek istediğimi hissetmiş gibi, ekliyordu:

“İnsanın kişilik sahibi olması durumunda okul eğitimi çok yararlıdır. Hayatı ancak çok iyi eğitilmiş insanlar ileri götürebilir...”

Birçok kez tavsiyede bulunuyordu bana:

“Buradan ayrılırsanız sizin için daha iyi olur; bu evde kalmanızın sizin için bir yararının da, anlamının da olduğunu sanmıyorum...”

“İşçilerden hoşlanıyorum.”

“Ya... Nelerinden?”

“Onlarla bir arada olmak ilginç geliyor bana.”

“Mümkündür...”

Bir gün de şöyle demişti:

“Bizim şu ev sahipleri aslında çok basit insanlar...”

Aynı sözcüğü annemin bir zaman ve nasıl kullandığını hatırlayınca elimde olmadan ondan geriye çekmiştim kendimi; gülümseyerek sormuştu.

“Siz öyle düşünmüyor musunuz?”

“Hayır.”

“Pekâlâ... Farkındayım.”

“Patronumu gene de seviyorum...”

“Evet, belki iyi bir insandır... Ama komik de...”

Onunla kitaplardan konuşmak istiyordum ama kitapları sevmediği belliydi, birçok kez de akıl vermişti bana:

“Kendinizi kitaplara pek kaptırmayın, onlarda her şey pek süslü püslüdür, o yana veya bu yana çarpıtılmıştır. Kitap yazarların büyük çoğunluğu bizim patron gibi küçük insanlardır.”

Onun bu tür düşünceleri pek cesur geliyordu bana ve beni ona çekiyordu.

Bir gün de şöyle sordu:

“Gonçarov’u okudunuz mu?”

“‘Pallada Firkateyni’ni okudum.”

“Çok sıkıcıdır ‘Pallada’. Aslında Rusya’nın en akıllı yazarıdır Gonçarov. Onun

Oblomov romanını okumanızı tavsiye ederim size. En gerçekçi, en cesur kitabıdır

Oblomov. Doğrusunu isterseniz, Rus edebiyatının da en iyi kitabıdır...”

Dickens için şöyle diyordu:

“Saçma şeyler yazmıştır, inanın bana... Bakın, ‘Yeni Zaman’ gazetesinin ekinde ilginç bir yazı dizisi çıkıyor: ‘Aziz Antoni’ye meydan okuma’. Okuyun diziyi! Sanırım, kiliseyi seviyorsunuz, bu yazı dizisinde de kiliseden söz ediliyor. ‘Bu meydan okuma’ sizin için yararlı olacaktır...”

Gazetenin eklerini paket yapıp getirdi bana, Flaubert’in önemli çalışmasını okudum;

bu dizi bana, ikonlardan anlayan yaşlı adamın anlattığı, geçmişten, birçok azizin

hikâyesini hatırlattı, ama bende özel, derin bir izlenim bırakmadı; daha çok, aynı sayfada

hemen yanındaki “Upilio Faymalı’nın Hatıraları” etkilemişti beni.

Üvey babama bunu itiraf ettiğimde sakın bir tavırla şöyle dedi:

“Demek böyle şeyleri okumak sizin için henüz erken! Ama bu yazı dizisini unutmayın...”

Bazen tek sözcük söylemeden, yalnızca öksürerek, sigara dumanı çıkararak uzun süre oturuyordu yanımda. Güzel gözleri çakmak çakmaktı. Sessizce bakıyordum ona ve şimdi, böylesine dürüst, sade bir biçimde, hiç yakınmadan ölümü bekleyen bu adamın bir zamanlar anneme çok yakın olduğunu, onu aşağıladığını, ona hakaretler ettiğini unutuyordum. Onun kadın bir konfeksiyon işçisiyle olduğunu biliyordum, o kadına hem şaşıyor, hem acıyordum: Nasıl iğrenmiyordu bu uzun kemiklere sarılmaktan, iğrenç kokan bu ağzı öpmekten? Tıpkı İyi İş gibi, üvey babam da beklenmedik bir anda, çok özel bir şeyini açıkladı bana:

“Ben av köpeklerini çok severim, aptaldırlar ama ben severim onları. Çok güzeldirler. Güzel kadınlar da çoğunlukla aptaldırlar...”

Gururla şöyle geçiriyordum içimden:

“Kraliçe Margot’yu tanımış olsaydın!”

Bir gün, “Uzun süre aynı evde birlikte yaşayan insanlar sonunda birbirlerine benzerler,” demişti.

Defterime yazmıştım bu sözünü.

Onun not etmeme degecek şeyler söylemesini bekliyordum. Herkesin pek renksiz, soğuk, dümdüz cümlelerle konuştuğu bu evde onun olağanüstü düzgün konuşması, sözcükleri yerli yerinde kullanması büyük haz veriyordu bana.

Üvey babam bana annemden hiç söz etmiyordu, hatta adını galiba bir kez bile ağzına almamıştı. Bu çok hoşuma gidiyordu, ona karşı saygıya yakın bir duygu beslememe neden oluyordu.

Nasıl olduysa, bir gün Tanrı’yla ilgili düşüncesini sordum ona ama bunu nasıl sorduğumu hatırlamıyorum. Yüzüme baktı ve son derece sakın bir tavırla, “Bilmiyorum,” dedi. “Tanrı’ya inanmıyorum ben.”

Sitanov’u hatırladım, üvey babama ondan bahsettim. Üvey babam beni dikkatle dinledikten sonra, gene öyle sakın, “O düşünüyor, düşünen de her zaman bir şeye inanır...” dedi. “Ben sadece inanmıyorum, o kadar!”

“Peki, olabilecek bir şey mi bu?”

“Neden olamasın? Görüyorsunuz işte, inanmıyorum...”

Açıkça gördüğüm bir şey vardı: Ölüyordu üvey babam. Acıyor olamazdım ona ama bir yakınımın ölümüne, ölümün sırrına ilk kez büyük ve doğal bir ilgi duyuyordum.

İşte, düşünen bir insan oturuyordu yanımda, sıcak eliyle dizime dokunuyordu. Fikir yürütebilecek, karar verebilecek yetkisi olan biri gibi her konuda konuşuyordu. Onda, benim için gerekli ya da gereksiz olan müphem bir şey vardı. Aklımın ermediği, içinde düşünce fırtınalarının koptuğu bir şeydi bu. Üvey babama hangi yönden yaklaşırsam yaklaşayım, onun benim içimde olduğunu hissediyordum, onu düşünüyordum, ruhunun gölgesi benim ruhumun üzerine düşüyordu. Yarın, kafasının içinde, kalbinde gizli olan, güzel gözlerinde –sanırım– okuyabildiğim her şeyiyle birlikte bütünüyle kaybolup gidecekti. O kaybolduğunda beni hayata bağlayan canlı ipliklerden biri kopacaktı, onun

yalnızca hatırası kalacaktı. Ama bu hatıra bütünüyle iimdeydi, orada kalacaktı, hiçbir zaman değişmeyecekti. Ancak, canlı değişkendir, gider...

Ama düşünceydi bütün bunlar, arkalarında ise sözcüklerle anlatılamayan, onları doğuran, besleyen, insanı hayata bakmaya zorlayan, onların her birinden cevap bekleyen bir Şey vardı. Neden?

Yağmurlu bir gün Şöyle dedi üvey babam:

“Size bir Şey söyleyeyim mi, sanırım, yakında yatağa düşeceğim. Oyle aptal bir bitkinlik var üzerimde! Hiçbir Şey yapmak istemiyor canım...”

Ertesi gün akşam ayında masanın da, dizlerinin de üzerinden ekmek kırıntılarını görünmeyen bir Şeyi kendinden uzaklaştıyormuş gibi yaparak oylesine büyük bir titizlikle siliyordu ki, yaşlı ev sahibesi ona kaşlarının altından bakarak gelinine fısıldamıştı:

“Görüyor musun, nasıl topluyor, temizlik yapıyor...”

İki gün sonra işe gelmedi, daha sonra yaşlı ev sahibesi bana büyük, beyaz bir zarf verirken Şöyle dedi:

“Al Şunu, dn oğlen üzeri köylü ufak tefek bir kadın sana verilmek üzere getirmişti, vermeyi unutmuşum. Hoş bir kadındı ama neyin olduğunu, doğrusu bilmiyorum!”

Zarfin içinde, hastanenin antetli kâğında iri harflerle Şöyle yazıyordu:

“Boş zamanınız olursa, gelin, görüşelim. Martinov Hastanesi’nde yim. Y. M.”

Ertesi sabah hastanenin koğuşunda üvey babamın yattığı ranzada oturuyordum. Ranza boyuna göre kısaydı. Yana kaymış gri çoraplı ayakları ranzanın arkalığının demir çubukları arasından çıkmıştı. Güzel gözleri sarı duvarlarda bulanık dolaşıyor, gelip benim yüzümde, başucunda taburede oturan ufak tefek kızın ellerinde duruyordu. Kız ellerini yastığa koyuyor, üvey babam ağzını açarak yanağını onun ellerine dokunduruyordu. Kız hafif dolgundu, üzerinde koyu renk, düz, zarif bir giysi vardı. Oval yüzünde yanaklarından damla damla gözyaşları süzülüyordu. Islak, mavi gözleri üvey babamın yüzünden ayrılmıyordu; çıkık kemiklerine, iri, sivrileşmiş burnuna, karanlık ağzına bakıyordu.

“Papazı ağıracaktım,” diye fısıldadı kız, “ama istemiyor... hiçbir Şeyi anlayamıyor...”

Sonra elini yastıktan çekti, dua ediyormuş gibi, göğsünün üzerine bastırdı.

Üvey babam bir dakika kendine geldi, bir Şeyi hatırlamış gibi, yüzünü pek ciddi buruşturarak tavana baktıktan sonra bir deri bir kemik elini bana doğru uzattı.

“Siz ha?” dedi. “Geldiğiniz için teşekkür ederim. Görüyorsunuz işte... Kendimi... Çok aptal hissediyorum...”

Bu kadar konuşmak yordu onu, gözlerini kapadı; mavileşmiş uzun, elimi soğuk parmaklarının üzerinde dolaştırdım, kız alçak sesle rica etti üvey babamdan:

“Yevgeniy Vasilyeviç, kabul ediniz, lütfen!”

Üvey babam bakışıyla beni göstererek, “İşte, tanışın,” dedi. “İyi bir insandır...”

Ağzını daha geniş açarak sustu, birden kuzgun gibi hırıltılı bir ses çıkardı; battaniyesini üzerinden attı, çıplak kollarını savurarak ranzada çırpınmaya başladı; kız başını buruşuk yastığın altına soktu bağırmaya başladı.

Üvey babam hemen öldü ve o anda güzelleşti yüzü.

Hastaneden kızla kol kola çıktık. Hasta gibi sallanıyor, ağlıyordu. Avucunda buruşuk bir mendil vardı, ikide bir gözlerine götürüyordu onu. Giderek daha sıkıyordu onu

avucunda, bu mendil onun en değerli, elinde olan son şeyiymiş gibi bakıyordu ona.

Birden durdu, bana sokuldu, sitemli, şöyle dedi:

“Kışa kadar bile yaşamadı... Ah Tanrım, Tanrım, nedir bu böyle?”

Sonra gözyaşıyla ıslak elini uzattı bana.

“Hoşça kalın. Sizi çok övüyordu. Yarın toprağa verilecek.”

“Sizi evinize kadar götüreyim?”

Çevresine şöyle bir bakındı.

“Ne gereği var? Şu anda gündüz, gece değil.”

Sokağın köşesinde durup arkasından baktım. Yetişmesi gereken yeri olmayan biri gibi sakın yürüyordu.

Aylardan ağustostu. Ağaçlardan yapraklar dökülmeye başlamıştı.

Üvey babamı mezara yolcu etmek için zamanım olmadı, o kızı da bir daha görmedim...

21. Anneciğim, biraz daha verin bana. (Bozuk Fransızca.) (Y.N.)

XVII

Her sabah saat altıda işe, panayıra gidiyordum. Orada ilginç insanlar vardı: Aziz Nikola'ya benzeyen kır saçlı, işinin ustası, pek sivri dilli doğramacı Osip; çatı ustası kambur Yefimuşka; gene bir azizi andıran dalgın, sofu taş ustası Pyotr; açık kahverengi sakallı, sakin, iyi niyetli, pırıl pırıl mavi gözlü, yakışıklı sıvacı Grigori Şişlin.

Çizimci patronumun yanında ikinci kez çalıştığım sırada tanışmıştım bu insanlarla. Bazı cumartesi pazar günleri ağırbaşlı, pek ciddi, geliyorlardı mutfağa; ilk kez duyduğum, dinlemekten haz duyduğum çok hoş şeyler anlatıyorlardı. Bu ağırbaşlı köylülerin hepsinin çok iyi yürekli, dürüst olduklarını düşünüyordum; her biri kendince ilginçti; Kunavinolu kindar, hırsız, sarhoş esnafa hiç benzemiyorlardı.

O zamanlar en çok hoşlandığım, sıvacı Şişlin'di, kooperatife onun yanına girmek bile istemişim ama o beyaz parmağıyla altın rengi kaşını kaşıyarak yumuşak bir tavırla geri çevirmişti bu isteğimi:

“Bizim işimiz için henüz küçüksün sen...ağırdır, bir-iki yıl bekle, o zaman...”

Sonra, biçimli başını sallayarak sormuştu:

“Bulduğun yerden hoşnut değil misin yoksa? Neyse, önemli değil, sabret, kendine daha çok güven, o zaman dayanabilirsin!”

Bu iyi niyetli öğüt ne kazandırmıştı bana, bilmiyorum ama minnettarlıkla hatırlıyordum onu.

Şimdi her pazar sabahı geliyorlardı patronumun evine, mutfakta masanın çevresinde iskemlelere oturuyor, patronun gelmesini beklerken aralarında pek hoş konuşmalar geçiyordu. Patron güçlü ellerini sıkarak gürültülü, neşeli, selamlaşıyordu onlarla, baş köşeye oturuyordu. Hesaplar, bir deste para görünüyordu, köylüler buruşuk defterlerde hesaplarını çıkarıyorlardı masaya, haftalık hesaplar yapılıyordu.

Patron şakalar, espriler yaparak hesaplarını kontrol ediyordu, onlar da onun hesaplarını... Bazen sert tartışmalar da oluyordu ama çoğunlukla dostça gülüşüyorlardı.

Köylüler takılıyorlardı patrona:

“Amma da uyanıkmişsin sen be, dostum!”

Patron gücenmiş gibi gülerek karşılık veriyordu:

“Uyanıklıkta siz de benden geri kalmazsınız hani, cingöz tavuklar!”

Yefimuşka, “Başka nasıl olur, dostum?” diye itiraf ediyordu.

Pek ciddi Pyotr ise şöyle diyordu:

“Bizim işimiz Tanrı'ya ya da Çar'a çalışırken çalmak...”

Patron gülüyordu.

“Benim işim de sizi enselemek!”

“Demek niyetiniz bu!” diyorlardı içtenlikle ona.

“Tamam mıyız?”

Grigori Şişlin gür sakalını eliyle göğsünün üzerine bastırıp şarkı söyler gibi şöyle diyordu:

“Arkadaşlar, gelin yalnızca işimizi yapalım, yalansız dolansız, oldu mu? Onurumuzla yaşayacaksak, dürüst, sakin olmalıyız, ne dersiniz? Hepimiz kardeşiz, değil mi?”

Mavi gözleri gölgelenmişti, ıslak ıslaktı. Böyle anlarda inanılmaz sevimli oluyordu. Onun bu dileği herkesi biraz şaşırtmıştı sanki, herkes bozulmuş gibi başını öte yana çevirmişti.

Yakışıklı Osip arkadaşına acımış gibi, “Köylü çoğu kimseyi kandırmaz,” dedi.

Esmer taş ustası göğüs geçirerek, hafif kamburunu masanın üzerine doğru uzattı, gür sesiyle, “Günah bataklık gibidir, içine ne kadar girersen o kadar çeker seni içine, balçık olur!” dedi.

Patron da onların konuşma biçimiyle, mırıldanıyordu:

“Bana ne demeli? Hak ettiğim cevabı alıyorum sizden...”

Bir süre felsefe yaptıktan sonra tekrar birbirlerine takılmayı başlıyorlardı. Yeterince hesaplaştıktan sonra terlemiş, yorgun kalkıyor; patronu da davet edip hep birlikte meyhaneye çay içmeye gidiyorlardı.

Panayırda görevim bu insanların çivi, tuğla, tahta çalmalarına engel olmaktı; patronumun işinden başka her birinin başka işleri de vardı ve hepsi benden gizli, kendi işleri için bir şeyler götürmeye çalışıyordu.

Beni çok iyi karşılamışlardı, Şişlin ise şöyle demişti:

“Hatırlıyor musun, bizim kooperatifte çalışmak istiyordun? Şimdi nerelere geldin, benim amirim olacaksın, nasıl?”

Osip takılmıştı:

“Hayat böyle işte! Sakla samanı, gelir zamanı!”

Pyotr hiç de dostça değildi: “Genç turnayı süslemişler, yaşlı farelerin başına getirmişler...”

Sorumluluğum çok sıkıyordu beni. Bu insanların karşısında utanıyordum. Hepsi özel, güzel, kendilerinden başka kimsenin haberdar olmadığı bir şeyler biliyorlar gibi geliyordu bana ve ben onları hırsızlar, sahtekârlar gibi izlemek zorundaydım. İlk günler onların yanında rahatsızdım ama Osip hemen fark etmişti bunu ve bir ara yüzüme bakarak şöyle demişti:

“Kendini sıkma, delikanlı, bir faydası olmaz bunun... anladın mı?”

Elbette, bir şey anlamamıştım bu dediğinden ama yaşlı adamın pozisyonumun saçmalığını bildiğini hissetmiştim. Çok geçmeden, aramızda içten bir ilişki başlamıştı.

Bir köşede akıl veriyordu bana:

“Bilmek istiyorsan, söyleyeyim sana, aramızda en büyük hırsız taşçı Pyotr’dur. Geniş, doymak bilmez bir ailesi vardır. Ona dikkat et, hiçbir şeyi küçümsemez, her şey yarar ona: Bir funt çivi, on tuğla, bir torba kireç... ne bulduysa hepsini götürür! Aslında iyi biridir, dindardır, sağlam karakterlidir, okuma yazması vardır ama çalmaya bayılır! Yefimuşka kadın gibidir, sessizdir, kimseye bir zararı dokunmaz. O da akıllıdır, kamburların hepsi aptal değildir! Ama Grigori Şişlin’e gelince, salağın tekidir, değil birinin bir şeyini çalmak, elindeki bile önüne gelene verir! Boşuna çalışıyor, herkes aldatabilir onu, ama kendisi kimseyi aldatmaz! Kafayı hiç çalıştırmaz...”

“İyi biri midir?”

Osip, pek uzaktanmış gibi, baktı yüzüme ve unutamadığım şöyle bir şey söyledi:

“Kuşkusuz, iyidir! Tembel insanın iyi olması en kolay yapabileceği şeydir. İyi olmak için akıl gerekmez, delikanlı...”

“Ya sen?” diye sordum Osip’e.

“Ben genç bir kız gibiyimdir,” diye gülümsedi, “büyükanne olduğumda söylerim sana nasıl biri olduğumu, biraz bekle! Yoksa, kendi aklınla ararsın nerede gizli olduğumu, çok ararsın!”

Kendisiyle de, arkadaşlarıyla da ilgili bütün düşüncelerimi altüst etmişti. Söylediklerinin yalan olduğundan kuşkulanmak benim için çok zordu. Yefumuşka’nın da, Pyotr’un da, Grigori’nin de yakışıklı ihtiyarı kendilerinden daha akıllı, her konuda daha bilgili gördükleri belliydi. Her şeyi ona danışıyorlardı, tavsiyelerine dikkatle uyuyorlardı, her türlü saygıyı gösteriyorlardı.

“Bir iyilik yap, ne yapmamız gerektiğini söyle bize,” diye rica ediyorlardı ona.

Ama gene böyle bir ricadan sonra Osip uzaklaşınca, arkasından taşçı, “Zındık,” diye fısıldamıştı Grigori’ye.

Grigori de gülümseyerek, “Palyaço,” demişti.

Dostça uarmıştı beni sıvacı:

“Maksimîç, dikkatli ol, ihtiyara karşı uyanık olmak gerekir, yoksa bir saatte parmağına dolar seni! Bu ihtiyarlar böyledir işte, Tanrı korusun...”

Hiçbir şey anlayamıyordum.

En dürüst, dinine en bağlı olan Pyotr’du gibi geliyordu bana; her konuda kısa, ciddi konuşuyor, sözünü Tanrı’yla, Cehennem’le, ölümle bağlıyordu.

“Ah, kardeşlerim, kendini ne kadar paralarsan parala, neler umut edersen et, eninde sonunda mezara gireceksin!”

Sürekli mide ağrısı çekiyordu, öyle günler oluyordu ki, bir şey yiyemiyordu; küçücük bir ekmek parçası bile kıvrandıyordu onu.

Kambur Yefimuşka da çok iyi, dürüst birine benziyordu ve her zaman komikti, bazen aşırı saf, hatta sakın bir aptal gibi deli... Sürekli, birtakım kadınlara tutuluyordu ve hepsi için aynı şeyi söylüyordu:

“Yalanım yok, kadın değil, kaymak içinde bir çiçek, yemin ederim!”

Kunavinolu aceleci kadınlar, dükkânların yerlerini yıkamaya geldiklerinde Yefimuşka çatıdan iniyor, bir köşede durup gri, ateşli gözlerini kısarak geniş ağızını kulaklarına kadar yayarak mırıldanıyordu:

“Böyle tazecik bir kelebeği gösterdi bana Tanrım... Benim için ne büyük bir mutluluk bu... Kaymak içinde ne çiçeği bu böyle... Böyle bir hediye için kaderime nasıl şükretsem? Böylesi bir güzellik için yaşamaya değer!”

Kadınlar önce gülüyorlardı ona, birbiri ardından haykırıyorlardı:

“Hey kızlar, şu kambura baksanıza, nasıl eriyor!”

Alaylar hiç etkilemiyordu çatı ustasını, elmacıkkemikleri çıkık yüzüne bir uyku çöküyordu, sayıklıyor gibi bir şeyler söylüyordu, tatlı sözler sarhoş bir sel gibi dökülüyordu ağızından ve kadınları sarhoş ediyordu. Nihayet, kadınların arasından biraz yaşlı olanı, şaşırmış gibi şöyle diyordu yanındakine:

“Dinleyin, kızlar, nasıl iniyor şu köylü, sanki genç bir delikanlı!”

“Kuş gibi ötüyor...”

“Kilise kapısındaki dilenciden farkı yok...”

Ama hiç de dilenciye benzemiyordu Yefimuşka. Kalın gövdeli, bodur bir ağaç gibi,

olduğu yerde sağlam dikiliyordu, sesi giderek daha çok yalvarır gibi çıkıyordu, kullandığı sözcükler daha gönül alıcı oluyordu; kadınlar bir şey söylemeden dinliyorlardı onu. Gerçekten de okşayıcı, afyon gibi uyuşturucu konuşmasıyla eriyor gibiydi.

Sonunda, öğle yemeğiyle akşam yemeği arasında veya Şabat'ta onun ağır, köşeli başını sallayarak pek üzgün, arkadaşlarına şöyle demesiyle sonuçlanıyordu her şey:

“Öyle tatlı, sevimli bir kelebektir ki... ömrümde ilk kez karşılaştım böylesiyle!”

Yefimuşka kadınlar konusunda başarılarıyla övünmüyor, ötekiler gibi, elde ettiği kadını alaya almıyordu. Sadece, sevinçle, minnettarlıkla duygulanıyor, gri gözleri şaşkınlıkla büyüyordu.

Osip başını sallayarak haykırıyordu:

“Ah, iflah olmaz bir adamsın sen! Kaç yaşında olduğunu biliyor musun?”

“Kırkıma basmama dört yıl var. Hiç önemi yok bunun! Bugün beş yaş gençleştim. Sanki nehrin soğuk suyuna girdim, dinçleştim, kalbime bir huzur doldu! Evet, ne kadınlar var, değil mi?”

Taşçı sert bir tavırla çıkışıyordu ona:

“Elliye geçtiğinde görürsün... Bu edepsizliklerini hatırlayınca üzüleceksin!”

Grigori Şişlin göğüs geçiriyordu.

“Çok utanmaz birisin sen, Yefimuşka!”

Bana öyle geliyordu ki, yakışıklı Grigori kamburun başarısını kıskanıyordu.

Osip gümüş rengi, gür, düzgün kaşlarının altından herkese tek tek baktıktan sonra şaka yapıyordu:

“Her kadının kendine göre bir huyu vardır, bazısı çayı, kaşığı sever, bir başkası danteli, küpeyi... ama her kadın sonunda büyükanne olur...”

Şişlin evliydi ama karısı köyde kalmıştı, yerleri silen kadınlara o da bakıyordu. Bu kadınların hepsi kolay elde edilebilen, “ek iş yapan” çeşidindendi. Başka her işte olduğu gibi, büyük yerlerde böyle ek kazanç da mümkündü. Ama yakışıklı köylü ilgilenmiyordu kadınlarla, yalnızca uzaktan, birilerine veya kendine acıyormuş gibi, bakıyordu onlara. Kadınlar ona sırnaşmaya, onu baştan çıkarmaya çalıştıklarında da mahcup gülümsüyor, oradan uzaklaşıyordu.

“Eh, sizi...”

Yefimuşka hayret ediyordu:

“Ne tuhaf bir adamsın sen yahu? Fırsatı kaçırmak olur muymuş?”

“Evliyim ben,” diyordu Grigori.

“Karının ne haberi olacak bundan?”

“Her zaman haberi olur, sadık bir insansan, karını aldatmazsın, kardeşim!”

“Nasıl haberi olacak ki?”

“Orasını bilmem, o da sadıksa, haberi olur. Ama ben sadıksam ve o günah işlerse, benim de haberim olur...”

“Peki ama nasıl?” diye haykırıyordu Yefimuşka.

Grigori, “Orasını bilmem,” diyordu sakın sakın tekrar.

Çatı ustası kollarını iki yana açarak isyan ediyordu:

“Başka bir şey dediğin yok! birinin sadık olup olmadığını anlıyorsun ama orasını bilmiyorsun... Amma adamsın be!”

Şişlin'in yedi işçisi vardı. İşçileri ona karşı doğal, onu patronları olarak görmüyorlarmış gibi sade davranıyorlar, arkasından da beyinsiz bir kütük olduğunu söylüyorlardı. İş yerine geldiğinde adamların çalışmadıklarını görünce malayı, küreği kapıyor, işçileri azarlayarak artistik tavırlarla kendi çalışmaya başlıyordu.

"Siz keyfinize bakın, çocuklar, keyfinize bakın!"

Bir gün patronumun sıkı talimatını iletirken Grigori' ye, "Senin adamlarında iş yok," dedim.

Şaşırıldı sanki:

"Nasıl yani?"

"Bu işi dün öğlene kadar bitirmiş olmaları gerekirdi, bugün öğlen oldu, hâlâ bitirecekler..."

"Evet, haklısın," dedi.

Bir süre sustuktan sonra ciddi bir tavırla ekledi:

"Ben de farkındayım bunun ama kovmaya acıyorum onları; öyle ya, hepsi arkadaş, benimle aynı köyden. Başkalarını alacaksın, onlar da aynısı olacak. Tanrı buyurmuş: Alın teri dökerek yiyeceksin ekmeğini... Herkes için öyle; senin için de, benim için de... Ama sen de ben de çalışıyoruz, elimizden geleni yapıyoruz, oysa onlar..."

Her zaman dalgın, düşünceliydi; panayırın boş sokaklarında dolaşırken Obvodni Kanalı'nın üzerindeki köprülerden birinin üstünde ansızın duruyor, parmaklığa tutunup suya, gökyüzüne, Oka'nın ötesinde uzaklara uzun uzun bakıyordu. Onu orada öyle dikilirken görüp yanına gider de, "Ne yapıyorsun?" diye sorarsan uykudan uyanmış gibi, şaşkın gülümser, "Efendim?" der. "Eh işte, öylesine... burada durdum, biraz etrafı seyrederim..."

Sık sık şöyle diyordu:

"Tanrı her şeyi yerli yerinde, güzel yaratmış, kardeşim. Gökyüzü, toprak... nehirler akıyor, gemiler hızla gidiyor! Gemiye bin, istediğin yere git... Riyazan'a mı gideceksin, Rıbitskaya'ya mı Perm'e mi, ta Astrahan'a mı! Riyazan'a gittim ben, güzel bir şehircik ama Nijni'den sıkıcı...Bizim Nijni iyidir, neşelidir! Astrahan daha da sıkıcıdır. Astrahan'da Kalmıklar çoktur, onun için sevmem ben o şehri. Mordvinyalıları da sevmem, Kalmıkları da, İranlıları da, Almanları da, başka milletten olan hiç kimseyi sevmem..."

Yavaş konuşurdu. Sözcükleri dikkatle arayarak tam anlamında kullanır, taşçı Pyotr da her zaman onu düzeltirdi. Kendinden emin, canı sıkın, şöyle diyordu Pyotr:

"Millet değildir onlar, alt kimliktir. İsa'nın akrabası değildirler, İsa'nın yolundan başka bir yolda gitmektedirler..."

Grigori heyecanlanıyordu, yüzü ışıyordu.

"Öyle veya böyle, kardeşlerim, ben saf Rus olanı seviyorum işte! Yahudileri de sevmiyorum, onların bir millet sayılmasını da aklım almıyor bile. Olacak şey değil..."

Taşçı yüzünü ekşitip ekliyordu:

"Olacak şey değil, ama pek az da değiller, hani!.."

Onların konuşmasını duyan Osip araya giriyor, iğneleyici bir tavırla, alayla, "Boşuna konuşuyorsunuz siz," diyordu. "Tamamen boşuna! Akıllanmaz insanlarsınız, hepimizi kırbaçtan geçirmeli."

Osip her şeye itiraz ederdi. Onun neyi kabul edeceğini, neye itiraz edeceğini anlamak

olanaksız gibi bir şeydi. Kimi zaman herkesle aynı şeyi düşünüyormuş, herkesle aynı fikirdeymiş gibi görünürdü; ama çoğu zaman herkesten nefret ettiğini, insanlara yarım akıllıymış gibi baktığını görürdünüz. Bakardınız, Pyotr'a, Grigori'ye, Yefimuşka'ya şöyle diyor:

“Eh, domuz yavruları...”

Pyotr, Grigori, Yefimuşka gülümserlerdi ama pek sevinçli, istekli olmazdı gülümsemeleri; gene de gülümserlerdi.

Patron yemek için günde beş kapık veriyordu bana; bu yetmiyordu, biraz açlık çekiyordum. Bunu fark ettikleri için işçiler kahvaltıya, akşam yemeğine çağırıyordular beni; kimi zaman da işçilerin başkanları meyhaneye çay içmeye götürüyorlardı. Seve seve gidiyordum, onların arasında oturmaktan hoşlanıyordum; ağırbaşlı konuşmalarını, anlattıkları tuhaf hikâyeleri dinliyordum. Kilise kitapları üzerine bilgili olmamdan hoşlanıyorlardı.

Osip aydınlık gözleriyle –gözlerindeki ifadeyi anlamak çok zordu– yüzüme bakarak şöyle diyor:

“Kitapları hatmetmişsin sen... Gözbebeklerin sürekli okuyor gibi dönüp duruyor.”

“Bu işe devam et sen, daha çok oku. Büyüyünce, rahip ol, halk çok şey verir sana, milyoner olursun...”

Taşçı, nedense Osip'in ses tonundan hoşlanmamış gibi, düzeltiyordu onun dediğini:

“Milyoner değil, misyoner.”

“Öyle mi?” diye soruyordu Osip.

“Biliyorsun işte, öylelerine misyoner denir. Zındıklarla tartışırlar. Ama zındıkların arasına da katılabilirsin, o işte de ekmek vardır! Kafan çalışıyorsa o da olur...”

Grigori mahcup, gülüyordu, Pyotr ise sakalına doğru konuşuyordu:

“Ona bakarsan, büyücüler de iyi yaşıyorlar, çeşit çeşit dinsizler de...”

Ama hemen itiraz ediyordu Osip:

“Büyücünün okuma yazmayla işi olmaz, bir işine yaramaz okuma yazma...”

Ve bana dönüyordu:

“Bak, sen beni dinle: Bizim orada yersiz yurtsuz bir adam vardı. Tuşka diyorlardı ona, zavallının tekiydi. Geçimini kalemiyle kazanıyordu, rüzgâr nereye savurursa oraya gidiyordu... Çalışıyor da diyemezdin, çalışmıyor da! Günün birinde, işi gücü olmadığı için, bir manastıra girdi, iki yıl kadar kaldı orada, sonra birden, bambaşka bir görünümde çıktı ortaya: Saçları dizlerine kadardı; başında Ortodoks papazlarınıninki gibi siyah, kadife bir kalpak vardı; şeytan derisinden boz bir cüppe giyiyordu. Tatlı su levreği gibi bakıyordu insanların yüzüne, açıkça, ‘Tövbe et, ey lanetlenmiş insan!’ diyordu. Herkesin tövbe edeceği az şey mi vardı, hele hele de kadınların... Böylece işleri iyi gidiyordu:

Tuşka'nın karnı toktu artık, votkasını da içiyordu, Tuşka'nın kadınlarla da arası iyiydi...”

Taşçı öfkeyle kesiyordu Osip'in sözünü:

“Yani önemli olan bir insanın karnının tok olması, votka içebilmesi midir?”

“Peki, öyle değilse, nedir önemli olan?”

“Doğruyu konuşması!”

“Onun ne dediğini bilmiyorum, konuşma konusunda cahilimdir...”

Pyotr gücenmiş gibi, “Biz Dimitri Vasilyeviç Tuşnikov'u çok iyi tanıyoruz,” diyordu.

Grigori bir şey söylemeden başını önüne eğip bardağına bakıyordu.

Osip uysal bir tavırla, “Aksini söylemedim ben, diyordu; bizim Maksimiç’a ekmeğini kazanmasının çeşitli yolları olduğunu anlatmak istemiştin...”

“Ama bazı yollar da seni kodese götürür...”

Osip kabul ediyordu:

“Elbette! Her patikanın sonunda papazlık yoktur, giderken nereye sapacağını bilmelisin...”

Dinine bağlı sıvacıyı, taşçıyı her zaman hafiften kızdırmaya çalışıyordu. Belki de sevmiyordu onları ama bu duygusunu ustalıkla gizlemeyi biliyordu. İnsanlara karşı tutumu genelde anlaşılmazdı.

Yefimuşka’ya karşı sanki daha bir yumuşak, sevecendi. Çatıcı, arkadaşlarının pek sevdiği Tanrı, gerçek, inanç, yaşamın acı yanları üzerine sohbetlerine katılmıyordu. Sandalyeyi, arkası kamburunu rahatsız etmemesi için masaya yan çevirip oturuyor, bardak bardak çayını sakince içerken birden dikkat kesiliyor, gürültülü, düzensiz konuşma seslerine kulak kabartarak duman kaplı odaya şöyle bir göz gezdiriyor, yerinden fırlıyor, bir anda gözden kayboluyordu. Bu, meyhaneye, Yefimuşka’nın borçlu olduğu birisinin girdiği anlamına geliyordu. Onun borçlu olduğu onlarca insan vardı; bazı alacaklıları onu hırpaladığından, olay çıkmaması için kaçıyordu...

Şaşıyordu, şöyle diyordu:

“Sinirleniyorlar adamlar; oysa, param olsa borcumu ödemez miyim?”

Nasihat ediyordu ona Osip:

“Ah, akılsız dostum benim...”

Yefimuşka bazen dalgın, uzun süre bir şey görmeden, duymadan öylece oturuyordu; elmacıkkemikleri çıkık yüzü yumuşuyor, hoş gözleri daha da hoş bakıyordu.

Soruyorlardı ona:

“Neler düşünüyorsun, arkadaşım?”

“Düşünüyorum işte: Zengin olsaydım gerçek bir hanımefendiyle, soylu bir kadınla evlenirdim. İnan, mesela bir albay kızı alırdım, âşık olurdu ona, ne iyi olurdu, Tanrım! Dizinin dibinden ayrılmazdım... Çünkü, size bir şey söyleyeyim mi, dostlarım, bir albayın yazlığının çatısını onarmıştım...”

Pyotr tutamıyordu kendini, sözünü kesiyordu:

“Albayın bir dul kızı vardı... Duyduk bu hikâyeyi!”

Ama Yefimuşka dizlerini ovalayarak kamburunu kaldırıp sallanarak devam ediyordu:

“Kız bembeyaz, şatafatlı giysisiyle bazen bahçeye çıkıyordu; çatıdan bakıyordum ona, onun yanında güneş de, gündüzün aydınlığı da ne lazımdı bana!.. Güvercin gibi ayaklarının dibine uçuyordum! Kaymak içinde gök rengi bir çiçektir sanki! Böyle bir hanımefendiyle ömür boyu yaşamak!..”

Pek sert, soruyordu Pyotr:

“Yedin mi onu bari?”

Ama bunu umursamıyordu Yefimuşka.

“Tanrım!” diye yükseltiyordu sesini. “Daha ne ister insan? Üstüne üstlük, zengindi de...”

Osip gülüyordu:

“Bu işlerde ne zaman harcayıp bitireceksin kendini sen, Yefimuşka, ne zaman?”

Yefimuşka kadınlardan başka hiçbir şeyle ilgilenmiyordu; çalışması da düzensizdi; kâh çok güzel, övünülecek biçimde çalışıyor kâh yaptığı hiçbir şeye benzemiyordu, elindeki tokmak tembel tembel, isteksiz inip kalkıyor, arada boşluklar bırakıyordu. Her zaman yağ, balık kokuyordu; ama kendine özgü sağlıklı, hoş bir kokusu daha vardı. Yeni kesilmiş bir ağacın kokusuydu bu.

Doğramacıyla her konuda konuşmak çok ilginçti. İlginçti ama hoş değildi. Kullandığı sözcükler her zaman huzursuz ediyordu insanı ve ne zaman ciddi konuştuğunu, ne zaman şaka yaptığını anlamak kolay değildi.

En hoşlandığım, Grigori ile Tanrı’dan söz etmektir. Bu konuyu seviyordu Grigori ve benimle kararlı konuşuyordu.

“Grigoricğim,” diyordum, “biliyor musun ki, Tanrı’ ya inanmayan insanlar da var?”

Sakin, gülümsüyordu Grigori.

“Bu nasıl olur?”

“‘Tanrı yoktur!’ diyorlar.”

“Oha! Vay canına! Ben biliyorum olduğunu.”

Kolunu, görünmeyen bir sineği kovuyormuş gibi savurarak devam ediyordu:

“Hatırlarsın, daha Davud Peygamber zamanında şöyle söylenmiştir: ‘Ancak akli olmayanlar söylerler Tanrı’ nın olmadığını’... Düşünsene, akli olmayanlar daha o zamanlar söylüyorlardı bunu! Tanrı olmadan hiçbir şey mümkün değildir...”

Osip sanki onaylıyordu onun dediğini: “Petro’dan Tanrı’yı çıkar al, geride bir şey kalmaz!”

Şişlin’in güzel yüzü bulutlanıyordu, tırnakları kireçten sertleşmiş parmaklarıyla sakalını sıvazlayarak gizemli bir tavırla şöyle diyordu:

“Tanrı her bedende vardır; vicdanını da, iç organlarını da insana Tanrı vermiştir!”

“Ya günahı?”

“Günahlar bedenden, Şeytan’dandır! Günah iltihap gibi, dıştan olan bir şeydir, hepsi o kadar! En çok günah işleyenler, sürekli günahı düşünenlerdir; günahı aklına getirme, günah işlemezsin! Günah düşüncesini insanın aklına getiren, bedeninin sahibi Şeytan’dır...”

Taşçı merak ediyordu:

“Sanki hiç de öyle değil...”

“Öyle! Tanrı günahsızdır, insan da onun bir benzeri, bir sureti. Günahı işleyen benzer olan, bedendir ama suret günah işleyemez; Tanrı’nın sureti, insanın ruhudur...”

Zafer kazanmış gibi gülümsüyordu taşçı, Pyotr homurdanıyordu:

“Bence hiç de öyle değil...”

Osip soruyordu taşçıya:

“Yani, sence günah işlemiyoruz, öyle mi? Tövbe etmiyoruz, yaptıklarımızdan pişman olmuyoruz ve kurtuluyoruz, öyle mi?”

“Böylesi daha iyi sanki! Yaşlılarımız, Şeytan’ı unutacaksın, Tanrı’dan soğuyacaksın... derlerdi.”

Şişlin çok içmezdi, iki kadeh sarhoş ederdi onu. O zaman yüzü kıpkırmızı kesilirdi, gözleri çocuk gözü gibi olur, şarkı söylüyor gibi konuşurdu.

“Kardeşlerim, her şey ne güzel! Bakın, yaşıyoruz, biraz çalışıyoruz, karnımız tok,

Tanrı'ya şükürler olsun... Ah, hayat çok güzel!"

Ağlıyordu, gözyaşları ipek gibi sakalına dökülüyor, orada cam boncuklar gibi parlıyordu.

Onun hayatı sık sık övmesinden, bu gözyaşı boncuklarından hoşlanmıyordum. Büyükannem hayatı çok daha inandırıcı, çok daha sade övüyordu; onun övgüsü hiç de böyle sırnaşık değildi.

Bütün bu konuşmalar belli belirsiz bir endişe, sürekli bir gerginlik veriyordu bana. Köylülerle ilgili çok öykü okumuştum; kitaplardaki köylülerle gerçek köylülerin birbirine hiç benzemediğini görüyordum. Kitaplarda bütün köylüler mutsuzdu; iyileri de, kötülerini de sözcükleriyle, düşünceleriyle bunlardan çok daha yoksuldu. Kitaplardaki köylüler Tanrı'dan, inançtan, kiliseden daha az konuşuyordu; daha çok amirlerinden, topraktan, doğrulardan, hayatın zorluklarından söz ediyorlardı. Kadınlardan da daha az, böyle kaba değil, çok daha dostça konuşuyorlardı. Gerçek yaşamda kadın köylüler için bir eğlence aracıydı ama tehlikeli bir araç; her zaman kurnaz, bütün hayatı karıştıran, berbat eden bir araç... Kitaplardaki köylüler ya kötüydü, ya da iyi, o kadar... ama yaşayan köylüler iyi de, kötü de değillerdi, yalnızca çok ilginçtiler... Bir köylü bana içini açmaya başladığında her zaman, her şeyi tam söylemedi, bir şeyleri kendine sakladı, belki de asıl olanın bu sakladığı şeyde olduğu duygusuna kapılıyordum.

Kitaptaki köylülerden hoşuma en çok giden, "Doğramacılar Kooperatifi" çalışanlarından, köylü Pyotr olmuştu. O öyküyü okumak istiyordum arkadaşlarıma; kitabı panayıra getirmiştım. Yağmur yağdığı, daha çok da bütün gün yorulduğum, kendimde kente dönecek gücü bulamadığım ya da dönmek istemediğim için bazen panayırdaki kalıyor, geceyi bir grubun yanında geçiriyordum.

Bir gün, bende doğramacıları anlatan bir kitabın olduğunu söylediğimde hepsi çok ilgilendi, özellikle de Osip. Elimden kitabı aldı, sayfalarını çevirdi, ikona başına benzeyen başını kuşkulu kuşkulu salladı.

"Sahi, gerçekten bizi anlatıyor gibi! Vay canına! Kim yazmış bunu? Bir soylu mu? Ben de öyle düşündüm. Efendilerin, memurların elinden gelmeyen yoktur! Tanrı'nın aklına gelmeyen memur düşünür, bunun için vardır onlar..."

Pyotr, "Tanrı hakkında yanlış konuşuyorsun, Osip!" dedi

"Hiç de! Benim Tanrı için söylediğim, dazlak kafama düşen kar tanesi ya da yağmur damlasından bile azdır. Merak etme, sen de, ben de Tanrı'ya dokunamayız..."

Birden, gözleri çakmak taşı gibi kıvılcımlar saçarak sivri sözcükler savurmaya, onları makas gibi kullanarak kendisine ters geleni kesip atmaya başladı. Gün boyu birkaç kez sordu bana:

"Okuyoruz, değil mi, Maksimç? Güzel, çok güzel! İyi yapıyorsun!"

İşleri bitirdikten sonra, akşam yemeği için onun grubuna gittik; yemekten sonra Pyotr, işçisi Ardalon'la, Şişlin de Foma adında genç bir delikanlıyla geldi. Grubun yattığı samanlıkta lambayı yaktılar ve okumaya başladım. Herkes sessiz, kıpırdamadan dinliyordu. Ama biraz sonra Ardalon sinirli bir tavırla, "Bu kadarı benim için yeter!" dedi.

Ve gitti. İlk uyuyan Grigori oldu; arkasından, ağızları tuhaf bir biçimde açık, doğramacılar uyudu; ama Pyotr, Osip, Foma iyice yanıma sokuldular, dikkatle dinliyorlardı.

Ben okumayı bitirince Osip lambayı söndürdü, yıldızlardan, gece yarısı olduğu belliydi.

Karanlıkta sordu bana Pyotr:

“Kimler için yazılmış bu kitap? Kime karşı?”

Osip çizmelerini çıkarırken, “Artık uyumalıyız!” dedi.

Foma bir şey söylemeden kenara çekildi.

Pyotr tekrar sordu aynı soruyu:

“Soruyorum sana, kime karşı yazılmış bu kitap?”

Osip üst üste konmuş tahtaların üzerine uzanırken payladı Pyotr’u:

“Nereden bilsin çocuk?”

Taşçı ısrar ediyordu:

“Üvey analara yazılmışsa, boşuna... Bunun için daha iyi olmayacaklardır. Pyotr’a karşı yazılmışsa, gene boşuna: Onun günahı... onun sevabı! Cinayetin karşılığı Sibirya’dır, hepsi o kadar! Böyle bir günah için kitap işe yaramaz... Ne dersin, öyle değil mi?”

Osip bir şey söylemedi. O zaman taşçı şöyle dedi:

“Onların yapabilecekleri bir şey yok, boşuna burunlarını sokuyorlar başkalarının işine! Kış akşamları toplanıp gevezelik eden kadınların yaptığı gibi... Hadi iyi geceler, ben yatmaya gidiyorum...”

Açık kapının mavi karesinde bir an durdu, sordu:

“Sen ne diyorsun, Osip?”

Doğramacı uykulu, karşılık verdi:

“Of!”

“Pekâlâ, tamam, hadi uyu...”

Şişlin oturduğu yerde kıvrılıp yattı. Foma ezilmiş samanların üzerinde yanına uzandı. Kenar mahalle derin uykundaydı; uzaklardan gemilerin ince düdük sesleri, ağır demir çarklarının uğultusu, dalgaların şıpırtısı geliyordu. Samanlıkta herkes değişik biçimde horluyordu. Rahatsız hissediyordum kendimi... Birileriyle konuşmak istiyordum ama konuşacak kimse yoktu...

Osip birden alçak sesle, tane tane konuşmaya başladı:

“Çocuklar, bunların hiçbirine inanmayın, daha çok gençsiniz, önünüzde uzun bir hayat var, mantığınızı geliştirin! Kendi aklınız, başka iki kişinin aklına bedeldir! Foma, uyudun mu?”

İstekli, cevap verdi Foma:

“Hayır.”

“Güzel! İkiniz de okuyazarsınız, bol bol okuyun, ama inancınız tek yönlü olmasın. Her şeyi basıverirler, onların elindedir bu!”

Bacaklarını tahtaların kenarından sarkıtıp dirseğine dayandı, bize doğru eğilip devam etti:

“Bir kitabı nasıl mı anlamalı? Kitap, insanlara bilgi verme aracıdır! Diyeceğim, bir insana bakın, doğramacı veya başka bir şeydir, sonra bir efendiye bakın... O başka bir insandır! Kitapları boşuna yazmıyorlar, bir şeyleri savunmak için yazıyorlar...”

Foma gür sesiyle, “Pyotr müteahhidi öldürmekte haklıydı!” dedi.

“Hayır, insan öldürmek asla doğru değildir. Biliyorum, Grigori’yi sevmiyorsun ama bu

tür düşünceleri kafandan sil at. Bizler zengin insanlar değiliz, bugün ben patronum, ama yarın tekrar işçi olurum...”

“Senden söz etmiyorum ben, Osip Dayı...”

“Ha ben, ha başkası, fark etmez...”

“Sen kimseye haksızlık yapmıyorsun.”

Foma'nın sözünü öfkeli kesti Osip:

“Dur, ben anlatayım sana bu eserin ne için yazıldığını. Çok sinsice yazılmış bir hikâyedir bu! Köylüsü olmayan efendi, efendisi olmayan da köylü olmaz! Şimdi düşün: Efendinin durumu iyi değilse, köylünün durumu da iyi değildir. Efendi gücünü yitirmişse, sersemlemişse köylü kendini beğenir, içmeye başlar, hastalıklara yakalanır, hayata küser... Olan budur işte! Oysa toprağa bağlı kölelik zamanında efendilerin durumu, nasıl desem, çok daha iyiydi: Efendiyle köylü yüz göz olmuyorlardı, karşı karşıya gelmiyordu, karınları toktu, sakın sakın yaşayıp gidiyorlardı... Buna itirazım yok; evet, efendiler zamanında hayat çok daha iyiydi... Köylüsü yoksulsa, efendinin yararına değildi bu. Zenginse, zekiyse efendinin çıkarınaydı bu. Kesin biliyorum bunu, kölelik zamanında yaklaşık kırk yıl yaşadım ben, çok şey gördü bu gözler.”

Hayatına son veren arabacı Pyotr'un da efendiler için Osip'le aynı şeyleri söylediğini hatırlıyordum. O huysuz ihtiyarın düşüncesinin Osip'in düşüncesiyle uyuşması canımı sıkmişti.

Osip, ayağıyla ayağıma dokunarak sürdürüyordu konuşmasını:

“Kitapları, her eseri anlamak gerekir! Amaçsız hiç kimse bir şey yapmaz, yalnızca görünüşte öyledir. Kitapları da iş olsun, kafa karıştırırsın diye yazmazlar. Her şey akıllıca yapılır, yoksa baltayla, kürekle yalap şalap yapılmaz...”

Osip uzun uzun anlattıktan sonra yattı, tekrar kalktı; karanlıkta, sessizlikte pek anlamlı konuşmasını alçak sesle sürdürdü:

“Efendilerle köylülerin ayrı kişiler olduğunu söylerler. Bu doğru değildir. Bizler de efendileriz ama en alçak düzeyde... Kuşkusuz, efendi eğitimini kitaplardan alıyor, bense havadan... Efendinin kıcı daha beyazdır, farkımız o kadar. Evet, delikanlılar, artık yeni bir hayat olmalı; eserleri bırakmak, bir kenara atmak gerekiyor! Herkes sorsun kendine: Kimim ben? Bir insan. Peki o kim? O da bir insan. Şimdi ne olacak? Tanrı ondan bir çekirdek fazla bir şey mi istiyor? Hayır, Tanrı ikimizden de aynı şeyi istiyor...”

Nihayet, sabaha karşı, şafak bütün yıldızları söndürdüğünde Osip bana şöyle dedi:

“Neler söyleyebildiğimi duydun mu? Hiç aklıma gelmeyen şeyler anlattım! Ama inanmayın bana, delikanlılar, uykum olmadığı için böyle konuştum, yoksa ciddi değildim. İnsan yatıyor, uykusu gelsin de uyusun diye bekliyor, o sırada bir sürü şey geliyor aklına: Bir zamanlar bir karga varmış da, ovadan dağa uçmuş da, dağdan dağa dolaşıp durmuş da, Tanrı onu cezalandırıncaya kadar öyle yaşamış da... Sonra gebermiş karga da, kurumuş da!.. Ne anlamı olabilir böyle bir hikâyenin? Hiçbir anlamı olamaz... Neyse, uyuyalım artık: Biraz sonra kalkacağız...”

XVIII

Zamanında ateşçi Yakov gibi, Osip de büyümüşü gözümde, bütün insanların önüne geçmişti. Ateşçiye çok yakın bir şey vardı onda; ama aynı zamanda dedemi de, ikonlardan anlayan Pyotr Vasilyev'i de, aşçı Smuriy'ı da hatırlatıyordu bana; ayrıca, hatıralarımda güçlü yer etmiş bütün bu insanları hatırlatırken, orada kendisinin de derin bir izini bırakıyordu, oksitlenmenin bakır çana işlediği derin bir iz gibi... Düşüncelerinin iki yönlü olduğu belliydi: Gündüzleri işi, adamlarını düşünüyordu; sade, canlı düşünceleri işleriyle ilgiliydi; dinlenme anlarında, akşamları sevgilisi kadından gözleme almak için benimle kente gelirken veya geceleri uyuyamadığı zamanlardaki düşüncelerinden çok daha anlaşılırdı bu. Geceleri düşünceleri, fener ışığı gibi, çok yönlü, çeşitli oluyordu. İyi ışık veriyorlardı ama hangisinin gerçek olduğunu, hangi düşüncesinin Osip'e yakın, onun için değerli olduğunu anlamak zordu.

Onun, tanıdığım insanların hepsinden zeki olduğunu düşünüyordum, ateşçi Yakov'un çevresinde olduğu gibi, onun çevresinde de heyecanla dolaşıyordum. Onu tanımak, anlamak istiyordum ama kayıp gidiyordu elimden, yakalayamıyordum onu. Ondaki gizem neydi? Hangi dediğine inanmalıydım?

Hatırlıyorum, bir gün şöyle demişti bana:

“Ara bul, nerede olduğumu, bul işte!”

Gururum incinmişti, bu çok dokunmuştu bana... Bu yaşlı adamı anlamanın benim için hayati önemi vardı.

Anlaşılmazlığının yanında, katıydı da. Görünüşte, yüz yıl daha yaşayacak olsa, şaşkıncı derecede kararsız insanların arasında gene böyle sarsılmaz kalabileceğe benziyordu. Muhasebeci de bende aynı duyguyu uyandırıyor ama ondan pek hoşlanmıyordum. Osip'in sarsılmazlığında başka bir şey vardı. Çok daha hoştu onun sarsılmazlığı.

İnsanların kararsızlığı gözümde çok batıyordu; bir daldan ötekine atlamaları rahatsız ediyordu beni; bu anlaşılmaz sıçramalarından yorulmuşum artık; insanlara olan heyecan dolu ilgimi söndürüyorlardı, onlara sevgimi öldürüyorlardı.

Çalıştığımız yere temmuz ayı başlarında kırık dökük, dört tekerlekli bir araba geldi. Arabacı yerinde iç karartıcı biçimde hıçkırıp duran sarhoş, dudağı yarık, sakallı, şapkasız biri oturuyordu. Grigori Şişlin arabaya uzanmıştı, sarhoştü; hasır şapkalı, saçında kırmızı kurdele ve cam vişneler olan, elinde şemsiye, çıplak ayaklarında galoşlar, şişman, al yanaklı bir kız koltuk altlarından tutuyordu onu. Kız şemsiyesini sallayarak –bu arada kendi de sallanıyordu– kahkahalar atarak haykırıyordu:

“Evet, kahretsin! Panayır açılmamış daha, panayır falan yok burada, panayıra yolladılar beni!”

Grigori perişan, bitkin bir durumda indi arabadan, yere oturdu, ağlayarak bizlere, orada bulunanlara açıklama yapmaya başladı.

“Yere diz çöküp itiraf ediyorum işte: Biraz günah işledim! Aklıma esti ve günah işledim! Yefimuşka şöyle diyordu: ‘Grigoricğim! Grigoricğim,’ diyordu... Evet, gerçekten böyle diyordu ama siz affedin beni! Hepinize ikramda bulunabilirim. O kesinlikle şöyle

diyecektir: Bir kez olabilir... Bir kereden fazlası asla..."

Kız kahkahalar atarak tepiniyordu, bu arada galoşunun tekini de kaybetmişti. Arabacı öfkeyle bağıyordu:

"Hadi gidelim artık! Hadi be arkadaşlar, at huysuzlanıyor!"

Her yanı köpük köpük, yaşlı lagar beygir olduğu yerde çakılı gibi duruyordu, her şey dayanılmaz derecede komikti. Grigori'nin işçileri de patronlarına, yanındaki süslü kadına, afallamış arabacıya baktıkça gülmekten yerlere yatıyorlardı.

Yalnızca Foma gülmüyordu, bir dükkânın kapısında benim yanımda duruyor, mırıldanıyordu:

"Dağıttı, domuz... Evde karısı var... Güzel de kadın karısı!"

Arabacı gitmek için acele ediyordu, kız arabadan inmiş, Grigori'yi ayağa kaldırmış, şemsiyesini sallayarak bağıyordu:

"Gidelim artık!"

Foma'nın Grigori'yi bu durumda gördüğüne üzüldüğü belliydi, onun bağırması üzerine, Grigori'nin işçileri patronlarına iyi niyetle takılarak ona imrenerek tekrar çalışmaya başlamışlardı.

Söyleniyordu Grigori'ye:

"Adam gerçek patron sanıyor kendini! Şurada bir ay sonra bitecek bu iş, köye döneceğiz... Sabredemedi..."

Grigori için üzülüyordum. Başında vişneler olan şapkasıyla bu kız çok basit görünüyordu yanında.

Arada bir soruyordum kendime: Neden Grigori Şişlin patronu da, Foma Tuçkov işçi?

Sağlam bir delikanlıydı Foma; kıvrıkcık saçlı, kargaburunluydu, yuvarlak yüzünde gri gözleri zeki, parlıyordu. Onu güzelce giydirderseniz, hiç köylüye benzemezdi, iyi bir tüccar ailesinin çocuğu sanırdınız. Asık yüzlü biriydi, az ama özlü konuşurdu. Okuryazarlığı vardı, patronunun hesaplarını o tutuyor, gelir giderin hesabını o yapıyor, arkadaşlarının iyi çalışmalarını o sağlıyor, ama kendi isteksiz çalışıyordu.

Gayet sakin, şöyle diyordu:

"Sürekli çalışamazsın..."

Kitapları önemsemiyordu: "Her şeyi basmak mümkündür... Ben de uydurup bir sürü saçma şey anlatabilirim sana..."

Ama her şeyi dikkatle dinliyor, ilgisini çeken bir şey olduğunda ayrıntılı, ısrarlı sorular soruyor, anlatılanları kendi düşünceleriyle karşılaştırıyor, kendi ölçüleriyle ölçüp biçiyordu.

Bir gün Foma'ya, onun da müteahhit olması gerektiğini söyledim, tembel tembel karşılık verdi bana:

"Birden binliklerle oynamaya başlarsan yolunu şaşırırsın... Ama kapikler için halkla didişirsen de, bu kez boşuna uğraşmış olursun. Evet, ben bakacağım, durumu anladıktan sonra Oranki'ye manastıra gideceğim. Yakışıklıyım, gücüm kuvvetim yerinde, bakarsın, tüccardan dul kalmış bir kadın hoşlanır benden! Öyle şeyler de oluyor. Sergatskili bir delikanlı iki yılda yakaladı mutluluğu; üstelik buralı, kentli bir kızla evlendi. Evlerine ikona götürmüş, kız onu görmüş, tutulmuş..."

Böyle düşünüyordu Foma. Manastırlarda çalışmanın insanları düze çıkardığıyla ilgili çok hikâye biliyordu. Onun hikâyelerinden hoşlanmıyordum, Foma'nın düşüncelerinin yönünden de hoşlanmıyordum, onun sonunda manastıra gideceğinden bile emindim.

Panayır açıldı ve Foma hiç kimsenin beklemediği biçimde, meyhaneye hizmetçi olarak girdi. Bunun arkadaşlarını şaşırttığını söylemeyeceğim ama hepsi delikanlıyla alay etmeye başladı. Cumartesi pazar günleri çay içmek istediklerinde gülüşerek, "Hadi bizimkine gidelim!" diyorlardı.

Meyhaneye girdiklerinde Foma'ya ağır müşteriler gibi sesleniyorlardı:

"Hey, çocuk! Kıvırcık saçlı çocuk, buraya gel!"

Foma yanlarına geliyordu, başı dimdik, "Ne emretmişsiniz?" diye soruyordu.

"Ne o, tanımadın mı arkadaşlarını?"

"Kimseyi tanımaya zamanım yok benim..."

Arkadaşlarının onu küçük gördüğünü, onunla eğlenmek istediklerini hissediyor, cevap bekliyor gibi, sıkıntılı bakıyordu onlara. Yüzü sertleşiyordu ama şöyle diyor gibi bir ifade belirliyordu yüzünde: "Alay edin bakalım benimle..."

Arkadaşları soruyorlardı ona:

"Bahşiş mi istiyorsun?"

Mahsus, uzun uzun para arıyorlardı ceplerinde ve tek kapık çıkarmıyorlardı.

Bir gün sordum Foma'ya:

"Manastıra gitmeyi düşünürken nasıl oldu da meyhaneye uşak oldun?"

"Manastıra gitmek niyetinde değildim, meyhaneye de... Kısa bir süre için girdim buraya..."

Dört yıl sonra Tsaritsino'da gördüm onu; hâlâ bir meyhanede ayak işlerine bakıyordu. Daha sonra bir gazetede, Foma Tuçkov'un kapısını kırarak girdiği bir evde hırsızlık yapma suçundan mahkûm edildiğini okudum.

Beni en çok şaşırtan, Pyotr'un grubunun en iyi işçisi taşçı Ardalon'un hikâyesi oldu. Kırk yaşlarında bu siyah sakallı, şen şakrak köylü için de aynı şeyi düşünüyordum: Neden o değil de, Pyotr'du patron? Çok seyrek votka içiyordu, hiçbir zaman da sarhoş oluncaya kadar içmiyordu. İşinin de ustasıydı, severek çalışıyordu, tuğlalar elinde kırmızı güvercinler gibi uçuşurdu. Grupta hastalıklı, şişko Pyotr onun yanında gereksiz biri gibi dururdu.

İşiyle ilgili şöyle derdi:

"İnsanlara taş evler yapıyorum, kendime tahta tabut..."

Tuğlaları yerine heyecanla koyarken haykırırdı Ardalon:

"Ah be, çalışın çocuklar, Tanrı aşkına çalışın!"

Ve herkese, gelecek ilkbaharda Tomsk'a gideceğini, eniştesinin orada büyük bir iş aldığını, kilise inşaatı yaptığını, onu yanına çağırdığını söylüyordu.

"Kararımı verdim, kilise inşaatında çalışmak sevdiğim bir iştir," diyor, bana da teklif ediyordu: "Hadi sen de benimle gel, birlikte gidelim! Sibiry'a da okuma yazması olan rahat eder, kardeşim, orada önemli bir insan olur, havasından geçilmez..."

Kabul ediyordum önerisini, Ardalon heyecanla haykırıyordu:

"İşte bu! Şaka değil bu, çalışmak..."

Pyotr ile Grigori'ye büyüklerin çocuklara davrandıkları gibi iyi niyetli, şakacı

davranıyordu, Osip'e ise şöyle diyordu:

“Övünmeye bayılıyorlar, kâğıt oynuyorlarmış gibi, birbirlerine böbürleniyorlar. Bende şu kadar maça var... öteki, sen bendeki kozlara bak...”

Osip pek önemsemeden, “Başkası nasıl olur?” diyordu. “Övünmek insanın doğasında vardır, kızlar bile göğüslerini öne çıkararak yürürler...”

Ardalon bir türlü yatışmıyordu.

“Hepsi... Oh, evet, hepsi... Tanrım... Böylece para kazanıyorlar!”

“Ama Grigori kazanamıyor...”

“Ben kendimden söz ediyorum. Başımı alıp ormana, çöle gitsem... Eh, bıktım buralardan, ilkbaharda Sibiryaya'ya gideceğim...”

İşçiler Ardalon'u kıskanıyorlardı.

“Bizde öyle enişte ne gezer!” diyorlardı. “Yoksa biz de Sibiryaya'da alırdık soluğu...”

Ve bir gün ortadan kayboldu Ardalon. Pazar günü iş yerinden çıktı gitti ve üç gün haber alan olmadı ondan.

Herkes endişeyle soruyordu birbirine:

“Belki biri öldürmüştür onu?”

“Suya girmiş, boğulmuştur?”

Ama sonunda Yefimuşka geldi, pek üzgündü.

“Ardalon dağıttı, kendini içkiye verdi!”

Pyotr inanmadı, haykırdı:

“Yalan söylüyorsun!”

“Evet, dağıttı ve kendini içkiye verdi. Düpedüz, içten içten yanan bir samanlık gibi... Sevdiği kadın ölmüş gibi içiyor...”

“Yalnız kaldı demek! Şu anda nerede?”

Pyotr öfkeyle, Ardalon'u kurtarmaya koştu ama Ardalon dövmüş, kovmuş onu yanından...

O zaman Osip dudaklarını kuvvetlice sıktı, ellerini ceplerine iyice sokup, “Ben gidip öğreneceğim neden böyle yaptığını,” dedi. “İyi bir insandır...”

Ben de takıldım peşine. Yolda, Osip şöyle diyordu:

“Fena adam değildir, uslu uslu geçirir günlerini ama sonra bakarsın, birden dikmiş kuyruğunu, deli danalar gibi koşturuyor. Bak, Maksimıç, öğren bunları...”

“Kunavino köyünün en ucuz eğlence” evlerinden birine gittik; hırsız suratlı bir kocakarı karşıladı bizi. Osip fısıldayarak bir şeyler konuştu onunla, kadın bizi karanlık, ahır gibi pis, küçük, boş bir odaya götürdü. Ranzada şişko, iriyarı bir kadın sere serpe yatıyordu. Kocakarı yumruğuyla böğründen dürttü onu, “Kalk!” dedi. “Hey, gebeş kurbağa, kalk!”

Kadın korkuyla sıçradı, avuç içleriyle yüzünü ovuşturarak sordu:

“Kimdir bu? Aman Tanrım! Ne oldu?”

Osip sert bir tavırla, “Sivil polisiz,” dedi.

Kadın bağırarak kalkıp kaçtı, gözden kayboldu; Osip kadının arkasından tükürüp bana döndü, açıklama yaptı:

“Şeytan'dan çok polisten korkar bunlar...”

Kocakarı duvardaki küçük aynayı alıp duvar kâğıdının küçük bir bölümünü kaldırdı.

“Bakın, bu mu?”

Osip tahta bölmedeki delikten baktı.

“Evet, ta kendisi! Kızı çıkar oradan...”

Delikten ben de baktım: Orası da bizim bulunduğumuz oda gibi, köpek kulübesinden farksız, daracık bir odaydı. Perdeleri sıkı sıkı kapalı pencerenin önünde teneke bir lamba yanıyordu. Lambanın hemen yanında şaşşı, çıplak bir Tatar kadın elindeki iğneyle entarisini daraltıyordu. Kadının arkasında, yatağın iki yastığı üzerinde Ardalon’un şişmiş yüzü vardı, siyah sakalı yastıkların kenarından sarkmıştı. Tatar kadın birden ürperdi, entarisini omuzlarına attı, yatağın yanından geçip bir anda bizim yanımıza geldi.

Osip baktı ona, tekrar tükürdü.

“Tüh, utanmaz arlanmaz!” dedi.

Kadın gülererek karşılık verdi ona:

“Ne diyorsun sen, bunak ihtiyar?”

Osip de güldü, tehdit eder gibi parmağını salladı.

Tatar kadının odasına geçtik, ihtiyar yatağa, Ardalon’un ayak ucuna oturdu, uzun süre ayıltmaya çalıştı onu. Ardalon homurdanıyordu:

“Pekâlâ, tamam, tamam... biraz dur, gideceğiz...”

Sonunda uyandı Ardalon, tuhaf tuhaf baktı Osip’in yüzüne, benim yüzüme, kıpkırmızı gözlerini kapayıp böğürdü:

“Tamam, tamam!..”

Osip gayet sakin, sitem etmeden, ama neşesiz, “Nedir senin bu halin?” dedi.

Ardalon hırıldayarak, öksürerek karşılık verdi:

“Eğlendim...”

“Nasıl?”

“Böyle işte...”

“İyi mi ettin?”

Ardalon yarım votka şişesini aldı masadan, dikip içmeye başladı. Sonra Osip’e uzattı şişeyi.

“İçecek misin? Buralarda bir yerde meze de olacaktı...”

İhtiyar içkiden bir yudum aldı, yuttu, yüzünü buruşturdu, bir parça ekmeği dikkatle çiğnemeye başladı; iyice ayılamamış Ardalon bu arada uyuşuk, konuşuyordu:

“Gördüğün gibi, bir Tatar kadına takıldım. Hep Yefimuşka’nın yüzünden. Tatar kadının çok genç, Kasimovlu, kimsesiz olduğunu, panayıra gelmeyi düşündüğünü söyledi...”

Bölmenin öteki yanında neşeli, kırık dökük bir Rusçayla sesleniyorlardı:

“Tatar kadın çok güzel! Piliç gibi! Kov gitsin o adamı, senin baban değil o...”

Ardalon gözlerini duvara dikip “İşte o!” dedi.

Osip, “Gördüm onu,” dedi.

Ardalon bana döndü:

“Gördüğün gibi, ben buyum işte, kardeş...”

Osip’in Ardalon’a sitem edeceğini, ona akıl vermeye başlayacağını, Ardalon’un da çok üzülüp pişman olduğunu söyleyeceğini umuyordum. Ama öyle bir şey olmadı. Yan yana, omuz omuza oturdular, kısa cümlelerle sakin sakin konuşmaya başladılar. Onları bu

iğrenç, köpek yuvası gibi daracık odada görmek derinden üzmüştü beni. Tatar kadın bölmedeki delikten komik şeyler söylüyordu; ama Osip'le Ardalon duymuyorlardı onu. Osip masadan kurutulmuş bir balık aldı, onunla çizmesine vurduktan sonra derisini dikkatle soyarken sordu:

“Paranın hepsi gitti mi?”

“Petruha'ya götürür beni...”

“Bana bak, aklını başına toplayacak mısın sen? Tomsk'a gidecek misin?..”

“Tomsk'a da gidebilirim...”

“Yoksa vazgeçtin mi oraya gitmekten?”

“Belki işe başkalarını almışlardır.”

“Nasıl yani?”

“Kız kardeşim, eniştem...”

“Evet?”

“Tanıdığım insanların emrine girmeyi sevmem ben...”

“İş her yerde iştir.”

“Öyle...”

Öylesine dostça, ciddi konuşuyorlardı ki, sonunda Tatar kadın kızdırmaktan vazgeçti onları; odaya girdi, çiviye asılı giysisini sessizce alıp çıktı.

“Kadın gençmiş,” dedi Osip.

Ardalon baktı onun yüzüne, pek üzgün, mırıldandı:

“Bütün kabahat Yefimuşka'da. Kadınlardan başka düşündüğü bir şey yok... Tatar da neşeliydi, hep şakalar yapıyordu...”

Osip uyardı onu:

“Anlaşıldı, kopamayacaksın sen buradan...”

Çiroz balığı yedikten sonra vedalaşıp çıktı.

Panayıra dönüş yolunda sordum Osip'e:

“Neden gittin oraya?”

“Ne durumda olduğunu görmek için. Tanıdığım bir insan. Böyle çok olaya tanık olmuşumdur.” Daha önce söylediğini tekrar etti: “Güzel güzel yaşayıp giderken birden dağıtıyorlar. Bunun için votkadan uzak durmak gerekir!”

Ama bir dakika sonra ekledi:

“Onsuz da hayat çok sıkıcı ya...”

“Votkasız mı?”

“Evet! İçtiğin zaman kendini başka bir dünyadaymışsın gibi hissediyorsun...”

Ardalon kopamadı. Birkaç gün sonra işe geldi ama çok geçmeden gene kayboldu. İlkbaharda baldırı çıplaklar arasında gördüm onu. Bir koyda mavnaların buzlarını kırıyordu. Karşılaştığımızıza ikimiz de sevindik, meyhaneye gidip birlikte çay içtik. Çaylarımızı içerken övünüyordu:

“Hatırlıyorsun değil mi, ha? Ne iyi bir işçiydim. Ne yalan söyleyeyim, mesleğimin bir numarasıyım! Yüz kişinin kazandığının çoğunu kazanabilirdim...”

“Ama kazanmadın.”

Mağrur bir tavırla yükseltti sesini:

“Kazanmak mı! Tükürmüşüm kazanmaya!”

Pek rahat, elini kolunu sallayarak konuşuyordu, meyhanede herkes onun ateşli konuşmasını dinliyordu.

“Sakin hırsız Petruha’nın iş için ne dediğini hatırlıyor musun? İnsanlara taş evler yapıyorum, kendime tahta tabut. İş dediğin bu işte!”

“Petruha hasta, ölmekten korkuyor,” dedim.

Ama Ardalon bağırmaya başladı:

“Ben de hastayım, sanırım yerinde değil benim ruhum!”

Tatillerde sık sık kentten, baldırı çıplakların barındığı “Milyonerler” Sokağı’na iniyordum. Ardalon’un orada “altın ordu”su içinde nasıl hızla yükseldiğini gözlemliyordum. Daha bir yıl önce neşeli, ciddi bir insan olan Ardalon şimdi bağırıp çağıran, huysuz biri olmuştu. Pek havalı yürüyor, insanlara, herkesi tartışmaya, kavgaya davet eder gibi yukarıdan bakıyor, sürekli kendini övüyordu:

“Buradaki durumumu görüyor musun? Bir çeşit ataman gibiyim burada!”

Çalışarak kazandığı paraları hiç acımadan, baldırı çıplakları beslemeye harcıyor, kavgalarda her zaman zayıfın yanında oluyor, sık sık şöyle diyordu:

“Doğru değil sizin bu yaptığınız, çocuklar! Doğru olmalısınız!”

Ona, “Doğru” diye isim de takmışlardı.

Sokağın pislik içindeki eski, taş bir binasına yığılmış bu insanları büyük bir dikkatle, ısrarla izliyordum. Hepsi hayattan kopmuş insanlardı; ama görünüşte, kendilerine özgü, patronlara bağımlı olmayan ve neşeli bir hayat biçimi oluşturmuşlardı. Bu gamsız, mert insanlar bana dedemin, kolayca haydut olabilen, inzivaya çekilebilen yedekçilerin hikâyelerini hatırlatıyordu. İşleri olmadığı zamanlar mavnalardan, gemilerden ufak tefek bir şeyler çalmaktan kaçınmıyorlardı ama ben yadırgamıyordum bunu; eski bir kaftanın renksiz iplikle dikildiği gibi, hayatın tümünün de hırsızlıkla dikildiğinin farkındaydım. Ayrıca, bu insanların kimi zaman, sığ sularda gemilere yük taşıyan küçük teknelerde, yangınlarda, buzlar çözülmeye başladığında büyük bir heyecanla, güçlerini esirgmeden canla başla çalıştıklarını da biliyordum. Hem sonra, öteki insanlardan daha eğlenceli bir hayatları da vardı.

Ama Ardalon’la dost olduğumu fark edince Osip bir baba gibi uyardı beni:

“Ne o, canım benim, zavallı çocuğum, bakıyorum Milyonerler Sokağı’na pek sık gidip geliyorsun... Dikkat et, başına bir bela alma...”

Dilim döndüğünce, bu insanları sevdiğimi, çalışmadan, neşeli günler geçirdiklerini anlatmaya çalışıyordum ona.

Gülümseyerek kesti sözümü:

“Gökyüzünde dolaşan kuşlar gibi... Tembel oldukları, kafaları çalışmadığı için öyle yaşıyorlar; iş onlar için sıkıntıdır...”

“Peki ama iş dediğin nedir ki? Şöyle derler: Dürüst emek taş bir ev bile kazandırmaz sana!”

Böyle söylemek çok kolaydı benim için. Çok sık duyuyordum bu sözü ve doğru olduğunu düşünüyordum.

Ama Osip kızdı bana, bağırды:

“Kim söylüyor bunu? Tembeller ve aptallar... Sen dinlememelisin onları, yavrucuğum! Sakın ha! Böyle şeyleri içten pazarlıklı insanlar, işsiz güçsüzler söyler; sen önce büyü,

sonra yüksel! Kusura bakma ama bu yaptığını patrona söyleyeceğim!"

Söyledi de. Patron onun yanında şöyle dedi bana:

"Peşkov, Milyonerler Sokağı'na bir daha gitmeyeceksin! Orada hırsızlar, sokak kadınları var, oranın sonu hapishane ya da hastanedir. Gittiğini duymayacağım!"

Milyonerler Sokağı'na gizliden gitmeye başlamıştım ama bir süre sonra orayı bırakmak zorunda kaldım.

Bir gün, oradakilerin avluda geceleri geçirdikleri yerlerden biri olan ambarın çatısında Ardalon ve onun arkadaşı Robenok'la oturuyorduk; Robenok, Don boyundan Moskova'ya kadar nasıl yürüyerek gittiğini eğlenceli bir biçimde anlatıyordu bize. Robenok madalyalı istihkâm süvarisi topal bir erdi. Türklerle savaşta dizi parçalanmıştı. Kısa boylu, tıknazdı, kolları çok güçlüydü ama bu gücünün bir yararı yoktu ona; çünkü topal olduğu için bir işte çalışmıyordu. Bir hastalıktan ötürü saçları, sakalları da dökülmüştü, başı gerçekten, yeni doğmuş bir çocuğun başını andırıyordu.

Açık yeşil gözleri arada parlayarak anlatıyordu:

"Evet, işte Serpuhov'daydım; papazevinin önündeki küçük bahçede oturuyordu; 'Peder, Türklerle savaşırken sakatlanmış bir kahramana yiyecek bir şey ver...'"

Ardalon başını sallayarak, "Neyse, uydur, uydur..." diyordu.

Robenok gücenip soruyordu:

"Neden uydurayım? Yalan değil söylediğim."

Benim arkadaşım ise öğüt verir gibi mırıldanıyordu:

"Yalancının tekisin sen! Bekçi olarak bir yere girmeye çalışmak yerine –sakatları bekçi olarak işe alıyorlar– sen boş boş dolaşıyor, yalan yanlış şeyler anlatıyorsun..."

"Öyle ama ben gülmek, insanları neşelendirmek için yalan söylüyorum..."

"Sen önce kendine gülmelisin..."

Karanlık, havalar kuru, güneşli olsa da, çamur içinde avluya bir kadın çıktı, elindeki bez parçasını sallayarak bağırmaya başladı:

"Eteklik alan var mı? Hey, dostlar..."

Evlerin daracık kapılarından kadınlar çıktı, eteklik satan kadının çevresini sardı; o anda tanıdım kadını, çamaşırcı kadın Natalya'ydı. Çatıdan aşağı atladım ama Natalya etekliği ilk çıkan müşteriye vermiş, yavaş adımlarla kapıya yürüyordu.

Avlu kapısında yetiştim ona. Sevinçle selam verdim.

"Merhabalar!"

Natalya, "Merhabanın arkasından ne diyeceksin?" diye sordu.

Ama bana yandan şöyle bir bakınca birden durdu, öfkeyle haykırdı:

"Aman Tanrım! Senin ne işin var burada?.."

Onun korkulu haykırışı dokundu bana, ne diyeceğimi bilemedim. Beni böyle bir yerde görmüş olduğu için üzüldüğünü anlamıştım: Zeki yüzüne korku ve şaşkınlık öylesine açıkça yansımıştı... Hemen anlattım ona, bu sokakta olmadığımı, arada sırada buraya bakmaya geldiğimi söyledim.

Alayla, öfkeyle, haykırdı:

"Bakmaya mı geliyorsun?! Baktığın yerin nasıl bir yer olduğunu biliyor musun? Burada kimin elinin kimin cebinde olduğu belli değildir."

Yüzü buruşmuştu, gözlerinin altında morluklar vardı, dudakları sarkmıştı.

Meyhanenin önünde durup şöyle dedi:

“Gel, çay ısmarlayayım sana! Üstün başın düzgün, temiz, buradakilere benzemiyorsun ama nedense inanamıyorum sana...”

Ama meyhanede inanır gibi oldu bana ve çay koyarken, canı sıkkın, bir saat önce uyandığını, hâlâ çay içmediğini, bir şey yemediğini anlatmaya başladı.

“Dün akşam yatağa girerken küfeliktim; nerede, kiminle içtiğimi hatırlamıyorum.”

Acımıştı ona. Kızının nerede olduğunu sormaya çekiniyordum. Sıcak çaydan sonra votka içince, bu sokağın kadınları gibi bildik heyecanlı, kaba konuşmaya başladı. Ama ona kızını sorduğumda birden topladı kendini, sesini yükseltti:

“Kızımdan sana ne? Hayır, canım, kızımınla işin olamaz senin, hayır!”

Biraz daha içince anlatmaya başladı:

“Kızım bana uzak. Kimim ben? Bir çamaşırcı parçası. Onun annesi olabilir miyim? Okumuş, bilgili bir kızdır o! Evet, kardeşim, öyle! Ve beni terk edip kız arkadaşının, sözde öğretmen bir kız arkadaşının yanına gitti...”

Bir an sustuktan sonra sordu:

“Öyle işte! Çamaşırcı bir kadına ihtiyacın var mı? Peki, sokak kadınına?”

Onun “sokak kadını” olduğunu hemen anlamıştım zaten. Başka tür kadın yoktu bu sokaktakilerin arasında. Ama bunu Natalya kendi söyleyince, beni bu itirafıyla yakmış gibi oldu; utancımın, ona duyduğum acıdan gözlerim yaşardı. Oysa bir süre önce ne yürekli, kendine güvenen, zeki bir kadındı!

Yüzüme bakıp göğüs geçirerek, “Evet, sen hemen git buradan!” dedi. “Yalvarıyorum sana, tavsiye de ediyorum, git buradan, buraya bir daha gelme, yoksa yazık olur sana!”

Sonra, masanın üzerine eğilip parmağıyla tepsiye bir şey çizerken, sakın, kendi kendine konuşuyormuş gibi, tane tane şöyle dedi:

“Sana tavsiyem ve senden dileğim bu işte! Öz kızım dinlemedi beni. ‘Öz anneni bırakıp gidemezsin!’ diye bağırdım ona. Tamam mı? Ama hayrettir, Kazan’a gideceğini, hemşire olacağını söyledi. Peki, güzel... güzel... Ama ben ne olacağım? Ben de böyle oldum işte... Başka ne yapabilirdim?.. Gelen geçenin koynuna girdim...”

Susup uzun süre, dudaklarını sessizce kıpırdatarak bir şeyler düşündü. Yanında beni unutmuş gibiydi. Dudaklarının köşeleri sarktı, ağzı orak gibi büküldü; dudaklarının titremesine, kırışıklıklarının sessizce bir şeyler söylemesine bakmak çok acıydı. Yüzünde çocuksu, gücenik bir ifade vardı. Başörtüsünün altından bir tutam saç küçük kulağının arkasından dolanıp yanağına düşmüştü. Soğumuş çayının bardağına gözyaşı damlıyordu. Bunu fark edince bardağı öteye itti, gözlerini sıkı sıkı kapadı, iki damla daha aktı gözlerinden, yüzünü mendiliyle sildi.

Daha fazla oturamadım yanında, usulca kalktım.

“Hoşça kalın!”

Bana bakmadan elini savurup –o anda yanında kimin olduğunu bilmiyor olmalıydı– mırıldandı:

“Hı? Git, cehennem dibine kadar yolun var!”

Avluya, Ardalon’un yanına döndüm, benimle yengeç yakalamaya gitmek istiyordu, bense Natalya’yı anlatmak istiyordum ona. Ama o da Robenok da yoklardı. Karmakarışık avluda onları ararken sokakta, orada alışılmış olan skandal bir gürültü koptu.

Sokağa çıkınca Natalya ile burun buruna geldim. Bir eliyle kan içinde yüzünü başörtüsüyle silmeye, öteki eliyle saçlarını toplamaya çalışarak hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Arkasında da Ardalon ile Robenok vardı.

“Bir daha patlat suratına!” diyordu Robenok.

Ardalon yetişip bir yumruk vurdu kadına; kadın ona döndü, yüzü korkunçtu, gözleri nefretle parlıyordu.

“Vur, hadi vur!” diye haykırdı.

Ardalon’un koluna yapıştım, şaşırılmış gibi baktı bana.

“Ne yapıyorsun?”

Ancak şöyle diyebildim:

“Dokunma ona!”

Ardalon bir kahkaha attı.

“Sevgilin mi yoksa? Ay Natalyacık, bulmuşsun kendine göre birini...”

Robenok karnını tutarak kahkahalar atmaya başlamıştı. Uzun süre alay ettiler benimle... Dayanılmaz bir şeydi bu! Ama onlar benimle uğraşırken Natalya gitmişti. Sonunda dayanamadım, Robenok’un göğsüne bir kafa atıp devirdim onu ve kaçtım.

O günden sonra uzun süre uğramadım Milyonerler Sokağı’na ama Ardalon’u bir kez daha gördüm, salda karşılaştım onunla. Sevindi beni gördüğüne.

“Nereye kayboldun?” diye sordu.

Natalya’ya vurduğu için ondan ne kadar tiksindiğimi söyleyince Ardalon çok kötü küfretti bana, gülerek, “Ciddi misin?” diye sordu. “Şaka olsun diye kızdırmak istemiştik seni! Hem, bir sokak kadını dövmezsin de ne yaparsın? Kadınları döversin, hele sokak kadınıysa daha çok... Hepsi bir şakaydı o yaptığımızın! Yumruğun doğru bir şey olmadığını bilen bir insanım ben!”

“Peki, o kadına ne dersi vermeye çalışıyordun? Sen neyinle ondan daha iyisin?..

Ardalon omuzlarımdan kucakladı beni, silkeleyip şakayla, şöyle dedi:

“Bizim çirkinliğimiz de bu zaten! Kimse kimseden daha iyi değil... Ben her şeyin farkındayım, kardeşim, dıştan da, içten de hepimiz aynıyız! O kadar cahil değilim...”

Hafif sarhoştı, neşesi yerindeydi; iyi niyetli bir öğretmenin laf anlamaz bir öğrencisine baktığı gibi sevecen bakıyordu yüzüme...

Pavel Odintsov’la birkaç kez karşılaştım. Çok daha heyecanlı, şık giyimliydi, yukarıdan bakarak konuşuyordu benimle, sitem ediyordu bana:

“Hangi işe girersen gir, sonu kötü olur!.. Köylüler böyle oluyor işte...”

Atölyedeki olaylardan üzülerek söz etti bana:

Jiharev hâlâ o inekle düşüp kalkıyor; Sitanov efkârlı, artık çok içiyor. Gogolev’i kurtlar parçaladı; bayram için evine gitmişti, sarhoşken kurtlar yedi onu!

Pavel kahkahalarla gülerek espri yaptı:

“Yiyince hayvanlar da sarhoş olmuş! Neşelenmişler, ormanda eğitilmiş köpekler gibi arka ayakları üzerinde dolaşmaya başlamışlar, bir gün uluyup durduktan sonra hepsi gebermiş!..”

Onu dinlerken ben de gülüyordum, öte yandan, atölyeye artık çok uzak olduğumu da hissediyordum. Biraz hüznülendiriyordu bu beni.

Kışın panayırda hemen hiç iş yoktu. Önceleri olduğu gibi, ufak tefek birçok işimi eve getiriyordum: Bu işler bütün günümü alıyordu, ama akşamları serbesttim. Ev sahiplerine Moskova Dergisi'nden, Niva'dan gene yüksek sesle, hiç hoşlanmadığım şeyler okuyordum. Geceleri de güzel kitaplar okumakla, şiirler yazmayı denemekle geçiriyordum.

Kadınların ayine kiliseye gittikleri, patronun hasta olduğu için evde kaldığı bir gece sordu bana patron:

“Viktor'un gülererek söylediğine göre, şiirler yazıyormuşsun, Peşkov, öyle mi? Hadi oku bana yazdıklarından birkaçını!”

İsteğini geri çevirmek olmazdı, birkaç şiir okudum ona; hoşlanmadığı belliydi ama gene de, ‘Devam et, devam et!’ dedi. İleride bir Puşkin olabilirsin. Puşkin'i okudun mu hiç?”

Ev cinini mi toprağa veriyorlar,
Cadı karısını mı kocaya?

“O zamanlar her evin bir cini olduğuna inanıyorlardı, oysa Puşkin inanmıyordu, bu şiiriyle dalga geçiyordu ev cinleriyle!” Dalgın bir tavırla, sözü uzatarak devam etti patron: “Ev-et, kardeşim, senin okula gitmen gerekiyordu, geç kaldın! Nasıl bir hayatın olacak, Tanrı bilir... Şiirlerini yazdığın defterini de iyi sakla, yoksa bizim kadınlar görürlerse alay ederler seninle... İnsanı incitmek haz verir onlara...”

Bir süredir patron pek bir durgun, dalgındı, hep endişeli bakınıyordu çevresine, kapı zili korkutuyordu onu. Bazen küçük bir şeye sinirleniyor, evde herkese bağırmaya başlıyor, çıkıp gidiyor, gece geç vakit sarhoş dönüyordu... Hayatında, kendisinden başka hiç kimsenin bilmediği önemli bir değişiklik olduğunu, yüreğini parçaladığını, kendine güvenini, yaşama isteğini yitirdiğini, artık yaşamayı bir alışkanlık olarak sürdürdüğünü hissediyordum.

Tatillerde yemekten sonra çıkıyordum evden, saat dokuzaya kadar dolaşıyordum. Akşam Yamskaya Sokağı'nda bir meyhanede oturuyordum. Meyhanenin şişman, sürekli terleyen sahibi şarkı dinlemeyi çok seviyordu; hemen her kilisenin korosundan şarkıcılar bunu bildikleri için onun meyhanede toplanıyorlardı; şarkı söylemelerine karşılık meyhanenin sahibi de onlara votka, bira, çay ikram ediyordu. Şarkıcı milleti sarhoş ve pek ilginç olmayan insanlardı. İsteksiz, sırf bir şeyler içmek için şarkı söylüyorlardı. Söyledikleri şarkılar da hemen her zaman kilise şarkılarıydı. Dindar sarhoşlar kilise şarkılarının aşevlerinde, meyhanelerde söylenmesinin uygun olmadığını düşündükleri için, meyhaneci şarkıcıları kendi odasına davet ediyordu, böylece ben onların söyledikleri şarkıları kapı aralığından dinlemek zorunda kalıyordum. Ama meyhanede çoğu zaman köylüler, atölyelerde çalışanlar da şarkı söylüyorlardı. Meyhaneci kentte özellikle arayıp buluyordu onları; iyi şarkı söyleyenleri pazara gelen köylülere soruyordu, meyhaneye davet ediyordu onları.

Şarkıcı her zaman tezgâhın önünde, sandalyede, votka varilinin altında oturuyordu.

Öyle ki, başı fiçinin yuvarlak çerçevesindeymiş gibi görünüyordu.

En güzel şarkı söyleyen sıska, buruşuk yüzlü, ezik duruşlu, sarı saçları dağınık saraç Kleşçov'du. Söylediği şarkılar her zaman çok güzeldi. Şarkı söylerken küçücük burnu ölü birinin burnu gibi parlıyor, ufacık, uykulu gözleri kıpırtısız duruyordu.

Arada bir gözlerini kapıyor, alnını fiçiya dayıyor, göğsünü öne çıkarıp herkesi etkileyen tenor sesiyle şarkı söylemeyi sürdürüyordu:

Ah, güzelim tarlaya indi duman,
Uzaklara giden yolu kapadı...

O zaman doğruluyor, karnını tezgâha dayayıp arkaya doğru eğiliyor, yüzünü tavana kaldırıp duygulu, devam ediyordu:

Ah, ne-re-ye, nereye gideceğim,
O geniş yolu nerede bulacağım?

Sesi pek güçlü değildi ama hiç kısılmıyordu. Meyhanenin gürültülü ortamını gümüş tellerle dikiyordu; hüzünlü sözcükler, inleyişler, haykırışlar herkesi kendine bağlıyordu; sarhoşlar bile şaşırtıcı derecede ciddileşiyorlardı, ağızlarını açıp bir şey söylemeden önlerine, masalarına bakıyorlardı. Benim ise, güzel müziğin bende her zaman uyandırdığı güçlü duyguyla yüreğim parçalanıyordu, ruhumun derinliklerini çok hoş bir büyüyle sarsıyordu.

Kilisede olduğu gibi, tüm sesler kesiliyordu, şarkıcı ise o anda iyi yürekli bir papaz oluyordu... Vaaz vermiyordu, ama gerçekten de, insanoğlunun mutluluğu için yürekten dua ediyordu, insanoğlunun kötü yaşam biçimini yüksek sesle düşünüyordu. Sakallı insanlar her yandan bakıyorlardı ona; vahşi yüzlerinde çocuksu gözleri kırpışıyor, dalgın; kimi zaman biri göğüs geçiriyor, şarkının üstün gücünü bu çok daha iyi yansıtıyordu. Böyle anlarda her zaman insanların düzmece, uydurma bir hayat yaşadıklarını, gerçek hayatın işte bu olduğunu düşünüyordum...

Ablak yüzlü tezgâhtar kadın Lisuha bir köşede oturuyordu. Şişman, rezil bir sokak kadınıydı Lisuha; başını yağ bağlamış omuzlarının arasına çekip ağlıyordu, hayâsız gözlerinden yaşlar damla damla akıyordu. Biraz ötesinde, kiliseden kovulmuş bir zangoca benzeyen, sakalları çıkmış, bas sesli çocuk, pek kederli Mitropolski masanın üzerine çökmüş, önündeki votka kadehine bakıyor, kadehi alıyor, ağzına götürüyor –ama nedense içmeden– dikkatle, sessizce tekrar masaya bırakıyordu.

Meyhanede herkes, kendileri için çok değerli, çok yakın olan, çoktan unuttukları bir şeyi dinliyorlarmış gibi kıpırdamadan dinliyorlardı.

Kleşçov şarkıyı bitirip sandalyeye oturunca meyhaneci ona bir bardak içki veriyor, pek memnun, gülümseyerek şöyle diyordu:

“Evet, çok güzeldi! Ne var ki, şarkı söylemen anlatman kadar güzel değil... Ama, doğrusunu istersen, şarkı söylemene de laf yok! Kimse aksini söyleyemez...”

Kleşçov acele etmeden içiyordu votkayı, dikkatlice öksürüp alçak sesle, sakın, mırıldanıyordu:

“Sesi olan herkes şarkı söyleyebilir, ama şarkının ruhunu yansıtmak... bu yalnızca bana

verilmiş bir yetenektir!”

“Hadi, o kadar da övme kendini bakalım!”

Şarkıcı gene öyle sakin, ama çok daha ısrarlı, “Kimseye kendimi övmeme ihtiyacım yok benim,” diyordu.

Meyhanenin sahibi can sıkıntısıyla yükseltiyordu sesini:

“Kendini çok beğeniyorsun sen, Kleşçov!”

“Benden iyisini göremediğim içindir...”

Köşede oturan bas sesli, asık suratlı bir koro şarkıcısı canı sıkkın, bağıriyordu:

“Bu çirkin meleğin söylediği şarkıdan ne anlıyorsunuz, bilmem? Ne zavallı, beyinsiz insanlarsınız!”

Her zaman, herkese karşıydı, önüne gelenle tartışıyordu, herkesi ayıplıyordu; ve bu huyu için hemen her hafta sonu şarkıcılar da, meyhanede bulunanlardan her isteyen, elinden gelen herkes de fena halde dövüyordu onu.

Meyhanenin sahibi seviyordu Kleşçov’u, ama kendisine, tavırlarına dayanamıyor; herkese ondan yakınıyor, saracı küçük düşürmek, onunla alay etmek için fırsat kolluyordu. Meyhanenin müdavimleri de, Kleşçov bile biliyordu bunu.

Şöyle diyordu meyhanenin sahibi:

“Şarkıcı olarak iyi olmasına iyi de, fazla yaygaracı, haddini bildirmek gerekiyor.”

Hak veren müşteriler de oluyordu ona.

“Evet, çok kibirli bir delikanlı!”

Meyhanenin sahibi ısrarla aynı şeyi söylüyordu:

“Neyiyle böbürleniyor ki? Sesi Tanrı vergisi ona, kendi çalışıp kazanmadı ya bu sesi! Hem sonra, o kadar ahım şahım bir sesi de yok!”

Müşteriler hep birlikte doğruluyorlardı onu:

“Haklısın, önemli olan ses değil, yetenektir.”

Bir gün, şarkıcı şarkılarını bitirip gittikten sonra meyhanenin sahibi Lisuha’yı ayartmaya çalışıyordu:

“Bak ne diyeceğim, Mariya Yevdokimovna, Kleşçov’ la biraz oynasın, onu avucunun içine alsın, nasıl olurdu acaba?”

Tezgâhtar kadın güldü.

“Biraz genç olsaydım, olurdu...”

Meyhanenin sahibi heyecanla, yüksek sesle haykırdı:

“Gençleri boş ver! Yap bu işi! Senin etrafında dolaştığını görmek istiyorum!”

Hüzünlendir onu biraz, o zaman şarkılarını daha duygulu söyler belki, ne dersin? Yap bu işi, Yevdokimovna, minnettar olacağım sana, ha?”

Ama Yevdokimovna yapmadı onun dediğini. İriyarı, şişko kadın bakışlarını önüne indirip parmaklarını kadife önlüğünün göğsünde dolaştırarak tekdüze, tembel tavıyla şöyle dedi:

“Bu genç bir kadının yapabileceği bir iştir. Biraz daha genç olsaydım, hadi neyse... Hiç düşünmeden yapardım...”

Meyhanenin sahibi hemen her zaman Kleşçov’u sarhoş etmeye çalışıyordu. Ama Kleşçov iki-üç şarkı söyledikten sonra, söylediği her şarkı için bir bardak içip, yün örgüden kaşkolunu boynuna dikkatlice sarıyor, şapkasını kabarık saçlı başına geçirip gidiyordu.

Meyhanenin sahibi sürekli, Kleşçov'a bir rakip arıyordu; saraç bir şarkı söylüyordu, meyhaneci övmesine övüyordu onu, ama arkasından heyecanla ekliyordu:

“Şu anda bir şarkıcımız daha var! Gösterin kendinizi bakalım!”

Yeni gelen şarkıcı kimi zaman güzel şarkı söylüyordu. Ama Kleşçov'un rakiplerinden hiçbirinin ufak tefek, çirkin yüzlü saraç gibi sade, duygulu söylediğini hatırlamıyorum...

Meyhanenin sahibi biraz da üzgün bir şekilde, “Eh, elbette iyi söylüyor!” diyordu. “Bu işte önemli olan ses, ayrıca ruh da...”

Herkes gülüyordu:

“Hayır! Saraç gibi söyleyenini bulamazsın!”

Kleşçov herkesin yüzüne sarı, kabarık saçlarının altından baktıktan sonra meyhaneciye dönüyor, sakın, kibar bir tavırla mırıldanıyordu:

“Şımartıyorsunuz beni. Benden daha iyisini bulamazsınız, Tanrı vergisidir benim yeteneğim...”

“Hepimizin her şeyi Tanrı vergisidir!”

“İsteddiğiniz kadar çabalayın, benden iyisini bulamayacaksınız...”

Meyhanenin sahibi kızarıp bozuyor, homurdanıyordu:

“Nereden biliyorsun bulamayacağımı? Nereden biliyorsun?..”

Kleşçov diretiyordu:

“Şunu da söyleyeyim size, şarkı söylemek horoz dövüşüne benzemez...”

“Evet, biliyorum! Neyi iddia ediyorsun sen?”

“İddia ettiğim bir şey yok benim, kanıtlamaya çalıştığım şu: Şarkı bir eğlence aracıdır, ama ustalık ister!”

“Doğru! İyisi mi, bir şarkı daha söyle de bakalım...”

Kleşçov öneriyi kabul ediyordu:

“Tamam, her zaman şarkı söylerim ben.”

Dikkatlice öksürdükten sonra şarkıya başlıyordu.

Ve tüm boş şeyler; sözcüklerin, niyetlerin tüm saçmalığı; meyhanelere özgü tüm adilikler, hepsi bir mucizeyle bir anda yok oluyordu; bambaşka, düşünce yüklü, temiz, sevgi ve hüznün dolu bir yaşamın havası esiyordu meyhanenin içinde.

İmreniyordum bu adama, yeteneğini, insanlar üzerindeki hâkimiyetini çok kıskanıyordum; olağanüstü yararlanıyordu bu hâkimiyetinden! Tanışmak istiyordum bu saraçla, onunla bir şeyleri uzun uzun konuşmak istiyordum; ama yanına gitmeye cesaret edemiyordum... Kleşçov beyaza çalan gözleriyle herkese, karşısında kimseyi görmüyormuş gibi çok tuhaf bakıyordu. Ayrıca, onu sevmeme engel olan, hoşlanmadığım bir şey vardı onda. Ama bu adamı yalnızca şarkı söylerken sevmek istemiyordum. Başına şapkasını bir ihtiyar gibi geçirmesi, herkesin tersine, kırmızı yün atkısını boynuna bağlayışını görmek tuhafıma gidiyordu.

Atkısı için şöyle diyordu:

“Sevgilim ördü bana bu atkıyı, çok hoş bir kızdır...”

Şarkı söylemediği zamanlar şişiniyor, donmuş, ölü gibi burnunu parmağıyla yokluyor; kendisine sorulan sorulara tek sözcükle, isteksiz cevaplar veriyordu. Bir gün yanına oturup ona bir şey sorduğumda, bana bakmadan cevap vermişti:

“Rahat bırak beni, delikanlı!”

Çok daha fazla, bas sesli Mitropolski'den hoşlanıyordum. Meyhaneye girdiğinde, ağır bir şey taşıyormuş gibi köşeye yürüyor, sandalyeyi ayağıyla itip oturuyor, dirseklerini masaya dayıyor, kocaman, kabarık başını avucuna dayıyordu. Sessizce iki-üç kadeh içtikten sonra boğuk boğuk öksürüyordu. Herkes ürperip dönüyor, ona bakıyordu. O çenesi avucunda, meydan okurcasına bakıyordu herkese. Tarak yüzü görmemiş kabarık saçları şiş, esmer yüzüne vahşi bir biçimde düşüyordu.

Birden gürlüyordu:

“Ne bakıyorsunuz?”

Bazen cevap veriyorlardı ona:

“Şeytan gördük de!”

Bazı akşamlar sessizce içiyor, gene sessizce, ayaklarını yere vura vura, çıkıp gidiyordu. Ama birkaç kez onun peygamber rolü oynayıp insanları suçladığına da tanık olmuşum:

“Tanrım'ın tertemiz bir hizmetkârıyım ben, işlediğiniz günahları İsa'nın gördüğü gibi görüyorum! Lanet olsun Ariilo şehrine! Düzenbazlar, yalancılar mesken tutmuşlar orayı; her türlü kötülük, adilik kol geziyor şehrin iğrenç çamurunda! Aşağılık insanları bir yerden bir yere taşıyan gemilere de lanet olsun! Uyarıyorum sizi, sarhoş, açgözlü, bu dünyanın ayaktakımı insanları! Büyük belalar gelecek başınıza, toprak bile kabul etmeyecek sizi!”

Sesi öylesine gürdü ki, pencere camları bile zangırdıyordu. Dinleyenler çok hoşlanıyorlardı bundan, övüyorlardı onu:

“Tüylü köpek iyi fırçalıyor bizi!”

Onunla tanışmak çok kolaydı. Bunun için ona bir şeyler ısmarlamak yeterliydi. Bir sürahi votka ile bir porsiyon en sevdiği yemek, kırmızı biberli ciğer istiyordu. Bu acı yemek insanın ağzını da, içini de yakıyordu.

Bir gün ona hangi kitapları okumam gerektiğini sormuştum, sert ve ısrarlı bir tavırla, soruyla cevap vermişti bana:

“Neden kitap okuyacaksın?”

Ama mahcup olduğumu görünce yumuşamıştı.

“Süleyman Peygamber'in 'vaiz' kitabını okudun mu?”

“Okudum.”

“Okudun ha! Başka bir şey okumana gerek yok, o yeter sana. Dünyanın bütün hikmeti oradadır; yalnızca kalın kafalı koyunlar anlamazlar onu... başka bir deyişle, hiç kimse anlamıyor... Sen şarkı söylüyor musun?”

“Hayır.”

“Neden? Şarkı söylemelisin. En anlamsız uğraştır şarkı söylemek.”

Yan masadan sordular ona:

“Peki, sen kendin niye söylüyorsun?”

“Evet, işsiz güçsüzün tekiyim ben! Niçin sormuştunuz?”

“Hiç.”

“Yeni bir şey değil bu. Herkes biliyor ki, kafanın içi boş senin. Ve hiçbir zaman da hiçbir şey olmayacak orada. Amin!”

Herkesle de, kuşkusuz, benimle de bu tonda konuşuyordu. Gerçi iki-üç kez içki ve yiyecek ısmarlamamdan sonra bana yumuşak davranmaya başlamıştı. Hatta bir keresinde şaşırmış gibi şöyle bile demişti:

“Sana bakıyorum da, anlayamıyorum: Nesin sen, nasıl birisin ve neden sen? Bununla birlikte, canın cehenneme!”

Kleşçov’a karşı anlaşılabilir bir tutumu vardı: Onu zevkle dinlediği belliydi; bazen tatlı tatlı gülümseyerek dinlediği bile oluyordu. Ama tanışmamıştı onunla ve ondan kaba bir biçimde, küçümseyerek söz ediyordu:

“Odunun tekidir! Soluk almasını biliyor, söylediği şarkıda neden söz edildiğini anlıyor ama gene de bir eşektir!

“Niçin?”

“Doğasından.”

Ayık olduğu zaman konuşmak istiyordum onunla, ama ayıkken her şeye bulanık, efkârlı gözlerle bakarak böğürmekten başka bir şey yaptığı yoktu. Birilerinden, sürekli sarhoş dolaşan bu insanın Kazan Akademisi’nde okuduğunu, mimar olabileceğini duymuştum; ama inanmamıştım buna. Bir gün ona kendimden söz ederken, piskopos Hrisanf’ın adı geçti. Başını sallayarak sordu:

“Hrisanf mı? Tanırım onu. Hatırlıyorum, Kazan’da öğretmenimdi, çok iyiliği olmuştur bana! Hrisanf, Pamva Berinda’nın kitabında çok doğru yazdığı gibi, altın çiçek demektir. Evet, gerçek bir altın çiçektir Hrisanf!”

“Peki, Pamva Berinda kimdir?” diye sordum.

Ama Mitropolski kısa cevap verdi:

“Seni ilgilendirmez.”

O akşam evde defterime şöyle yazdım: “Pamva Berinda’yı kesinlikle okumalısın”. Özellikle bu Berinda’da, beni çok rahatsız eden birçok sorunun cevabını bulacağımı sanıyordum.

Şarkıcı, benimle konuşurken bilmediğim isimlerden söz etmeyi, tuhaf birtakım deyimler kullanmayı çok seviyordu. Bu çok canımı sıkıyordu.

“Hayat akıllı kız Anisya değildir!” diyordu.

“Kimdir bu Anisya?” diye soruyordum.

“Tarihte, çok yararlı bir kız,” diye cevap veriyordu.

Şaşkınlığımı görmekten de hoşlanıyordu.

Kullandığı bu çeşit sözcükler de, akademide okumuş olması da onun çok bilgili biri olduğunu düşünmemeye neden oluyordu; bir şey anlatmak istememesi gururumu çok kırıyordu; açık söylemek gerekirse, anlayamıyordum bunu. Ama belki de ben sormayı beceremiyordum.

Ne var ki, gene de bir şeyler bırakıyordu ruhumda; büyük bir cesaretle kendini peygamber yerine koyup sarhoş öğütler vermesi hoşuma gidiyordu.

Yükseltiyordu sesini:

“Dünya çok pis, leş kokuyor! Kötüler ünlü, büyük; iyiler ise eziliyor. Hesap günü geldiğinde pişman olacaklar ama artık çok geç olacak!”

Onu dinlerken İyi İş’i, öylesine kötü ve kolay mahvolan çamaşırcı kadın zavallı Natalya’yı, iğrenç dedikodularla kuşatılmış Kraliçe Margot’yu hatırlıyordum; hatırlayacağım daha çok şey vardı...

Bu adamla kısa tanışıklığım çok acayip bitti.

İlkbahardakent dışında, kampın yakınlarında gördüm onu. Başını deve gibi sallayarak

tek başına yürüyordu. Yüzü şişmişti.

Kısık bir sesle, “Dolaşıyor musun?” diye sordu. “Birlikte yürüyelim. Ben de dolaşıyorum. Sana bir şey söyleyeyim mi, kardeşim, hastayım ben, evet, hastayım...”

Konuşmadan birkaç adım atmıştık ki, bir çadırın yanında çukurda birini gördük. Adam çukurun dibinde omzunu siperin kenarına dayamış, oturuyordu. Paltosunun bir yanı, onu çıkarmaya çalışıyor da, bunu başaramıyormuş gibi, kulağına kadar kalkıktı.

Şarkıcı durup “Adam sarhoş,” dedi.

Çukurun dibinde oturan adamın elinin altında, taze otların üzerinde büyük bir tabanca vardı, şapkası kendisinden biraz uzaktaydı, hemen yanında da birazı içilmiş, ağzı otların içinde bir votka şişesi vardı. Adam utanıyormuş gibi, yüzünü paltosuyla örtmüştü.

Bir dakika kadar öylece durduk, sonra Mitropolski bacaklarını genişçe açıp, “Vurmuş kendini,” dedi.

O anda, adamın sarhoş değil, ölmüş olduğunu anladım. Ama bu öylesine beklenmedik bir şeydi ki, inanmak gelmedi içimden. Hatırlıyorum, adamın paltosunun altından görünen büyük, düzgün başına, morarmış kulağına bakarken korkmamıştım, ona acımamıştım da, böylesine güzel bir bahar gününde hayatına son verebileceğine inanamıyordum.

Mitropolski, tıraşsız yanaklarını üşüyormuş gibi, avuç içiyle bastırarak ovaladıktan sonra kısık bir sesle, “Orta yaşlıymış,” dedi. “Ya karısı bırakıp gitmiştir onu ya da başkasının parasını yiyip bitirmiştir...”

Mitropolski kente, polise gönderdi beni, kendisi eski paltosuna sarındı, bacaklarını çukurun içine sarkıtıp kenarına oturdu. Polise birinin intihar ettiği haberini verdikten sonra koşarak geri geldim; bu arada Mitropolski, intihar eden adamın şişede bıraktığı votkayı içmişti. Boş şişeyi sallayarak karşıladı beni.

“Onu bu mahvetti işte!” diye böğürdü.

Şişeyi öfkeyle yere vurup paramparça etti.

Hemen arkamdan bir polis memuru geldi, çukura baktı, kasketini çıkardı, kararsız, haç çıkardıktan sonra sordu şarkıcıya:

“Sen kim oluyorsun.”

“Bu seni ilgilendirmez...”

Polis bir an düşündü, çok daha kibar bir tavırla sordu:

“Nasıl oluyor, burada bir ölü var ve siz sarhoşsunuz?”

Şarkıcı eliyle göğsüne vurarak mağrur bir tavırla “Yirmi yıldır sarhoşum ben!” dedi.

Şişedeki votkayı içtiği için onu hapse atacaklarından emindim. Kentten gelenler oldu, pek sert mahalle polisi de faytonuyla geldi, çukura indi, intihar eden adamın paltosunu hafifçe kaldırıp yüzüne baktı.

“Önce kim gördü bunu?”

“Ben,” dedi Mitropolski.

Mahalle polisi baktı ona, pek sinirli, sesini yayarak, “Günaydın, beyefendi,” dedi.

Çukurun başında on-on beş kişi toplanmıştı; sık sık soluyarak heyecanla bakıyorlardı aşağıya. Biri haykırdı:

“Bu bizim sokakta oturan memur, tanıyorum onu!”

Mitropolski, şapkasını çıkarmış, mahalle polisinin karşısında sallanarak dikiliyor,

boğuk bir sesle bağırarak anlaşılmaz bir şeyler söyleyerek tartışıyordu onunla. Sonra polis göğsünden itti onu; Mitropolski sendeledi, yere oturdu. O zaman mahalle polisi hiç acele etmeden, cebinden çıkardığı ipele şarkıcının ellerini arkasına yine hiç acele etmeden, alışık olduğu hareketlerle bağladı. Mahalle polisi daha sonra seyircilere bağırdı:

“Çekilin oradan, dağılın!..”

Yaşlıca bir mahalle polisi daha geldi. Kızarmış gözleri ıslak, yorgunluktan ağzı açıktı. Mitropolski'nin ellerinin arkasına bağlı olduğu ipin ucundan tuttu, sessizce kente doğru götürdü onu.

Ben de kente doğru yürüdüm. Üzgündüm.

“Lanet olsun Ariilo şehrine!..” sözü boğuk boğuk yankılanıyordu kafamın içinde.

Önümde ise dayanılmaz üzücü bir durum vardı: Polis gayet sakin, ipi çıkarmıştı paltosunun cebinden, herkese gözdağı veren peygamber ise kırmızı, kıllı ellerini uysalca arkasına götürmüştü, öylesine alışık, usta bir biçimde çapraz yapıp tutmuştu...

Kısa bir süre sonra peygamberi kentten uzaklaştırdıklarını, nezarete attıklarını öğrendim. Onun arkasından Kleşçov da ortadan kaybolmuştu: İyi bir evlilik yapmış, taşraya gidip orada bir saraç atölyesi açmıştı.

Saraçın şarkılarını patrona öylesine çok övmüştüm ki, bir gün şöyle demişti bana:

“Gidip bir dinlemeliyim onu...”

İşte, patronum küçük masanın başında, kaşlarını hayretle kaldırmış, gözlerini iri iri açmış, oturuyordu karşımda. Meyhaneye giderken yolda alay etmişti benimle, meyhanede ilk dakikalarda da oradaki insanlar, boğucu koku için takılmıştı bana. Saraç şarkı söylemeye başladığında alaylı alaylı gülümsedi, bardağına içki koymaya başladı ama bardak yarısına kadar dolmuştu ki, durdu, “Oh... kahrolası!” dedi.

Eli titremeye başlamıştı, şişeyi yavaşça masaya bıraktı, dikkatle şarkıyı dinlemeye koyuldu. Kleşçov şarkısını bitirdiğinde, patronum göğüs geçirerek, “Evet, kardeşim,” dedi. “Gerçekten de iyi söylüyor... Şeytan adam! Hatta, sıcak bastı beni...”

Saraç, başını geriye atıp tavana bakarak başka bir şarkıya başladı:

Zengin bir köyden yola çıkıp,
Tertemiz tarlalarda yürüyordu genç kız...

Patron başını sallayarak, gülümsedi.
“Adam müthiş,” diye mırıldandı.
Bu arada Kleşçov kaval gibi döktürüyordu:

Güzel kız cevap verdi oğlana:
“Bir yetimim ben, kimse istemez beni...”

Patron, kızaran gözlerini kırpıştırarak fısıldadı:
“Harika! Tüh, kahrolası... Nefis!”

Ona bakıyor, seviniyordum. Şarkının sözcükleri meyhanedeki gürültüyü bastırmış, giderek daha güçlü, daha etkileyici ve duygulu yükseliyordu:

Bizim köyde iyi insan yok,

Akşam eğlencelerine çağırıyorlar beni,
Oy, yoksulum, üstümde başımda yok,
Genç delikanlılar bakmıyorlar bana...
Dul bir erkek evlenmek istedi benimle,
Evine hizmetçi alacaktı beni,
Böyle bir kaderim olsun istemiyordum!..

Patronum hiç kimseyi umursamadan ağlamaya başlamıştı. Başı önünde oturuyor, kemerli burnunu çekiyor, gözyaşları dizlerine damlıyordu.

Üçüncü şarkıdan sonra heyecanlı, ezik, şöyle dedi:

“Daha fazla kalamayacağım burada, çok havasız, koku da çok kötü... Eve gidelim!..”

Ama sokağa çıktığımızda öneride bulundu bana:

“Hadi bir otele gidelim, Peşkov, bir şeyler atıştıralım... Eve gitmek istemiyor canım!..”

Pazarlık etmeden bir kızağa bindi ve yol boyunca hiç konuşmadı, otelde köşede küçük bir masaya oturdu, çevresine bakınarak canı çok sıkın, alçak sesle anlatmaya başladı:

“Fena yaptı beni o keçi... Öyle bir hüznü çöktü ki içime... Evet, okuyorsun sen, çok da düşünüyorsun, söylesene, nedir bu Şeytan oyunu, muamma? Yaşıyorsun, kırk yıl yaşıyorsun, bir karın, çocukların oluyor ama konuşabileceğin bir insan bulamıyorsun. Kimi zaman birilerine ruhunu açmak, her şeyini anlatmak istiyorsun ama kimse olmuyor yanında! Onunla, karınla konuşmaya kalkışıyorsun, ilgilenmiyor anlattıklarınla.. Ne yapsın? Çocukları var, ev işleri, yerine getirmesi gereken görevleri var! Benim ruhuma çok yabancı. Karım ilk çocuğa kadar... olağandı! Aslında, genel olarak her zaman... sen de görüyorsun işte... Kendi havasındadır... Ruhsuz bir et parçası sanki, kahretsin! Hayat çok sıkıcı, kardeşim...”

Soğuk, acı birayı bir dikişte içti, uzun saçlarını karıştırarak bir süre sustu, tekrar konuşmaya başladı:

“Genelde insanlar çok alçaktır, kardeşim! Bak işte, orada köylülerle bir aradasın, onlarla konuşuyorsun, tamam... Evet, biliyorum, doğru olmayan, iğrenç birçok şey var orada, kardeşim... Hepsi hırslıdır! Söylediklerinin onları etkileyebileceğini mi sanıyorsun? Hem de hiç! Evet. Onlar... Pyotr da, Osip de dalaverecidir! Senin benim için söylediklerinin hepsini gelip bir bir anlatıyorlar bana, hepsini... Ne diyorsun, kardeşim?”

Şaşırılmışım. Bir şey söyleyemiyordum.

Gülümseyerek şöyle dedi:

“İşte böyle! Sahi, İran’a gitmek istiyordun sen, orada bir şey anlayamazsın, dilleri değişiktir çünkü! Senin dilinde ise alçaklıktan başka bir şey yok!”

“Osip benimle ilgili bir şeyler mi anlatıyor size?” diye sordum.

“Evet, öyle! Ya ne sanıyordun? Hepsinden çok o konuşuyor, çok gevezedir. Anasının gözüdür... Hayır, Peşkov, konuşmanın bir yararı yok. Doğru mu? Söz ne işe yarar? Sonbaharda yağan kar gibidir... Çamura düşer, hemen erir. Daha çok çamur olur sokaklarda. İyisi mi, sus sen...”

Peş peşe, bardak bardak bira içiyordu ama sarhoş olmuyor, giderek daha çabuk, öfkeli konuşuyordu.

“Atasözü şöyle der: Söz gümüşse sükut altındır. Eh, kardeşim, can sıkıntısı, can

sıkıntısı... Şarkıda çok doğru diyordu: 'Bizim köyde iyi insan yok'. İnsanoğlunun yalnızlığı, yetimliği..."

Çevresine bakındıktan sonra sesini alçalttı:

"Bak işte, kendime bir...can dostu buldum. Bir kadınla karşılaştım. Dul. Kocasını sahte para basmaktan Sibiryaya'ya sürgün cezasına çarptırılmış. Şimdi burada cezaevinde kalıyor. Kadınla tanıştım... Tek kapık parası yok, kim tanıştırdı beni onunla dersin?.. Kadın bir muhabbet tellalı... Bakıp, ne güzel bir kadın, diye geçiriyordum içimden. Düşünsene, güzel ve genç bir kadın... Anlayacağın, harika bir şey! Bir-iki konuştuk... Sonra şöyle dedim ona: 'Kocan düzenbazın tekiymiş, kendini lekeliyorsun, neden onunla birlikte Sibiryaya'ya gidesin?' Düşünebiliyor musun, kocasının arkasından Sibiryaya'ya gidecek, evet, evet... Bunun üzerine şöyle dedi bana: 'Ne yapmış olursa olsun, seviyorum onu, benim gözümde temizdir o! Belki de benim yüzümden işlemiştir o suçu? Seninle konuştuğum için ona ihanet etmiş oluyorum. Paraya ihtiyacımız vardı. Soylu bir ailedendi, rahat yaşamaya alışmıştı. Ben yalnız olsaydım, dürüst yaşardım. Siz de dürüst bir insansınız ve çok hoşuma gidiyorsunuz, ama bu konuyu kapatalım... Kahretsin!..' Yanımda olan bütün parayı verdim ona. Seksen küsur rubleydi. 'Affedersiniz, dedim... Sizin yanınızda daha fazla kalamam, kalamam!' Ve uzaklaştım oradan, hepsi bu kadar işte..."

Bir süre sessiz durduktan sonra, birden sarhoş olup bıraktı kendini, mırıldandı:

"Altı kez gittim evine... Bunun nasıl bir şey olduğunu bilemezsin sen! Belki altı kez de evinin kapısına kadar gittim... İçeri girmeye cesaret edemedim... Edemedim! Şimdi gitti buradan..."

Ellerini masanın üzerine koydu, parmaklarını oynatarak, fısıldadı:

"Umarım, bir daha karşılaşmam onunla... Umarım! O zaman durum çok kötü olur çünkü! Eve gidelim artık... Gidelim!"

Otelden çıktık. Yalpalayarak yürüyor, homurdanıyordu:

"Böyle işte, kardeşim..."

Anlattığı hikâyeye hiç şaşırtmamıştı beni. Uzun zamandır, onda bir olağanüstülük olduğunun farkındaydım.

Ama hayat üzerine, özellikle Osip'le ilgili söyledikleri çok mutlu etmişti beni.

Sonbaharda işçilerin çirkin, taş dükkânları yıkmalarına, ilkbaharda aynılarını tekrar inşa etmelerine nezaret ederek, bu ölü şehirde boş binaların arasında üç yıl “ekip başı” olarak çalıştım.

Patron, bana verdiği beş rubleyi hak etmem için büyük çaba harcıyordu. Bir dükkânın döşemesi değiştirilecekse, bütün alanı bir metre kazmak zorundaydım. Sıradan işçiler bu işe bir ruble alıyorlardı ama patron bana bir şey vermiyordu. Oysa ben bu işi yaparken doğramacılara göz kulak olamıyordum; onlar da eski asma kilitleri, kapı kollarını söküyor, ufak tefek şeyleri alıyorlardı.

İşçiler de, onların başındakiler de her fırsatta aldatmaya çalışıyorlardı beni; bir şeyler alıyor, bunu açıktan açığa, çalışmaktan canları sıkılmış, biraz dinlenmek amacıyla dolaşmaya çıkıyor gibi yapıyor, ben kendilerini yakaladığımda da hiç kızmıyor, şaşırıyorlardı:

“Aldığın beş ruble, yirmi ruble alıyormuşsun gibi paralıyorsun kendini!.. Çok komik!”

Patrona, kazma işini ben yaptığımda bir ruble kazanırken, öte yanda on katından fazlasını kaybettiğini anlatmaya çalışıyordum. Ama bana göz kırparak şöyle diyordu:

“Tamam, sen işine devam et!”

Benim hırsızlarla işbirliği yaptığımdan kuşkulandığımı anlıyordum; bu ondan tiksindiriyordu beni ama gururuma dokunmuyordu. Düzen böyleydi: Herkes çalışıyordu, patron bile kendisinin olmayan bir şeylere sahip olmayı seviyordu.

Panayır kalktıktan sonra, onarımını yaptığı dükkânları dolaşırken unutulmuş bir semaver, bir tabak, halı, makas, kimi zaman da bir sandık veya bir mal gördüğünde gülümseyerek talimat veriyordu bana:

“Hepsinin listesini yap, depoya kaldır!”

Sonra, listeyi bana birkaç kez kontrol ettiriyor, hepsini depodan eve götürüyordu.

Ben bu eşyaların hiçbirine sahip olmak istemiyordum. Kitapları bile almak istemiyordu canım. Béranger’in küçük bir cildinden, Heine’nin şiirlerinden başka hiçbir şeyim yoktu; bir de Puşkinim olsun istiyordum ama kentin ihtiyar, huysuz kitapçısı Puşkin’in kitabı için çok büyük para istiyordu. Mobilyalar, halılar, aynalar, patronun evine tika basa yığıldığı hiçbir şey ilgilendirmiyordu beni; kabalıklarıyla, hantallıklarıyla, boya ve cila kokularıyla rahatsız ediyorlardı beni. Genel olarak patronun evinin odalarından hoşlanmıyordum; gereksiz, fazlalık eşyalarla dolu sandıkları andırıyorlardı. Ayrıca, patronun depodan taşıdığı başkalarının olan, buldukları ortamı kalabalıklaştıran her şey tersime gidiyordu. Kraliçe Margot’nun oturduğu odalar da eşya yığılıydı ama oradakiler güzeldi.

Hayat genel olarak karışık, saçma geliyordu bana; açıkça anlamsız çok fazla şey vardı hayatta. İşte, yıkılmış dükkânları yeni baştan inşa ediyorduk ama ilkbaharda nehirler taşınca gene su basıyordu onları, döşemeleri kabartıyordu, dış kapıları şişiriyordu; sular çekilirken kalasları, kirişleri götürüyordu. Onlarca yıldır her ilkbaharda su basıyordu panayırı, binaları, kaldırımları bozuyordu. Her yıl tekrarlanan bu su baskınları büyük zararlara neden oluyordu ve herkes bu su baskınlarının kendiliğinden kesilmeyeceğini

biliyordu.

Buzlar çözülmeye başladığında mavnaları, onlarca gemiyi parçalıyordu. İnsanlar ah vah ediyor, yeni tekneler yaptırıyordular; bir yıl sonra buzlar çözüldüğünde gene aynı şey oluyordu, buzlar gene parçalıyordu teknelerini. Aynı yerde bu ne anlamsız, karmaşık bir düzendi!

Osip'e soruyordum bunu, şaşırıyor, kahkahalarla gülüyordu.

"Vay be, balıkçıl kuşu, gene bir şeye taktın kafayı! Bütün bunlardan sana ne? Başka işin yok mu senin, ha?"

Ama çok daha ciddi; mavi, yaşına göre çok genç, aydınlık gözlerindeki ateşi söndürmeden anlatıyordu bana:

"Gerçekten de, çok iyi fark etmişsin bunu! Tatalım ki, ne kadar düşünsen de, bir şey değişmeyecek ama... Fark etmişsin..."

Ve kuru sözcükleri nüktelerle, beklenmedik karşılaştırmalarla, çeşitli şakalarla bol bol süsleyerek anlatmaya başlıyordu:

"Bak işte, şikâyet ediyorlar insanlar: 'Toprak az, Volga ilkbaharlarda taşıyor, kıyıları alıyor, toprağı götürüyor, oraları kendi yatağına ekliyor.' Başkaları da şöyle yakınıyor: 'Volga'nın suyu çekiliyor! Ama bu kez de ilkbahar selleri, yaz yağmurları vadilerimizi oyuyor, gene de nehre gidiyor toprağımız!'"

Osip yakınmadan, kızmadan, hayatla ilgili yakınmalar konusunda bilgisiyle övünüyor gibi konuşuyordu; söyledikleri benim düşüncelerimi onaylıyor olsa da, onu dinlemekten hoşlanmıyordum.

"Bir de, yangınlar var..."

Hatırlıyorum, Volga'nın karşısında orman yangınının çıkmadığı yaz olmuyordu sanki; her temmuzda gökyüzünü koyu gri bulutlar kaplıyordu; kıpkırmızı güneş ışığını kaybediyor, aşağıya hasta bir göz gibi bakıyordu.

"Ormanları boş ver," diyordu Osip, "soyluların ya da devletindir oralar; köylülerin ormanı yoktur. Kentler yanıyor, bizim için o da önemli değil, orada zenginler yaşıyor, acımaya değmez onlara! Sen büyüklü küçüklü köyleri düşün... Her yaz kaç köy yanıyor, biliyor musun? Yüzden aşağı değildir... Kötü olan bu işte!"

Sakin sakın gülüyordu Osip:

"Bir şeylerin varken, hiçbir şeyin kalmıyor... Sonra öyle oluyor ki, insan kendisi için değil, su ve yangın için çalışmış oluyor!"

"Neden gülüyorsun?"

"Neden mi? Yangını gözyaşlarıyla söndüremezsin, su taşkını da gözyaşlarıyla daha güçlü olur."

Bu hoş, yaşlı adamın o güne kadar tanıdıklarım içinde kafası en çok çalışan olduğunu biliyordum. Ama neden hoşlanıyor, nelerden nefret ediyordu?

Dinlerken bunları düşünüyordum, o ise benim bilgi ateşime kuru sözcükler atmayı sürdürüyordu.

"Peki, farkında mısın, insanlar kendi gücünü de, başkalarının gücünü de ne kadar az koruyorlar? Patron nasıl sömürüyor seni? Ya votka dünyaya kaç mal oluyor? Bunu hesaplamak bile zor... Bu en iyi bilginlerin bile yapamayacakları bir şey... Evin yanar, yenisini yapabilirsin ama iyi bir insan kendini mahvetmişse, bunu düzeltemezsin! Örnek

mi istiyorsun, Ardalon veya Grigori... Ne duruma düştüklerini gördün... Grigori biraz aptaldı ama temiz ruhlu bir köylüydü! Bir bağ saman gibi tutuşup yandı. Böceklerin ormanda çürümüş bir cesede saldırdıkları gibi saldırdılar üzerine kadınlar.”

Hiç çekinmeden, merakla soruyordum:

“Benim dediklerimi, düşüncelerimi niçin anlatıyorsun patrona?”

Sakin, hatta sevecen açıklıyordu bana:

“Nasıl zararlı düşüncelerinin olduğunu bilmesi için. Seni eğitmesi için. Patronundan başka kim eğitebilir seni? Sana kötülük olsun diye değil, acıdığım için söylüyorum. Akılsız bir delikanlı değilsin sen ama kafanın içinde şeytan cirit atıyor. Gizli bir şeyler yapsan söylemem, kızlara gitsen, gene söylemem, susarım, içsen de söylemem! Ama başından büyük sözler ettiğinde her zaman patronuna haber veririm, bunu böyle bilesin...”

“Artık konuşmayacağım seninle!”

Avucuna bulaşmış zifti tırnağıyla çıkarmaya çalışırken bir an sustu, sonra yüzüme tatlı tatlı bakarak, “Doğru değil bu, konuşacaksın!” dedi. “Başka kimle konuşabilirsin? Hiç kimseyle...”

Temiz yüzlü, ciddi Osip o anda, her şeye kayıtsız olan ateşçi Yakov’u hatırlatıyordu bana.

Kimi zaman da ikonlardan anlayan Pyotr Vasilyev’i, kimi zaman arabacı Pyotr’u hatırlatıyordu. Zaman zaman dedemle ortak yanları da oluyordu. Yani öyle veya böyle, bir yanıyla, tanıdığım ihtiyarlara benziyordu. Hepsi ilginç ihtiyarlardı, ama onlarla bir arada yaşamamın imkânsız olduğunu hissediyordum; çok ağır, itici geliyorlardı bana. Sanki ruhumu kemiriyorlardı, zeki konuşmaları yüreğimi paslandırıyor gibiydi. İyi biri miydi Osip? Hayır. Kötü mü? Gene hayır. Ama akıllıydı, işte bunu kesin biliyordum. Gelgelelim, bu akıl esnekliğiyle öldürüyordu beni ve en sonunda onun bana düşman olduğunu hissetmişim.

Kafamın içinde kapkara düşünceler dolaşıyordu:

“Tatlı sözlere, gülümsemelere karşın, birbirine yabancı bütün insanlar, dünyada her şeye de yabancıdırlar. Kimsenin hayata güçlü bir sevgiyle bağlanmadığı ortada. Yalnızca büyükannem seviyor yaşamayı da, her şeyi de. Büyükannem ve Kraliçe Margot.”

Bu ve bu gibi düşünceler kimi zaman kafamın içini koyu bir duman gibi kaplıyordu; yaşam boğucu, ağır geliyordu bana. Peki başka türlü nasıl yaşayabilirdim, nereye gidebilirdim? Osip’ten başka konuşabileceğim kimse de yoktu. Ve giderek daha çok konuşuyordum onunla.

Heyecanlı konuşmamı açık seçik bir ilgiyle dinliyordu, anlayamadığı bir şeyi tekrarlatıyordu, bir şeyler anlayınca, sakın bir tavırla mırıldanıyordu:

“Ağaçkakan inatçıdır ama korkunç değildir, kimse korkmaz ondan! Bütün içtenliğimle tavsiye ediyorum sana: Manastıra gir sen. Belli bir yaşa kadar orada kal, güzel sohbetlerinle teselli edersin dindar insanları. Senin de rahat bir hayatın olur, rahiplerin maaşı iyidir! Yürekten tavsiye ediyorum bunu sana. Dünya işlerinde yeteneksiz olduğun belli...”

Manastıra girmek istemiyordum ama kafamın iyice karıştığını, anlaşılmaz şeylerin büyüğü ortamına geri dönebileceğimi hissediyordum. İçim sıkılıyordu. Hayat benim için sonbaharda bir ormana benziyordu: Mantarlar tükenmişti, bomboş ormanda yapacak bir

şey yoktu, zaten ormanı da her şeyiyle biliyormuşsun gibi gelir sana.

Votka içmiyordum, kızlarla takılmıyordum; ruhu sarhoş eden bu iki şeyin yerini bende kitaplar almıştı. Gelgelelim, ne kadar çok okursam, insanların yaşadığını düşündüğüm bu boş, gereksiz yaşam o kadar zor geliyordu bana.

On beşimi yeni bitirmiştim ama bazen kendimi olgun biri gibi hissediyordum. Bütün yaşadıklarımın, okuduklarımdan, huzursuz düşüncelerimden içim sanki kabarmış, ağırlaşmıştı. İçime baktığımda izlenimlerimin bulunduğu yeri, döküntü eşyaların yığılı olduğu karanlık bir ardiye gibi görüyordum. Orayı bir düzene koymaya ne gücüm vardı ne de bunu yapabilecek yeteneğim.

Ve boşluklarına rağmen bütün öğrendiklerim, yerlerinde sağlam değillerdi, sallanıyorlardı, suyun boşta bir kabı salladığı gibi, sallıyorlardı beni.

Mutsuzlukları, hastalıkları, yakınmaları hiç sevmiyordum. Şiddet içeren bir şey –kan, dayak, hatta bir insanın sözlü olarak aşağılandığını– gördüğümde dayanılmaz bir tiksinti duyuyorum. Tiksintim soğuk bir hiddete dönüşüyordu, vahşi bir hayvan gibi dövüşüyor; sonra da içim acırcasına utanıyordum kendimden.

Birinin bir başkasına acı çektirdiğini gördüğümde bazen büyük bir öfkeye kapılıyor, acı çektirenin üzerine saldırmak istiyor, gözüm kapalı kavgaya karışıyordum. Yaradılışımda olan zayıflığımla, kendimden utanarak büyük bir üzüntüyle yaptığım bu delicesine davranışlarımı hâlâ hatırlarım.

İki kişilik vardı bende: Biri, aşırı adiliklerden, pisliklerden haberdar olunca biraz ürküyor, günün korkunçlukları karşısında siniyor; insanlara da, hayata da kuşkulu, her şeye, bu arada kendime de çaresiz, acıyarak bakıyordu. Bu kişi kitaplar arasında, insanlardan uzakta bir manastırda, orman veya bir demiryolları bekçi kulübesinde, İran'da, kentin dış mahallelerinden birinde gece bekçisi kulübesinde, yapayalnız bir hayat hayal ediyordu. İnsanların az olduğu, onlara uzak durabileceği bir hayat...

Dürüst ve mantıklı kitapların kutsal ruhundan güç alan öteki kişilik ise günün korkunç gücünü izlerken, bu gücün onun kafasını ne kolay koparabileceğini, yüreğini pis ayağının altında ezebileceğini hissediyor, dişlerini gıcırdatarak, yumruklarını sıkarak, büyük bir gerginlik içinde, sürekli kendini savunmaya hazırlanıyordu. Her an her çeşit tartışmaya, kavgaya hazırlıklı bekliyordu. Fransız roman kahramanlarına yakışır bir biçimde seviyor, üzülüyor, daha üçüncü sözcükte kılıcını çekiyor, savaş pozisyonu alıyordu.

O sıralar bir can düşmanım vardı. Malaya Pokrovskaya Sokağı'ndaki genelevlerden birinin kapıcısını düşman edinmiştim. Bir sabah panayıra giderken yolda tanışmıştım onunla. Evin kapısındaki arabadan kütük gibi sarhoş bir kızı indiriyordu. Kızı, çorapları çıkmış bacaklarından tutup beline kadar çıplak bırakarak kavramış, utanmadan ohlayarak, gülerek, bedenine tükürerek kaldırmaya çalışıyordu. Kızın başı arabanın sağına soluna çarpıyordu; pelte gibi, gözleri kapalı, ağzı açık, başı arkaya düşmüş, çıkmış gibi kolları sarkarak, sırtı, ensesi, mosmor yüzü arabanın sağına soluna, basamağına çarparak sonunda kaldırıma düştü, başı taşa çarptı.

Arabacı atını kırbaçlayıp uzaklaştı. Kapıcı ise kızı bacaklarından tutmuş, geri geri giderek ölü gibi kaldırımda sürükleyerek eve götürüyordu. Birden çıldırdım, koşarken elimde tuttuğum, inşaatta kullandığım o kocaman su terazisini ya bilerek yere attım ya da kendi düştü şansıma; kapıcıyı da beni de büyük bir felaketten kurtardı bu. Koşup bir

yumruk attım kapıcıya, yere düştü, kalkıp kapıya gitti, çingırağın ipine asılmaya başladı. Vahşi tipli birileri çıktı, bir şey açıklayamadım onlara, yerden su terazisini alıp oradan uzaklaştım.

İleride arabaya yetiştim. Arabacı, oturduğu yüksek yerden bana bakarak gülümsedi. “İyi devirdin adamı!”

Kapıcının kızı öyle aşağılamasına izin verdiği için çıktım ona.

Sakin, küçümser bir tavırla cevap verdi:

“Beni ne ilgilendirir! Beyefendiler onu arabaya koyarlarken parasını vermişlerdi, kimin kime ne yaptığından bana ne?”

“Ya öldürseydiler kızı?”

Arabacı, sarhoş kızların öldürüldüğüne birçok kez tanık olmuş gibi, “Böyle bir kızı öldürmek pek o kadar zor değildir,” dedi.

O günden sonra hemen her sabah karşılaşıyordum kapıcıyla. Ben sokaktan geçerken kapının önünü süpürüyor ya da beni bekliyormuş gibi taşlıkta oturuyordu. Yanına varıyordum, kollarını sıvayarak ayağa kalkıyor, beni tehdit edercesine şöyle diyordu:

“Şimdi parçalarım seni!”

Kırk yaşlarındaydı: ufak tefek, gebe bir kadın gibi göbekliydi. Çakmak çakmak gözleriyle bakarak gülümsüyordu bana. Gözlerinin iyi niyetli, neşeli olması inanılmaz derecede tuhaftı. Kavga etmeyi beceremiyordu, hem kolları da benimkinden kısaydı. Birkaç yumruktan sonra yenilgiyi kabulleniyor, sırtını kapıya dayıyor, pek şaşırılmış gibi mırıldanıyordu:

“Hadi çek git buradan...”

Bu kavgalardan bıkmıştım ve bir gün şöyle dedim ona:

“Bak, salak adam, benimle uğraşmayı bırak artık, lütfen!”

Sakin, sitem eder bir tavırla karşılık verdi:

“Peki sen niye sataşıyorsun bana?”

Ben de o kıza neden öylesine kötü davrandığımı sordum ona.

“Sana ne bundan? Acıdın mı ona?”

“Acıdım elbette.”

Bir süre sustu, bir şey söylemedi, dudaklarını silip sordu:

“Peki, kedilere de acır mısın sen?”

“Elbette, kedilere de acırım...”

O zaman şöyle dedi bana:

“Asıl sen salaksın, cambaz! Acele etme, bir gün göstereceğim sana...”

O sokaktan geçmek zorundaydım. Panayıra gitmek için en kestirme yol orasıydı. O adamla karşılaşmamak için erken kalkmaya başlamıştım ama birkaç gün sonra tekrar gördüm onu; taşlıkta oturmuş, kucağındaki duman rengi kediyi okşuyordu. Ona üç adım yaklaştığımda ayağa fırladı, kediyi bacaklarından tuttu, sallayıp başını sokağın kenarındaki taşla vurup önüme attı, taşlığa çıktı, oradan sordu bana:

“Gördün mü?”

Eh, ne yapabilirdim? Avluda iki köpek gibi boğuşmaya başladık; biraz sonra kenarda yabancı otların üzerinde çok üzgün, oturuyor, hüngür hüngür ağlamamak, avazım çıktığıınca bağırılmak için dudaklarımı ısırıyordum. O anları hatırladıkça hâlâ dayanılmaz bir

nefretle titiririm, aklımı nasıl yitirmediğime, birini nasıl öldürmediğime şaşarım.

Bu iğrenç şeyleri neden mi anlatıyorum? Çünkü, sayın efendilerim, böyle şeylerin bitmediğini, günümüzde de sürüp gittiğini bilesiniz diye! Hayali korkulardan, ustalıklarla anlatılmış dehşetli şeylerden, fantastik korkulardan hoşlanıyorsunuz. İşte ben de gerçek, günlük korkunç şeyler biliyorum, onları anlatarak sizleri tatsız heyecanlara salma hakkımı sonuna kadar kullanmak, nasıl bir hayatın, nelerin içinde yaşadığınızı size hatırlatmak istiyorum.

Hepimiz aşağılık, iğrenç bir hayatın içindeyiz, asıl önemli olan da bu!

İnsanları çok seviyordum, hiç kimseye acı çektirmek niyetinde değildim; ama fazla duyarlı olmak da olası değildi, kötü gerçeği pek güzel yalanlarla süslenmiş rengârenk sözcüklerle gizlemek de... Hayata! Hayata! Onda olan her güzel şeyi, kalplerimizde, beynimizde olan insancıl her şeyi ortaya çıkarmak gerekiyordu.

Tepemi özellikle attıran şey, erkeklerin kadınlara karşı davranış biçimiydi. Duygusal bir aşk serüvenine başladığım her kadına başlangıçta, hayatımın en anlamlı, en güzel şeyi olarak bakıyordum. Beni buna inandıran büyükannem, onun bana Meryem Ana'yla, Vasilisa Premudraya'la ilgili anlattığı hikâyelerdi; şanssız çamaşırcı kadın Natalya'ydı; kadınların, annelerin tanık olduğum küçük sevinçleriyle, zavallı sevgileriyle güzelleştirdiği hayatı güzelleştiren yüzlerce, yüzlerce bakışlardı, gülümseyişlerdi.

Turgenyev'in kitapları yüceltiyordu kadını, kadınlar üzerine bildiğim güzel her şeyi de. Onun kitaplarından öğrendiklerimle unutamadığım Kraliçe Margot'yu süslüyordum. Heine de, Turgenyev de bu konuda değerli pek çok şey vermişlerdi bana.

Akşam panayırdan eve dönerken tepede, kalenin duvarının dibinde durup Volga'nın ötesinde güneşin batışını, gökyüzünde ateşten nehirlerin akışını, toprağın, sevgili nehrin koyu kırmızı, sonra mavi oluşunu seyrediyordum. Öyle anlarda dünya kimi zaman çok büyük bir hapishane mavnası gibi görünüyordu bana. Bir domuza benziyordu ve görünmeyen bir gemi bilinmeyen bir yere götürüyordu onu.

Ama daha sık düşündüğüm, dünyanın büyüklüğüydü, kitaplardan bildiğim kentlerdi, insanların başka türlü yaşadıkları yabancı ülkelerdi... Öteki ülkelerin yazarlarının kitaplarında hayat çevremde yaşanan hayattan çok daha sevimli, çok daha kolaydı. Bu huzursuz ediyordu beni, başka türlü bir yaşamın olasılığı inatçı hayaliyle heyecanlandırıyordu beni.

Her an, beni geniş, aydınlık bir yola çıkaracak sıradan, bilge bir insanla karşılaşacağım gibi geliyordu bana.

Bir gün kalenin duvarının dibinde bankta oturuyordum, bir anda Yakov dayımı gördüm yanımda. Geldiğini fark etmemiştim, ilk anda tanıyamamıştım da onu. Oysa birkaç yıldır aynı kentteydik ama tesadüfen, seyrek karşılaşıyor, hemen ayrılıyorduk.

Omzuma vurup, "Sevindim seni gördüğüme," dedi.

Uzun zamandır birbirini tanıyan iki yabancı gibi konuşmaya başladık.

Büyükannemden, Yakov dayımın işlerinin son yıllarda bütünüyle bozulduğunu, her şeyini kaybettiğini öğrenmiştim. Sonra garnizon müdürünün yanına yardımcı girmiş, ama orada da sonu kötü olmuş. Müdür hastalanmış. Yakov dayım garnizondaki mahkûmlara evinde içkili âlemler düzenlemeye başlamış. Durum öğrenilmiş, işten çıkarmışlar onu, garnizondaki mahkûmları "eğlenmeleri" için geceleri kente salmak suçundan

tutuklamışlar. Mahkûmlardan kaçan olmamıştı; ama içlerinden birini, tam bir zangocu boğmak üzereyken yakalamışlardı. Soruşturma uzun sürmüştü, ama iş mahkemeye kadar gitmemişti. Mahkûmlar, gardiyanlar iyi niyetli dayımı bu suçtan temize çıkarmayı başarmışlar. Şimdi işsizdi, Rukavişnikov Kilisesi'nin o sıralar ünlü korosunda olan oğlunun geliriyle geçiniyordu. Oğluya ilgili tuhaf şeyler anlatıyordu:

“Çok akli başında bir çocuk, çok önemli biri oldu! Koroda solist. Zamanında semaver hazır değilse veya giysisi temizlenmemişse çok kızıyor! İşini iyi yapan bir delikanlı oldu! Üstü başı da çok temiz...”

Dayım çok yaşlanmıştı. kir pas içindeydi, saçları dökülmüştü, yüzü buruş buruştu; güzelim bukleleri çok seyrelmiş, kulakları ortaya çıkmıştı; göz aklarında, sinekkaydı tıraş edilmiş yanaklarında kırmızı damarlar vardı. Konuşurken şakalar yapıyordu, ama dişleri tam olmasına karşın, ağzında bir şey varmış da, konuşmasına engel oluyormuş gibi konuşuyordu.

Neşeli olabilen, çok şey görmüş, çok şey bilmesi gereken bir insanla konuşma olanağı bulduğuma sevinmiştim. Onun coşkulu, komik şarkılarını hatırlıyordum, dedemin onun için söyledikleri çınlıyordu kulaklarımda:

“Şarkı söylediğinde tıpkı Davud ama işe gelince tıpkı zehirli Absalom.”

Bulvarda yanımızdan iyi giyimli bir grup geçiyordu: Şık bayanlar, memurlar, subaylar. Dayımın üzerinde eski püskü bir sonbahar paltosu, başında buruşuk bir şapka, ayağında giyilemeyecek durumda çizmeler vardı. Kıyafetinden utanıyormuş gibi ezilip büzülüyordu. Poçainski çukurundaki meyhanelerden birine girdik, pazar yerine bakan pencerelerden birinin önüne oturduk.

“Bir zamanlar nasıl şarkı söylediniz, hatırlıyor musunuz:

Yoksul, kurusunlar diye çoraplarını astı,
Bir başka yoksul çaldı onları...”

Şarkının sözlerini söylediğimde ilk kez o anda hissettim şarkının komik anlamını; neşeli dayımın kötü niyetli ve zeki olduğunu düşündüm.

Ama kadehine votka koyarken dalgın dalgın “Evet,” dedi. “Yaşadım, tuhafliklar yaptım... ama az! Bu şarkı benim değildi. Papaz okulunda bir öğretmen yazmıştı onu. Takma adı zannedersen ‘Ölü’ydü, unuttum. İyi dosttuk kendisiyle. Bekârdı. Ayyaştı, öldü, soğukta düştü, dondu. Ayyaşlıktan ölen kaç kişi hatırlıyorum, saymak çok zor... Sen içmiyor musun? İçme, daha sonra, büyüyünce içersin. Dedeni sık sık görüyor musun? Asık yüzlü ihtiyar. Bunadı galiba.”

İçtikçe canlanıyor, kendini toparlıyor, gençleşiyor, çok daha dinçleşiyordu.

Mahkûmlar olayını sordum ona.

“Duydun mu o işi?” dedi.

Çevresine bakındıktan sonra sesini alçaltıp devam etti:

“Mahkûmları mı diyorsun? Onları yargılamak bana düşmez. Baktım, insan gibi insanlar: Arkadaşlar, dedim, gelin dost olalım, birlikte biraz eğlenelim, bilirsiniz, şöyle bir şarkı vardır:

Eğlenmeye engel değildir kader!
Boyunduruğa sokmuş olsa da bizi,
Yaşayacağız, eğleneceğiz,
Öyle yapmayan ahmaktır!..”

Güldü dayım; pencereden, havanın hafiften kararmış olduğu dışarıya, çukurun dibinde sıralanmış küçük dükkânlara baktı, bıyığını sıvazladıktan sonra anlatmayı sürdürdü:

“Elbette, sevindiler, hapishane hayatı sıkıcıdır çünkü. Anlayacağın, sayım yapıldıktan sonra hemen benim eve gidiyorduk. Votkaydı, mezeydi... Bazen ben ısmarlıyordum, bazen onlar. Ve anayurdumuz Rusya sallanıyordu, şarkılarla inliyordu! Şarkıyı, dansı çok severim. Onların arasında da öyle güzel şarkı söyleyenler, dans edenler vardı ki, inanmazsın! Bazılarının ayağında pranga vardı; onlar dans edemiyorlardı tabii... Bunun için ben de prangalarını çıkarmalarına izin veriyordum. Yalan değil! Sözelimi, demirci olmadan kendileri çıkarabiliyorlardı prangalarını, inanılmaz uyanık adamlar... Ama onları soygun yapsınlar diye kente saldığım saçmadır, kanıtlayabilen de olmadı bunu...”

Arada susuyor, pencereden, çukurun dibinde dükkânlarını kapamakta olan eskicilere bakıyordu. Oradan demir sürgülerin gürültüsü, paslı kanatların gıcirtısı geliyordu, birtakım tahtalar boğuk sesler çıkararak düşüyordu.

Dayım daha sonra gülümseyerek bana göz kırpıp sürdürdü konuşmasını:

“Doğrusunu söylemek gerekirse, içlerinden biri –ama prangalı olanlardan değil– geceleri çıkıp gidiyordu; düpedüz buranın, Nijni’nin hırsızlarından. Hapishaneye yakın bir yerde, Peroçko’da sevgilisi vardı. Zangoç olayına gelince, o da doğru değildi, papazı tüccar sanmışlar... Kışın olmuştu olay, gece karanlıktı, kar fırtınası vardı, herkes kürkler içindeydi, ilk bakışta kimin tüccar, kimin zangoç olduğu belli değildi...”

Bu komik geldi bana, dayım da güldü, “Yemin ederim, öyle oldu!” dedi. “Hepsinin canı cehenneme...”

O anda dayım beklenmedik, tuhaf bir biçimde, hafiften sinirlendi, meze tabağını uzağa itti, nefretle yüzünü buruşturdu, bir sigara yaktı. Homurdandı:

“Birbirlerini soyuyorlar, sonra birbirlerini yakalıyorlar, hapishaneye atıyorlar, Sibiryaya’ya sürüyorlar, kürek cezasına çarptırıyorlar, benim ne alâkam var bütün bunlarla? Tüküreyim içine bütün bunların... Benim kendi ruhum var!”

Kabarık saçlı bir ateşçi geldi gözümün önüne... Sık sık o da “tüküreyim” derdi. Adı Yakov’du...

Dayım yumuşakça sordu:

“Ne düşünüyorsun?”

“Mahkûmlara acıyor muydun?”

“Acınası insanlardır. İnanılmaz derecede çocuk gibidirler! Onlara bakarken bazen şöyle geçiriyordum içimden: Âmirleri olsam da, bu adamların tırnağı olamam ben! Zeki, uyanık, açık göz insanlar...”

İçki ile anılar tekrar pek hoş duygulandırmıştı onu. Dirseğini pencerenin kenarına dayadı, iki parmağı arasında sigara olan sararmış elini sallayarak heyecanlı, anlatmayı sürdürüyordu:

“Aynı zamanda oymacı da olan eğri büğrü bir saat tamircisi sahte para basmaktan yargılanırken kaçtı, ne dediğini duysaydın! Ateş gibiydi! Gerçek bir solist gibi şarkılar söylüyordu. ‘Söyleyin bana, diyordu, devlet basıyor da, ben neden basamıyorum? Bunu açıklayın bana!’ Ona kimse açıklayamıyordu bunu. Hiç kimse; ben de açıklayamıyordum. Oysa onun âmiriydim! Bir başkası, Moskova’nın ünlü hırsızlarından sessiz, şık giyimli, üstü başı temiz, kibar biri şöyle diyordu: ‘İnsanlar canları çıkana kadar çalışıyorlar, ben istemiyorum bunu. Ben denedim: Çalışıyorsun, çalışıyorsun, yorgunluktan aptallaşıyorsun, birkaç kapiklik içiyorsun, kâğıt oyununda üç-beş kapik ütülüyorsun, seni biraz okşasın diye beş kapik bir kadına veriyorsun... Sonra gene açsın, yoksulsun. Hayır,’ diyordu, ‘artık bu oyunu oynamayacağım...’”

Yakov dayım masanın üzerine eğildi, başının tepesine kadar kıpkırmızı kesildi, kulakmemelerine kadar titriyordu, aşırı heyecanlı bir halde söze devam etti:

“Onlar hiç de aptal değiller, kardeşim, doğru şeyler düşünüyorlar! Yerin dibine batsın bu can sıkıntısı! İşte sana örnek: Nasıl bir hayatım vardı benim? Aklıma geldikçe kendimden utanıyorum: Her şey ara ara, gizliden, hüznü... benim; neşe ise çalıntı! Bir yandan babam bağırdı, ‘Sakın ha!’ bir yandan karım ‘İlişme!’ Kimi zaman başımı çevirip bakmaya korkardım paraya. Hayatım böyle geçti işte, yaşlılığım da kendi oğluma uşaklık ediyorum. Ne diye gizleyeyim? Evet, kardeşim, uslu uslu uşaklık ediyorum, bir beymiş gibi bağıyor bana. O ‘baba’, diyor, ben ‘uşak’ duyuyorum! Bunun için mi geldim dünyaya, oğluma uşaklık etmek için mi o kadar çalışıp didindim? Bu da olmasaydı bari... Ne için yaşadım, çok mu mutlu oldum?”

Dikkat etmeden dinliyordum onu. İsteksiz, cevap alacağımı da beklemeden, gene de şöyle dedim:

“Nasıl bir hayatımın olacağını ben de bilmiyorum...”

Dayım gülümsedi.

“Öyle ya... Kim biliyor ki? Bilen kimseyi görmedim! Öylesine yaşıyorlar işte insanlar, herkes bildiği gibi...”

Ve tekrar canı sıkın, öfkeli, anlatmaya başladı:

“Hapishanede ırza geçmekten suçlu Orlolu biri vardı. Soylu biriydi, çok güzel dans ediyordu, bazen herkesi gülmekten kırıp geçiriyordu. Vanka için şöyle bir şarkı söylüyordu:

Mezarlıkta dolaşıyordu Vanka,

Olağan bir şeydi bu!

Ah sen, Vanka, sokma burnunu bir şeye,

Yürü geç git mezarlıktan!..”

“Bence hiç de komik değil bu şarkı, öyle değil mi? Ne kadar yaşarsan yaşa, sonun hep mezarlık... Öyleyse, bana göre hava hoş: Ha mahkûmsun, ha mahkûmların başında müdür...”

Konuşmaktan yorulmuştu. Bir bardak votka içti, boşalmış sürahiye kuşlar gibi, tek gözüyle baktı, sessizce bir sigara daha yaktı, dumanını bıyığının arasından üfledi.

“Ne kadar uğraşırsan uğraş, neler hayal edersen et, tabuttan da, mezarlıktan da

kurtuluş yoktur.” Taşçı Pyotr sık sık böyle diyordu. Oysa hiç de benzemiyordu Yakov dayıma. Buna benzer ne çok söz duymuştum!

Dayıma başka bir şey sormak istemiyordum. Hüzünlenmişim onun yanında, acımıştım ona. Hep neşeli şarkılarını, gitarının yumuşak hüznü, canlı sesini hatırlıyordum. Neşeli Çingene’yi de unutmamıştım; dayımın buruşmuş yüzüne bakarken elimde olmadan, “Çingene’yi koca haçın altında nasıl öldürdüklerini hatırlıyor mudur acaba?” diye geçiriyordum içimden.

Ama bunu sormayı istemiyordum ona.

Yukarılara kadar ıslak ağustos sisi kaplı çukura bakıyordum. Çukurdan elma ve kavun kokuları geliyordu. Kentin dar girişinde fenerler yanmıştı, her şey tanıdıktı... İşte, biraz sonra Rıbensk gemisi düdüğünü çalacaktı, arkasından Perm gemisi...

“Artık gitmeliyim,” dedi dayım.

Meyhanenin kapısında elimi sıkıp şakacı bir tavırla tavsiyede bulundu bana:

“Moralini bozma; sanki bozuk moralin, ne dersin? Tükür her şeye! Henüz gençsin! Ama şunu unutma: ‘Kader eğlenmeye engel değildir!’ Neyse, hadi hoşça kal, ben Uspenya’nın evine gidiyorum.”

Neşeli dayım, konuşmalarıyla kafamı daha da karıştırıp uzaklaştı.

Kente gittim, tarlalara doğru yürüdüm; mehtaplı bir geceydi, ağır bulutlar yerdeki gölgemi silerek yüzüyorlardı gökyüzünde. Kentin dışından Volga’ya kadar yürüdüm, Otkos’a çıktım, orada tozlu otların üzerine uzandım, uzun uzun baktım nehre, çayırlara, kıpırtısız uzaklara. Volga’nın ötesinden doğru bulutlar ağır ağır geliyor, çayırların üzerine geldiklerinde, nehirde yıkanmışlar gibi, daha bir aydınlık oluyorlardı. Her şey yarı uykudaydı, her şey susmuştu, her şey isteksiz, harekete ve hayata ateşli bir sevgi yüzünden değil, zorunluluk yüzünden hareket ediyordu.

Ve her şeyin ve benim kendimin neşeli bir kasırga gibi dönmeye başlaması; birbirini seven insanların başkaları için başladıkları yeni, sevinç dolu, güzel, dürüst yaşamın bayram sevinciyle dans etmeleri için bütün dünyaya ve kendime bir tekme atmayı çok istiyordum...

Düşünüyordum:

“Kendim için bir şeyler yapmalıyım, yoksa mahvolacağım...”

Güneşin yalnızca görünmemekle kalmayıp kendini hissettirmedeği de kapalı sonbahar günlerinde ormanda yolumu birçok kez kaybetmiş, dolaşıp durmuştum. Yoldan ayrılınca bütün patikaları kaybediyor, sonunda yolu aramaktan yorgun düşüp dişlerimi gıcırdatarak fırtınalarda kopmuş, çürümüş dalların arasından, bataklığın çamurlu tümseklerinden geçerek ormanın içlerine doğru yürüyordum. En sonunda buluyordum yolu!

Kararımı vermiştim.

Sonbaharda, orada okuma olanağı bulabileceğimi gizli gizli umarak, Kazan’a gittim.